

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı

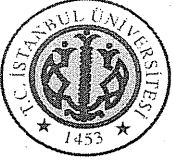
Doktora Tezi

İÇ TASARRUFLAR, BÜYÜME VE İSTİHDAM
İLİŞKİSİ

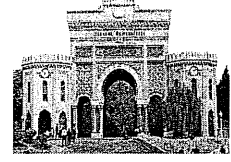
Gülçin TAPŞIN
2502070040

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Arif YAVUZ

İSTANBUL, 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ** Anabilim Dalı'nda ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2502070040** numaralı **GÜLÇİN TAPŞIN**'ın hazırladığı "**İÇ TASARRUFLAR, BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ**" konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / **DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35.Maddesi **24.10.2011 PAZARTESİ** günü saat: **17.00'de** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **.....Kabuli**.....'ne **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
PROF.DR.SEDAT MURAT	Kabul	
PROF.DR.ARİF YAVUZ	Kabul	
DOÇ.DR.SEYHUN DOĞAN	Kabul	
DOÇ.DR.TUNCAY GÜLOĞLU	Düzeltilme	
YRD.DOÇ.DR.UMUT OMAV	Düzeltilme	

İÇ TASARRUFLAR, BÜYÜME VE İSTİHDAM İLİŞKİSİ

GÜLÇİN TAPŞIN

ÖZ

Az gelişmiş ülkelerde geliştirilen kalkınma politikalarının, en önemli sorunlarından biri, iç ve dış finansman kaynaklarına ulaşmada yaşanan zorluklardır. Nüfus artışını massedecek bir büyüme performansını yaratmak belli düzeyde iç ve dış tasarrufu gerekli kılar. Oysa, gelişmekte olan ülkelerde, iç tasarrufların yetersizliği nedeniyle sermaye birikimi ve sermaye stokunda yaşanan sorunlar büyüme ve istihdam önünde engel teşkil etmektedir.

Bu tez kapsamında, Türkiye’de toplam yurt içi tasarruflar (LNS), istihdam (LNE) ve ekonomik büyüme (LNY) değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Toplam yurt içi tasarruf ve gayri safi yurtiçi hasıla değişkenleri Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri (*World Development Indicators*) veritabanından, istihdam oranı değişkenine ait veriler ise Prof. Dr. Tuncer Bulutay’ın 1995 yılında yayımladığı 1923 ve 1988 yıllarını kapsayan istihdam verileri ve Türkiye İstatistik Kurumu’nun yayınlamış olduğu istatistiki bilgiler temel alınarak hazırlanmıştır. Cari değişkenler olarak elde edilen toplam yurt içi tasarruf ve gayri safi yurt içi hasıla değişkenleri, yine Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri (*World Development Indicators*) veritabanından elde edilen 1998=100 bazlı Gayri safi yurt içi hasıla deflatörü kullanılarak reel değişkenler haline getirilmiştir. Son olarak her üç değişken de doğal logaritmaları alınarak ampirik analize dahil edilmiştir.

Yapılan ampirik analizde, ilk olarak değişkenlerin durağanlık mertebeleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri yardımıyla araştırılmıştır. Toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme ve istihdam değişkenlerinin durağanlık mertebelerinin Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleriyle belirlenmesinin ardından, değişkenler

arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testi yardımıyla araştırılmıştır. Analizde Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testinin kullanılmasının başlıca nedenleri bu testin, iki aşamalı Engle-Granger yöntemine göre daha üstün olması ve analizde kullanılan değişken sayısının ikiden fazla olmasıdır.

**THE RELATION BETWEEN NATIONAL SAVINGS,
ECONOMIC GROWTH AND EMPLOYMENT**

GÜLÇİN TAPŞIN

ABSTRACT

One of the most important concerns of the development policies of the less developed countries is the difficulties the experience in reaching the national and foreign finance resources. Creating a development performance to absorb the population growth requires domestic and foreign savings to a certain extent. However, in the developing countries, the problems experienced in the capital accumulation and capital stock due to insufficiency of the national saving creates an obstacle in front of development and employment.

The casual relation between the variables of Total National Savings (LNS) Employment (LNE) and the Economic Growth (LNY) is studied within the context of this thesis. It is produced by getting the data of the variables of total national savings and gross domestic products from the database of the World Development Indicators of the World Bank; the data with regard to the variables of the employment rate, which also covers 1923 and 1998, from the employment data published by Prof. Dr. Tuncer Bulutay in 1995 and also from the statistical information published by Turkish Statistical Institution. The variables of total national savings and gross domestic products obtained as current variables were made real variables by using the gross domestic products deflator based on 1998=100 obtained from World Development Indicators of the World Bank, again. Finally, all three variables were analyzed empirically by getting their natural logarithms.

In the empirical analysis, first of all, the order of stationarity of the variables was looked into with the help of extended Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) unit root tests. After determining the order of stationarity of the variables of the economic growth, total national savings and employment by using extended Dickey-Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) unit root tests, the short and long term relations between the variables were studied by using Johansen Multivariate Cointegration Test. Main reason why Johansen Multivariate Cointegration Test was used in the study was that it is superior to two-stage Engle-Granger method and the number of the variables used in the analysis is greater than two.

ÖNSÖZ

Tezin amacı, Türkiye’de toplam yurt içi tasarruflar (LNS), istihdam (LNE) ve ekonomik büyüme (LNY) değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünü ve boyutunu araştırmaktır. İç tasarrufların ekonomik büyüme üzerinde etkisinin varlığı ve ekonomik büyümenin istihdam yaratma kapasitesinin analizi oluşturulacak ekonomi politikalarının tayininde önem arz etmektedir.

İç tasarruflar diğer bir ifadeyle ulusal tasarruflar ekonomik büyümenin finansmanı açısından önemlidir. Zira büyümeyi husule getiren yatırımların kaynağını iç ve dış tasarruflar oluşturmaktadır. İç tasarruflar bir yandan mevcut yatırımların yenilenmesi için gerekli olan kullanılabilir kaynakları temsil ederken, diğer yandan yeni yatırımlar için gerekli olan sermaye mallarının alımına imkan tanıyan bir kaynağı oluşturmaktadır. Daha yüksek bir iç tasarruf oranının, sermaye birikimi, iç yatırımlar, verimlilik ve sermaye stoku yoluyla bir ülkenin büyüme kapasitesini ve yaşam standardını yükselteceği açıktır. Bu paradigma içerisinde, gelişmekte olan ülkelerde tasarrufların kaynağını oluşturan gelirin düşük olması çok tartışılan bir soruyu akla getirmektedir. Yapılan ampirik çalışmalar bazı ülkelerde büyümeden tasarruflara doğru bir ilişkiyi ortaya koyarken, gelişmekte olan Asya ülkelerinde olduğu gibi bazı ülkelerde ise tasarruflardan büyümeye doğru bir model ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın sonuçları bize, iç tasarruf ve büyüme ilişkisinde, Türkiye’deki ekonomik büyüme kaynağının, gelişmiş OECD ülkelerindeki modele mi yoksa gelişmekte olan Asya ülkelerindeki modele mi yakın olduğu konusunda ampirik cevapları gösterecektir.

Diğer yandan, iç tasarruf, büyüme ve istihdam arasındaki ilişkide, büyümenin istihdamı arttırmak yoluyla kişi başına gelirin artmasına imkan tanıyarak gelişmenin önünde varolan düşük gelir, düşük tasarruf engelinin aşılmasına imkan tanımaktadır. Ancak, bu çerçevede yapılan çalışmalar OECD ülkelerinin bir bölümünde büyüme ile istihdam arasındaki bağı giderek zayıfladığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle kaynağı iç tasarruf olan bir büyümenin, istihdam yaratma kapasitesinin belirlenmesi

ya da büyümenin yarattığı istihdam artışının kişi başına düşen gelir yoluyla iç tasarrufları ve uzun dönemli büyümeyi arttırması gibi çift yönlü ilişkiler bütününde benimsenecek politikalar büyük önem arz etmektedir.

Bu kapsamda, tezin I. Bölümünde tasarruf, büyüme ve istihdam kavramları teorik çerçevede açıklanmıştır. Bu bölümde tasarruf kuramları tüketim teorileri kapsamında ele alınmış, klasik iktisattan günümüze büyüme teorilerinin gelişimi incelenmiş ve istihdam ve işsizlik kavramlarına teorik bazda yer verilmiştir. II. Bölümde büyüme teorilerinde büyüme-tasarruf ilişkisi incelenmiştir. II. Bölümde ayrıca 1960-2009 yılları arasında OECD ülkeleri ve Türkiye’de tasarrufların GSYİH içerisindeki oranları mukayeseli olarak analiz edilmiştir. Tezin III. Bölümünde, büyüme ve istihdam ilişkisi büyüme teorileri kapsamında incelenmiştir. III. Bölümde ayrıca 1960-2009 yılları arasında OECD ülkeleri ve Türkiye’de istihdam ve büyümenin gelişimi analiz edilmiştir. Tezin IV. Bölümünde, büyüme tasarruf ilişkisine ait literatür taraması ve tasarrufları belirleyen faktörlerin yanısıra büyüme istihdam ilişkisine ait literatür taramasına yer verilmiştir. IV. Bölümde ayrıca, Türkiye’de toplam yurt içi tasarruflar (LNS), istihdam (LNE) ve ekonomik büyüme (LNY) değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisine ait ampirik modele yer verilmiştir. Modelde değişkenler arasındaki ilişki Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testi yardımıyla araştırılmıştır.

Tez çalışmasında verilerin elde edilmesinde güçlükler yaşanmıştır. DPT teşkilatı veri tabanında 2006 yılı itibariyle GSMH verileri yerine GSYİH verileri kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla tasarruf verileri de 2006 yılına kadar GSMH’ya oranlanarak hesaplanmıştır. Ancak bu tarihten günümüze tasarruf verilerini elde mümkün olamamıştır. Bu nedenle toplam yurtiçi tasarrufların GSYİH içerisindeki payı Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri veritabanından elde edilmiştir. İstihdam verilerinde ise 1988 yılı öncesine ait veriler Devlet İstatistik Enstitüsü’nden elde edilememiş bu bağlamda Tuncer Bulutay’ın çalışması esas alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar.....	xiii
ŞEKİLLER.....	xv
KISALTMALAR.....	xvi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

İÇ TASARRUFLAR, BÜYÜME VE İSTİHDAM TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Tasarruf Kavramı ve Kuramsal Çerçeve.....	3
1.1.1. Tasarruf Kavramı.....	4
1.1.1.1. Gönüllü Tasarruf.....	5
1.1.1.2. Zorunlu Tasarruf.....	6
1.1.1.3. Dış Tasarruf.....	7
1.1.2. Tasarruf Kuramları.....	8
1.1.2.1. Dönemler Arası Bütçe Sınırlaması.....	9
1.1.2.2. Mutlak Gelir Hipotezi.....	10
1.1.2.3. Nisbî Gelir Hipotezi.....	11
1.1.2.4. Ömür Boyu Gelir Hipotezi.....	13
1.1.2.5. Sürekli Gelir Hipotezi.....	14
1.1.2.6. Rasyonel Bekleyişler Analizi.....	15
1.2. İktisadi Büyümenin Tanımı ve İktisadi Büyüme Teorileri.....	15
1.2.1. İktisadi Büyümenin Tanımı.....	16
1.2.2. İktisadi Büyüme Teorileri.....	17
1.2.2.1. Merkantilizm.....	17
1.2.2.2. Klasik Büyüme Teorileri.....	18

1.2.2.2.1. Adam Smith.....	18
1.2.2.2.2. Malthus.....	19
1.2.2.2.3. David Ricardo.....	20
1.2.2.3. Karl Marx.....	22
1.2.2.4. Schumpeter.....	23
1.2.2.5. Keynes.....	25
1.2.2.6. Harrod-Domar.....	26
1.2.2.7. Neoklasik Büyüme Teorisi.....	28
1.2.2.7.1. R.Solow Büyüme Modeli.....	29
1.2.2.8. İçsel Büyüme Teorileri.....	30
1.2.2.8.1. Paul Romer ve Bilgi Üretimi ve Taşmalar.....	31
1.2.2.8.2. Lucas ve Beşeri Sermaye Modelleri.....	33
1.2.2.8.3. AR-GE Modelleri.....	34
1.2.2.8.4. Barro ve Kamu Politikaları Modelleri.....	34
1.3. İstihdam ve İşsizlik.....	35
1.3.1. İstihdam İle İlgili Kavramlar.....	36
1.3.1.1. Tam İstihdam ve Doğal İşsizlik	37
1.3.1.2. Eksik İstihdam.....	37
1.3.1.3. Faal Nüfus/İşgücü.....	38
1.3.1.4. İşgücüne Katılma Oranı.....	39
1.3.1.5. Bağımlılık Oranı.....	39
1.3.2. İşsizlikle İlgili Kavramlar.....	40
1.3.2.1. Gizli İşsizlik.....	41
1.3.2.2. Geçici/Arızı/Friksiyonel İşsizlik.....	42
1.3.2.3. Yapısal İşsizlik.....	43
1.3.2.4. Mevsimlik İşsizlik.....	43
1.3.2.5. Konjonktür Devresi ve Konjonktürel İşsizlik.....	43
1.3.2.6. Okun Yasası.....	44
1.3.3. İstihdam ve İşsizlik Teorik Çerçeve.....	45
1.3.3.1. Klasik İstihdam Teorisi.....	45
1.3.3.1.1. Mahreçler Yasası.....	47
1.3.3.1.2. Faiz Teorisi.....	47

1.3.3.1.3. Ücret Teorisi.....	48
1.3.3.2. Modern İstihdam Teorisi.....	49
1.3.3.3. Monetarist İstihdam Teorisi.....	50

2. BÖLÜM

TASARRUF - BÜYÜME İLİŞKİSİ

2.1. Tasarruf - Büyüme İlişkisi Teorik Çerçeve.....	52
2.1.1. Klasik İktisat Teorisi ve Tasarruflar.....	52
2.1.2. Keynes ve Tasarruflar.....	54
2.1.3. Harrod-Domar Modeli ve Tasarruflar.....	56
2.1.4. Neo-Klasik İktisat Teorisi ve Tasarruflar.....	60
2.1.5. İçsel Büyüme Teorileri ve Tasarruflar.....	63
2.2. OECD Ülkelerinde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi.....	64
2.2.1. 1960-1969 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi.....	66
2.2.2. 1970-1979 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi.....	70
2.2.3. 1980-1989 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi.....	75
2.2.4. 1990-1999 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi.....	85
2.2.5. 2000-2009 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi.....	91

3. BÖLÜM

BÜYÜME-İSTİHDAM İLİŞKİSİ

3.1. İstihdam - Büyüme İlişkisi Teorik Çerçeve.....	101
3.2. OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdamın Gelişimi.....	104
3.2.1. 1960-1969 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam.....	106
3.2.2. 1970-1979 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam.....	115
3.2.3. 1980-1989 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam.....	121
3.2.4. 1990-1999 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam.....	128
3.2.5. 2000-2009 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam.....	139

4. BÖLÜM
TASARRUF, BÜYÜME VE İSTİHDAM ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

4.1. Tasarruf ve Büyüme İlişkisi Literatür Taraması.....	154
4.2. Büyüme ve İstihdam İlişkisi Literatür Taraması.....	158
4.3. Tasarrufları Belirleyen Faktörler.....	161
4.3.1. Büyüme ve Gelir.....	162
4.3.2. Kamu Tasarrufları ve Özel Tasarruflar.....	163
4.3.3. Dış Ticaret Haddi.....	164
4.3.4. Enflasyon.....	165
4.3.5. Demografi.....	166
4.3.6. Reel Faiz Hadleri.....	166
4.3.7. Servet Etkisi.....	166
4.4. Veri, Yöntem ve Ampirik Bulgular.....	167
4.4.1. Veri ve Yöntem.....	167
4.4.1.1. Durağanlık Kavramı.....	169
4.4.1.2. Birim Kök Testleri.....	171
4.4.1.3. Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizleri.....	174
4.4.2. Ampirik Bulgular.....	180
SONUÇ	187
KAYNAKÇA	202

TABLÖLAR

Tablo 1: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1960–1969).....	68
Tablo 2: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1970–1979).....	73
Tablo 3: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1980–1989).....	77
Tablo 4: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1990–1999).....	87
Tablo 5: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (2000–2009).....	93
Tablo 6: Ülkelere ait Büyüme Oranları (% GSYİH) (1960–1969).....	109
Tablo 7: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1960–1969).....	112
Tablo 8: Ülkelere ait Büyüme Oranları (% GSYİH) (1970–1979).....	117
Tablo 9: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1970–1979).....	119
Tablo 10: Ülkelere ait Yıllık Büyüme Oranları (%) (1980–1989).....	123
Tablo 11: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1980–1989).....	125
Tablo 12: Ülkelere ait Yıllık Büyüme Oranları (%) (1990–1999).....	130
Tablo 13: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1990–1999).....	133
Tablo 14: Ülkelere ait Yıllık Büyüme Oranları (%) (2000–2009).....	140
Tablo 15: Ülkelere ait İstihdam Oranları (%) (2000–2009).....	145

Tablo 16: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Düzey Değerlerine ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	180
Tablo 17: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Düzey Değerlerine ait PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	180
Tablo 18: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Birinci Farklarına ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları.....	181
Tablo 19: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Birinci Farklarına ait PP Birim Kök Testi Sonuçları.....	181
Tablo 20: Toplam Yurt İçi Tasarruflar, Ekonomik Büyüme ve İstihdam Değişkenlerine Uygulanan Johansen Çok Değişkenli Eşbütünleşme Testi Sonuçları.....	182
Tablo 21: Zayıf Dışsallık Testi Sonuçları.....	183
Tablo 22: Hata Düzeltme Modellerine ait Tahmin Sonuçları.....	185
Tablo 23: Nedensellik Analizi Sonuçları.....	186

ŞEKİLLER

Şekil 1: Değişkenlere ait Grafikler.....	168
--	-----

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADF	: Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi
(AIC)	: Akaike
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
GSMH	: Gayri Safi Millî Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İKO	: İşgücüne Katılma Oranı
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
LNS	: Toplam Yurtiçi Tasarruflar
LNE	: İstihdam
LNŸ	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhrac Eden Ülkeler Birliği
(SC)	: Schwarz
(VAR)	: Vektör Otoregresif Modeller
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler

GİRİŞ

Farklı gelişmişlik düzeylerinde olan toplumların, tüketim ve birikim konusundaki özellikleri de birbirinden farklıdır. Aynı gelişmişlik düzeyinde olmalarına karşın, ülkeler arasındaki tüketim ve tasarruf eğilimlerinin farklı olması, ekonominin davranışsal bir bilim dalı olarak sosyolojik ve kültürel temellere dayandığı gerçeğini hatırlatmaktadır. Bu bakımdan, sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın finansmanında önem arzeden tasarruf oranlarının artırılması mevzuu, alışkanlık formasyonu kapsamında ele alındığında uzun bir zaman dilimini gerekli kılmaktadır. Kısa dönemde ise geliştirilecek ekonomi politikalarıyla, hanehalkı ve kurumsal tasarrufların ekonomiye kazandırılmasının önünde engel teşkil eden yapısal değişikliklerle sürdürülebilir yatırımların finansmanına kaynak oluşturabilir. Faiz politikalarından, yatırım iklimine, özel tasarruf kamu tasarrufu etkileşiminden enflasyona, finansal kurumların ve sigorta şirketlerinin yapılanmasına kadar birçok alt başlık, tasarrufların gelişimini etkilemektedir. 1980'lerden itibaren Asya ülkelerini bugüne taşıyan büyük etken yüksek tasarruf ve yatırım eğilimleridir. Bu ülkelerde iç tasarruflar yüksek büyüme oranını beraberinde getirmiş, artan milli gelir döngüsel olarak yeniden tasarruflar ve yatırımlar yoluyla ekonomiye kazandırılmıştır.

Ancak, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin büyük bir çoğunluğunda tasarrufların kaynağını oluşturan gelir düzeyi oldukça düşüktür. Hem özel kesimde hem de kamu kesiminde gerçekleştirilen tasarruflar, kalkınma için gerekli yatırım harcamaları karşısında yetersiz düzeydedir. Bu ülkelerde, gelirin büyük bir bölümü tüketim harcamalarına giderken, iç tasarrufların Gayri Safi Milli Hasıla içerisindeki payı gelişmiş ülkelere nazaran düşük kalmaktadır. Kişi başına gelir düşüklüğünün temel nedenlerinin başında gelişmekte olan ülkelerde seyreden yüksek işsizlik oranları gelmektedir. Ancak, yüksek tasarruf ve büyüme oranlarına sahip olan aynı zamanda işsizlik oranının dünya ortalamasının gerisinde seyrettiği Asya ülkelerinde, Asya krizinden sonra yabancı kaynak bağımlılığının artması, tasarrufların büyümenin belirleyicisi olduğu konusunu tartışmalı hale getirmiştir. Diğer yandan, özellikle

2008 finans krizi, en büyük tüketim toplumu olarak bilinen ABD’de tasarruf kavramını adeta bir erdem olarak yeniden ekonomi gündemine taşımıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, büyümenin tasarruflardan tasarrufların büyümeden ayrılamayacağını ve kişi başına düşen gelir artışının, ancak istihdam dostu büyüme politikalarıyla sağlanabileceği söylenebilir.

Bu tezin amacı, dünya konjonktüründe tasarrufların yeniden önem kazandığı ve artan işsizlikle birlikte, istihdam yaratan ekonomi politikalarının tartışılmaya başlandığı bir dönemde, Türkiye’de iç tasarruflar, büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin yönünü ve boyutunu araştırmaktır. Bu kapsamda, çalışmanın I. Bölümünde tasarruf, büyüme ve istihdam teorisi, II. ve III. bölümlerinde, 1960’lı yıllardan itibaren OECD ülkelerinde tasarruf, büyüme ve istihdam oranları analiz edilmiştir. OECD ülkelerinin genelinde 1960-1970’li yıllardan sonra finansal liberalizasyon süreciyle birlikte tasarruf oranlarının ve ekonomik büyümenin yavaşladığı, istihdamın ise güçlü büyüme dönemlerinde dahi işsiz nüfusu massedebilecek ölçüde artış göstermediği ortaya çıkmıştır. OECD ülkeleri arasında tasarruf, büyüme ve istihdam oranları dağılımında farklılıklar görülmekle birlikte genel eğilim gelişen Asya ekonomileri dışında tasarruf ve büyümenin düştüğü yönündedir. Türkiye ekonomisi ise 1960-2009 yılları arasındaki süreçte tasarruf ve istihdam oranları bakımından OECD ülkeleri ortalamasının gerisinde kalmaktadır.

Tezin IV. bölümünde tasarruf-büyüme ve büyüme-istihdam ilişkilerine ait literatüre yer verildikten sonra Türkiye’de iç tasarruf, büyüme ve istihdam ilişkisi ekonometrik model kapsamında analiz edilmiştir. Bu bölümde, değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testi yardımıyla araştırılmıştır. Analizde Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testinin kullanılmasının başlıca nedenleri bu testin, iki aşamalı Engle-Granger yöntemine göre daha üstün olması ve analizde kullanılan değişken sayısının ikiden fazla olmasıdır. Yapılan ampirik analizde, ilk olarak Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri yardımıyla birim kök ve durağanlık mertebeleri araştırıldıktan sonra değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testi yardımıyla araştırılmıştır.

1. BÖLÜM

İÇ TASARRUFLAR, BÜYÜME VE İSTİHDAM TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümün amacı, ekonomik büyüme, tasarruf ve istihdam arasındaki nedensellik ilişkisini incelemeden önce bu kavramları teorik çerçevede ele almaktır. Bu bağlamda ilk olarak, tasarruf kavramı açıklanmış ve tasarruf teorisi, gelirin tüketilmeyen kısmı tanımına göre, tüketim teorileri kapsamında ele alınmıştır. İkinci olarak, klasik iktisattan içsel büyüme modellerine kadar büyüme teorilerinin gelişimine yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak istihdam ve işsizlik kavramları tanımlanmış ve istihdam kavramı teorik çerçevede açıklanmıştır.

1.1. Tasarruf Kavramı ve Kuramsal Çerçeve

Tasarruf kavramı, İngiliz iktisatçılar tarafından paranın verimli bir yere yatırılması şeklinde tanımlanırken, Fransız iktisatçıları tarafından "yedeğe koyma" keyfiyeti olarak ifade edilmektedir. Tasarrufun "geciktirilmiş ve yönü değiştirilmiş" bir tüketim olduğunda söylenebilir. Tüketim boyutuyla tasarruf gelirden yapılan bir masraftır¹.

Adam Smith, Walras ve Cannan'a göre tasarruf, sadece özel karakterde bir masraftan ibarettir. Smith, "tasarruf edilen herşeyin sonunda tüketileceğini" söylemiştir. Diğer bir ifadeyle "her tasarruf edilen sarfedilmiştir". Ancak tüketimin aksine tasarruf masrafı, mevcut servetin azalmasına yol açmadığı gibi, yeni bir gelirin yaratılmasına zemin hazırlar².

---

¹ Charles Rist, "Tasarruf Teorisi", Çev. Bedri Gürsoy, s. 167, (Çevrimiçi)
http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/2/1/14_Charles_Rist.pdf, 15.01.2010.

² A.e.

Bu kapsamda tasarruf, harcanabilir gelirin tüketilmeyen kısmı olarak tanımlanmaktadır. Tüketim giderleri ise, gelirin harcanan bölümüdür. Bu nedenle tüketimin de tasarrufun da kaynağı kullanılabilir gelirdir³. Tasarruf harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olarak tanımlanmakla birlikte, gerçekte tasarrufları birkaç faktör belirler. Bunlar reel faiz oranı, parasal aktiflerin (para, tahvil, bono vs.) satınalma gücü ve gelecekte beklenen gelirlerdir⁴. Keynesyen iktisatta, kısa dönemde bu değişkenler sabit kabul edilirken harcanabilir gelir değişkendir. Pigou, Keynesyen yaklaşımı bu noktada eleştirerek tüketim ve tasarrufun kaynağının servet olduğunu belirtmiştir. Daha sonraları Friedman ve Modigliani tüketim teorilerini Pigou'da ileri sürülen yaklaşım temelinde geliştirmişlerdir⁵.

Gerçekte, tasarrufun kaynaklarının taşıdığı önem kadar dağılımı ve kullanım biçimi de bir o kadar önem arz etmektedir. Zira, tasarrufların birikim ve kullanımı konuyu para ve sermaye piyasalarına doğru genişletmektedir. Kuşkusuz, tasarrufun değerli madenler şeklinde pasif bir kaynak olarak tutulması ile spekülatif amaçlı kullanımı ve fiziki sermaye unsurlarına yatırılmasının ekonomik sonuçları birbirinden farklı olacaktır. Kalkınmada en sağlıklı finansman kaynağının yatırımlara yönlendirilecek olan iç tasarruf (ulusal) olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

1.1.1. İç Tasarruf

İç tasarruf kavramı yurtiçi tasarruf ya da ulusal tasarruf olarak da ifade edilmektedir. Hanehalklarının harcanabilir gelirlerinden yaptıkları tasarruflar, şirket tasarrufları ve kamu tasarrufları ulusal tasarrufların kaynağını oluşturmaktadır. Hanehalkı tasarrufları ile şirket tasarruflarının toplamına özel tasarruflar denmektedir. Şirket tasarrufları, dağıtılmamış şirket kârlarının yatırımlara yönlendirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Kamu tasarrufları ise bütçe fazlasıyla ortaya çıkmaktadır. Bütçe fazlasının ulusal tasarruflar üzerinde pozitif bir etkisi varken bütçe açıkları ulusal tasarrufları azaltmaktadır. Sermaye stokundaki aşınmalar

---

³ Mahfi Eğilmez, Ercan Kumcu, **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 14.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010, s. 92.

⁴ İlker Parasız, **İktisadın ABC'si**, 9.bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2006, s. 154.

⁵ Ercan Eren, **Makro İktisat**, 4.bs., İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2006, s. 138.

da ulusal tasarruf oranlarını negatif yönde etkilemektedir. Genel olarak sermaye stoku yüksek olan ülkelerde amortismanın yüksek olması nedeniyle net tasarruf oranları düşüktür. Diğer yandan demografik özelliklerin de ulusal tasarruflar üzerinde belirleyici olduğu görüşü yaygındır⁶.

İç tasarruflar emisyon hacmini arttırmadan ekonomik büyümenin finans kaynağı olması nedeniyle finansman kaynakları içerisinde en güçlü olanıdır. Ancak bilindiği üzere gelişmekte olan ülkeler açısından iç finansman kaynaklarını yaratmada yaşanan darboğaz büyümenin önünde engel teşkil etmektedir. İç finansman kaynakları gönüllü tasarruflar ve zorunlu tasarruflardan oluşmaktadır.

1.1.2. Gönüllü Tasarruf

Tüketimde yapılan gönüllü indirimlerden doğan tasarrufa gönüllü tasarruf denmektedir. Hanehalkı ve firmalar gönüllü (özel) tasarrufların kaynağını oluşturmaktadırlar⁷. Normal olarak yatırımların ve sermaye birikiminin kaynağını gönüllü tasarruflar teşkil etmektedir. Gelişmiş ülkelerde milli gelirin yaklaşık %15-20'si yatırımlar için kullanılırken, azgelişmiş ülkelerde bu oran çok düşüktür. Az gelişmiş ülkelerde gönüllü tasarruf oranının düşük olmasının nedeni halkın sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılama çabası içerisinde olması ve para biriktirebilecek gelir seviyesine ulaşamamasıdır. Az gelişmiş ülkelerde çiftçiler büyük servet sahiplerinden daha yüksek bir gönüllü tasarruf oranına sahip iken işçi ve memurlardan oluşan orta sınıfın gönüllü tasarruf oranı düşüktür. Bu sınıflar tasarruf etseler bile bu, tüketimin ertelenmesi niteliğini taşımakta ve bu kesimin tasarruflarının üretken yatırımlar için çok önemli olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır⁸.

---

⁶ Kemal Yıldırım, Doğan Karaman, Murat Taşdemir, **Makroekonomi**, 7.bs., Eskişehir, Seçkin, 2008, s. 555.

⁷ A.e., s. 219.

⁸ Ergül Han, Ayten Akşen Kaya, **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, 6.bs., Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008, s. 73-74.

Oysa az gelişmiş ülkelerde kalkınmanın finansmanında gönüllü tasarruflar büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle gönüllü tasarrufları teşvik edecek finansal kurumların gelişmesi ve tasarrufların verimli yatırımlara yönelmesini teşvik edecek sermaye piyasası düzenlemelerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde gönüllü tasarrufların yanısıra zorunlu tasarruflarda kalkınmanın finansmanında büyük önem arz etmektedir.

1.1.3. Zorunlu Tasarruf

Tüketimde gönülsüz indirimler yoluyla sağlanan tasarrufa zorunlu tasarruf denmektedir. Vergilendirme şekilleri ve hükümetçe zorlamayla ödünç alımlar zorunlu tasarruf ya da gönülsüz tasarruf kapsamında ele alınmaktadır⁹. Az gelişmiş ülkelerde hanehalkı tarafından gerçekleştirilen gönüllü tasarruflardan ziyade kamu tasarruflarının sermaye birikiminin en önemli kaynağını oluşturduğu yönündeki görüş hakimdir. Gerçekten de birçok ülkede zorunlu tasarruf kapsamında yeralan vergi politikaları aracılığıyla devletin sağladığı sermaye birikimi oldukça yüksek olmuştur. Bu kapsamda gönüllü tasarrufları azaltmadan, yüksek gelir gruplarının lüks tüketim harcamalarını kısıacak bir vergi politikasının benimsenmesi politikaların etkinliğini arttıracaktır¹⁰. Vergi yükünün, kamu borcu üzerinde olumlu sonuçları olduğu söylenebilir. Vergi artışı kamu tasarruflarını arttırmaktadır. Ancak yapılan ampirik çalışmalar Türkiye’de olduğu gibi birçok gelişmekte olan ülkede kamu tasarruflarının özel tasarrufları dışlayıcı özelliğine dikkat çekmektedir.

Bu arada, bir bakıma zorunlu tasarruf içinde sayılabilen enflasyon da, bir tasarruf kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda zorunlu tasarruf, para arzındaki artışın sermaye birikimi üzerinde artırıcı etki yaratacağını ileri sürmektedir. İlk olarak Malthus tarafından tartışılan teori, 19. Yüzyıl başlarında J. S. Mill, Walras, Wicksel ve Hayek tarafından geliştirilmiştir. Ekonomide kredi artışı şeklinde vukuu bulan para stoğu artışının, sermaye malları üretimini arttırıp, tüketim malları

---

⁹ İlker Parasız, **Kalkınma Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2005, s. 219.

¹⁰ Han, **a.g.e.**, s. 75-76.

üretimini kısacağını, tüketim malları yetersizliği nedeniyle de nispî fiyatların yükseleceğini öngören bir teoridir¹¹.

Özellikle az gelişmiş ülkelerde, güvenilir bir kaynak olmamakla birlikte enflasyon sıkça başvurulan bir yöntemdir¹². Hanhalkları boyutuyla fiyatların yükselmesi sonucunda insanlar reel olarak daha az harcayarak ellerindeki paranın değerini reel olarak sabit tutmak isteyebilirler. Böylece daha fazla biriktirirler. Ayrıca enflasyonist ortam geliri tasarruf oranı yüksek olan gelir grupları lehine yeniden dağıtmaktadır¹³.

Kalkınmanın finansmanında gerek gönüllü tasarruflarla gerekse vergi ve fiyat artışlarıyla yeterli iç kaynağı yaratamayan gelişmekte olan ülkeler yatırımlar için gerekli olan tasarrufları yurt dışından da sağlayabilmekte diğer bir ifadeyle dış tasarruf ithal etmektedir.

1.1.4. Dış Tasarruf

Ulusal ekonomiye yatırım, yardım ve borçlanma yoluyla aktarılan yabancı paralara, başka bir deyişle dövize, dış tasarruf denmektedir. Dış tasarruflar yabancı girişimciler tarafından ulusal ekonomide yapılan yatırımlar ya da yatırım fonlarıdır. Dış tasarrufların, iç tasarrufların yatırımlara dönüşmesini kolaylaştırdığı ve ölçek ekonomileriyle teknolojinin gelişimine destek olduğu söylenebilir. Bu durum özellikle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla ortaya çıkmaktadır¹⁴.

Ancak dış tasarrufların büyük bir kısmını dış borçlar oluşturmaktadır. Az gelişmiş ülkeler hem iç tasarruf yetersizliğini aşmak hemde kalkınmaları için zorunlu ithal mallarının döviz cinsinden bedellerini ödeyebilmek maksadıyla dış kaynaklara başvurabilmektedirler. Yabancı özel sermaye, dış krediler, sıcak para hareketleri ve

---

¹¹ Turan Yay, “Zorunlu Tasarruf”, (Çevrimiçi) <http://72.29.74.39/~turanyay/files/other/ztasarruf.pdf>, 04.03.2011.

¹² Han, **a.g.e.**, s. 79.

¹³ Parasız, **a.g.e.**, s. 220.

¹⁴ Han, **a.g.e.**, s. 98.

hibe ve yardımlar şeklinde tezahür eden dış tasarruflar üretim kapasitesinde hızlı bir artış sağlaması, tasarruf eğiliminin hızla artması ve büyüme hızını sürdürecektir miktarda yatırımların yapılması sonuçlarını yaratmakla birlikte dış borçlanma açısından dikkatle değerlendirilmesi gereken bir kaynaktır¹⁵.

1980'li yıllarda finansal liberalleşme süreciyle birlikte, iç yatırımların finansmanında sıkıntı yaşayan gelişmekte olan ülkeler, giderek daha fazla oranda dış kaynağa başvurmuşlardır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin dış borç birikimini arttırmıştır. Borçlanmanın temelinde yoğunlukla sanayileşmede ihtiyaç duyulan ithal sermaye malları yatmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde dış kaynakla desteklenen bir sanayi üretimi beraberinde büyüme ve istihdam artışını getirebilir. Ancak bu durumda tüketim malları miktarının da artacağını unutmamak gerekir. Bu ülkelerde, dış tasarrufla artan milli gelirin tüketime yönelmeyip iç tasarrufları arttırması halinde sürdürülebilir bir büyüme sürecinden sözedilebilecektir.

1.1.2. Tasarruf Kuramları

Bilindiği üzere, tasarruf harcanabilir gelirin tüketilmeyen kısmıdır. Tüketim ve tasarruf birlikte harcanabilir geliri meydana getirmektedir. Harcanabilir gelirin büyük bir bölümünü tüketim harcamaları oluşturur. Bu haliyle tasarruf milli gelirin tüketim harcamalarına gitmeyen kısmı olarak pasif bir artık olarak tanımlanabilir¹⁶. Tüketim eğiliminin tasarruflar üzerindeki bu belirleyici özelliğinden dolayı, iktisat yazınında tasarruf kuramları genel olarak tüketim teorileri ile açıklanmaktadır.

Tüketim kavramı birbirinden farklı iki anlamda kullanılabilir. Bir tanıma göre tüketim, bir mal ya da hizmeti kullanan kişide belli bir tatmin duygusu yaratan tüketim eylemidir. Diğer bir tanıma göre ise, tüketilecek mal ve hizmetlerin alımı için harcama yapılmasıdır. İktisadi olarak tüketim, bir malın maddi anlamda kullanılıp tüketilmesi anlamına gelmemektedir. Tüketimin iktisadi boyutunda

---

¹⁵ A.e., s. 83.

¹⁶ Tevfik Pekin, **Makro Ekonomi**, İzmir, Zeus Kitabevi, 2005, s. 149.

kastedilen nokta, bir malın sahipliğidir. Bu nedenle, iktisadi açıdan önem taşıyan tüketim kavramının tüketim harcamaları olduğu söylenebilir¹⁷.

Basit Keynesyen modelde tüketim harcamalarında meydana gelen bir artış harcanabilir gelir ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Oysa tüketim harcamaları, reel faiz oranı, net aktiflerin satınalma gücü ve kişilerin gelecekte bekledikleri gelir gibi birçok faktörden etkilenmektedir¹⁸. Tüketim ve tasarruf ilişkisi gelecekteki gelir beklentileri çerçevesinde değerlendirildiğinde bugün ve gelecek dönem ayrımının yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu yaklaşım başta Dönemler Arası Bütçe Sınırlaması olmak üzere Mutlak Gelir Hipotezi, Sürekli Gelir Hipotezi, Ömür Boyu Gelir Hipotezi ve Rasyonel Bekleyişler hipotezi gibi teorilerle geliştirilmiştir.

1.1.2.1. Dönemler Arası Bütçe Sınırlaması

Keynes cari tüketimi cari gelirle ilişkili olarak açıklamaktadır. Ancak Keynesyen yaklaşım tüketicinin tüketim kararı verirken bugünü ve geleceği düşündüğü gerçeğini göz ardı etmektedir. Oysa tüketici bugün çok tüketmenin gelecekte daha az tüketmek anlamına geldiğinin bilincindedir. Tüketici bugün ve gelecek arasında bir seçim yaparken kullanılabilir toplam kaynaklarının sınırları içerisinde hareket etmek mecburiyetindedir. Bu durum hanehalklarını gelecekte elde etmeyi beklediği gelire bakarak zamanlararası bir seçim yapma noktasına getirir. Tüketicilerin nasıl zamanlararası seçimler yaptıklarını modelleyen iktisatçı Irving Fisher'dir. Fisher, tüketicinin iki dönem yaşadığını kabul eder. I. dönem tüketicinin gençliğini, II. dönem ise yaşlılığını temsil etmektedir¹⁹.

Tüketici bugünkü tüketim ile gelecekteki tüketim için tasarruf etmek arasında bir tercih noktasında iken ortaya zamanlar arası bütçe kısıtı çıkmaktadır. Tüketicinin borçlanmak konusunda bir engeli yoktur. Bu durumda herhangi bir dönemde

---

¹⁷ Özhan Uluatam, **Makro İktisat**, 9. bs., Ankara, Savaş Yayınları, 1998, s. 127-128.

¹⁸ Oğuzhan Ardiç, **Makro İktisat**, 5.bs., Ankara, Agon, 2008, s. 48.

¹⁹ Gregory Mankiw, **Makroekonomi**, Çev.Ömer Faruk Çolak, Ankara, Efil Yayınevi, 2010, s. 517-518.

gelirinden fazla tüketebilir. İlk dönemdeki tüketim cari dönem gelirin bir fonksiyonudur. İkinci dönem tüketim ise ikinci dönemin geliri ile ilk dönemdeki tasarruf ve bunun getirdiği faizin toplamından oluşmaktadır. Tüketicinin bütçe kısıtının yorumuna göre faizin sıfır olması halinde tüketicinin iki dönemdeki toplam tüketimi iki dönemdeki toplam gelire eşittir. Faiz oranının sıfırdan büyük olması halinde, gelecekteki tüketimi tasarrufa alınan faiz ile finanse etme imkanı olduğundan bugünkü tüketim gelecekteki tüketimden daha pahalıdır²⁰.

Fisher'in Dönemler Arası Bütçe Sınırlaması Hipotezi, borçlanma konusuna yaklaşımı nedeniyle, iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. Fisher analizinde, tüketicinin gelecekte elde edeceği gelir karşılığında borçlanma imkanına sahip olduğu varsayımıyla hareket etmektedir. Bu çerçevede tüketici cari dönemde borçlanarak gelirinden fazla tüketimde bulunabilir. Oysa tüketiciler gerçek hayatta borçlanma imkanına sahip olmayabilirler. Bu durumda cari tüketim cari gelire eşit ya da ondan küçüktür. Borçlanma sınırlaması tüketicilerin dönemler arası tüketim seçimine ilişkin kararını etkilemektedir²¹.

Borçlanma sınırlamasının cari dönemdeki tüketim harcamalarını azaltacağı yönündeki yaklaşımın en belirgin örneği Japon ekonomisidir. Dünyada tasarruf oranı en yüksek olan ülkelerden biri olarak kabul edilen Japonya'da hanehalklarının borçlanmada yaşadıkları kısıt, tüketimin azalması, tasarrufun artmasına zemin hazırlayan nedenlerin başında gelmektedir.

1.1.2.2. Mutlak Gelir Hipotezi

Mutlak Gelir Hipotezi 1936 yılında John Maynard Keynes tarafından geliştirilmiştir. Klasik Makro iktisat yaklaşımına göre, tüketim harcamaları ile faiz oranları arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Keynes bu görüşü reddetmiş ve tüketim harcamalarının cari dönem harcanabilir gelirin bir fonksiyonu olduğunu ileri

²⁰ Yıldırım, Karaman, Taşdemir, **a.g.e.**, s. 533-534.

²¹ Erdal Ünsal, **Makro İktisat**, 8.bs., Ankara, İmaj Yayınevi, 2009, s. 427.

sürmüştür. Mutlak Gelir Hipotezi olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre tüketim harcamalarıyla bugünkü kullanılabilir gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre gelir artarsa tüketim harcamaları da artmakta gelir azalırda tüketim harcamaları da tam tersi yönde hareket etmektedir²².

Mutlak Gelir Hipotezine göre tüketim harcamaları milli gelirin bir fonksiyonu olarak milli gelir arttıkça artmaktadır. Ancak tüketim harcamalarındaki artış kullanılabilir gelirdeki artıştan daha azdır. Keynes bu görüşü marjinal tüketim eğilimi kavramıyla açıklamıştır. Son gelir diliminin ne kadarının tüketim harcamalarına ayrıldığını gösteren bu oran ekonomide gelir düzeyi arttıkça marjinal tüketim eğiliminin azaldığını göstermektedir. Buna göre düşük gelirli gruplar gelirlerinin büyük bir bölümünü tüketime ayırırken, yüksek gelirli gruplar tasarrufa ayırmaktadır. Keynesyen yaklaşım gelir düzeyi yükseldikçe ortalama tüketim eğiliminin ise azaldığını, ileri sürmüştür²³.

Kuznets'in 1869-1936 dönemi için yapmış olduğu çalışma milli gelirdede çok ciddi artışlar olmasına karşılık ortalama tüketim eğiliminin Keynes'in iddia ettiğinin aksine azalmayıp sabit kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Savaş sonrası gelişmelerde milli gelir seviyesindeki artışla birlikte tüketim harcamalarının azalmayıp arttığını göstermektedir²⁴. Sonuç olarak, Keynes'in yaklaşımını test eden birçok ampirik çalışma, ortaya çıkan bu çelişkiyi tüketim bulmacası olarak adlandırmış ve daha sonra geliştirilen hipotezler kapsamında analiz etmiştir.

1.1.2.3. Nispî Gelir Hipotezi

Duesenberry'nin 1949 yılında geliştirdiği Nispî Gelir Hipotezi iki temel varsayım üzerine kuruludur. Buna göre, tüketicilerin tüketim davranışları birbirine bağlıdır ve tüketim ilişkileri tersine döndürülemez bir yapı içerisindeydir. Tüketim

---

²² Ersan Bocutoğlu, **Makro İktisat**, 4.bs., Trabzon, Derya Kitabevi, 2007, s. 121.

²³ Pekin, **a.g.e.**, s. 144.

²⁴ Recep Tarı, Şaban Çalışkan, "Kocaeli İlinde Tüketimin Gelir Hipotezlerinin Analizi", (Çevrimiçi) <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/3639/3468>, 03.09.2011.

ilişkilerinin tersine döndürülmez olması gelirdeki bir azalmanın sonucunda tüketim harcamalarının aynı oranda gerileyemeyeceğini ifade etmektedir. Oysa Keynesyen tüketim fonksiyonuna göre tüketim gelirdeki artış ve azalışlarla eşit miktarda değişmektedir. Tüketim davranışlarının birbirine bağlı olması ise hanehalklarının nispi durumuyla ilgilidir²⁵.

Bu varsayımına göre ailelerin tüketim harcamaları mensubu oldukları gelir gruplarına bağlıdır. Hanehalklarının gelir dağılımında yer aldıkları dilim onların tüketim harcama modellerini tayin etmektedir. Aileler içerisinde yer aldıkları nispi gelir gruplarının harcama modellerinden bağımsız olarak hareket etmezler. Duesenberry'e göre ailelerin tüketim harcamaları, cari gelirlerine değil, içinde yer aldıkları nispi gelir gruplarına bağlıdır²⁶.

Duesenberry'nin nispi gelir hipotezine göre ortalama tüketim eğilimi mutlak gelire değil, nispi gelire bağlıdır. Uzun dönemde bir kimse aynı nispi gelir seviyesinde kalırsa kişinin uzun dönem mutlak gelirinin büyümesi buna eşit bir yüzde tüketimin büyümesi ile sonuçlanacak ve uzun dönemde ortalama tüketim oranı sabit kalacaktır. Böylece nispi gelir hipotezi Keynes'in kısa dönem ortalama tüketimin zamanla azalacağı yönündeki istatistiksel verileriyle ortalama tüketimin uzun dönemde sabit kalacağı yönündeki istatistiksel veriler arasındaki çelişkiyi açıklamaktadır²⁷.

Nispi Gelir Hipotezi, mikro ekonomik temellere sahip olmadığı ve tüketim harcamalarını psiko-sosyolojik eğilimlerle açıklamaya çalıştığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Bu nedenle hipotezin yerini, hızla Modigliani, Brumberg ve Ando gibi tüketici davranışlarını anlamaya yönelik çalışmalar yapan iktisatçıların geliştirdiği Ömür Boyu Gelir Hipotezi almıştır.

---

²⁵ İlker Parasız, **Makro Ekonomi**, 9.bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2006, s. 94.

²⁶ Mehmet Demiral, "Türkiye Ekonomisi İçin Tüketim Fonksiyonu Tahmini", s. 353, (Çevrimiçi) <http://iibfdergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2007/PDF/19.pdf>, 10.09.2011.

²⁷ Parasız, **a.g.e.**, s. 94.

1.1.2.4. Ömür Boyu Gelir Hipotezi

Ömür Boyu Gelir Hipotezi, 1950'lerde Franco Modigliani, Richard Brumberg ve Albert Ando tarafından geliştirilmiştir²⁸. Bu hipoteze göre bireyler tüketim ve tasarruf kararlarında yalnızca cari gelir düzeyini değil, hayatları boyunca elde etmeyi planladıkları geliri de dikkate almaktadırlar²⁹.

Bu hipotez, tüketicilerin tüm hayatları boyunca tüketim planlarında düzenli bir yol izleyeceğini dikkate almaktadır. Bunun nedeni, bireyin düzenli bir tüketim seviyesini ömür boyu koruma isteğidir. Bunu sağlayacak unsur ise ömür boyunca elde etmeyi umduğu gelir seviyesidir³⁰. Kişiler gelirlerini yaşam boyu faydayı maksimum kılacak biçimde tüketim ve tasarruf arasında dağıtmaktadır. Bugün yapılacak bir tasarruf emeklilik döneminin tüketimini belirleyecektir. Bu nedenle birey tüketimin azalan marjinal faydasını da gözönünde bulundurarak tasarruf yoluyla yaşam boyunca elde edeceği toplam faydayı arttırmaktadır. Ömür Boyu Gelir Hipotezinde belirsizlik yoktur birey ne kadar gelir elde edeceğini bilmektedir ve tüketim cari gelirin değil yaşam boyu elde edilecek ortalama gelirin bir fonksiyonudur. Planlı tüketim yıllık emek geliri ve servete bağlıdır. Tasarruftan elde edilen faiz geliri ve miras servete dahil olarak kabul edilmektedir³¹.

Ömür Boyu Gelir Hipotezine göre emeklilik döneminde tasarruf oranı düşmekte hatta sahip olunan servet elden çıkarılmaktadır. Ancak birçok çalışma yaşlıların emeklilik döneminde de tasarruf etmeye devam ettiğini göstermektedir. King, 1985 yılında yaptığı bir çalışmada bunun nedenini, gelecek dönem sağlık ve enflasyon belirsizliği olarak açıklamıştır. Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerdeki cömert emeklilik ödeneklerinin de yaşlılık dönemi tasarruflarına neden olduğu yönünde görüşler mevcuttur³². Sosyal güvenlik sistemlerindeki farklılıkların

---

²⁸ Angus Deaton, "Franco Modigliani and the Life Cycle Theory of Consumption", **Princeton University**, 2005, s. 4.

²⁹ Merih Paya, **Makro İktisat**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997, s. 52.

³⁰ Uluatam, **a.g.e.**, s.153.

³¹ Eren, **a.g.e.**, s. 148-150.

³² William H. Crown, "Life Cycle Theories of Saving and Consumption", (Çevrimiçi) http://www.novelguide.com/a/discover/ea_03/ea_03_00229.html, 20.09.2011.

emeklilik dönemindeki refah seviyesini etkilediği çok açıktır. Bu nedenle hipoteze yönelik ampirik çalışmaların tüm ülkelerde aynı sonucu vermeyeceğini belirtmek yerinde olacaktır.

1.1.2.5. Sürekli Gelir Hipotezi

Sürekli Gelir Hipotezi, 1957 yılında Milton Friedman tarafından geliştirilmiştir. Hipoteze göre tüketim harcamaları sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Sürekli gelir ise bireyin sahip olduğu beşeri, fiziki ve finansal servetlerinin sonucunda beklediği ortalama gelir akımıdır³³. Diğer bir ifadeyle servet, gelecekte beklenen sürekli gelirin cari faiz haddinden bugünkü değerine karşılık gelmektedir. Friedman'a göre gelir sürekli gelir ve beklenmedik olaylarla (miras, doğal afet vs.) ortaya çıkan geçici gelirden oluşmaktadır. Ancak bireyler tüketim kararlarında geçici geliri değil sürekli geliri dikkate almaktadır³⁴.

Gelir gibi tüketimde sürekli tüketim ve geçici tüketim olmak üzere bölümlendirilebilir. Bu yaklaşıma göre gelirdeki geçici değişiklikler sürekli tüketimi etkilemez. Diğer bir ifadeyle yalnızca sürekli gelirdeki bir değişiklik tüketimde bir değişikliğe yol açmaktadır. Bu nedenle kısa dönemde gelirdeki geçici artışlar sonucu tasarruf oranı yükselirken ortalama tüketim eğilimi (APC) düşer, uzun dönemde ise gelirdeki sürekli artışlar karşısında tasarruf oranı da APC'de sabit kalır³⁵. Bu sonuç, kısa ve uzun dönem ayrımıyla, Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezinde karşımıza çıkan çelişkiyi bertaraf etmekte ve Mutlak Gelir Hipotezinin zayıflamasına neden olan tüketim bulmacasını doğrular niteliktedir.

---

³³ Bocutoğlu, a.g.e., s. 134-135.

³⁴ Gülsün Gürkan Yay, "Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm", s. 7-8. (Çevrimiçi) <http://www.gulsunyay.com/portal/documents/files/pysgy.pdf>, 22.08.2011.

³⁵ Tarı ve Çalışkan, a.g.e., (Çevrimiçi) <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/3639/3468>, 03.09.2011.

1.1.2.6. Rasyonel Bekleyişler Analizi

Rasyonel Bekleyişler Analizi 1970'lerde Amerikalı iktisatçı Robert Hall tarafından geliştirilmiştir. Hall, sürekli gelir düzeyini Rasyonel Bekleyişler analiziyle tahmin etmeye çalışmış ve rasyonel bekleyişlerin tüketim üzerindeki sonuçlarını araştırmıştır³⁶. Hipoteze göre, bireyler tüketim kararlarını sürekli gelirlerine göre almaktadır ve ortalama tüketimlerini ancak beklenmedik bir olay neticesinde değiştirmektedirler. Bu türden olaylar hakkında tahminde bulunmak mümkün değildir. Bu nedenle tüketimin izlediği yol rassal (tesadüfi) bir yoldur³⁷. Doğal afetler, hastalıklar ya da miras gibi öngörülemez gelişmeler olmadıkça tüketim her dönem ortalama olarak devam edecektir.

Tüketim teorisi alanındaki ampirik araştırmalar, öngörülemez gelir değişmelerine karşı tüketimin aşırı duyarlılık göstermesinin nedenlerini araştırmıştır. Bu nedenlerden birincisi hanehalklarının likidite sınırlaması nedeniyle beklenmedik değişikliklere uyum sağlayamadığı şeklindedir. Aşırı duyarlılığa diğer bir açıklama, tüketicinin gelirin sürekli ya da geçici olduğu ayrımını yapamadığı yönündedir. Bu yaklaşım Rasyonel Beklentiler Hipotezi'yle çelişmektedir. Zira, Rasyonel Beklentiler Hipotezi tüketicinin tam bilgiye sahip olduğu varsayımı üzerine kuruludur.³⁸

1.2. İktisadi Büyümenin Tanımı ve İktisadi Büyüme Teorileri

İktisadi büyüme olgusu, iktisatçıların üzerinde yoğun olarak tartıştığı bir konudur. Klasik iktisatçılardan günümüze kadar olan süreçte, geliştirilen iktisadi büyüme teorileriyle, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde iktisadi büyüme kavramı ve iktisadi büyüme teorileri hakkında bilgi verilecektir.

---

³⁶ Erdal Ünsal, **a.g.e.**, 8.bs., s. 438.

³⁷ Eren, **a.g.e.**, s.153.

³⁸ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 563.

1.2.1. İktisadi Büyümenin Tanımı

İktisadi büyüme reel Gayri Safi Milli Hasıladaki (GSMH) artıştır. Başka bir ifadeyle, ekonominin üretim kapasitesinin artırılması ve dolayısıyla daha fazla mal ve hizmet üretilmesidir. İktisadi büyüme oranı ise, reel GSMH’da bir önceki döneme göre meydana gelen, yüzde artış oranıdır. Büyüme oranı, reel GSMH’daki değişim miktarının bir önceki dönemin reel GSMH değerine bölünmesiyle elde edilir³⁹. Bir ekonomide reel GSMH’daki artış kadar kişi başına düşen reel GSMH’daki artış da önem arz etmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir bir büyümenin koşulu yüksek nüfus artış oranının üzerinde bir büyüme ivmesini yakalamaktır.

Bireyin refah seviyesinin artırılması kişi başına düşen gelirin artmasıyla mümkün olur. Bunu sağlamanın yolu ise üretim miktarının artırılmasıdır. Bu nedenle, bir ülkede, belirli bir dönemde mal ve hizmet üretiminde meydana gelen artışlar iktisadi büyüme olarak adlandırılır⁴⁰. Oysa iktisadi büyüme sonuçları itibariyle çok boyutludur. Üretim artışıyla birlikte bir ülkede birçok nitel değişiklik gerçekleşir. Büyüme rakamsal bir ifade olmakla birlikte, tek bir rakamla büyümenin sonucunda ekonomide yaratılan nitel değişikliklerin tümünü yansıtmak oldukça güçtür. Bu nedenle iktisadi büyüme üretim artışına odaklanır ve reel GSMH ile gösterilir⁴¹.

Bir ekonomide üretim artışı iktisadi büyüme kuramlarına göre üretim imkanları eğrisinin sağa doğru kaymasıyla gerçekleşir. Üretim imkanları eğrisinin sağa doğru kayması başka bir ifadeyle bir ekonominin daha fazla üretim yapabilmesi için üretim faktörlerinin miktarlarında veya verimlilikte artışlar olması

---

³⁹ Erdoğan Alkin, Kemal Yıldırım, Mustafa Özer, **İktisada Giriş**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2005, s. 457.

⁴⁰ Ersan Bocutoğlu, Metin Berber, Kenan Çelik, **Makro İktisada Giriş**, 5.bs., Trabzon, Derya Kitabevi, 2006, s. 414.

⁴¹ P. A. Samuelson, **İktisat**, Çev. Demir Demirgil, Ankara, Menteş Kitabevi, 1973, s. 863.

gerekmektedir⁴². Daha fazla emek, daha fazla sermaye ve daha fazla teknoloji ile elde edilen uzun dönemli büyümenin sonucunda ekonomide eğitim, sağlık, istihdam, haberleşme gibi nitel değerlerde de iyileşme sağlanır. İktisadi büyümenin sonucunda gelen bu türden yapısal iyileşmeler iktisadi kalkınma olarak ifade edilmektedir.

1.2.2. İktisadi Büyüme Teorileri

Büyüme teorileri, büyümeye katkı sağlayan faktörlerin bütününe odaklanır. Bu faktörlerin birbirlerini tamamlayıcı ve ikame eden niteliklerini analiz eder. Elde ettiği bulgularla ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını açıklamaya çalışır⁴³. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından analizlerin birbirinden geniş ölçüde farklılığı ortaya çok değişik büyüme teorileri çıkarmıştır. Bu bölümde Merkantilizmden, Yeni Büyüme Teorilerine kadar, büyüme teorilerinin gelişimine yer verilmiştir.

1.2.2.1. Merkantilizm

Avrupa'da 1500 ve 1800 döneminde ortaya çıkan ve dış ticarete az ithalat çok ihracat ilkesini benimseyen korumacı iktisadi düşünce sistemine, merkantilizm denmektedir⁴⁴. Merkantilist dönemde Avrupa'da feodal yapı bozulmuş ve güçlü ulus devletler ortaya çıkmıştır. Ulus devletlerin gücü kasalarında buldukları altın ve gümüş rezervlerine bağlıdır. Bu nedenle dış ticarete ithalatın kısıtlanıp ihracatın teşvik edildiği korumacı politikalar benimsenmiştir. Denizaşırı ticarete başarı sağlanabilmesi için güçlü ticaret filoları kurulmuştur. Biriken sermayeyi koruma sorunu nedeniyle kuvvetli ordu ve donanmaya ihtiyaç duyulmuştur⁴⁵.

---

⁴² W. R. Easterly, D. L. Wetzel, "Policy Determinants of Growth: Survey of Theory and Evidence", **The World Bank, PPR Working Paper Series**, No. 343, 1989, pp. 15.

⁴³ Kemal Yıldırım, İbrahim Bakırtaş, Rasim Yılmaz, **Makro İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2006, s. 284.

⁴⁴ Gülten Kazgan, , **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, Remzi kitabevi, 1993, s. 35.

⁴⁵ Kamil Güngör, "İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler", (Çevrimiçi) http://www2.aku.edu.tr/~kgungor/kamil_gungor.pdf, 28.03.2011.

Ancak XVIII. yüzyıl başlarından itibaren ekonomik faaliyetin dinamikleri değişmeye başlamıştır. O güne kadar üretim miktarının artırılması mesele iken sanayi devrimiyle birlikte kas gücünün yerine buharlı makinelerle yapılan kitlesel üretimin satılabilmesi için yeni pazarlara açılma sorunu gündeme gelmiştir. Ülkelerin kapılarını ithalata açmaları, Merkantilizmin koruyucu politikalarının değişmesine neden olmuştur⁴⁶. Nitekim Merkantilizmden sonra gelen Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi ve Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisi dış ticarete liberal politikaların ülkelerin kalkınmasını sağlayacağını öngörmüştür.

1.2.2.2. Klasik Büyüme Teorileri

Klasik büyüme teorisi, 18.yüzyılın sonlarında Adam Smith, Robert Malthus ve David Ricardo tarafından geliştirilmiştir. Klasik görüş nüfus artışının kişi başına düşen gelire bağlı olduğu görüşünü savunur. Buna göre eğer reel ücret oranı reel geçim ücret oranını geçerse nüfus büyür. Nüfus artışı emeğin azalan getirisiyle karşılaştığında reel ücretler daima geçim düzeyine doğru geri dönecektir. Bu yaklaşımı nedeniyle klasik iktisat karamsar bir bilim dalı olarak ifade edilmektedir⁴⁷. Klasik büyüme teorisine gerek Adam Smith gerekse ondan sonra gelen iktisatçılardan Malthus, Ricardo ve Marx farklı düşünce yöntemleriyle yaklaşmışlardır⁴⁸. Klasik iktisatçılardan Adam Smith, liberal felsefenin kurucusu olarak kabul edilmekle birlikte Malthus ve Karl Marx gibi iktisatçılar diğer klasiklerden farklı teoriler geliştirmişlerdir.

1.2.2.2.1. Adam Smith

Adam Smith, liberal ekonominin temellerini atmıştır. Smith'in klasik iktisada katkısı, ekonominin rekabet ve kâr mekanizmaları üzerine kurulu olduğu yaklaşımıdır. Serbest rekabetin iktisadi büyümeyi destekleyen bir olgu olduğunu vurgular. Bu noktada Merkantilist doktrinin korumacı yapısını eleştirmektedir.

⁴⁶ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, 16.bs., İstanbul, Güzem Can Yayınları, 2007, s. 22.

⁴⁷ İlker Parasız, **Büyüme Teorileri**, 3.bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2008, s.77.

⁴⁸ Yılmaz Akyüz, **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, 3.bs., Ankara, Eflatun Yayınevi, 2009, s.3.

Smith'e göre sermaye birikiminin temelinde kâr kavramı yatmaktadır. Diğer klasik iktisatçılar gibi Adam Smith'de gelir ve gelirin bölüşümü konularıyla ilgilenmiştir⁴⁹.

Smith'e göre, gelirin tüketim ile tasarruf arasındaki dağılımında sermaye sahibi kâr elde etme motivasyonu ile hareket eder. Bir ülkede sermaye birikimi yeterli düzeye çıktığında faiz oranları düşecektir. Ancak sermayedarlar arasındaki artan rekabetle birlikte kâr haddinde bir azalma olacaktır. Diğer yandan sermayedarların kıt olan emek faktörüne olan talep artışları nedeniyle ücret haddi yükselecektir. Bu seviyeden sonra, kârlılık düşeceği için sermaye birikimi duracak ve ekonomide resesyon yaşanacaktır. Ekonomide kişi başına gelire bağlı olarak artan nüfus oranı sabitlenecektir. Ekonomik büyümeyi teşvik eden döngü kendisini bu şekilde tekrarlayacaktır⁵⁰.

Adam Smith iktisadi büyümede işbölümü ve uzmanlaşmanın önemine dikkat çekmiştir. Bu yaklaşımını uluslararası ticarete işbölümünü temel alan Mutlak Üstünlükler Teorisiyle açıklamaya çalışmıştır. Piyasanın işleyişini, işbölümü ve uzmanlaşma, fiyat mekanizması ve kâr gibi liberal yaklaşımlarla ifade etmiştir. Ondan sonra gelen iktisatçılar Ricardo gibi bu yaklaşımların bir bölümünü geliştirmiş, Malthus ve Marx gibi iktisatçılar ise farklı felsefelerle farklı teoriler ortaya koymuşlardır.

1.2.2.2.2. Malthus

Thomas Robert Malthus, 1798 yılında "Nüfusun Prensipleri Üzerine Bir Deneme" başlıklı eserinde, nüfus ve hasıla artış hızları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve geliştirdiği büyüme teorisinde nüfus artışıyla hasıla artışının birbirleriyle uyumlu hareket etmediği yaklaşımını temel almıştır⁵¹. Teori, kişisel gelir artışına diğer bir deyişle refah artışına pozitif yönde cevap veren sürekli nüfus artışının, gıda

---

⁴⁹ Gökhan Günaydın, "Smith, Ricardo ve Marx İktisadında Tarım", **Mülkiye Dergisi**, C. XXXIII, Sayı 262, Ankara, 2009, s. 347.

⁵⁰ Sami Taban, **İktisadi Büyüme, Kavram ve Modeller**, Ankara, Nobel Yayın, 2008, s. 26-28.

⁵¹ Erdal M. Ünsal, **İktisadi Büyüme**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2007, s. 51.

yetersizliğine neden olacağını ileri sürmektedir. Malthus büyüme teorisini, toprağın azalan verimler ilkesine tabi olduğu görüşü üzerine temellendirmiştir. Bu kapsamda, nüfus artarken toprağın ve teknolojinin sınırlı kalması karşısında ücretler düşer ve azalan gelirle birlikte nüfus hacmi kendi kendine dengeye gelir⁵².

Malthus diğer klasiklerden farklı olarak üretimi temel almamıştır. Tam olarak kaynağını ifade edemesede efektif talebin tüketimi, tüketimin de üretimi belirlediğini ileri sürmüştür. Buna göre politikalar tüketimi destekleyecek şekilde oluşturulmalıdır. Malthus teorisinde ekonominin kendiliğinden tam istihdam noktasında dengelenemeyeceğini, efektif talep yetersizliğinin yaşanabileceğini savunmuştur. Onun bu yaklaşımı klasikler tarafından kabul görmemiştir⁵³.

Dünya ekonomisinin gelişim sürecine bakıldığında Malthus'un teorisinin tam olarak karşılık bulmadığı görülmektedir. Bu alanda yapılan ampirik çalışmalar 20. yüzyıl boyunca sürekli büyüme gösteren ülkelerde kişi başına gelir artmasına rağmen nüfusun aynı hızda artmadığı sonucunu göstermektedir. Bu noktada modern içsel büyüme teorileri ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını beşeri sermaye ve teknolojik gelişmelerle açıklamıştır. Bu ülkelerde nüfus artışı daha verimli bir beşeri sermaye yaratmakta ve teknolojik gelişmeler neoklasik iktisattada kabul edilen emeğin azalan verimler kanuna tabi olmadan üretimin artmasına imkan tanımaktadır⁵⁴.

1.2.2.2.3. David Ricardo

David Ricardo'nun büyüme modeli, azalan verimler ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerine inşa edilmiştir. Teoriye göre gelir, üretim faktörleri arasında emeğe karşılık ücret, doğal kaynaklara karşılık rant ve kapitalistlerin girişimciliği karşısında kâr şeklinde dağılmaktadır. Ricardo'ya göre kapitalistler, arazileri arazi sahiplerinden

---

⁵² Ertuğrul Deliktaş, "Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyümeye", (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/Turkiyeeconomisi/malthus.pdf>, 15.09.2011.

⁵³ Kazgan, a.g.e., s. 104-105.

⁵⁴ Deliktaş, a.g.e., (Çevrimiçi) <http://www.econturk.org/Turkiyeeconomisi/malthus.pdf>, 15.09.2011.

kiralılar ve daha fazla kâr elde etmeye çalışırlar. Elde edilen kâr sermayeye eklenerek daha fazla işçi ile birlikte daha fazla üretim yapma imkanı yaratmaktadır. Ancak büyüme döneminde nüfus artışıyla birlikte yeni topraklarında üretime açılması gerekliliği hasıl olur. Oysa üretime açılan ikinci kaliteden topraklar tarımsal ürünleri yetiştirmeye uygun değildir. Bu türden ikinci kalite topraklar üretime açıldıkça bir yandan toplam rant miktarı diğer yandan toplam ücret ödemesi artarken verimlilik düşer. Ricardo bu durumu azalan verimler kanunuyla açıklamaktadır. Böyle bir durumun neticesinde işgücünün ve çıktı miktarının değişmediği durağan duruma geçilir⁵⁵.

Ricardo iktisadi büyümede serbest dış ticaretin önemine değinmiş ve Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisini geliştirmiştir. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisine göre her ülke bir malı daha verimli dolayısıyla daha ucuz üreten ülkeden almalı ve bu yolla uluslararası işbölümüne gidilmelidir. Burada önemli olan mutlak üstünlük değil üstünlüğün derecesidir. Ricardo bu modelini kurarken yalnızca arz boyutunu hesaba katmış talep yönü ihmal edilmiştir. Diğer yandan model emek-değer teorisi üzerine kuruludur ki bu yapı Ricardo'nun fonksiyonel gelir dağılımı yaklaşımıyla çelişmektedir. Zira bu durumda bir ülkenin dış ticaretten elde ettiği kazanç tümüyle işçilerin eline geçecektir. Oysa Ricardo'nun büyüme modeli üç üretim faktörü üzerine kurulmuş ve büyüme süreci gelir dağılımından hareketle modellenmiştir⁵⁶.

Bugün ülkeler arasındaki dış ticareti karşılaştırmalı üstünlükler kapsamında değerlendirdiğimizde, ülkeler arasındaki farklılığın yoğunlukla emeğin geliri olan düşük ücretlerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu durum ülkelerin verimliliği ile rekabetçiliği arasındaki ayrımın incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

---

⁵⁵ Erdal M. Ünsal, **İktisadi Büyüme**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004, s. 60-64.

⁵⁶ Erdal Ünsal, **Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadi**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2005, s. 78-79.

1.2.2.3. Karl Marx

Sosyalist büyüme modelinin oluşturulmasında en büyük pay Karl Marx'a (1818- 1883) aittir. Karl Marx'ın temel eseri "Kapital" 1867'de yayınlanmıştır. Marx'ın iktisadi görüşleri üç ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar; Emek değer teorisi, Fazla- değer teorisi ve Kâr teorisidir⁵⁷. Marx'ın geliştirdiği emek-değer teorisine göre bir malın değerini bir yılda işçi başına yaratılan değer belirler. Bir yılda yaratılan değer ise, aynı yılda yeniden üretilen sabit sermaye, değişir sermaye ve artı değer toplamına eşittir. Modele göre, makine, araç, gereç ve bina gibi fiziksel yatırımlar sabit sermayeyi oluşturur. İşçilere ödenen ücret ise değişir sermayeyi teşkil etmektedir. Toplam değer ile toplam değeri yaratmak için katlanılan değişken maliyetler (işçi ücretleri) arasındaki farka, artı değer denmektedir. Kâr oranı ise artı değer toplam maliyetlere olan oranı şeklinde tanımlanmaktadır. Artı değer ne kadar yüksek olursa kâr oranı o kadar yüksek olacaktır⁵⁸.

Bu nedenle kapitalist üretici daha yüksek kâr elde etme amacıyla, işçilerin ücret seviyelerini asgari yaşam düzeyinde tutmaya eğilimli olacak, işçiler ise daima varolan "yedek sanayi ordusu" baskısı nedeniyle daha uzun sürelerle çalışmak zorunda kalacaktır. Emek-zaman değerinin artmasıyla artı değer artacak diğer bir ifadeyle fazladan çalışılan saatler işçinin yarattığı artı değeri oluşturacaktır. Daha yüksek kar daha fazla artı değer anlamına geldiğine göre kapitalist üretici ya çalışma saatlerini artıracak ya da emeğin verimliliğini artırmaya çalışacaktır⁵⁹. Marx'a göre, işgücü verimliliğini artırmanın yolu teknolojik yeniliklerdir. Ancak bu durumda birim zamanda kullanılan emek miktarı düşecektir. Birim zamanda kullanılan emek miktarının düşmesi artı değer yükselmesi anlamına gelmektedir. Marx'ın modeli artı değer ile yatırımlar üzerine kuruludur⁶⁰. Başka bir deyişle model yatırımların içerisindeki sabit sermayenin payı ile artı değeri yaratan işçi ücretlerinin payı üzerine kuruludur.

---

⁵⁷ Taban, a.g.e., s.36.

⁵⁸ Yalçın Acar, **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, 5.bs., Bursa, Dora Yayıncılık, 2008, s. 68.

⁵⁹ Taban, a.g.e., s.37.

⁶⁰ Karl Marx, **Capital**, Vol. II, London, Lawrence & Wishart, 1977, pp. 303.

Marx, sabit maliyetlerin, değişken maliyetlere (işçi ücretleri) oranını sermayenin organik bileşimi olarak adlandırmaktadır. Teknolojik yenilikler makine ve teçhizat yatırımı gerektirdiğinden sabit maliyetlerin yükselmesine dolayısıyla sermayenin organik bileşimi içerisinde değişken (işçi ücretleri) maliyetlerin öneminin azalmasına neden olacaktır. Sabit sermaye payının yükselmesi ise kâr oranının düşmesi anlamına gelmektedir. Zira kâr ile sermayenin organik bileşimi arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Ancak sermaye, verimliliği düşük olan sektörlerden verimliliği yüksek olan sektörlerle doğru akış eğilimi içerisindedir. Bu eğilimle sermaye, sabit sermaye payı düşük olan sektörlerden sabit sermaye payı yüksek olan sektörlerle doğru akar. Sermayenin sabit sermaye payının yüksek olduğu sektörlerle doğru kayması ise kârı düşürürken, sabit sermaye payının düşük olduğu sektörlerde üretimin azalması nedeniyle fiyatların ve kârın yükselmesine imkan tanır⁶¹.

1.2.2.4. Schumpeter

Schumpeter, başlangıçta kapitalist sistemin durağan bir yapısı olduğunu vurgulamış ve teknolojik yeniliklerle ortaya çıkan döngüsel değişikliklerin sistemde yarattığı istikrarsızlığı analiz etmiştir. Kapitalizme, bu sürekli döngüsel değişim bakış açısıyla yaklaşması nedeniyle Schumpeter'in Marx'tan büyük ölçüde etkilendiği söylenebilir⁶².

Schumpeter'in ekonomik modelinde denge durumunun olabilmesi için belirli koşulların sağlanması gerekmektedir. Buna göre, tam rekabet ortamında hareket eden bir piyasada, tüketici tercihleri, teknoloji, nüfus oranı, doğal kaynaklar ve kurumsal yapı veri olarak kabul edilmektedir⁶³. Modele göre, bu şartlarda meydana gelecek olan herhangi bir yenilik, modelin denge durumundan uzaklaşmasına ve ekonominin döngüsel bir değişim sürecine girmesine neden olacaktır.

---

⁶¹ Taban, a.g.e., s. 38-41.

⁶² J.A. Schumpeter, **Capitalism, Socialism and Democracy**, London, 1970, pp. 83.

⁶³ Maria Brouwer, **Schumpeterian Puzzles**, Michigan, The University of Michigan Press, 1991, pp. 11.

Schumpeter'in iktisadi büyüme konusunda geliştirdiği analiz, sisteme dinamik olma özelliği katan iki kavram üzerine temellendirilmiştir. Bunlardan birincisi, "yenilikler" kavramı, diğeri ise, yenilikleri uygulayan "girişimciler" kavramıdır⁶⁴. Girişimcinin sisteme katkısı, yeni bir üretim tekniği veya yeni bir ürün bulmak şeklindedir. Bu hareket, mevcut sektörden başlamak üzere ekonominin diğer kesimlerine de yansır. Bu şekilde üretim faktörleri kombinasyonunun değiştirilmesiyle başlayan gelişme sürecinde firmalar giderek büyür⁶⁵. Ancak Schumpeter'e göre, teknolojik yenilikler sonucu üretim arttıkça girdilerin kıtlaşması sonucu fiyatları artacaktır. Maliyet artışları ise kar oranlarının düşmesini ve yatırımların gerilemesini beraberinde getirecektir. Teknolojik yeniliklerle birlikte ortaya çıkan diğeri bir sorun ise üretimi arttırmak için kredilere olan talebin artması ve yükselen faiz oranları nedeniyle kâr oranının düşmesidir⁶⁶.

Schumpeter, ekonominin teknolojik yeniliklerle ortaya çıkan bu dinamik yapısını devresel akımlar çerçevesinde analiz etmiştir. Zaman içerisinde teknolojiye bağlı olarak üretim ve istihdamda dalgalanmalar yaşanmaktadır. Üretim sürecindeki bu devri dalgalanmalara konjonktürel dalgalanmalar denmektedir. Devresel akımların diğeri bir deyişle ekonomik dalgalanmaların genişleme ve daralma olmak üzere iki safhası bulunmaktadır. Genişleme döneminde talep, üretim ve istihdam artarken, daralma döneminde azalmaktadır⁶⁷. Schumpeter, Marx'ın teorisinden etkilenmiş olmakla birlikte, Marx karamsar bir yaklaşımla kapitalist sistemin sonunun geleceğini savunmuş ancak Schumpeter değişimin döngüsel yapısına dikkat çekerek kapitalist sistemin kendi içinde sürekli değişerek devamlılığını sağlayacağını öngörmüştür.

---

⁶⁴ Taban, **a.g.e.**, s.42.

⁶⁵ Acar, **a.g.e.**, s.74-75.

⁶⁶ Hasan Gürak, **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara, Ekin Kitabevi, 2006, s. 89.

⁶⁷ Tümay Ertek, **Makroekonomiye Giriş**, 3.bs. İstanbul, Beta Yayınları, 2008, s. 61.

1.2.2.5. Keynes

Keynes, 1936 yılında "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı kitabını yayınlamıştır. Keynes, temel olarak toplam talepteki değişmelerin gelir ve istihdam üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Klasik teori, ekonominin tam istihdam noktasında dengede olduğunu varsaymışken, Keynes ekonominin tam istihdam noktasında olmadan da dengede olabileceğini savunmuştur. Klasik teori, ücretler ve fiyatlar genel düzeyi ile faiz oranlarının elastik olduğunu ve herhangi bir şekilde denge durumunda bozulma olması halinde sistemin kendi kendine yeniden dengeye ulaşacağını varsayar. Ancak Keynes, geliştirdiği teorisinde ücretlerin, fiyatların ve faiz oranlarının esnek değil katı (rijit) olduğunu ve değişimlere kendiliğinden cevap vermediklerini ortaya koymuştur⁶⁸.

Modele göre, tam istihdam noktasında denge durumundan uzaklaşılması halinde, sistemi yeniden dengeye getirebilmek için para ve maliye politikaları ile toplam talep harekete geçirilmelidir. Talep yönlü bir teori olan Keynesyen büyüme modeli, üretim miktarının belirlenmesinde talep üzerinde en etkili makro politikanın maliye politikası olduğu yaklaşımını benimsemiştir⁶⁹.

Keynes'e göre ekonominin temel dinamiği toplam taleptir. Toplam talep ise tüketim harcamaları ve yatırım harcamaları tarafından belirlenmektedir. Keynesyen büyüme teorisine göre, para arzının artırılması faiz oranının düşmesine, faiz oranlarının düşmesi yatırım harcamalarının artmasına, yatırım harcamalarının artması ise milli gelirin artmasına imkan tanıyacaktır. Milli gelirin artması, düşen faiz oranları nedeniyle spekülasyon güdüsüyle para talebini azaltırken, muamele ve ihtiyat güdüsüyle elde tutulan para talebini arttırmaktadır. Böylece para piyasasında başlayan bir dengesizlik tüketim harcamaları şeklinde mal piyasalarına yansımakta sonra faiz oranlarıyla yeniden para piyasalarında dengeye gelmektedir⁷⁰.

---

⁶⁸ Zeyyat Hatiboğlu, **Makroiktisat**, 2.bs., İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları, 2003, s. 139-143.

⁶⁹ Mahir Fisunoğlu, Bilge Köksal Tan, "Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat", *Ekonomik Yaklaşım*, C:20, Sayı 70, s. 34.

⁷⁰ Tamer İşgüden, **Makro İktisat**, 3.bs., İstanbul, Bilim Teknik Yayınevi, 1988, s. 93, 180-181.

Ancak her zaman denge gelir düzeyini para arzını arttırarak yükseltmek mümkün olamayacaktır. Bir ekonomide, faiz oranlarının düşebileceği en alt sınıra dayandığı düşüncesi hakim olduğunda, para talebi faiz oranlarındaki düşüğe karşı duyarsızlaşacaktır. Bu durum likidite tuzağı olarak adlandırılmaktadır⁷¹.

Maliye politikaları ise vergiler ve kamu harcamaları ile toplam talebin uyarılmasını hedefler. Ancak burada da toplam talebi arzu edilen boyutta ve sürede harekete geçirmek güçtür. Zira, toplam talebi arttırmak maksadıyla devlet bütçe açığı verdiği zaman, hanehalkları gelecekte vergilerin yükseltileceği beklentisiyle tüketim harcamalarını kısar, tasarruflarını arttırır. Bu yaklaşım, maliye politikalarının etkinliğini azaltmaktadır⁷².

Keynes'in geliştirdiği iktisadi büyüme modeline, iktisatçılar tarafından birçok eleştiri yöneltmiştir. Keynes'in eleştiri aldığı noktalardan bir tanesi yatırımların geliri arttırıcı etkisini incelemiş olmasına rağmen kapasite arttırıcı etkisini modelde ihmal etmiş olmasıdır. Diğer bir eleştiri, büyüme ve kalkınma her türlü kaynak niteliğine bağlı olmasına rağmen, Keynes teknolojik yenilikler ve beşeri sermayeye de modelinde yer vermemiştir. Zira, Keynes uzun dönemli bir büyüme modelinden ziyade, kısa dönemde geliri tam istihdam noktasında dengeleyecek olan toplam talep üzerine odaklanmıştır. Bu bakımdan, model statik bir modeldir ve teknolojik yenilikleri dikkate almadığı için, denge noktasına varıldıktan sonra durağan dönem başlar⁷³.

1.2.2.6. Harrod-Domar

Keynes'ten sonra ortaya çıkan büyüme modellerinin büyük bir bölümü Keynesyen modelin enstrümanlarını kullanmıştır. Harrod- Domar modeli de Keynesyen modelden en fazla etkilenen modellerden bir tanesidir. R. F. Harrod

---

⁷¹ Memduh Aslan Akçay, "Para Politikası Araçları", DPT, Yayın No: 2483, 1997, s. 8.

⁷² Alvaro Angeriz, Philip Arestis, "The Consensus View on Interest Rates and Fiscal Policy: Reality or Innocent Fraud?", *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol.31, No:4, s. 571.

⁷³ Taban, a.g.e., s. 45-48.

(1939) ve E. Domar (1946), Keynes'in teorisinde olduğu gibi, ekonominin dengeye ulaşması için devlet müdahalesinin gerekliliğini öngörmektedir. Modele göre, ekonomide tam istihdamın ortaya çıkması mümkündür ancak denge durumu geçicidir. Ekonominin eksik istihdamdaki dengesi bu nedenle "bıçak sırtı" olarak ifade edilmiştir⁷⁴. Zira, gerekli büyüme hızından daha geride ya da daha ileride gerçekleşen bir fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızından giderek uzaklaşacaktır⁷⁵.

Gerekli büyüme oranı, planlanan yatırımlarla planlanan tasarrufları birbirine eşitleyen büyüme oranıdır. Ekonomide atıl ya da eksik kapasite yoktur. Bir sonraki dönemde de üreticiler tarafından aynı üretim miktarı planlanmaktadır. Böylece denge durumu devam edecektir. Fiili büyüme oranı ise bir dönemdeki toplam üretim artış miktarı olarak tanımlanmaktadır. Harrod'un modeline göre, bu iki büyüme oranı eşit olduğunda sistem dengededir ve işsizlik yoktur. Gerçekleşen büyüme hızı gerekli büyüme hızından daha fazla olduğunda talep arzı aşacak, arz artan talebi karşılayabilmek için daha fazla üretim yaparak denge durumundan giderek daha fazla uzaklaşacaktır. Böyle bir durumda tasarruf yapmak gerekmektedir. Gerçekleşen büyüme hızı gerekli büyümenin gerisinde kaldığında da yine sistem dengeden uzaklaşacaktır. Doğal büyüme oranı ise, bir ekonomide tüm üretim faktörlerinin kullanılmasıyla gerçekleştirilecek büyüme oranına doğal büyüme oranı denir ve bu oranın artması teknoloji ve nüfus artışına bağlıdır⁷⁶.

Harrod-Domar büyüme modelinde, tasarruf eğiliminin (s), sermaye-hasıla katsayısına (v) oranı olan gerekli büyüme oranının (s/v), teknoloji ve nüfus artışına bağlı olan doğal büyüme oranına (n) eşit olması mümkün değildir. Zira, modelde bu değişkenlerin sabit olduğu varsayılmaktadır. Bu durum gerçek yaşamla çelişkilidir. Modelin gerçek yaşamla uyumu için tasarruf eğilimi, sermaye-hasıla oranı ve doğal büyüme oranından herhangi birinin değişken olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu bakımdan Harrod-Domar büyüme modeli gerçek yaşamı açıklamakta yetersiz kalmıştır. Nitekim daha sonra gelen Solow-Swan (1956) modelinde sermaye-hasıla

---

⁷⁴ Sami Taban, Muhsin Kar, **Kalkınma Ekonomisi**, 2.bs., Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2008, s. 44.

⁷⁵ Ünsal, **İktisadi Büyüme**, s. 100.

⁷⁶ Han, **a.g.e.**, s. 276-277.

oranının (v) değişken olduğu, Kaldor (1956) ve Pasinetti (1962) tarafından geliştirilen büyüme modellerinde ise tasarruf haddinin değişken olduğu kabul edilir⁷⁷.

Kaldor modelinde, istihdam düzeyinde olan bir ekonomide büyüme ve bölüşüm arasındaki ilişki incelenmiştir. Modele göre, ekonomi tam istihdam düzeyinde iken yatırımların artırılması fiyatlar genel düzeyini artırır. Bu durumda reel ücretler düşer ve ücretliler aleyhine bir gelir dağılımı oluşur. Kapitalistlerin tasarruf eğilimi, ücretlilerden daha yüksek olduğu için ekonomide yatırım-tasarruf eşitliği sağlanır. Pasinetti'nin modeli Kaldor'la aynı olmakla birlikte bir noktada birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Pasinetti hem işçilerin hem de kapitalistlerin tasarruf yaptığını öne sürer ve işçiler bu tasarruflarını faiz karşılığında kapitalistlerin kullanımına sunmaktadır. Sonuç olarak Kaldor ve Pasinetti modeline göre, tam istihdam noktasında yatırımların tasarruflardan bağımsız olarak gelecek beklentilerine göre artırılması gelir dağılımını değiştirecektir. İşsizliğin olduğu bir ortamda ise istihdam ve geliri arttıracaktır⁷⁸.

1.2.2.7. Neoklasik Büyüme Teorisi

Neoklasik büyüme teorisi Solow (1956) ve Swan (1956) tarafından geliştirilmiştir. Teori, nüfus artışına ve teknolojik değişmeye tasarruf, yatırım ve ekonomik büyümenin nasıl cevap verdiğini açıklamaktadır⁷⁹.

Neoklasik teorinin iki temel varsayımı bulunmaktadır. Buna göre, model durağan hale geldiğinde tasarrufların durağan haldeki büyüme hızına etki etmemektedir. Durağan halde ekonomiyi harekete geçiren unsurlar nüfus artışı ve teknolojidir ve bu parametreler dışsal faktörler olarak kabul edilmektedir. Neoklasik teorinin diğer varsayımına göre gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında gelişmişlik farklarının kalkacağı ileri sürülmekte ve bu yaklaşım “yakınsama

⁷⁷ Ünsal, **İktisadi Büyüme**, s. 99.

⁷⁸ Berrin Ceylan Ataman, “Neo Keynesci Bölüşüm Teorisi: Ücret Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası”, (Çevrimiçi) <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5495.pdf>, 15.09.2011.

⁷⁹ Parasız, **Büyüme Teorileri**, s. 131.

hipotezi” ile açıklanmaktadır. Hipotez, sermayenin azalan verimliliği yasadını temel almaktadır⁸⁰.

1.2.2.7.1. Solow-Swan

Solow (1956) ve Swan (1956)’ın çalışmasına dayanan Solow-Swan büyüme modeli 1980’li yılların sonuna kadar geçerli olmuştur. Modelde nüfus artışı ve teknolojik gelişme dışsal parametreler olarak kabul edilmekte ve tasarruf oranındaki artış durağan durumdaki ekonomiyi harekete geçirmekte etkisiz kalmaktadır. Solow kendi geliştirdiği üretim modelinde ölçeğe göre sabit getiri fonksiyonu kabul etmiştir. Modelde azalan verimler yasası geçerlidir. Denge durumunda teknolojik gelişme artışıyla fert başına gelir ve fert başına tüketim eşitlenmektedir. Bu bakımdan Solow-Swan modelinde iktisadi büyümenin temelinde teknolojik yenilikler olduğu söylenebilir⁸¹.

Solow modeline göre, sermayenin azalan getirisinden dolayı, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark zamanla kapanacaktır. Zira düşük sermaye-işgücü oranına sahip olan gelişmekte olan ülkelerde sermayenin marjinal verimliliği yüksek buna karşılık gelişmiş ülkelerde düşüktür. Sermayenin marjinal verimliliğinin düşük olduğu ülkelere doğru hareketi ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını kapatacaktır. Buna “yakınsama hipotezi” denmektedir. Yakınsama teorisine göre, zengin ülkelerin büyüme hızı, fakir ülkelerin büyüme hızından daha düşüktür bu nedenle aradaki fark giderek kapanır. Buna koşulsuz yakınsama denir. Farkın kapanmasını fakir ülkelerin adapte olması gereken çeşitli politikalara bağlayan görüşler de bulunmaktadır. Bu durum koşullu yakınsama olarak adlandırılmaktadır⁸².

---

⁸⁰ Muhsin Kar, Hüseyin Ağır, “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Testi”, (Çevrimiçi) <http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/muhsinkar/turkiyedebeserisermaye.pdf>, 10.09.2011.

⁸¹ Burak Atamtürk, “Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C. XXII, Sayı 1, İstanbul, 2007, s. 90-91.

⁸² Robert, J., Barro, “Determinants of Economic Growth: A Cross Country Empirical Study”, **NBER Working Paper**, 5698, Cambridge, 1996, pp. 4.

Solow 1957 yılında yaptığı ampirik çalışmasında ABD'nin ekonomik büyüme kaynaklarını araştırmış ve 1909-1949 arasını kapsayan gözlem döneminde büyümenin %87'lik kısmının ana sermaye mallarındaki (K) veya işgücündeki (L) artıştan değil teknolojik yeniliklerden kaynaklandığını ortaya koymuştur⁸³. Oysa sonraki çalışmalar, üretim faktörlerinin niteliksel değişiminin yanında niceliksel değişimini de dikkate aldığından Solow'un “ artık ” miktarıyla ölçtüğü teknolojik gelişme payının model beşeri sermayeyi gözardı ettiği için yanıltıcı olduğunu göstermiştir⁸⁴.

1.2.2.8. İçsel Büyüme Teorileri

Solow modeli ekonomiyi durağan durumdan çıkaracak olan teknolojik gelişmeleri dışsal bir faktör olarak kabul etmiş ve gerçekte büyümenin nasıl meydana geldiğini açıklayamamıştır. Solow modelinin bu eksiklikleri yeni bir yaklaşımın geliştirilmesine neden olmuştur. İktisadi büyümenin dinamiklerini açıklamaya çalışan bu yaklaşım, “İçsel Büyüme Teorileri” olarak adlandırılmaktadır. İçsel büyüme teorileri 1980'li yılların sonlarından itibaren Amerikalı iktisatçı Paul Romer ve modelin kurucusu Robert Lucas tarafından geliştirilmiştir⁸⁵.

Solow-Swan modelinde durağan haldeki büyüme dışsal bir faktör olan teknolojik gelişmelere bağlanmaktadır. Teknolojik gelişmelerin model tarafından açıklanamamasının matematiksel nedeni neoklasik üretim fonksiyonudur⁸⁶. Neoklasik büyüme teorisinin temel varsayımlarından biri sermayenin azalan getirisi iken içsel büyüme modelleri sermayenin artan getirisini temel alır⁸⁷. Model, sistemi harekete geçiren unsurlar olarak kabul ettiği teknolojik gelişim ve beşeri sermayeyi

---

⁸³ Robert, M., Solow, **Growth Theory: An Exposition**, New York, Oxford University Press, 1988, pp. 19-20.

⁸⁴ Robert, J., Barro, Xavier Sala-i Martin, “Convergence”, **Journal of Political Economy**, University of Chicago, 1992, pp. 246-247.

⁸⁵ Sami Taban, Muhsin Kar, “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F, Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006/1, s. 161.

⁸⁶ Murat A. Yülek, “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Sayı 6, Ankara, 1997, s. 6.

⁸⁷ Xavier Salai Martin, “Lecture Notes on Economic Growth (I): Introduction to the Literature and NeoClassical Models”, **NBER Working paper**, No.3563, Cambridge, 1990, pp. 7.

içsel olarak modellemiştir. İçsel büyüme teorisinde teknolojik değişme, liberal bir piyasada serbestçe faaliyet gösteren ekonomik aktörler tarafından içsel olarak belirlenmektedir⁸⁸.

İçsel büyüme modelleri temelde dört başlık altında incelenebilir. Bunlardan birincisi Romer'in 1986 yılında ve Rebelo'nun 1991'de , fiziksel sermaye yatırımları ve Arrow'un yaparak-öğrenme kavramını analiz ettikleri modellerdir. Bu başlık altında yeralan bir diğer teori, Romer'in 1990'da geliştirdiği AR-GE modeli iken Barro tarafından 1990'da geliştirilen ve kamu yatırımlarının analiz edildiği model de yine içsel büyüme başlığı altında yeralan bir diğer yaklaşımdır. Son olarak, içsel büyüme teorileri kapsamında yeralan ve beşeri sermaye kavramını temel alan ve Lucas tarafından 1988'de geliştirilen beşeri sermaye modelleridir⁸⁹.

1.2.2.8.1. Paul Romer ve Bilgi Taşmaları Modelleri

Romer'in 1986'da geliştirdiği üretim fonksiyonunda teknolojinin yer alması, yeni bir yaratıcı fikir girdi demetinin kullanılarak daha iyi ya da daha fazla çıktı düzeyine ulaşmaya imkan tanır. Zira, yaratıcı fikirler diğer bir ifadeyle bilgi, girdilerin çıktıya dönüşme yöntemi olan üretim teknolojisini geliştirmektedir⁹⁰. Romer'in büyüme modelinin temel varsayımlarına göre, büyümenin kaynağı olan teknoloji içsel bir faktördür. Yeni fikirler ya da diğer bir deyişle teknolojik yenilikler rekabetçi bir özellik taşımaz ve paylaşım engeli yoktur. Romer, bilginin, teknolojik yenilik ve Ar-Ge ile yaratılan ek bilgi şeklinde üretimde verimliliği arttırıcı etkisi olduğuna dikkat çekmiştir⁹¹. Romer, teknolojik yeniliklerle büyüme arasındaki ilişkiyi formüle ettiği çalışmasında, bilginin rekabetçi olmayan paylaşılabilir yapısına dikkat çekmiştir. Rekabetçi olmama özelliği ölçeğe göre artan getirinin varlığına

---

⁸⁸ P.M., Romer, "The Origins of Endogenous Growth", **The Journal of Economic Perspectives**, 8:1, January 1994, pp. 3.

⁸⁹ Kurtuluş Bozkurt, "İçsel Büyüme Modelleri Bağlamında Türk İmalat Sanayinde Teknolojik Gelişme ve Ekonomik Büyüme", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, C: 44, Sayı 513, Muğla, 2007, s. 74.

⁹⁰ Charles I. Jones, **İktisadi Büyüme Giriş**, Çev. Sanlı Ateş, İsmail Tuncer, 2.bs., İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2007, s. 73, 155.

⁹¹ Paul Romer, "Endogenous Technological Change," **Journal of Political Economy**, Vol. 98, 1990, pp. 74-75.

işaret etmektedir. Romer, ölçeğe göre artan getirinin aksak rekabet piyasasını gerektirdiğini öne sürmüştür⁹².

Bu yaklaşımda rekabetçi olmayan bilgi kamusal bir mal niteliği taşımaktadır ve pozitif dışsallıklar yoluyla diğer üretim proseslerine de yayılma etkisi bulunmaktadır. Bu yaklaşımda, bilgi üretimi bütün üretim ve yatırım faaliyetlerinin bir sonucudur ve yapısı gereği diğer üretim süreçlerinde bedava bir girdi olarak değer yaratır⁹³. Bu durum, “bilgi taşmaları” (*spill-over*) etkisi olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla bu modelde, yatırım maliyeleri neo-klasik modellere nazaran daha düşük, sermayenin getirisi ise daha yüksektir. Aslında Romer teorisinde, Arrow’un yaparak öğrenme modelini geliştirmiştir. Arrow’un modeline göre bazı sektörlerde zamanla “yaparak öğrenme” sonucu bir birikim ortaya çıkmakta, bunun sonucunda kalitenin ve üretimin hızlandığı varsayılmaktadır⁹⁴.

Arrow’un çalışmasında yatırım sermaye stokunu arttırmanın yanında üretim sürecini de değiştirmektedir. Bu yolla çalışanlar yeni üretim şekillerine adaptasyon sürecinde bilgi ve becerilerini geliştirmekte, verimlilikleri artmaktadır. Elde edilen bilgi birikimi, bir sonraki kuşak sermaye mallarının içerdiği bilginin temelini oluşturacaktır. Dolayısıyla bilgi birikiminin, bir firmanın gelecek yatırımları üzerinde pozitif dışsallıklar yarattığı söylenebilir. Lucas’ta 1988 yılında yayımladığı makalesinde dışsallıklarla içsel büyümeyi bütünleştiren modelinde, iktisadi büyümede yatırım ve beşeri sermaye ilişkisini analiz etmiştir⁹⁵.

---

⁹² Jones, **a.g.e.**, s. 74.

⁹³ Pınar Yardımcı, “İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 10, Yıl 9, 2006, s. 101.

⁹⁴ Aykut Kibritçioğlu, “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 53, No:14, 1998, s. 215.

⁹⁵ Muhteşem Kaynak, **Büyüme Teorileri**, 2. bs., Ankara, Gazi Kitabevi, 2011, s. 216-217.

1.2.2.8.2. Lucas ve Beşeri Sermaye Modeli

Lucas'ın modelinde büyüme, beşeri sermaye birikiminin bir sonucudur. Beşeri sermaye birikimi ise formasyon süresi ve beşeri sermaye stokuyla doğru orantılı olup⁹⁶, sabit bir oranda sabit bir getiri ile artmaktadır. Beşeri sermayenin yarattığı pozitif dışsallık, fiziksel sermayenin azalan getirisini telafi etmekte ve bu yolla sermaye birikimini arttırmaktadır⁹⁷. Diğer bir ifadeyle sermayenin marjinal verimliliği, beşeri sermayenin fiziksel sermayeye oranına göre artmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sermayenin marjinal verimliliğinin farklı olması, ülkelerin büyüme hızlarını da farklılaştırmaktadır. Bu nedenle neoklasik iktisadın aksine Lucas'ın teorisi, ülkeler arasındaki gelişme hızının farklı olacağını ve gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında yakınsama değil, ıraksamanın ortaya çıkacağını ileri sürmektedir⁹⁸.

Lucas üretim fonksiyonunda sermaye, emek ve işçi başına beşeri sermaye değişkenlerine yer vermektedir. Lucas'ın geliştirdiği bu üretim fonksiyonunun Solow'un üretim fonksiyonundan farkı Solow'daki teknoloji değişkeninin yerini beşeri sermayenin almış olmasıdır. Modelde beşeri sermaye birikimi vaktini çalışma ve okul-eğitim arasında dağıtan bireylerin tercihlerine bağlı olarak artmaktadır. Bireyin çıktığı üretim zamanından ziyade okul-eğitim süresinin artması beşeri sermaye birikimini arttırmaktadır. Bu durum bireyi çıktığı üretirken kazandığı beceri düzeyi ile, ileride eğitim alarak arttıracığı marjinal verimliliği arasında “değiş-dokuş” (*trade-off*) noktasına getirmektedir⁹⁹.

Lucas üretim fonksiyonunda teknoloji, fiziksel sermaye stoku ve emeğin yanısıra bireylerin çalışma süreleri ve ortalama yetenek düzeylerine yer vermiştir. Ortalama yetenek düzeyi ve çıktığı üretimi için harcanan zaman, beşeri sermayeyi oluşturmakta ve beşeri sermaye arttıkça üretim miktarı da artmaktadır. Yapılan

---

⁹⁶ Parasız, **Büyüme Teorileri**, s. 196.

⁹⁷ Kaynak, **a.g.e.**, s. 224.

⁹⁸ Parasız, **a.g.e.**, s. 196.

⁹⁹ Ünsal, **İktisadi Büyüme**, s. 249.

ampirik çalışmalarda beşeri sermaye, daha çok okullaşma oranı ile temsil edilmekte ve çıktı üretiminden arta kalan zaman olarak modellenmektedir. Modelde, eğitimin yarattığı pozitif dışsallık nedeniyle, beşeri sermayenin azalan verime konu olmadığı varsayılmaktadır¹⁰⁰.

1.2.2.8.3. Ar-Ge Modeli

1980'lerin ikinci yarısından itibaren iktisatçıların yoğun ilgi gösterdikleri İçsel Büyüme Modeli, beşeri sermaye ve teknolojinin büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmiş ve teknolojik yeniliklerin temelinde yatan AR-GE'ye büyük önem atfetmiştir. AR-GE modeli ilk kez Paul Romer tarafından ortaya atılmış, daha sonraları model, Rivera-Batiz tarafından geliştirilmiştir¹⁰¹.

Romer'in teknolojiye yönelik yaklaşımına göre, teknoloji büyümenin kaynağıdır ve kâr beklentisi içerisinde olan girişimcilerin bilinçli olarak geliştirdikleri faaliyetlerin sonucudur. Piyasa sinyalleri ise girişimciyi AR-GE faaliyetleriyle teknolojik yeniliklere yönlendirmektedir. Modele göre, girişimci başlangıçta AR-GE maliyetlerinin baskısı altındadır. Bu nedenle girişimci malını üretimin marjinal maliyetinden daha yüksek bir fiyata satmak zorundadır¹⁰².

Romer'e göre firmalar mallarını, ürünün farklılaştırıldığı ve piyasaya girişin serbest olduğu teknelci rekabet ortamında piyasaya sürmektedirler. AR-GE faaliyetleriyle yeni bir ürün geliştiren ya da mevcut ürünü farklılaştıran firma, bu bilginin sabit maliyetini, bu sabit maliyetin üzerindeki bir fiyata satar. Romer'e göre farklılaştırılmış mallarla piyasaya giren firmalar, piyasaya girişin serbest olduğu rekabet ortamındaki kâr kayıplarından etkilenmez. Piyasa büyüdükçe AR-GE faaliyetleri ve büyüme artar¹⁰³.

---

¹⁰⁰ Muammer Yaylalı, "Beşeri Sermaye ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. dergisi**, C.XXX, Sayı 1, 2011, s. 33.

¹⁰¹ Onur Altın, Ayşen Kaya, "Türkiye'de AR-GE Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişkinin Analizi", **Ege Akademik Bakış**, 9(1), 2009, s. 252.

¹⁰² Erinç Yeldan, **İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri**, Ankara, Efil Yayınevi, 2010, s. 221-222.

¹⁰³ Sanlı Ateş, "Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana, 1998, s. 26.

1.2.2.8.4. Barro ve Kamu Politikaları Modelleri

Bu modelde Barro, kamu harcamalarının üretim ve fayda fonksiyonları üzerindeki etkilerini analiz etmektedir¹⁰⁴. Modelde kamu harcamaları içsel değişken olarak kabul edilmiş ve kamu harcamalarının verimli alanlara yönlendirilmesi halinde iktisadi büyümeyi arttıracığı ileri sürülmüştür. Kamunun verimli alanlara harcamalarını yönlendirmesi büyümeyi olumlu yönde etkilerken, ekonomideki ağırlığının artması ise özel sektörü dışlama etkisi nedeniyle büyüme üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır¹⁰⁵.

Bu nedenle devlet özel fayda ile kamu faydası arasındaki uyumu sağlamalıdır. Devlet üretken yatırımlardaki artışı teşvik ederek, özel sektörün ihtiyaç duyduğu alt yapı çalışmalarını yaparak, kamu yatırımlarını özel sektör yatırımlarını tamamlar nitelikte geliştirerek, büyümeye katkıda bulunur. İçsel büyüme modellerinde, beşeri ve fiziki sermaye yatırımlarını teşvik eden kamu politikalarının, büyüme üzerindeki olumlu etkilerine yer verilmiştir. Barro modelinde, kamu teşviklerinin olmadığı bir özel sektörde yatırımların sub-optimal düzeye ineceğini, bu nedenle büyümenin de optimal düzeyinin gerisinde kalacağını ileri sürmüştür¹⁰⁶.

1.3. İstihdam ve İşsizlik

İşgücü piyasası göstergeleri, istihdam edilenler, işsizler ve faal olmayanlar olmak üzere birbirini dışlayan üç kategoride incelenmektedir¹⁰⁷. Bu nedenle, işgücü, işgücü piyasasındaki durumuna bağlı olarak literatürde birçok farklı kavramla yer almaktadır.

---

¹⁰⁴ Ateş, a.g.e., s. 149.

¹⁰⁵ D. Renelt, "Economic Growth: A Review of the Theoretical and Empirical Literature", **World Bank Working Papers**, WPS 678, Washington DC, 1991, pp. 10.

¹⁰⁶ Nisfet Uzun, "Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)", **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 19, 2002, s. 163.

¹⁰⁷ Gianni Rosas, Giovanna Rossignotti, **Gençlerin İstihdamıyla İlgili Ulusal Eylem Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Kılavuz**, ILO, Ankara, 2010, s. 29.

1.3.1. İstihdam İle İlgili Temel Kavramlar

İstihdam kavramı, geniş anlamda “üretim faktörlerinin gelir sağlamak amacıyla çalışması ya da çalıştırılması” iken dar anlamda istihdam ise “sadece emek faktörünün çalışmasına yönelik sorunlar” olarak ele alınmaktadır. İstihdamın dar anlamdaki tanımıyla geniş anlamdaki tanımı istihdamın doğası gereği yakın ilişki içerisindedir. Zira, teknoloji veri iken, emek faktörü ne kadar çok çalıştırılırsa, emek olmadan üretim olmayacağı için bu aynı zamanda tüm üretim faktörlerinin de o kadar çok çalışacağı anlamına gelmektedir¹⁰⁸.

TÜİK'in tanımına göre, “işbaşında olanlar ve işbaşında olmayanlar grubuna dahil olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm nüfus istihdam edilen nüfustur”. Tanıma göre işbaşında olanlar, referans döneminde en az bir saat ücretli, maaşlı, yevmiyeli, kendi hesabına çalışan, işveren ya da ücretli veya ücretsiz aile işçilerinden oluşmaktadır. İşi ile bağlantısı devam etmesine rağmen referans döneminde işlerinin başında bulunmayan işveren ve kendi hesabına çalışanlarda istihdamda kabul edilmektedir¹⁰⁹.

Bir ekonomide istihdam artışı ekonomik faaliyetlerin işleyişi açısından önemli bir göstergedir. Zira, istihdam artışı üretim artışı anlamına gelmektedir. Ancak istihdam ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki tek yönlü değildir. Büyüme istihdam artışını beraberinde getirdiği gibi istihdam artışı da gelir artışı, tüketim ve yeniden üretim döngüsüyle iktisadi büyümeye tesir etmektedir. Bu nedenle özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomi politikaları tüm üretim faktörlerinin üretime katıldığı bir kapasiteyle üretim yapmayı hedefler. Ancak gerçek yaşamda tüm kaynakların kullanıldığı tam istihdam noktasında üretim yapmak olanaklı değildir. Sistemde daima kullanılmayan atıl kapasite olması, istihdam kavramının yanında işsizlik gibi diğer kavramların da incelenmesini gerekli kılmaktadır¹¹⁰.

---

¹⁰⁸ Pekin, a.g.e., s. 92-93.

¹⁰⁹ TÜİK, (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=25&ust_id=8, 15.09.2011.

¹¹⁰ Nihat Altuntepe, “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapılarına Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C: 1, Say 1, Isparta, 2009, s. 132-133.

1.3.1.1. Tam İstihdam ve Doğal İşsizlik Oranı

Tam istihdam, çalışmak istek ve kabiliyetinde olan herkesin cari ücret seviyesinde, üretim sürecine katılmasıdır. Gerçek hayatta çalışma isteğinde olan herkesin istihdam edildiği bir durumun sağlanması oldukça güçtür. Zira, tam istihdam halinde dahi iş değişikliği nedeniyle belirli bir süre işsiz kalmayı göze alan bireyler olduğu gibi, yapısal uyumsuzluk nedeniyle de bir işe yerleşememiş olan bireyler bulunmaktadır. Bu nedenle ekonomi tam istihdam haddinde olsa dahi belirli bir oranda işsizliğe rastlanması olasıdır¹¹¹. Ekonomi tam istihdamdayken görülen bu işsizlik oranına doğal işsizlik oranı denmektedir. Doğal işsizlik oranı emek piyasası dengedeysen diğer bir ifadeyle arz ve talep fazlalığının olmadığı bir ortamda görülen işsizlik oranıdır ve ekonomideki yapısal ve friksiyonel (geçici) işsizlik tarafından belirlenir. Doğal işsizlik oranını toplam talebi arttırarak bertaraf etmek mümkün değildir. Bu sadece enflasyonun yükselmesine neden olacaktır¹¹². Zira, ekonomi tam istihdamdayken potansiyel GSMH, fiili GSMH'ya eşittir¹¹³.

Friedman, doğal işsizlik oranını reel ücretler üzerinde baskı yaratmayan işsizlik oranı şeklinde tanımlamıştır. Bu nedenle doğal işsizlik oranı Friedman'a göre bir denge kavramıdır. Bu işsizlik düzeyinde ücretlerin artması, ekonominin teknoloji ve verimlilik artışlarının doğal bir sonucudur. Bu nedenle enflasyonu hızlandırmayan bu doğal işsizlik oranı NAIRU (*Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment*) olarak da adlandırılmaktadır¹¹⁴.

1.3.1.2. Eksik İstihdam

Eksik istihdam genel olarak istihdamın düşük nitelikli bir türü olarak ifade edilmektedir. Bu tanıma göre bireyler, eğitim, ücret, çalışma alanı ve işin devamlılığı açısından eksik istihdam kapsamında yer alabilmektedir. Eğer bireyler arzu ettiği

¹¹¹ Sadun Aren, **İstihdam Para ve İktisadi Politika**, 13. bs, İstanbul, İmge Kitabevi, 2008, s. 35-36.

¹¹² M. Kemal Biçerli, **Çalışma Ekonomisi**, 4. bs., İstanbul, Beta, 2007, s. 429-430.

¹¹³ Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, **a.g.e.**, s. 357.

¹¹⁴ **A.e.**

halde normal çalışma sürelerinin altında çalışmak zorunda kalıyorsa ya da aldığı eğitimle yaptığı iş arasında uyumsuzluk varsa eksik istihdamdan sözedilebilir. Diğer bir kritere göre ise bireyin çalışma saatlerinin kısa olmamasına rağmen aldığı ücretin düşük olmasıdır. Eksik istihdamın “görülebilir eksik istihdam” ve “görülemeyen eksik istihdam” olmak üzere iki türü vardır. Görülebilir eksik istihdam iş miktarındaki bir yetersizliği ifade ederken, görülemeyen eksik istihdam ise işgücü kaynağının yanlış kullanımını ifade etmektedir¹¹⁵.

1.3.1.3. Faal Nüfus/İşgücü

Bir ülkenin 15-64 yaş arasındaki nüfusuna faal nüfus denmektedir. Diğer bir ifadeyle bir ekonominin çalışma çağındaki nüfusu, faal nüfus ya da aktif nüfus olarak adlandırılmaktadır. Diğer taraftan, faal nüfus 15 yaş ve üzeri şeklinde de ifade edilebilmektedir. Ülkemizde ise faal nüfus 12 yaşa kadar inmektedir. Bu nedenle faal nüfus tanımının ülkeden ülkeye ve zaman içerisinde değişiklik gösterdiği söylenebilir¹¹⁶.

Diğer bir tanıma göre ise faal nüfus, 15-64 yaş arasındaki kurumsal olmayan nüfustur. TÜİK’e göre kurumsal olmayan sivil nüfus, okul, hastane, kışla, hapisane gibi kurumların dışında kalan nüfustur. Kurumsal nüfus, çalışanlar, işsizler ya da iş arayanlardan müteşekkildir¹¹⁷.

Faal nüfustan kendi isteğiyle çalışmamayı tercih edenlerle, çalışmaya aklen ve bedenen muktedir olmayanlar çıkarıldığında geriye kalan nüfus, işgücü olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir tanıma göre “işgücü; ekonomide çalışma isteği ve gücü olup, geçer ücret seviyesinde ve kanun veya örf ve adetle belirlenmiş çalışma saatlerinde çalışmaya hazır ve razı olan nüfusu gösterir”. Bireyler, çoğu zaman sahip oldukları servetin etkisi veya girişimci olmaları nedeniyle ücretli çalışmayı tercih

---

¹¹⁵ Naci Gündoğan, M. Kemal Biçerli, **Çalışma Ekonomisi**, Eskişehir, 2.bs., Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1461, 2004, s. 8-9.

¹¹⁶ Bocutoğlu, **a.g.e.**, s. 67.

¹¹⁷ Orhan Çoban, **Makro İktisat**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s. 83.

etmeyebilmektedir. Diğer bir grup ise akli melekeleri yeterli olmadığı için çalışamaz¹¹⁸.

1.3.1.4. İşgücüne Katılma Oranı (İKO)

İşgücüne katılma oranı, işgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfusa oranı olarak tanımlanabilmektedir. Diğer bir tanıma göre İKO, çalışanlar ve işsizlerin toplamının aktif nüfusa oranıdır. Bu oran bireylerin işgücüne katılma kararlarını temsil etmektedir. Bu bakımdan, ekonomik faaliyet arttıkça İKO yükselecektir. İKO'nın düşmesi ise ekonomik aktivitenin yavaşladığı ve işgücünün büyük bir bölümünün işgücü piyasası dışında kaldığını ifade etmektedir¹¹⁹. İKO'nu etkileyen faktörlerin başında ücret seviyeleri gelmektedir. Emek piyasasının çalışma koşulları, eğitim düzeyi, kentleşme ve teknolojik yeniliklerde İKO'nu etkileyen faktörler arasında sayılabilir¹²⁰.

1.3.1.5. Bağımlılık Oranı

Bağımlılık oranı, “çalışma çağındaki kişilere bağımlı olan nüfusun kaba bir ölçüsüdür”¹²¹. Çalışma çağındakiler bir yandan tüketici diğer yandan üretici olmaları nedeniyle hem kendileri için hemde üretime katılmayanlar için üretim faaliyetlerine katılmak zorundadır. Bu durumun matematiksel karşılığı olan bağımlılık oranı üretime katılan her 100 kişinin kendisiyle birlikte kaç kişiye bakacak kadar üretmesi gerektiğini ortaya koyan bir orandır¹²².

Bir ülkede üretim dengesinin sağlanabilmesi için bağımlılık oranının bilinmesi gerekmektedir. Bağımlılık oranı, çalışma çağındaki nüfusa bağımlı olan

---

¹¹⁸ Bocutoğlu, **a.g.e.**, 5.bs., s. 67.

¹¹⁹ Biçerli, **a.g.e.**, s. 57.

¹²⁰ Erdoğan, **a.g.e.**, s.10.

¹²¹ÇSGB, (Çevrimiçi)

http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=8&id=55&Itemid,
10 Mayıs 2010.

¹²²Sabahattin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997, s 121.

nüfusu hesaplamakta kullanılır ve üretken kişi başına düşen bağımlı kişi sayısını gösterir¹²³. Doğurganlık oranlarının yüksek seyrettiği gelişmekte olan ülkelerde çocuk bağımlılık oranı yüksek iken, doğurganlık oranlarının düştüğü gelişmiş kapitalist ülkelerde yaşlı nüfus bağımlı oranı oldukça yüksektir¹²⁴.

1.3.2. İşsizlikle İlgili Kavramlar

İşsizlik, çalışma istek ve arzusunda olmalarına rağmen cari ücret haddinden iş bulamayan işgücünün varlığıdır. Diğer bir ifadeyle işgücünün fiili olarak işgücüne katılamaması durumudur¹²⁵. ILO'nun ölçütlerine göre, aktif işgücüne dahil olanlar ve çalışmaya engel bir hali olmayanlar, aktif olarak iş arayanlar ve işi olmayanlar, işsiz olarak kabul edilmektedir¹²⁶.

TÜİK'in kullandığı işsiz tanımı ise kısaca şöyledir: “Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, ücretli ya da ücretsiz bir işle ilişkisi olmayan) kişilerden iş aramak için son üç ay içerisinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 15 gün içinde işbaşı yapabilecek durumda olan çalışma çağındaki kişiler işsiz sayılır”¹²⁷. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından kabul edilen standart işsizlik tanımı üç kriterden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi, işi olmama, ikincisi halen çalışmaya hazır olma ve nihayet üçüncüsü ise iş aramadır. ILO'ya göre referans döneminde bu kriterleri karşılayan faal nüfusun tümü işsiz sayılmaktadır. İşsiz sayısının toplam işgücü içerisindeki oranına ise işsizlik oranı denmektedir. İşsizlik sosyal bir olgu olması nedeniyle bir ekonomide işsizlik oranının yüksek olması önemli bir soruna işaret etmektedir. Zira işsizliğin artması makroekonomik dengelerin de bozulmasına neden olur¹²⁸.

---

¹²³ Çoban, a.g.e., s. 85.

¹²⁴ K. Lordoğlu, N. Özkaplan, M. Törüner, **Çalışma İktisadı**, 3.bs., İstanbul, Beta Yayınları, 1999, s.32

¹²⁵ K.Yıldırım, D. Karaman, **Makro Ekonomi**, Eskişehir, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, 2.bs., Yayın No: 145, 2001, s.308.

¹²⁶ C. Sorrentino, “International Unemployment Rates: How Comparable Are They?”, **Monthly Labor Review**, Vol.123, No: 6, June, 2000, pp. 4.

¹²⁷ Biçerli, a.g.e., s. 424.

¹²⁸ Gündoğan, a.g.e., s. 201-203.

1.3.2.1. Gizli İşsizlik

İşgücünün düşük hatta sıfır verimle çalışması gizli işsizlik olarak adlandırılmaktadır¹²⁹. Gizli işsizlik durumunda bireyler istihdam edilmektedir ancak üretim prosesinden herhangi bir işçi çekildiğinde üretim miktarında bir değişme olmaz. Bu durum gizli işsizlik olarak adlandırılmaktadır¹³⁰. Verimliliğin ve ücretlerin düşük olduğu ekonomilerde, bireyler çalışıyor olsalar bile işsizlik konusu tedirginlik yaratan bir konudur. Çünkü işsizliği azaltmak adına bir kişinin yapacağı iş birden fazla kişiye verilmiştir. İçlerinden bir tanesinin işten çıkarılması üretim miktarını düşürmez zira, işgücünün marjinal verimliliği sıfırdır¹³¹.

Bir ekonomide uygun üretim kapasitesinin oluşturulamaması ve organizasyonel yetersizlikler gizli işsizliğe neden olmaktadır. Gizli işsizlik daha çok tarım sektöründe ve kamuda görülmektedir. Tarımda gizli işsizlik toprakların miras yoluyla parçalanması ve makineleşme neticesinde ortaya çıkmaktadır. Kamuda ise kamu kurumlarında aynı iş için birden fazla işçi istihdam edilir ve verimlilik düşer. Gelişmekte olan ülkelerde ise büyüme oranı nüfus artış hızını geçmelidir aksi takdirde bu ülkelerde işsizlik kalıcı hale dönüşür¹³².

1.3.2.2. Geçici/ Arızı/ Friksiyonel İşsizlik

İş bulma süreci zaman alan bir süreçtir ve iş arayanların uygun açık işlere hemen yerleşebilmesi işgücü piyasalarının “sürtünmesiz” bir şekilde işlemlerini gerekli kılar. İş arayanların işgücü piyasalarındaki bu hareketliliği esnasında ortaya çıkan işsizliğe geçici/arızı/friksiyonel işsizlik denmektedir. İşgücü piyasalarında geçici işsizlik belirli etkenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. İşgücü piyasalarında bilgi eksikliğinin olması, işgücünün mobilitesi diğer bir ifadeyle meslek ve şehir

¹²⁹ D.P.T., “İstihdam”, **Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 1989, s. 5.

¹³⁰ Pekin, **a.g.e.**, s.108.

¹³¹ Cafer Unay, **Makro Ekonomi**, 8.bs., Bursa, Vipaş, 2001, s. 350.

¹³² Alpaslan Karabulut, “Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği”, **ÇSGB Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2007, s. 9.

değiştirme isteği, ilk defa çalışabilir nüfusa katılıyor olması veya girdiği işi beğenmeyip yetenekleri ölçüsünde yeni bir iş buluncaya kadar işsiz kalmayı tercih etmesi gibi nedenlerle işgücü piyasalarında geçici işsizlik ortaya çıkmaktadır¹³³. Friksiyonel işsizlik, ekonomi tam istihdam düzeyindeyken var olan işsizliktir¹³⁴.

1.3.2.3. Yapısal İşsizlik

Yapısal işsizlik, piyasada mal ve hizmetlere yönelik talebin değişmesi, teknolojik yenilikler ve uluslararası rekabette meydana gelen farklılaşmalarla yeni mal ve hizmetlerin üretimi için gerekli olan emek talebi gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan işsizlik türüdür¹³⁵. Genel bir ifadeyle yapısal işsizlik, bir ülkede ekonomik yapının ya da üretim tekniklerinin değişmesi ve yeni üretim modelinin ihtiyaç duyduğu nitelikteki işgücünün işgücü piyasalarında bulunmamasından ortaya çıkan işsizliktir. Yapısal işsizlik, özellikle gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarını etkilemektedir ve bu işsizlik türü ekonomik yapının değişmesi sonucu ortaya çıktığı için uzun seyirlidir¹³⁶.

Teknolojik değişimlere bağlı olarak ekonomi hızlı bir değişim süreci geçirmektedir. Piyasada mevcut mallara karşı olan arz ve talep dengeleri değiştiği gibi, bazı ürünler yaşam seyrini tamamlayarak kaldırılmakta, diğer yandan piyasaya yeni ürünler girmektedir. Artan rekabet ortamında firmalar sürekli yeni üretim yöntemleriyle ürünleri farklılaştırma yoluna gitmektedir. Bu hızlı değişim süreci daha önceleri varolan bazı üretim alanlarını kaldırmakta, buna bağlı olarak işgücü talebinde de derin farklılaşmalar ortaya çıkmaktadır. Yapısal işsizliğin bu özelliklerinden dolayı, işgörenlerin de kesin bir değişim sürecine girmeleri gerekmektedir. Bunun için yapılması gereken yeni beceriler kazanmak ya da yaşanan şehrin değiştirilmesi şeklinde olabilir¹³⁷. Bu nedenle, yapısal işsizlikle mücadelede

---

¹³³ Karabulut, a.g.e., s. 11.

¹³⁴ Rudiger Dornbush, Stanley Fisher ve Richard Startz, **Makroekonomi**, Çev. Salih Ak, 9.bs., Ankara, Gazi Kitabevi, 2007, s. 165.

¹³⁵ Tümay Ertek, a.g.e., s. 91.

¹³⁶ Özay Mehmet, Cem Kılıç, **Çalışma Ekonomisi Teorisi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s. 17.

¹³⁷ İbrahim Bakırtaş, Rasim Yılmaz, **Makro İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi, 2006, s. 30.

Batı ülkelerinde yeniden eğitim proramlarına büyük önem verilmektedir. Bu tür programların amacı, yapısal işsizlik neticesinde işgücü piyasası dışında kalan işgörenleri, piyasanın beklentileri doğrultusunda yeniden eğiterek piyasaya kazandırmaktır¹³⁸.

1.3.2.4. Mevsimlik İşsizlik

Ekonomide bazı sektörlerde, o sektörlerin doğası gereği yılın bazı mevsimlerinde dönemsel olarak işgücü talebi yoğunlaşmaktadır. Bazı mevsimlerde ise bu sektörlerde işgücü talebi düşer ya da tamamen ortadan kalkar. Bu dönemlerde ortaya çıkan işsizlik mevsimlik işsizlik olarak adlandırılmaktadır. Tarım, inşaat ve turizm sektörü mevsimlik işsizliğin en fazla görüldüğü sektörlerdir. Bu sektörlerde çalışanlar kış aylarında işsiz kalmaktadır. Bu işsizlik türü daha çok gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bir sorundur. Ancak çalışanlar dönemsel olarak ne zaman işsiz kalacaklarını bildikleri için önceden önlem alarak sorunu bertaraf etmeye çalışırlar. Gelişmiş ülkelerde ise mevsimlik işsizlik tarım sektöründeki daralma, inşaat sektöründe kış aylarında da çalışmaya müsaade eden teknik gelişmelerin olması neticesinde neredeyse ortadan kalkmıştır¹³⁹.

1.3.2.5. Konjonktür Devresi ve Konjonktürel İşsizlik

Ekonomik faaliyetlerde zaman içinde üretim hacmine bağlı olarak dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu dalgalanmaların en düşük iki noktası arasındaki zaman farkına konjonktür dönemi veya devresi denmektedir. Konjonktürel dalgalanmalar artışlar ya da azalışlar şeklinde seyretmektedir. Bu nedenle bir konjonktür devresinin dört aşamadan oluştuğu söylenebilir. Bu aşamalar; refah, daralma, çöküntü ve canlanma şeklinde ayrıştırılmaktadır¹⁴⁰. Ekonomilerin küçülme dönemlerinde üretim hacminin daralmasına bağlı olarak istihdam hacmi daralırken,

---

¹³⁸ Ertek, **a.g.e.**, s. 91.

¹³⁹ Bocutoğlu, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁴⁰ Göktan Görmezöz, "Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Dalgalanmaların İstihdam Üzerindeki Etkisi ve Olumsuz Etkilerin Azaltılmasına Yönelik Önlemler", **İŞKUR**, Ankara, 2007, s. 15.

büyüme dönemlerinde artan üretim hacmiyle birlikte istihdamda da artışlar gerçekleşmektedir¹⁴¹.

Piyasa ekonomilerinde dalgalanmanın sonucu duraklama ve bunalım dönemlerinde ortaya çıkan işsizliğe konjonktürel işsizlik denir. Konjonktürel işsizlik efektif talebin ekonominin üretim hacmine göre düşük düzeyde kalmasının bir sonucudur¹⁴². Diğer bir ifadeyle konjonktürel işsizlik yapısal işsizliği aşan işsizliktir ve çıktı tam istihdam düzeyinin altındayken gerçekleşmektedir¹⁴³.

1.3.2.6. Okun Kanunu

İşsizlik, hem ekonomik hem de sosyal sonuçları itibariyle ekonominin işleyişini olumsuz yönde etkileyen bir sorundur. Bu nedenle işsizlikle mücadelede uygulanacak ekonomi politikalarının belirlenmesinde, iktisadi büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkinin yönünün ve boyutunun bilinmesi büyük önem arz etmektedir.

Arthur M. Okun 1962 yılında yayınladığı makalesinde, büyüme ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz etmiş ve iktisadi büyümenin işsizliği azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu yaklaşım iktisat literatüründe Okun Kanunu olarak yer almıştır. Okun Kanunu'na göre, reel çıktı düzeyinin artışıyla işsizlik oranı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Okun Kanunu yüksek büyüme oranlarında düşük işsizlik oranının, düşük ya da negatif büyüme oranlarında ise yüksek işsizlik oranının ortaya çıkacağını temel almaktadır¹⁴⁴. Okun, bu ampirik çalışmasında ABD ekonomisini analiz etmiş ve ABD'de işgücüne katılım, çalışma süresi ve

---

¹⁴¹ Halil Bader Arslan, "Kriz-Büyüme-İstihdam Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C: 64, No:2, Ankara, 2009, s. 32.

¹⁴² Mehmet Bayhan, "Kamu İstihdam Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi İçin Daha Geniş Kitlelere Ulaşılmasının Sağlanması ve Yerelleştirme", İŞKUR, Ankara, 2007, s. 6.

¹⁴³ Dornbush, a.g.e., s. 165.

¹⁴⁴ Servet Ceylan, Burcu Yılmaz Şahin, "İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri", Doğu Üniversitesi Dergisi, C: 11, Sayı 2, İstanbul, 2010, s. 158.

verimlilikteki değişime bağlı olarak işsizlik oranı ile potansiyel hasıla arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu kanıtlamıştır¹⁴⁵.

1.3.3. İstihdam ve İşsizlik Teorik Çerçeve

İstihdam konusu, büyük dünya buhranından sonra iktisatçıların yoğun ilgi gösterdikleri bir iktisadi mesele olmuş, 1960'lardan sonra ise istihdam ve işsizlik üzerine yapılan ampirik ve teorik çalışmaların sayısında artış gözlenmiştir. Bu nedenle, istihdam kavramının, İktisat Teorisinin nispeten yeni ilgi alanı olduğu söylenebilir. Klasik ve Neoklasik iktisatta, piyasa tam istihdam noktasında dengeye ulaşmaktadır. Ekonominin, denge noktasından herhangi bir şekilde uzaklaşması halinde fiyatların ve ücretlerin esnek olması nedeniyle sistem, kendiliğinden dengeye ulaşacaktır. Bu bakımdan, Klasik ve Neoklasik iktisatçıların istihdam konusuna gerekli ilgiyi göstermedikleri söylenebilir¹⁴⁶. Ancak gelişen tarihi olaylar Klasiklerin ve Neoklasiklerin bu yaklaşımını doğrulamamış, özellikle 1929 dünya ekonomik buhranının ardından, ekonominin yeniden tam istihdam noktasında dengeye ulaşamayacağı yaklaşımı kabul görmüştür¹⁴⁷.

Büyük buhrandan sonra ortaya çıkan üretimdeki büyük daralma ve işsizlik Keynes'in çalışma alanı olmuş ve Keynes'le birlikte istihdam konusunun İktisat Teorisi içerisindeki önemi gittikçe artmaya başlamıştır¹⁴⁸. Keynes'ten sonra Monetarist İktisatçılar ve Modern Büyüme Teorileri kapsamında istihdam konusu önemli bir yer teşkil etmiştir.

1.3.3.1. Klasik İstihdam Teorisi

Klasik iktisadi model, fiyatlar ve ücretlerin esnekliği nedeniyle ekonominin kendiliğinden tam istihdam noktasında dengede olduğunu, işgücü piyasalarında

---

¹⁴⁵ M. J. Holmes, B. Silverstone, "Okun's Law, Asymmetries and Jobless Recoveries in the United States: A Markov-Switching Approach", **Economics Letters**, Vol: 92, 2006, s. 293.

¹⁴⁶ Yıldım ve Karaman, **a.g.e.**, s. 113.

¹⁴⁷ Ömer Demir, **Kurumcu İktisat**, Ankara, Vadi Yayınları, 1996, s. 20.

¹⁴⁸ Pekin, **a.g.e.**, s. 105.

işgörenlerin ihtiyaç duydukları anda boş ve uygun işlerle karşılaştığı, işverenlerin ise işgücü miktarını maliyet engeli olmadan değiştirebildikleri ve satmayı planladıkları kadar miktarda malın piyasada alıcı bulacağını varsayan, idealize edilmiş, arz yönlü bir teoridir¹⁴⁹.

Klasik doktrinin ortaya koyduğu yaklaşım, liberal ekonominin diğer bir ifadeyle serbest piyasa ekonomisinin mekanizmalarını oluşturmuştur. Klasiklerin geliştirdiği piyasa düzeninde, mal ve faktör piyasaları, arz ve talebin bulunduğu noktada oluşan fiyat ve ücret tarafından dengelenmektedir. Liberal ekonominin kurucusu Adam Smith “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” yaklaşımıyla, piyasanın serbestçe hareketi neticesinde ekonomide tam istihdam noktasında üretim ve bölüşümün otomatik olarak sağlanacağını ifade etmektedir. Adam Smith’in bu yaklaşımı, Jean Baptiste Say tarafından geliştirilen ve piyasaya sunulan her malın alıcısını bulacağını ifade eden “mahreçler yasası” ile açıklanmıştır. Say Kanunu olarak da bilinen Mahreçler Yasasına göre mal piyasasında arz ve talep fazlalığı ortaya çıkmamakta diğer bir ifadeyle tüketim, üretime eşitlenmektedir¹⁵⁰. Klasik modelde üretim miktarı işgücü piyasasında oluşan istihdam düzeyi tarafından belirlenmektedir¹⁵¹.

Piyasanın tam istihdam noktasında dengede olduğu kabulü nedeniyle gerçekte Klasik İktisat bir istihdam teorisi geliştirmemiştir. Bu bakımdan, Klasik İktisadın istihdama yönelik varsayımları, piyasa mekanizmasına yönelik diğer yaklaşımlardan çıkarılan bir sonuçtur. Bu nedenle Klasiklerin İstihdam teorisi, Mahreçler Yasası, Faiz Teorisi ve Ücret Teorisi kapsamında ele alınacaktır¹⁵².

---

¹⁴⁹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 85.

¹⁵⁰ Hüseyin Akyıldız, “Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci”, **Tühis Yayınları**, 2005, s.27.

¹⁵¹ Yıldırım, **a.g.e.**, s. 92.

¹⁵² Aren, **a.g.e.**, s. 50.

1.3.3.1.1. Mahreçler Yasası

Mahreçler Yasasına göre, üreticilerin piyasaya sundukları her mal alıcısı ile karşılaşmaktadır. Üretimi, tüketime eşitleyen bu yaklaşımın gerçekleşebilmesi için sistemden herhangi bir sızıntı olmaması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, Mahreçler Kanunu, hanehalkı gelirinin tamamının tüketime yöneldiğini, tasarrufun ise söz konusu olmadığını varsaymaktadır. Toplam talep artışıyla birlikte, piyasaya sürülecek olan mal miktarıda artacağı için üretim düzeyi yükselecektir. Bu yolla artan üretim düzeyi neticesinde işgücü piyasaları tam istihdam noktasında dengeye gelecektir. Tam rekabet şartları gereği piyasaya yeni üreticilerin girmesi halinde fiyatlar aşağı doğru esneklik gösterecek, üretimin kısılmasıyla piyasa yeniden dengeye ulaşacaktır¹⁵³.

Piyasadaki her malın alıcısını bulduğu böyle bir sistemde, işgücü piyasalarında gayri iradi işsizliğin ortaya çıkması mümkün olmayacaktır. Arz yönlü politikaları temel alan Klasik Teori'nin kapsamındaki Mahreçler Kanunu, tam istihdam noktasındaki denge şartını, "her arz kendi talebini yaratır" yaklaşımıyla açıklamaktadır. Bu kanuna göre, paranın satınalma gücü, temsil ettiği malların değerine eşittir ve piyasada mal kendi değerine eşit satınalma gücünde bir talep yaratacaktır. Bu bakımdan paranın bir mübadele aracı olduğu söylenebilir¹⁵⁴.

1.3.3.1.2. Faiz Teorisi

Klasik teori, Mahreçler Kanununun, gelirin tümünün harcandığı yönündeki kabulüne karşılık, elde edilen gelirin bir kısmının faiz karşılığında tasarruf edilebileceğini öngörmektedir. Klasiklerin faiz teorisine göre, gelirin bu şekilde tasarrufu ile toplam talep-toplam arz dengesinde bir bozulma olmayacaktır. Zira teori tasarrufların tamamının aynı dönem içerisinde yatırımlara gideceğini varsaymaktadır. Diğer bir ifadeyle tasarruflarla yatırımların planlanmış "ex-ante" eşitliğinin varlığı

¹⁵³ Halil Dirimtekin, **Makro İktisat**, İstanbul, Bizim Kitabevi, 1981, s. 210-212.

¹⁵⁴ Ali Özgüven, **İktisat Bilimine Giriş**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997, s. 107-108.

savunulmaktadır. Klasik teoride, tasarruflar gelirin değil faiz haddinin bir fonksiyonudur ve tasarruflarla faiz haddi arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Yatırımlar ise faiz haddinin azalan bir fonksiyonu olarak kabul edilir. Piyasada tasarruf arzının, yatırım talebiyle buluştuğu noktada belirlenen faiz haddi, tasarruf-yatırım miktarının denge değeridir¹⁵⁵.

Klasiklere göre tasarruflar otomatik olarak yatırımlara gider ve bu iki parametre arasındaki eşitlik faiz oranlarının esnekliği sayesinde gerçekleşir. Eğer yatırım talebinde bir artış olursa, faiz oranı piyasadaki denge oranının üzerinde gerçekleşecektir. Bu faiz haddinden paralarını tasarruf etmek isteyenlerin sayısı azalacağından faiz oranları yeniden denge noktasına gerileyecektir. Klasiklerin faiz teorisinde faiz oranları hanehalkı tasarrufları ve firmaların yatırım talebinden ibaret olduğu için eksiktir. Bu nedenle, daha sonraları geliştirilen Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi, hanehalkı, firmalar, devlet ve dış dünyanın fon arz ve talebini de kapsamaktadır¹⁵⁶.

1.3.3.1.3. Ücret Teorisi

Klasiklerin ücret teorisi üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan birincisi Doğal Ücret Teorisi, bir diğeri Ücret Fonu Teorisi ve nihayet üçüncüsü Artık Değer Teorisidir. Doğal ücret teorisine göre, ücret, bireyin yaşamını devam ettirmesini, sosyal ve kültürel gereksinimlerini karşılayabilmesini, hasta ya da işsiz kaldığında kullanmak için bir miktar tasarrufta bulunabilmesini sağlamalıdır. Doğal ücret teorisinin temelinde Malthus'un nüfus teorisi yatmaktadır. Buna göre uzun dönemde doğal ücretle piyasa ücreti aynı noktada buluşacaktır. Eğer piyasa ücreti herhangi bir nedenle artarsa emek arzı artacak ücretler doğal ücret düzeyine inecektir. Tam tersi bir durumda ise emek arzı azalacağından ücretler yine doğal ücret düzeyine yükselecektir. Klasiklerin bir diğeri ücret teorisi Ücret Fonu Teorisidir. Buna göre,

¹⁵⁵ Özhan Uluatam, **Makro İktisat**, 5.bs., Ankara, Savaş Yayınları, 1984, s. 235-237.

¹⁵⁶ Ertek, **a.g.e.**, s. 242-243.

ücret düzeyini istihdam hacmi ile ücretlerin ödenmesine ayrılan fon belirlemektedir. Ücret düzeyi bu fonun işçi sayısına bölünmesiyle belirlenir. Üçüncü teori ise Artık Değer Teorisidir. Artık değer kavramı, emeğin kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki farktır. Başka bir ifadeyle, işçinin fiilen çalışarak ürettiği değer ile işçinin kendini yeniden üretebilmek için ihtiyaç duyduğu malların değeri arasındaki fark artık değeri belirler. Bu bakımdan Marx ücretlerin asgari yaşam düzeyinin üzerine çıkamayacağını iddia etmiş ve bu teorisini “yedek işsizler ordusu” yaklaşımıyla desteklemiştir¹⁵⁷.

1.3.3.2. Modern İstihdam Teorisi

Modern istihdam teorisinin kurucusu John Maynard Keynes'tir. Keynes talebin, gelir ve istihdam üzerindeki etkisini çalışmalarının merkezine almıştır. Keynes'in geliştirdiği modern istihdam teorisine göre, ekonomi kendi kendine tam istihdam noktasında dengeye gelmemektedir. Modern istihdam teorisine göre ekonomi, eksik istihdamda da dengede bulunabilir. Ancak, dengeyi tam istihdam noktasına çekebilmek için devletin ekonomiye para ve maliye politikalarıyla müdahale etmesi gerekmektedir¹⁵⁸.

Keynes'e göre ekonomiyi tam istihdam noktasında dengede tutacak bir mekanizma mevcut değildir. Keynes ekonominin eksik istihdamda da dengede olabileceğini ileri sürmüştü ve teorisinde eksik istihdam ve gayri iradî işsizlik kavramları üzerinde durmuştur. Ekonomi eksik istihdam noktasında iken toplam talebin toplam arzı eşit olacağını vurgulamıştır. Klasiklere göre her arz kendi talebini yaratırken Keynes'e göre talep arzı yaratmaktadır. Böylece toplam arzın- toplam talebe, toplam gelirin -toplam harcamalara, tasarrufların-yatırımlara, emek talebinin- emek arzına eşit olacağı durum sadece geçici bir tesadüftür. Diğer yandan Keynes'e göre tasarruflar faizin değil gelirin bir fonksiyonudur. Faiz oranlarını ise tasarruf arzı ile yatırım talebi değil, para arzı ile para talebi belirlemektedir. Bu nedenle, tasarruf

---

¹⁵⁷ Gündoğan ve Biçerli, **a.g.e.**, s. 84-86.

¹⁵⁸ İstihdam Kavramı, (Çevrimiçi) <http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, 08.10.2010.

kararları yatırım kararlarından bağımsızdır ve tasarruflar yatırımlardan fazla olabilir. Böyle bir durumda talep yetersizliği ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla, mevcut talep tam istihdamı sağlayacak gerekli talebin gerisinde kalabilecektir. Keynes'e göre bir ekonominin istihdam düzeyi gelir ve harcama seviyesine bağlı olarak seyretmektedir. Ekonominin ne kadar reel milli gelir yaratacağı ise üretim kapasitesine bağlıdır. İstihdam arttıkça daha fazla mal ve hizmet üretilecek dolayısıyla gelir artacaktır¹⁵⁹.

1.3.3.3. Monetarist İstihdam Teorisi

Milton Friedman'ın öncülüğünü yaptığı Monetarist İktisat Teorisi, 1970'li yıllardan itibaren klasiklerin miktar teorisi yaklaşımına farklı bir yorum getirmiştir. Buna göre paranın dolaşım hızı ve reel GSYİH sabit değildir. Bu bakımdan para arzındaki bir artış klasiklerin de ifade ettiği gibi fiyatlar genel düzeyine hemen yansımaktadır¹⁶⁰.

Monetaristlere göre, ekonomide tam istihdam noktasının gerisinde iken para miktarının artırılması, yalnızca reel GSYİH'yı değil, fiyat düzeyini de artırır. Denge gelir düzeyi tam istihdam gelir düzeyinin oldukça gerisinde ise para miktarının artırılması üretimde ve dolayısıyla gelirden fiyatlar genel düzeyine nazaran daha büyük bir artışa neden olur¹⁶¹. Bir diğer deyişle, para arzındaki artış sonucu meydana gelen nominal gelir artışının bir kısmı fiyatlardaki, bir kısmı da üretimdeki artıştan kaynaklanacaktır. Hangisinin daha fazla oranda artacağı ise ekonominin tam istihdamdan ne kadar uzak olduğuna bağlıdır. Eğer ekonomide yüksek bir işsizlik oranı varsa ve tam kapasiteden çok uzaklaşmışsa, para arzındaki artışın üretim artışı üzerindeki yansıması, fiyatlar genel düzeyi üzerindeki yansımasından daha fazla olacaktır¹⁶².

---

¹⁵⁹ Pekin, **a.g.e.**, s. 125-127.

¹⁶⁰ Alkin, Yıldırım, Özer, **a.g.e.**, s. 392.

¹⁶¹ Ertek, **a.g.e.**, s. 239.

¹⁶² Alkin, **a.g.e.**, s. 392.

Para arzının artmasıyla artan talebe firmalar, atıl kapasitelerini kullanarak cevap vermeye çalışırlar. Ancak firma tam istihdam noktasına yaklaştıkça para miktarının artırılmaya devam etmesi durumunda üretim yine de durmayacak, mevcut işçilerin çalışma saatleri arttırılarak ve doğal işsizlik oranını düşürerek üretim miktarı arttırılacaktır. Ancak bu durumda reel GSYİH artışı, fiyatlar genel seviyesindeki artıştan daha az olacaktır¹⁶³.

Monetaristler'e göre kısa dönemde ekonominin her zaman tam istihdam noktasında dengede kalması güçtür. Ekonomi tam istihdam noktasında iken daima belirli bir oranda friksiyonel ve yapısal işsizlik olacaktır. Bu durum ekonomide doğal işsizlik olarak tanımlanmaktadır¹⁶⁴. Uzun dönemde ise ekonomi tam istihdam noktasında iken para arzının artmaya devam etmesi, reel GSYİH'yı arttırmazken sadece fiyatlar genel düzeyini arttıracaktır¹⁶⁵. Bu bakımdan Monetaristler para arzının miktar teorisi kapsamında üretim artışına eşit miktarda arttırılmasının enflasyonu engelleyeceğini belirtmişlerdir.

---

¹⁶³ Ertek, **a.g.e.**, s. 240.

¹⁶⁴ Coşkun Can Aktan, **Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 2000, s. 1.

¹⁶⁵ Alkin, **a.g.e.**, s. 393.

2. BÖLÜM

TASARRUF - BÜYÜME İLİŞKİSİ

İktisadi büyüme analiz eden çalışmaların büyük bir bölümü, sermaye miktarının hasıla düzeyini, hasıla düzeyinin tasarruf miktarını, tasarruf miktarının yatırımları ve sermaye stokunu arttıracığı yaklaşımını benimsemiştir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde iç tasarruflarla sermaye birikimini ve neticesinde iktisadi büyüme temin etmek oldukça güçtür. Bu nedenle büyümenin mi tasarrufları arttırdığı yoksa tasarrufların mı büyümeye yol açtığı sorusu yapılan analizlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu ilişkinin yönünün ve boyutunun belirlenmesi oluşturulacak politikalar açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle bu bölümde tasarruf ve iktisadi büyüme ilişkisi, büyüme teorileri kapsamında incelenmiştir.

2.1. Tasarruf - Büyüme İlişkisi Teorik Çerçeve

19 yy.'da Klasik İktisat teorilerinden itibaren tasarrufların büyüme üzerindeki etkisi incelenmiş olmasına rağmen esas itibariyle 1960'lardan sonraki dönemde gerek dünya ekonomisinin geçirmiş olduğu buhranlar gerekse tasarruf oranı yüksek gelişen Asya ülkelerinin kalkınmada gösterdiği performans, tasarrufların iktisat teorilerinde ve ampirik çalışmalarda yer almasına neden olmuştur.

2.1.1. Klasik İktisat Teorisi ve Tasarruf

Klasik iktisatçılardan Adam Smith (1723-1790), ekonomik büyümenin ana anahtarlarından birinin tasarruf ve tutumluluk olduğunu vurgulamıştır. Klasik iktisadi büyüme teorisini geliştiren ve ekonomide tasarruf-yatırım dengesine önem veren bir diğer iktisatçı Eugen Böhm-Bawerk'tir (1851-1914). *The Pozitif Theory of Capital* adlı kitabında tasarruf-yatırım, sermaye malları ve teknoloji olgularının iktisadi büyümedeki anahtar rollerine dikkat çekmiştir. Böwerk, tasarrufun önemini şu şekilde ifade etmiştir: “Ekonomik bakımdan ileri bir ülke tasarruflarını yatırıma

çevirir, tahvil satın alır, tasarruf bankalarına veya ticari bankalara faizle para yatırır, bankalar bu parayı borç verir. Başka bir deyişle sermayede bir artış vardır ki bu artış gelecekte tüketim mallarının artması olarak yansır”. Böwerk bu yaklaşımında, pozitif tasarrufların neticesinde ekonomik büyümenin geleceğini ifade etmiştir. Sıfır net tasarruf halinde ekonomide büyümenin sıfır olacağını, negatif tasarruf halinde ise servet stoklarının eritilerek ekonominin küçüleceğini belirtmektedir¹.

Klasik teoride tasarruf olgusu, ekonomik büyümenin ana belirleyicisidir. Teoriye göre, tasarruflar yatırımlara eşittir ve tasarrufların tamamı bir sızıntı olmadan yatırımlara dönüşmektedir. Tasarruf arzının artmasıyla birlikte düşen faiz oranları karşısında yatırımlar da artacaktır. Bu durumda tasarrufun bir ödülü olarak marjinal sermaye verimliliği dengesine eşit pozitif bir kâr oranı elde edilir. Yatırımlar artmaya devam ettikçe esneklik ölçüsünde faiz oranları yeniden yükselecektir. Bu durum diğer faktörlerdeki kısıtlılık göz önüne alındığında, marjinal sermaye verimliliğinde düşüşe sebep olur ve birikime engel teşkil eder².

Klasik iktisatçılardan Ricardo ve Marx’a göre kapitalist birikimin kaynağını kâr oluşturmaktadır. Ricardo ve Marx’ın ücret teorilerine göre, işçi sınıfı ancak yaşamını idame ettirecek düzeyde bir gelir elde etmektedir. Bu nedenle işçi sınıfının tasarruf oranı sıfırdır. Klasik iktisat teorisinde tasarruflar yatırımlara eşit olduğu için kapitalist kârların tamamı yatırıma dönüşmektedir. Tasarruf arzında bir artış olursa, faiz oranları düşecek ve yatırım talebi artacaktır. Artan yatırımlarla birlikte üretim, gelir ve toplam talep artarak dengeye gelinecektir. Diğer taraftan tarımda giderek daha verimsiz toprakların kullanılması kârların azalmasına yol açmaktadır. Görüldüğü üzere kârın yatırımların hem sonucu hem de kaynağı olma özelliği nedeniyle, kârın azalması tasarrufun da azalması anlamına gelmektedir. Ricardo’ya göre teknolojik gelişmeler, işgücünün marjinal verimliliğini arttırarak sermaye birikiminini hızlandırır. Uzun dönemde ise artan taleple birlikte reel ücretlerinde artması kâr oranının düşmesine ve sermaye birikiminin yavaşlamasına neden

---

¹ Mark Skousen, **Makro İktisat**, Ankara, Adres Yayınları, 2010, s. 136-138.

² Alfred Marshall, **Principles of Economics**, 8.th Edition, Macmillon, London, 1920, s. 558, 566-567.

olacaktır³. Klasik teori kısa dönemli bir modeldir, uzun dönemde kârların düşmesi nedeniyle büyüme duracaktır. Klasik iktisatçılardan sonra gelen Keynes'in büyüme teorisi de kısa dönemli bir teoridir, modelin varsayımları uzun dönemde büyümeyi açıklamaz.

2.1.2. Keynes Büyüme Modeli ve Tasarruflar

Keynes'in büyüme teorisine göre girişimcilerin yatırım kararı büyük bir önem taşımaktadır. Zira üretimi de istihdamı da yatırımlar belirlemektedir. Modelin çıkış noktası toplam taleptir. Toplam talep tüketim harcamaları ve yatırım harcamalarından oluşmaktadır. Keynes teorisine göre tüketim harcamaları ve tasarruflar kullanılabilir gelirin bir fonksiyonudur ve birey gelirini tüketim eğilimi doğrultusunda tüketim ile tasarruf arasında dağıtır⁴. Diğer faktörler sabit iken tüketim harcamaları ile harcanabilir gelir arasında doğrusal bir ilişki vardır⁵.

$$C=C_0+cY_d \quad (1)$$

(1) numaralı eşitlik tüketim fonksiyonunu göstermektedir. Buna göre tüketim kullanılabilir gelirin (Y_d) bir fonksiyonudur. C_0 otonom tüketimi, c ise marjinal tüketim eğilimini göstermektedir. Marjinal tüketim eğilimi ($\Delta C/\Delta Y$) gelirin artması halinde tüketimde oluşacak artışı göstermektedir. C/Y ise ortalama tüketimi eğilimini (APC) ifade etmektedir.

$$S=S_0+sY_d \quad (2)$$

(2) numaralı eşitlik tasarruf fonksiyonunu göstermektedir. Buna göre tasarruf kullanılabilir gelirin (Y_d) bir fonksiyonudur. S_0 otonom tasarrufu, s ise marjinal

---

³ Yılmaz Akyüz, **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, Ankara, Eflatun Yayınevi, 2009, s. 51-52.

⁴ Nisfet Uzay, "Keynes'te Ekonomik İstikrarsızlığın Bir Kaynağı Olarak Belirsizlik ve Bekleyişlerin Yeri", (Çevrimiçi)
http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_7/Keynes'de%20Ekonomik%20İstikrarsızlığın%20Bir%20Kaynağı%20Olarak%20Belirsizlik%20ve%20Bekleyişlerin%20Yeri%20-%20Dr.%20Nisfet%20UZAY.pdf, 10.09.2011.

⁵ Tümay Ertek, **Makroekonomiye Giriş**, 3.bs., İstanbul, Beta Yayınları, 2008, s. 155.

tasarruf eğilimini göstermektedir. Marjinal tasarruf eğilimi ($\Delta S/\Delta Y$) gelirin artması halinde tasarrufta oluşacak artışı göstermektedir. S/Y ise ortalama tasarruf eğilimini (S/Y) ifade etmektedir.

Marjinal tüketim ve marjinal tasarruf eğilimlerinin toplamı bire eşittir.

$$(\Delta C/\Delta Y) + (\Delta S/\Delta Y)$$

Ortalama tüketim eğilimi ve ortalama tasarruf eğiliminin toplamı da bire eşit olacaktır.

$$(C/Y) + (S/Y) = 1$$

Tüketim fonksiyonu ve tasarruf fonksiyonu bu şekilde doğrusal olarak ifade edildiğinde marjinal tüketim eğilimi ve marjinal tasarruf eğilimi daima sabit kalacaktır. Fakat ortalama tüketim eğilimi gelir artışı karşısında azalırken, ortalama tasarruf eğilimi gelir arttıkça artacaktır. Kişisel gelir dışındaki diğer faktörlerden reel faiz oranının artması tüketimi azaltır, tasarrufu artırır. Keynes'in modelinde faiz oranı para talebi ve para arzı tarafından belirlenmektedir.

Modele göre, bireylerin para talebini işlem, ihtiyat ve spekülasyon güdüsü oluşturmaktadır. Bireyler kasalarında parayı nakit olarak tutabilir, emlak, arazi gibi rant getiren gayri menkulleri satın alabilir ya da tahvil, bono, hisse senedi gibi faiz ya da kâr payı getiren spekülatif yatırımlar yapabilir. Faiz oranlarıyla spekülasyon güdüsüyle para tutma güdüsü ters yönlü hareket etmektedir. Bireylerin elde para tutma talebi faiz oranları ve geleceğe yönelik beklentilere bağlıdır. Geleceğe yönelik tahminler olumsuz ise para likit olarak tutulacak, dolayısıyla faizler yükselecektir. Bu durum yatırım talebinin gerilemesine neden olur⁶. Geleceğe yönelik beklentiler olumlu olduğu zaman ise tam tersi işleyen bir sistemde yatırımlar artacaktır.

---

⁶ Uzay, a.g.e.

Modelin yatırımlarla ilgili kısmında bir beklenti teorisini gerekli kılmaktadır. Yatırımlar faiz oranı ve sermayenin marjinal verimliliğine bağlıdır. Keynes sermayenin marjinal verimliliğini “sermaye malından ömrü boyunca beklediğimiz yıllık hasılat serilerinin bugünkü değerini sermaye malının arz fiyatına eşitleyecek iskonto haddi” olarak tanımlamıştır. Sermayenin marjinal verimliliği arttığı sürece yatırımlar devam edecektir⁷. Keynes’e göre otonom yatırımlardaki bir artış çarpan katsayısı kadar milli gelirden bir artış yaratacaktır⁸.

$$\Delta Y = k \cdot \Delta I \quad (3)$$

Çarpan, otonom harcamalarda bir değişimin dengedeki toplam harcamaları kaç kat arttıracakını ifade etmektedir. Bu katsayı tasarruf meylinin tersine eşittir.

$$k = 1/(\Delta S/\Delta Y) \text{ ya da } k = 1/(1 - \Delta C/\Delta Y) \quad (4)$$

Keynes’in toplam yatırım-toplam tasarruf eşitliği (I=S) kapsamında yatırımların artması tasarrufların azalması anlamına gelmektedir. Toplam yatırımların toplam tasarrufları aşması halinde ise ekonomide enflasyonist bir ortam oluşacaktır⁹.

2.1.3. Harrod-Domar Büyüme Modeli ve Tasarruf

1950 ve 1960’lı yıllarda Rostow teorisinde kalkınmayı belli şartlara bağlamıştır. Bu kapsamda atılması gereken en önemli adımın, yatırımlara kaynak sağlayacak iç ve dış tasarruflar olduğu ifade edilmiştir. Rostow’un çıkış noktasında, Batı Avrupa devletlerinin II. Dünya Savaşı sonrası Marshall yardımlarıyla ekonomilerini düzeltmeleri yer almaktadır. Rostow’un tasarruflara verdiği önem

---

⁷ A.e.

⁸ Yalçın Acar, **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, 5.bs., Bursa, Dora Yayıncılık, 2008, s. 78-80.

⁹ Coşkun Can Aktan, “Talep Yönlü İktisat Teorisi”, (Çevrimiçi)

http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-okullari/talep-yonlu-iktisat.pdf, 12.09.2011.

daha sonraları Harrod-Domar'ın ortaya attığı modelle geliştirilmiştir¹⁰. Harrod-Domar modeli, 1950'lerde ve sonrasında, büyümenin tasarrufların oranına bağlı olduğu yaklaşımını ortaya koymuştur. II. Dünya savaşı sonrası Keynes modelinin uzantısı olan uzun dönemli Harrod-Domar büyüme modelleri, tasarrufların ekonomik büyümenin ana unsuru olarak yeniden canlanmasını sağlamıştır¹¹.

Harrod-Domar modelinde, Keynes'te olduğu gibi planlanmış (*ex-ante*) yatırım-tasarruf dengesini veren koşullar araştırılmıştır. Teoride, yatırım-tasarruf dengesi çoğaltan mekanizmasıyla sağlanmaktadır. Süreç esnasında planlanmış yatırımlar gerçekleşerek kendisine eşit miktarda bir tasarruf yaratmaktadır. Modelin çıkış noktası planlanmış yatırımlardır. Ancak Harrod-Domar modeli Keynes'ten farklı olarak yatırımların kapasite yaratma etkisini de dikkate almaktadır. Keynes'te üretim kapasitesi sabit varsayılırken, Harrod-Domar'da üretim kapasitesi genişlemektedir. Harrod-Domar modelinde yatırımlarla talep bekleyişleri arasındaki ilişki, faiz oranından bağımsız olarak hızlandıran tipi bir üretim fonksiyonuyla açıklanmaktadır. Bu fonksiyonda, hızlandıran katsayısı, sermaye/hasıla oranına karşılık gelmekte ve gerçekleştirilmek istenen hasıla artışı için gerekli olan sermaye ya da yatırım miktarını ifade etmektedir¹². Diğer bir ifadeyle “bir birimlik hasıla artışı için ne kadar sermayeye (yatırım) ihtiyaç duyulduğu ya da bu birikimi sağlamak için milli gelirin ne kadarının tasarruf edilmesi gerektiğini göstermektedir”¹³. Modele göre ortalama tasarruf eğilimi ile marjinal tasarruf eğilimi ortalama sermaye-hasıla katsayısı ile marjinal sermaye-hasıla katsayısı ve sermayenin ortalama verimliliği ile sermayenin marjinal verimliliği birbirine eşit ve sabittir. Bu eşitlikler (5), (6) ve (7) numaralı eşitliklerde görülmektedir¹⁴.

$$S/Y=\Delta S/\Delta Y \quad (5)$$

¹⁰ Murat A. Yülek, “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Sayı 6, Ankara, Nisan 1997, s. 3.

¹¹ J.E. Meade, **A Neo-Classical Theory of Economic Growth**, 2.nd edn., Unwin University Books, London, 1962, s. 8.

¹² Muhtesem Kaynak, **Büyüme Teorileri**, 2.bs., Ankara, Gazi Kitabevi, 2011, s. 90-91.

¹³ Ergül Han, Ayten Ayşen Kaya, **İktisadi Kalkınma ve Büyüme**, Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1575, Eskişehir, s. 51.

¹⁴ Fulya Şen, “Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Ekonometri Ana Bilim Dalı**, 2007, s. 21-24.

$$K/Y = \Delta K / \Delta Y \quad (6)$$

$$Y/K = \Delta Y / \Delta K \quad (7)$$

Domar'a göre yatırımlar bir çarpan katsayısı "σ" kadar geliri attırmaktadır.

$$\Delta Y = \sigma \cdot \Delta I \quad (8)$$

Domar'a göre tasarruflar gelirin bir fonksiyonudur. Ortalama tasarruf eğilimi ve marjinal tasarruf eğilimini α katsayısı ile sabitlemiştir.

$$S = \alpha \cdot Y \text{ ve } \Delta Y = (1/\alpha) \cdot \Delta S \quad (9)$$

Modelde tasarruflar net yatırımlara eşittir.

$$\Delta S = \Delta I \quad (10)$$

(9) numaralı eşitlik (8) numaralı eşitlikte yerine konulursa (11) numaralı eşitlik elde edilir.

$$\Delta Y = (1/\alpha) \cdot \Delta I \quad (11)$$

Modelde arz ve talep tarafı birbirine eşittir.

$$\Delta Y_a = \Delta Y_t \Rightarrow \sigma \cdot \Delta I = (1/\alpha) \cdot \Delta I \quad (12)$$

Arz ve talep dengesinde büyüme hızı aşağıdaki gibi olacaktır.

$$g = \Delta Y / Y = \sigma \cdot \Delta I / (1/\alpha) \cdot \Delta I = \alpha \cdot \sigma \quad (13)$$

Girişimciler her yıl yatırımları “ $\alpha.\sigma$ ” kadar diğer bir ifadeyle tasarruf eğilimi x sermayenin marjinal verimliliği kadar arttırılırsa büyümede aynı hızda devam edecek ve arz talep dengesi tam istihdam noktasında sağlanacaktır.

Harrod ise büyüme teorisinde, büyüme fiili, gerekli ve doğal büyüme hızı olarak ifade etmekte ve gerekli büyüme hızı ile tasarruflar arasındaki ilişkiyi aşağıdaki gibi formüle etmektedir

$$S=s.Y \quad (14)$$

cR sermaye-hasıla katsayısı olup yatırım talebini belirlemektedir.

$$cR=\Delta K/\Delta Y=I/\Delta Y \quad (15)$$

$$I=cR/\Delta Y \quad (16)$$

Planlanan (ex-ante) tasarruflar, planlanan yatırımlara eşitlenirse I=S eşitliğinden

$$s.Y= cR/\Delta Y \quad (17)$$

Bu durumda gerekli büyüme hızı;

$$gW= \Delta Y/Y= s/cR \text{ dir.} \quad (18)$$

(18) numaralı formülün ifade ettiği gibi, bir ekonomide büyüme oranı ile marjinal tasarruf oranı arasında pozitif, büyüme oranıyla sermaye-hasıla katsayısı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır. Diğer bir ifadeyle bir ekonomide marjinal tasarruf oranı ne kadar büyük, sermaye-hasıla katsayısı ise ne kadar küçük ise, büyüme hızı o derecede büyük olacaktır¹⁵. Harrod-Domar modelinde üretim faktörleri arasında ikame yoktur bu bakımdan ekonomi bıçak sırtında olacak ve

---

15 Zeynel Dinler, **İktisada Giriş**, 6.bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000, s. 511-513.

sistemin bir kez denge durumundan sapması giderek dengeden daha da uzaklaşmasına neden olacaktır.

Hicks ve klasik iktisatçılarda tasarruf-yatırım ve kârlılık dengesinin girdiği bu karamsar durumdan çıkışına yönelik görüşler beyan etmişler ve bu noktada "iş gücü tasarrufu sağlayan buluşlara" diğer bir ifadeyle teknolojik gelişmelere dikkat çekmişlerdir. Buna göre teknolojik gelişmelere uyumlu işgücünün nicel olarak artırılması, işgörenlerin aynı zamanda niteliklerinin de artmasına sebep olacaktır. Verimlilik artışı neticesinde durgunluk durumuna neden olan engeller ortadan kalkacak ve tasarrufun olumlu rolünü oynamasına imkan tanıyacaktır. Bu süreç, yüksek nitelikli işçilerin, reel ücretlerindeki artışın devam ettiği ve sermaye bolluğunun yenilikleri gerçekleştirecek girişimciler için teşvik edici olduğu sürece devam edecektir¹⁶.

2.1.4. Neo- Klasik İktisat Teorisi ve Tasarruf

Neoklasik teoriye göre, yatırımlar tasarruf eğilimi tarafından belirlenmektedir. Tasarruf oranları değiştiğinde faiz oranları yatırımları düzenleyecektir¹⁷. Teoriye göre, tasarruflar yatırımlara eşittir ve teori tasarruflardan bağımsız bir yatırım fonksiyonu öngörmez. Bu yaklaşıma göre tasarruflar otomatik olarak yatırımlara dönüşmektedir. Bu varsayım altında tasarrufların sermaye stokuna oranı, sermaye stokunun büyüme oranını vermektedir¹⁸. Belli bir tasarruf oranında kişi başına sermaye, kişi başına yatırım kişi başına tüketim eşittir.

Solow'un (1956) neoklasik ekonomik büyüme modeli, yüksek tasarruf oranının beraberinde yüksek bir büyüme hızı getirdiğini ancak bu durumun geçici olduğunu vurgulamaktadır. Modele göre, tasarruf oranındaki bir artışın sağladığı büyüme, ekonomi yeniden durgun duruma ulaşmaya kadar devam edecektir. Ekonominin yüksek bir tasarruf oranına ulaşması aynı zamanda yüksek bir sermaye

¹⁶ J.R. Hicks, **The Theory of Wages**, Macmillan, London, 1932, pp. 124-125.

¹⁷ Nurhan Yentürk, *Büyümenin Kaynakları*, s.1-2, (Çevrimiçi)
www.nurhanyenturk.net/docs/birikimin_kaynaklari.doc, 08.09.2011.

¹⁸ Yılmaz Akyüz, **a.g.e.**, s. 383.

stokuna da sahip olması anlamına gelmekte ve buna bağılı olarak daha yüksek bir çıktı düzeyini elde ediyor demektir. Fakat bu düzeyde bir büyüme oranının sürekliliğini sağlamak mümkün olmamaktadır. Sermayenin azalan verimliliğinin bir sonucu olarak, uzun dönemde işgücü başına çıktının sabit bir hızda sürdürülebilmesi için işgücü başına sermaye miktarının sürekli artması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için ekonomide her yıl hasılanın giderek daha büyük bir oranının tasarruf edilerek yatırıma tahsis edilmesi gerekmektedir ancak bu bir noktadan sonra olanaksızdır¹⁹.

Bunun birkaç nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, tasarrufların, uzun vadeli büyüme oranını etkilemeyen tek düzeyde bir etkisi vardır. İkinci olarak, tasarruf oranında hatırı sayılır bir değişimin kişi başına düşen milli gelir oranına etkisi oldukça azdır²⁰. Üçüncü olarak, tasarruf oranındaki artışın, durgunluk dönemindeki büyüme oranına bir etkisi yoktur. Maalesef, her biri, farklı seviyelerdeki kişi başına düşen gelir miktarı tarafından tanımlanan durgunluk dönemlerinin süresi hakkında ve dolayısıyla, artan tasarruf oranlarının büyüme oranı üzerindeki etkisinin kısa vadeli mi veya uzun vadeli mi olacağı konusunda kesin bir sonuca varılmamıştır²¹. Diğer taraftan tasarruf oranı nüfus artış oranından fazla ise tasarruflar azalan verimler kanununa tabidir. Başka bir deyişle, artan tasarruf, ekonomi gelişme aşamasının ilk safhalarında iken büyümeyi teşvik eder, fakat bir süre sonra etkisini kaybetmektedir²².

Burada gelişme seviyesinin ilk safhasından kasıt, ekonominin başlangıçta durgun durumda olmadığı bir süreçte toplum gelirinin daha büyük bir kısmını tasarruf etmeye karar verirse, tasarruf-yatırım eşitliğinde tasarruf fazlası ortaya çıkacaktır. Tasarruflardaki artış, işçi başına sermaye ve işçi başına üretimi arttırmaktadır. Bu noktadan hareketle ekonomi yeni bir durağan durum dengesine ulaşır. Durağan durumda işçi başına sermaye ile

---

¹⁹ Hüseyin Şahin, **Makro İktisat**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2006, s. 473.

²⁰ D. Romer, **Advanced Macroeconomics**, McGraw-Hill, Newyork, 1996, s. 20-21.

²¹ K. Sato, "On the Adjustment Time in Neoclassical Growth Models", **Review of Economic Studies**, vol.33, Oxford, 1966, s. 263-268.

²² Skousen, **a.g.e.**, s. 152-153.

işçi başına üretim sabittir. “Böylece ölçeğe göre sabit getirili üretim fonksiyonuna göre, tasarruf seviyesindeki bir artış, uzun dönemde sadece işçi başına sermaye seviyesini, işçi başına üretim seviyesini ve işçi başına gelir seviyesini yükseltir, ancak ekonominin büyüme hızını sürekli olarak etkilemez. Çünkü Neoklasik büyüme modelinde büyüme hızı dışsal bir değişkendir. Sistemin içsel değişkenleri tarafından belirlenemez”²³. Ancak, yüksek tasarruf oranına sahip olan ekonomiler, durgun durumda daha zengin ve daha yüksek üretim seviyesine sahip olacaklarını belirtmek gerekmektedir. Solow modelinin varsayımlarına göre üretim faktörleri birbirlerinin yerine ikame edilebilmekte ve sermaye azalan verimler yasaına tabidir. Bu nedenle büyüme en sonunda sona erer²⁴.

Solow modelinde, işçi başına düşen sermaye miktarı, işçi başına yatırım, nüfus artışı ve amortismanlar tarafından belirlenir. İşçi başına sermaye miktarı, nüfus artışı tarafından sınırlandırılır, amortismanlar da sermaye stokunu azaltır. Ekonomi durağan durumdayken işçi başına düşen çıktı miktarı sabittir. Toplumun tasarruf oranı, nüfus artışı ile amortismanların toplamından büyük olduğunda işçi başına sermaye (k) artar. Aynı zamanda işçi başına çıktı (y) da artış gösterecektir²⁵.

$$s.y > (n+d).k \quad (19)$$

(19) numaralı denklemde s tasarruf oranı, y işçi başına çıktı miktarı, n nüfusun artış hızı, d amortismanlar, k işçi başına düşen sermaye miktarını göstermektedir. Tasarruf oranı, nüfus artışı ile amortismanların toplamından küçük olduğunda işçi başına tasarruf, sermaye ve çıktı geriler.

$$s.y < (n+d).k \quad (20)$$

²³ Ersan Bocutoğlu, **Makro İktisat**, 5.bs., Trabzon, Murathan Yayınevi, 2009, s. 514-516.

²⁴ Zeyyat Hatiboğlu, **Makroiktisat**, 2.bs., İstanbul, Lebib Yakın Yayınları, 2003, s. 443.

²⁵ Mahfi Eğilmez, **Makro Ekonomi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009, s. 202-203.

Neoklasiklere göre ekonomi tam istihdamda doğal bir dengedir. Bu koşullarda denge durumunda gelememiş eksik istihdam noktasında büyüme sadece üretimde kullanılan sermaye ve emeğin bir fonksiyonudur. Bu bakımdan üretimde artış sermaye artışı ve işgücü artışıyla sağlanabilmektedir. Solow 1957 yılında yaptığı bir çalışmada büyümedeki artışın sermaye ve emek artışından daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuca göre Solow, büyümenin kaynağında teknoloji olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Teknolojinin üretimde yarattığı bu artış “Solow Artığı” olarak adlandırılmaktadır. Ancak Solow teknolojinin nasıl hasıl olduğu yönünde bir fikir beyan etmemiş onu dışsal bir etken olarak kabul etmiştir²⁶. Bu yaklaşım neoklasik teorinin bir eksiğidir ve kendinden sonra gelen teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1.5. İçsel Büyüme Teorisi ve Tasarruf

Neoklasik iktisat teorisinde, ekonomiyi durgun durumdan çıkararak yeniden büyüme sürecini başlatacak olan parametre teknolojik gelişmelerdir. Ancak, teknolojik gelişme Neoklasik teoride dışsal bir değişken olarak modele katılmakta ve teknolojik yeniliklerin kaynağı model kapasamında açıklanmamaktadır. Böylece teknolojik gelişmenin büyüme açısından önemi, Neoklasik iktisat teorisi tarafından da kabul edilmekle birlikte modelde teknolojinin dışsal sayılması sorunu devam etmektedir. İçsel büyüme modelleri kapsamında ele alınan bilgi, beşeri sermaye ve teknolojik gelişme parametreleri içselleştirilerek anılan bu sorunlar aşılmaya çalışılmıştır²⁷.

İçsel büyüme modellerinin öncü iktisatçılarından, Ramsey, Lucas, Romer, Grossman ve Helpman geliştirdikleri büyüme modellerinde tasarruf ve verimlilik arasında koşulsuz bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadırlar. Cari tasarruf, gelecekteki kişi başına sermayeyi ve kişi başına geliri arttırabilir. Emek

²⁶ Hasan Gürak, **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi.**, s. 100.

²⁷ Osman Demir, “Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyüme”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C:3, Sayı 1, Sivas, 2002, s. 7.

prodüktivitesi ise kişi başına sermayenin artan bir fonksiyonudur. Lucas ve Romer, bugünkü tasarrufun yarınki prodüktiviteyi nasıl arttıracığı sorusunu içsel büyüme modelleri kapsamında analiz etmişlerdir. Buna göre, Lucas ve Romer tasarruf ve yatırımın birlikte beşeri sermaye oluşturdıkları sonucuna varmışlardır. Yatırımların sermaye mallarına, eğitime ya da AR-GE'ye yönelik olarak yeterli düzeyde ve işbölümü dikkate alınarak gerçekleştirilmesi, beraberinde prodüktiviteyi getirecektir. Bu nedenle içsel büyüme teorileri yatırım ve tasarruf miktarından ziyade ekonomiye ivme kazandıracak beşeri sermaye ve teknolojik gelişmelere odaklanmaktadır²⁸.

İçsel büyüme teorisinde büyüme ve tasarruf ilişkisi tüketim fonksiyonları çerçevesinde mikro yaklaşımla da analiz edilmiştir. Ömür Boyu Gelir Hipotezine göre bireyler tüketimlerini uzun dönemli olarak planlamaktadırlar. Buna göre bireyler yaşamlarının her evresinde tüketimden maksimum faydayı sağlamaya çalışır. Ancak gelir her evrede aynı olmayacağı için gelirin en yüksek olduğu dönemler tasarrufların da en yüksek olacağı dönemdir. Gelir düzeyinin düştüğü dönemler ise servetin çözüldüğü dönemlerdir²⁹.

2.2. OECD Ülkeleri ve Türkiye’de Toplam Yurt İçi Tasarrufların Gelişimi

OECD ülkelerinde toplam yurtiçi tasarruflar 1930-1932 yıllarında ekonomik kriz dönemi boyunca düşük kalmıştır. II. Dünya Savaşı önemli oranda dış kaynak girişi ile finanse edilmiştir. Fakat savaştan sonra ekonomik düzenin yeniden kurulmasıyla birlikte yüksek tasarruf oranları görülmüş ve bu yapı 1974 yılına kadar devam etmiştir.

Gerçekte ekonomide, II. Dünya Savaşı ile birlikte kaybedilen zaman telafi edilmiştir. Tabii ki II. Dünya Savaşı sonrasındaki yüksek tasarruf oranları, savaşın

---

²⁸ İlker Parasız, **Kalkınma Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2005, s. 69-70.

²⁹ Aykut Ekinci, Ekrem Gül, “Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz (1960-2004)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 19, Aralık 2007, s. 169.

maliyetinin bir sonucudur. 1973 Dünya Petrol krizinin ardından 1974-1976 ve 1979-1981 yıllarında yaşanan ekonomik durgunluk döneminde tasarruf oranlarında bir miktar düşme gözlemlenmiştir. Tasarruf verilerinin belkide en çarpıcı özelliği, 1987 yılından bu yana tasarruf oranlarının belirgin bir şekilde düşük olmasıdır³⁰.

Gerçekte, 1980'lerin başından beri, dünya çapında pek çok ülkede, elde edilen gelirlerin tasarruf amacıyla ayrılma yüzdesinde gözle görülür bir düşüş gözlemlenmektedir. Dünyada ortalama tasarruflar ilk kez petrol şoku ile düşmeye başlamış ve düşme eğilimi devam etmiştir. Bununla birlikte bu trend, özellikle gelişmiş ülkeler arasındaki artan tasarruf oranı dağılımını tam olarak yansıtmamaktadır. Ülkelerin tasarruf oranlarındaki farklılığın nedenlerinin gerisinde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, büyüme performansları, mali ve finansal politikaları arasındaki farklılıklar gibi birçok neden yatmaktadır³¹.

Tasarrufların kaynağına göre dağılımına bakıldığında ise, hanehalkı tasarruflarının 1950'lerde düşük bir seviyede iken 1970'lerin başına kadar olan süreçte yükselme eğilimi göstermiş olduğu ancak 1980'ler ile birlikte hanehalkı tasarruflarında keskin bir düşüş yaşandığı gözlemlenmektedir. Bunun arkasında yatan nedenlerden birisi kredi kontrolünün 1980'lerde kaldırılmış olmasıdır. Bununla birlikte, 1980'lerde hükümetin ekonomiye katkısı 1960'lardakinden daha düşük olmuş ve kurumsal tasarruflar, 1975 yılından sonra daha önce olduğundan daha düşük bir değerde seyretmiştir. 1987 yılı verileri daha detaylı değerlendirildiğinde özel tasarrufların en önemli kaynağının kurumsal tasarruflar olduğu söylenebilir. 1960'ların yüksek tasarruf oranlarıyla karşılaştırıldığında 1999 yılında hanehalkı tasarrufları ve kamu tasarrufları azalmıştır. Bu dönemde kurumsal tasarruflarda da bir miktar azalma söz konusudur³².

---

³⁰ Martin Weale, "Saving and The National Economy", **NIESR Discussion Paper**, No:340, 2009, pp. 13-16.

³¹ Norman Loayza, et. al., "Saving in the World: Stylized Facts", **World Bank**, 1998, (Çevrimiçi) <http://siteresources.worldbank.org/INTMACRO/Resources/stylectxt.pdf>, 15.05.2010.

³² Weale, **a.g.e.**, pp. 16-18.

2.2.1. 1960-1969 Dönemi Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi

II. Dünya Savaşı döneminde Avrupa'nın üretim kapasitesi tahrip olurken, ABD dünyanın hakim ekonomik ve sosyal gücü olmuştur. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan bu dönemde dünya ülkeleri, iki kutuplu yapının getirdiği bir ekonomik düzen içerisinde hareket etme eğilimi göstermiştir. Bu süreç, SSCB'nin dışa kapalı ve otoriter rejimine karşılık, ABD önderliğinde dünya ekonomilerinin dışa açık liberal politikalara geçişi, oluşturulan kurumsal yapı tarafından da desteklenmiştir³³. Dolayısıyla dönemin ekonomik gelişmelerinin ardında soğuk savaş ve bölgeselleşme hareketlerinin oluşturduğu yapı olduğu söylenebilir.

Bu yapı, 1944 Bretton Woods Konferans'ında, IMF ve Dünya Bankası-IBRD, Birleşmiş Milletler, Uluslararası Çalışma Örgütü ve GATT gibi kuruluşların kurulmasıyla şekillenmeye başlamış ve Konferansın neticesinde, ABD dolarına ve onun aracılığıyla altına bağlanan bir kur sistemine geçişe karar verilmiştir. Bu dönemde, ABD, Avrupa ve Japonya hem sınırötesi yatırımların hem de dış fon arzlarının %80 kadarını gerçekleştirmektedirler³⁴.

Gelişmekte olan ülkelere yönelen yabancı yatırımların ise büyük ölçüde Güney Doğu Asya ve Latin Amerika-Karayipler Bölgesi'ne yöneldiği dikkat çekmektedir. Bu dönemde diğer bir önemli gelişme 1957'de altı Avrupa ülkesi tarafından kurulan AET ve İngiltere'nin başını çektiği 1960'da oluşturulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'nin (EFTA) kurulmuş olmasıdır. Asya ülkelerinden Hindistan ve Çin bu dönemde oldukça içe dönük ve dışa kapalı kalmış, Doğu Asya ülkeleri ise ihracata dayalı büyüme stratejileri izlemiş ve dış pazarlara giriş imkanlarını arttırmaya çalışmışlardır³⁵. Savaş sonrası dönem ABD yardımlarıyla

---

³³ Gülten Kazgan, **Türkiye Ekonomisinde Krizler, (1929-2001)**, 2.bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2008, s. 93-94.

³⁴ Osman Küçükahmetoğlu, Şevket Tüylüoğlu, Hamza Çeştepe, **Ekonomik Entegrasyon**, 2.bs., Ankara, Ekin, 2007, s. 1-28.

³⁵ A.e.

atlatılmış ve kurulan yeni düzende ortaya çıkan yeni ekonomik güçler dış ticaret hadlerini değiştirmeye başlamıştır.

Bu dönemde bir yandan 1960'lerde önemli bir güç olarak ortaya çıkan Avrupa ve Japonya'nın savaşta eriyen altın stoklarını genişletmek maksadıyla ABD'ye arz ettikleri dolar rezervlerini altına çevirmeye başlamaları diğer yandan AET'nin yarattığı ticaret saptırıcı etkiyle dış ticaret hadlerinin ABD'nin aleyhine gelişmiş olması neticesinde, ABD ekonomisi 1958 yılında durgunluğa girmiştir. Bu dönemde, 1946'dan 1973'e kadar olan süreçte uluslararası parasal sistemde geçerli olan Bretton Woods sistemi, ABD'nin ödemeler dengesi açıkları neticesinde zayıflamıştır. 1968 yılında spekülâtörler altına hücum etmiş ve sistem 1973 yılında çökmüştür. Bretton Woods sistemi uluslararası denkleşme problemini ödemeler bilançosu açıkları veren ülkelerin sırtına yüklemiş, dış açık veren ülkeler önce dış rezervlerini tüketmiş ardından diğer ülkelere ve IMF'den borç almışlardır. Ancak hem dış rezervlerin hem de dış borçlanmanın bir sınırının olması gerekliliği, ülkelerin bu sınıra ulaşmadan sorunlarını çözmelerini gerekli kılmıştır. Devalüasyon, hükümetlerin uyguladığı maliye ve para politikalarının başarısızlığı anlamına geleceği için hükümetler bu dönemde ödemeler bilançosu açıklarının finansmanında bu yönteme başvurmamışlardır³⁶.

Ancak, 1950-1960'lı yıllarda altın dönemini yaşayan Keynes'in iradî maliye politikası, 1969 yılından itibaren yeni klasik iktisadın eleştirileri ile başlayan süreçte önemini yitirmiştir. Zira Barro, Ricardocu denklik teoremi kapsamında, tüketicilerin, yüksek kamu borcundan dolayı gelecekte vergilerin artacağı yönündeki beklentileri nedeniyle, tasarruflarını arttıracaklarını böylece genişletici maliye politikalarının etkinliğinin azalacağını ileri sürmüştür³⁷.

---

³⁶ A.e., 2007, s. 116-117.

³⁷ Ersan Bocutoğlu, Aykut Ekinci, "Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası", **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak-Haziran 2009, s. 68.

Tablo 1: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1960–1969)

Ülkeler	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
ABD	-	-	-	-	-	21.05	20.70	19.55	19.33	19.58
Almanya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Avustralya	-	-	-	-	-	29.69	28.58	29.90	28.65	30.33
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Belçika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ÇekCumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	23.19	22.29	22.51	23.43
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	-	-	-	27.61	26.15	24.15	26.45	26.34
Fransa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Güney Kore	1.87	3.64	1.66	7.48	6.65	8.02	12.42	12.06	13.97	17.76
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İngiltere	-	-	-	-	-	19.45	19.67	19.45	20.41	21.01
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İsrail	17.03	18.08	22.10	21.69	23.13	12.98	11.35	3.13	5.22	4.86
İsveç	-	-	-	-	-	27.53	26.21	25.77	24.83	25.14
İsviçre	-	-	-	-	-	34.25	33.86	33.81	33.81	33.80
İtalya	-	-	-	-	-	25.31	24.31	24.49	26.11	26.54
İzlanda	-	-	-	-	-	29.15	28.47	25.21	25.69	28.30
Japonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kanada	-	-	-	-	-	25.58	26.42	24.64	23.97	23.66
Lüksemburg	-	-	-	-	-	38.20	38.16	49.66	47.45	50.82
Macaristan	25.99	27.52	26.40	27.16	26.62	24.78	27.23	28.34	30.14	32.75
Meksika	15.16	15.33	14.86	16.74	16.63	18.38	17.90	18.02	17.07	17.92
Norveç	-	-	-	-	-	31.28	31.34	31.32	30.22	28.42
Polonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şili	15.16	14.14	13.58	15.70	16.61	19.31	20.03	19.89	19.82	20.07
Türkiye	8.45	8.17	8.27	8.90	9.93	10.44	11.25	11.79	12.02	12.19
Yunanistan	-	-	-	-	-	42.04	2.07	16.77	-6.45	8.11
YeniZelanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ortalama	13.94	14.48	14.48	16.28	16.60	24.72	22.60	23.17	22.17	23.74

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 1’de görüldüğü üzere OECD ülkelerinde dönem başı olan 1960 yılı itibariyle ortalama olarak %13.94 olan toplam yurtiçi tasarrufların GSYİH içerisindeki payı dönem sonu olan 1969 yılında %23.74’e yükselmiştir. On yıllık sürecin ortalaması ise %19.22’dir. Bu ortalamanın üzerinde kalan ülkeler Avustralya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Macaristan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, İsveç, İsviçre, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri’dir. Bu dönemde en yüksek tasarruf oranına sahip olan ülke Lüksemburg olup ortalama tasarruf oranı %44.86’dır. Lüksemburg’u, %33.91 ortalama ile İsviçre ve %30.51 ortalama ile Norveç takip etmektedir. Meksika, İsrail, Güney Kore, Yunanistan, Şili ve Türkiye’de tasarrufların oranı OECD ortalamasının gerisinde yer almaktadır. Bu dönemde en düşük tasarruf oranı %8.55 ile Güney Kore’ye aittir. OECD ülkeleri arasında sondan ikinci sırada bulunan Türkiye’de, 1960 yılında %8.45 olan tasarruf oranı kademeli olarak artarak 1969 yılında %12.19’a yükseltmiştir. Bu dönemde Türkiye’de tasarrufların on yıllık ortalaması %10.14’tür.

Tablo 1’de görüldüğü üzere 1960-1969 döneminde OECD ülkelerinde ortalama tasarruf oranlarındaki artış, Ricardo’cu denklik teoremi kapsamında açıklanabilir. OECD ülkeleri bu dönemde tasarruf-yatırım denkliği anlamında değerlendirildiğinde 1973 dünya petrol buhranına kadar halen olumlu gelişmelerin devam ettiği söylenebilir. Gelecekte bütçe açıkları beklentisiyle tasarrufların yükseldiği bu dönemde tasarruf-yatırım denkliği sağlanmış ve iyimser hava 1973’lere değin devam etmiştir.

1960 ve 1970’lerde Hollanda ve İsviçre gibi sermaye ihraç eden birkaç ülke ve İrlanda, Kanada, Kuzey Avrupa ve Yunanistan gibi sermaye ithal eden birkaç ülke dışında tüm OECD ülkelerinde ulusal yatırımlar ile ulusal tasarruflar arasında denklik bulunmaktaydı. Ancak, 1970’lerdeki petrol krizi ile birlikte endüstrileşmiş ülkelerin net tasarruf oranları düşüp tasarruf-yatırım açıkları büyürken OPEC

ülkelerinin tasarruflarında bu dönemde bir artış gözlemlenmiştir. Krizle birlikte gelişmekte olan ülkelerde ise borçluluk oranı daha da artmıştır³⁸.

1960'lı yıllarda Türkiye ekonomisini etkileyen iki önemli olaydan bir tanesi 1960 ihtilali iken bir diğeri Türkiye'nin o güne kadar üretmekte güçlük çektiği kaynakları dışarıdan bulabilmesidir. Bu dönemde, gelen kredilerle Batı ülkelerine önemli ölçüde borçlanılmıştır. 1960'lı ve 70'li yıllarda Türkiye ekonomisi yüksek gümrük tarifeleri ve ithalat kısıtlamalarıyla koruduğu sanayi yapısını, sübvansiyon ve vergi indirimleriyle desteklemiştir. TL'nin değeri yüksek tutularak ara mal ithalatı kolaylaştırılmıştır. Tarımsal destekleme alımları ve işçi ücretlerinin yüksek tutulmasıyla ekonomi canlandırılmaya çalışılmıştır. Bunun neticesinde 1963-1976 yılları arasında Türkiye ekonomisi yıllık ortalama %6.9 büyümüştür. Bu dönemin diğeri bir özelliği 1960'lı ve 1970'li yıllarda Almanya'da çalışan işçilerin gönderdikleri dövizlerle bozulan dış ödemeler bilançosu dengesine katkı sağlanmaya çalışılmasıdır. 1969 yılında ise bir yandan ithalattaki artışa karşılık ihracatta artış sağlanamaması ödemeler dengesi açıklarının artmasına neden olmuş, diğeri yandan bütçe açıklarıyla finanse edilen kamu harcamalarının sonucunda toplam talebin artmasıyla enflasyon sorunu ortaya çıkmıştır³⁹. Bu veriler altında Tablo 1'de de görüldüğü üzere, artan bütçe açıkları ve enflasyona karşılık sıkı maliye politikaları beklentisi neticesinde, Türkiye'de 1960-1969 döneminde ortalama tasarruf oranı artış göstermiştir.

2.2.2. 1970-1979 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi

OECD ülkelerinde 1970'lerde büyüme performansı düşmüş, enflasyon ve işsizlik tırmanışa geçmiştir. Ortaya çıkan bu olumsuz yapının mimarının Keynesçi politikalar olduğu yönündeki görüş yaygınlaşmış, mal ve işgücü piyasalarındaki rijitliklerin sorumlusunun bu politikalar olduğu ifade edilmiştir. Piyasa yapısının

---

³⁸ Andrew Dean, et.al, "Saving Trends and Behaviour in OECD Countries", OECD, Working Papers, No:67, Paris, 1989, pp. 18-20.

³⁹ Ahmet Fazıl Özsoylu, **Türkiye Ekonomisi**, Adana, Karahan Kitabevi, 2011, s. 117-120.

bozulması nedeniyle 1973 petrol buhranında, maliyet artışları kârlar ve ücretler arasında eşit olarak dağıtılamamış, genişlemeci politikalarla iç talep şişirilerek ücret ve fiyat artışları finanse edilmiştir⁴⁰.

1971’de, bir taraftan ABD’nin Vietnam Savaşı’na yaptığı harcamalar, diğer taraftan Bretton Woods anlaşmasının yıkılmasıyla Euro-dolar pazarlarının dolar/para yaratması neticesinde mali piyasalarda aşırı bir likidite ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan likidite bolluğunun diğer bir temel nedeni ise II. Dünya Savaşı’ndan sonraki hızlı yatırım döneminin sona ermesidir. Bu dönemde düşen sabit sermaye yatırımları kârlılığı, mali sermaye karlılığını, spekülative hareketlerle arttırmak suretiyle, telafi edilmeye çalışılmıştır⁴¹.

Sabit sermaye yatırımlarının kârlılığındaki bu düşüşün bir nedeni teknolojik yeniliklerin Gelişen Asya Ülkelerinin gerisinde seyretmesi, diğer bir nedeni de bazı ülkelerin savaş sonrası yeniden yapılanma yatırımlarını tamamlamış olmalarıdır⁴². Petrol zamları maliyetleri yükselterek kârların düşmesine neden olurken, buna ilave olarak batı ülkelerinde ücret patlamaları yaşanmıştır. Bu dönemde ABD’de yatırımlar 1960’larda %5 artarken, 1970’de yatırımların artış oranı %3’e gerilemiştir. Japonya’da yatırım oranı %15’den %3’e gerilemiş, Batı Almanya’da ise %4’den %1’e düşmüştür⁴³.

1971 yılında Breton Woods sisteminin çökmesiyle birlikte hammaddeler üzerinde yoğunlaşan spekülative hareketlerle, hammadde fiyatları yükselmeye başlamıştır. Bu sürece OPEC’in 1973 yılında petrol fiyatlarını dört katına çıkarması eklenmiş ve nihayet 1973’te başta petrol bağımlısı Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) olmak üzere dünya ekonomilerini etkilemiştir. Ülkeler ciddi bir stagflasyon sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemde OPEC ülkelerinde artan tasarruf uluslararası bankalara gelmiş ve bu kaynaklar daha sonra kilitlenen dünya

---

⁴⁰ Yılmaz Akyüz, “1980’lerde Dünya Ekonomisi: Makroekonomi ve Bağımlılık Üzerine Bazı Dersler”, **Mülkiye Dergisi**, C.XXIV, Sayı 221, s. 10.

⁴¹ Kazgan, **a.g.e.**, s. 135.

⁴² Dean, **a.g.e.**, pp. 16.

⁴³ Cafer Unay, **Ekonomik Konjonktür**, 6.bs., Bursa, Ekin Yayınevi, 2001, s. 77-78.

ekonomisini yeniden canlandırmak maksadıyla GOÜ'e kısa vadeli kredi olarak aktarılmıştır⁴⁴.

Petrol gelirlerinin yeniden dolaşıma sokulmasıyla 1974 yılından itibaren büyüme yeniden ivme kazanmış ve borçlanma büyük bir sorun olarak ortaya çıkmamıştır. Bunun nedenlerinden biri OPEC kaynaklı fonların, durgunluk içerisindeki Batılı sanayi ülkeleri tarafından talep edilmemesi ve artan likiditenin GOÜ'e gönderilmesidir. Diğer bir neden enflasyon hızı öngörülemediği için nominal faiz hadleri yükselmemiş bu durum borçlanmayı daha da kolaylaştırmıştır. Tabii ki bu dönemin yüksek hammadde fiyatları da düşük faizler üzerinde etkindir. Nihayet doların diğer ülke paraları karşısında bu iki yılda değer kaybetmesi de borç sorununun ortaya çıkmasını engellemiştir. 1978 yılından itibaren iyileşme dönemi yerini ciddi kayıplara bırakmış ve GOÜ'e paralarını devalüe etmeleri salık verilmiştir. Ancak tüm ülkeler devalüasyona gidince bu yöntem etkisini kaybetmiş ve GOÜ kısır bir döngüye girmiştir. Artan dış kaynak 1980'lerde reel faizler yükselinceye kadar kullanılmıştır⁴⁵.

Krizin II. dalgası olarak kabul edilen 1978 dönemiyle birlikte monetarist para politikaları gündeme gelmiş, enflasyonu düşürmek için para arzı artışı önceden açıklanan belirli hedefler doğrultusunda gerçekleştirilmiş, böylece enflasyon beklentisi kontrol altına alınmış, faiz oranları ise tamamen piyasaya bırakılmıştır⁴⁶.

---

⁴⁴ Kazgan, **a.g.e.**, s. 136-137.

⁴⁵ **A.e.**, s. 142-147.

⁴⁶ Akyüz, **a.g.e.**, s. 12.

Tablo 2: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1970–1979)

Ülkeler	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Avustralya	31.18	30.39	29.84	30.07	29.18	25.23	25.40	25.17	23.67	25.52
Avusturya	29.64	29.39	30.18	30.23	29.77	25.62	24.86	23.99	23.43	26.46
Belçika	30.24	28.95	28.27	27.98	28.98	25.32	25.62	24.26	23.92	22.44
Kanada	24.06	24.10	23.47	25.33	25.85	23.22	23.87	23.48	23.21	25.11
Şili	19.80	16.21	11.29	8.65	25.52	14.99	20.02	15.54	17.69	18.23
ÇekCumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	22.47	22.43	25.06	24.28	22.46	20.20	19.61	19.58	19.79	19.23
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	29.02	28.50	27.90	28.51	31.84	28.77	26.01	28.34	26.68	27.87
Fransa	26.70	26.35	26.53	26.98	25.86	23.85	23.56	23.46	23.35	23.48
Almanya	29.03	27.90	26.87	26.33	24.27	21.07	21.55	21.30	21.83	21.84
Yunanistan	21.46	23.14	26.16	29.93	23.39	21.89	23.67	20.09	20.32	20.53
Macaristan	31.28	31.43	32.96	34.22	31.33	30.37	31.91	32.76	32.19	30.83
İzlanda	26.71	26.99	26.70	30.35	26.66	27.14	29.17	29.27	27.78	26.24
İrlanda	14.79	15.04	17.90	18.10	12.69	15.43	15.52	16.74	17.03	14.64
İsrail	3.89	9.57	12.19	-0.43	7.49	-3.42	-2.70	3.43	0.62	3.03
İtalya	26.23	24.62	23.76	24.41	25.84	23.83	25.44	25.42	26.06	25.52
Japonya	40.37	38.52	37.88	38.18	36.65	32.88	32.69	32.53	32.69	31.66
GüneyKore	15.16	14.93	16.84	22.44	20.83	20.15	24.66	27.85	29.35	29.04
Lüksemburg	41.35	35.61	36.43	42.03	46.37	31.04	31.95	28.27	29.19	29.96
Meksika	20.82	19.16	19.55	20.33	21.02	20.97	20.91	22.94	23.03	24.69
Hollanda	27.57	27.93	28.16	28.63	28.21	25.78	25.41	24.04	23.05	22.13
YeniZelanda	20.70	24.65	26.41	26.64	21.85	19.76	23.84	22.66	21.81	20.91
Norveç	31.27	30.60	30.91	31.84	32.78	30.66	29.49	27.96	29.43	30.10
Polonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	22.60	20.27	24.72	25.39	17.15	9.39	13.85	17.86	21.43	21.67
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	26.66	26.13	26.74	27.15	26.43	25.67	23.44	23.71	24.23	23.18
İsveç	27.25	26.39	25.85	26.31	25.26	26.16	23.94	20.88	20.70	21.04
İsviçre	34.93	35.25	35.07	34.38	33.59	28.94	27.01	26.47	27.34	26.99
İngiltere	21.14	21.23	19.20	20.34	18.12	17.81	20.14	21.49	21.75	21.04
ABD	18.39	19.14	19.65	21.02	19.87	18.42	19.04	19.49	20.91	21.29
Türkiye	12.77	10.85	14.28	13.42	12.35	11.91	14.51	13.78	12.00	11.84
Ortalama	25.09	24.68	25.20	25.62	25.23	22.17	22.91	22.85	22.91	22.98

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 2’de görüldüğü üzere, 1970 yılında OECD ülkelerinde ortalama olarak tasarrufların GSYİH içerisindeki payları %25.09 iken dönem içerisinde azalarak 1979 yılında %22.98’e gerilemiştir. 1965 yılında tasarruflarda başlayan artış trendi 1973 yılında krizin başlamasıyla birlikte azalmaya başlamıştır. Ancak yinede 1960-1970 döneminin ortalamasıyla karşılaştırıldığında, bu dönemde tasarruf oranlarında ortalama olarak bir artış kaydedilmiştir. On yıllık sürecin ortalama tasarruf oranı %23.96’dır.

Bu ortalamanın üzerinde tasarruf oranına sahip olan OECD ülkeleri, Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İspanya, İsviçre, İsveç ve İspanya, İtalya, Japonya, Kanada, Lüksemburg, Macaristan, Norveç’tir. Japonya %35.41 tasarruf oranı ile bu dönem en yüksek tasarruf oranına sahip olan ülkedir. Japonya’yı %35.22 ile Lüksemburg, %31 ortalamayla İsviçre takip etmektedir.

1970-1979 döneminde OECD ortalamasının gerisinde kalan ülkeler Şili, Danimarka, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İsrail, Güney Kore, Meksika, Yeni Zelanda, Portekiz, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’dir. Türkiye, %12.77 olan on yıllık ortalama tasarruf oranı ile bu dönemde İsrail’den sonra tasarruf oranı en düşük olan ülke konumundadır. Türkiye’de 1970 yılında %12.77 olan tasarrufların oranı 1979 yılında %11.84’e gerilemiştir.

Türkiye 1970’ler döneminde yoğun ithal ikamesi politikalara dayalı bir sanayileşme süreci yaşamıştır. Bu süreçte Türkiye, 1973 dünya petrol kriziyle birlikte artan petrol fiyatları nedeniyle ciddi ödemeler bilançosu açıklarıyla karşılaşmıştır. Türkiye’nin içine düştüğü döviz sıkıntısı, sanayileşmede kullanılan yatırım malları ve ara mallarının ithalatını güçleştirmiştir⁴⁷. Bu koşullarda giderek artan enflasyon hızı ve enflasyonist beklentilerin neticesinde, hem toplam tasarruflar

---

⁴⁷ Ahmet Ay, Zeynep Karaçor, “2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyüme Geçiş Üzerine Bir Tartışma”, (Çevrimiçi) http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Ahmet%20AY%20-%20Zeynep%20KARAÇOR/AY,%20AHMET.pdf, 21.01.2011.

reel olarak azalmış hem de tasarrufların üretken yatırımlara dönüşme süreci tamamlanmamıştır⁴⁸.

Bu olumsuz ekonomik gelişmelerin sonucunda 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları yürürlüğe girmiştir. Ağırlıklı olarak parasal tedbirler içeren 24 Ocak Kararları neticesinde, döviz kuru büyük ölçüde devalüe edilmiş, kamu sektöründe fiyatlar arttırılmış ve faizler yükseltilerek enflasyona karşı mücadele edilmiştir. Yüksek enflasyon nedeniyle paradan kaçışın önüne geçmek amacıyla TL'ye olan talep yeniden canlandırılmaya, vadeli mevduatla teşvik edilmeye ve iç talebin kısılmasına çalışılmıştır. Azalan tasarruf oranları, serbest faiz politikasıyla desteklenirken, diğer taraftan iç talep kısılmaya çalışılmıştır⁴⁹.

2.2.3. 1980-1989 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi

1980'lerde dünya ekonomisinde belirgin bir yavaşlama gözlemlenmektedir. GOÜ ve sanayileşmiş ülkelerde farklı derecelerde olmakla birlikte, tüm ülke gruplarında genel bir yavaşlamadan sözedilebilir. Bunun nedeni 1980-1982 döneminde yaşanan ekonomik krizdir. 1980-1986 arasında sanayileşmiş ülkelerde kişi başına milli gelir yıllık ortalama %2 civarındadır bu oran 1970'lerde GOÜ'de yakalanan performanstır. 1980'lerin bir özelliği OECD ülkeleri arasındaki farklılıklar giderek kapanırken GOÜ'de fark giderek büyümektedir. Bu dönemde dünya ekonomilerinde önemli dengesizlikler yaşanmış, ani fiyat, faiz ve döviz kuru dalgalanmaları yaşanmış, ülkelerin dış ticaret ve dış varlıkları temelden etkilenmiştir⁵⁰. AGÜ'lerde 1970'lerde başlayan borçlanma 1980'lerde doruk noktasına ulaşmış, 1982'de 33 ülke borç ertelemesi talebinde bulunmuştur. Bu dönemde mali liberalleşme rekabeti arttırmış, yüksek kâr nedeniyle fonlar AGÜ'lere

---

⁴⁸ Göktan Görmezöz, "Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Dalgalanmaların İstihdam Üzerindeki Etkisi ve Olumsuz Etkilerin Azaltılması", **İŞKUR**, Ankara, 2007, s. 41.

⁴⁹ Fatih Mangır, "Finansal Dereğülasyonun (1989–2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:16, 2006, s. 463.

⁵⁰ Akyüz, **a.g.e.**, s. 7.

akmaya devam etmiştir. Sonuçta 1980-1982 döneminde dünya büyük bir krize girmiş ve bu dönemde hiperenflasyon sorunu yeniden ortaya çıkmıştır⁵¹.

1980'lerdeki bu gelişmeler orta önemli mali strateji politikalarıyla şekillendirilmiştir. Orta önemli mali stratejiler, 1970'lerde başlayan enflasyonist süreci durdurmayı, kârlar aleyhine gelişen süreçte, bölüşüm ilişkilerini tersine çevirmeyi ve özel kesimi ekonominin itici gücü haline getirmeyi amaçlamıştır. Orta önemli stratejinin uygulanmasıyla, ücretler düşürülerek kârlar yeniden arttırılmış böylece enflasyon düşürülmüştür. Ancak aynı politikalar sonucunda büyüme oranı aşağı doğru inmiş, artan kârlılığa rağmen yatırımlar artmamış, işsizlik rekor düzeylere çıkmıştır⁵².

1980'lerin başında dünyada tasarrufların GSYİH içerisinde payı 1970'lerdeki ortalama değerine göre %2.25 puan gerileyerek keskin bir düşüş göstermiştir. Dünya tasarruflarının ve yatırımlarının 2/3'sini gerçekleştiren OECD ülkelerinde de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. OECD ülkeleri tasarruf oranları bakımından homojen bir yapıya sahip değildir. Japonya gibi %30 civarında yüksek ulusal tasarruf oranlarına sahip ülkeler olduğu gibi, İngiltere, Belçika ve Danimarka gibi %15 tasarruf oranlarıyla düşük tasarruf eğilimi gösteren ülkeler de bulunmaktadır. 1980 döneminde dinamik Asya ülkelerinde tasarrufların GSYİH içerisindeki payı 7 puan yükselerek 1988 yılında %36'ya ulaşmıştır. Yüksek tasarruf oranlarına sahip ülkelerin aynı zamanda yüksek yatırım oranlarına da sahip olduğu yönünde bir görüş olmakla birlikte, 1980'lerde artan cari işlemler açıkları, yatırım tasarruf arasındaki dengenin bozulduğu yönünde bir izlenim yaratmaktadır. OECD ülkeleri arasında tasarruf hareketlerinin yönelimi bakımından benzerlikler bulunmaktadır. Birçok ülkenin 1980'lerde ortalama tasarruf oranı 1960 ve 1970'lerdeki değerinden üç puan daha geridedir. Son dönemde tasarruf oranlarında düzelmeler olmakla birlikte artış oranı daha önceki iki yılın gerisindedir⁵³.

---

⁵¹ Unay, **a.g.e.**, s. 79-81.

⁵² Akyüz, **a.g.e.**, s. 9.

⁵³ Jorgen Elmeskov, Jeffrey Schaffer, Warren Tease, "Saving Trend and Measurement Issues", **OECD**, Economics and Statistics Department, Working Papers, No:105, Paris, 1991, pp. 9.

Tablo 3: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1980–1989)

Ülkeler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Avustralya	26.39	25.50	25.30	21.90	23.57	24.26	23.64	23.83	25.53	26.30
Avusturya	24.28	22.95	22.61	20.44	21.70	23.08	22.67	22.90	23.91	24.66
Belçika	23.77	19.41	19.71	16.56	21.15	17.75	18.13	20.11	23.30	24.26
Kanada	24.84	25.54	23.19	23.03	24.03	23.24	22.07	23.27	23.63	23.32
Şili	17.00	12.00	9.00	13.00	13.00	20.00	22.00	25.00	30.00	30.00
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	18.28	17.09	17.77	19.23	20.81	21.32	22.09	22.35	22.52	23.25
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	19.00	23.00	26.00
Finlandiya	28.87	28.41	27.79	27.04	28.36	26.23	25.58	25.38	26.94	28.76
Fransa	22.23	19.62	18.81	18.87	18.77	18.29	19.41	19.08	20.51	21.22
Almanya	20.51	18.87	18.89	19.23	19.23	19.51	21.32	20.83	21.48	22.10
Yunanistan	4.11	-8.41	21.34	7.36	36.00	35.19	27.54	1.02	16.53	10.88
Macaristan	28.53	28.61	29.32	28.37	28.89	27.07	25.47	26.22	28.00	29.92
İzlanda	27.07	25.33	23.34	23.20	23.14	20.96	22.30	19.67	19.95	21.07
İrlanda	12.25	12.08	18.08	18.60	19.86	19.30	18.91	20.52	22.01	23.45
İsrail	6.84	3.65	3.94	5.31	7.14	5.75	6.22	1.71	5.31	8.42
İtalya	24.05	22.65	22.41	22.74	22.86	22.74	23.04	22.54	22.62	22.30
Japonya	31.88	32.46	31.08	30.11	30.91	32.16	32.43	32.01	33.37	33.87
GüneyKore	23.91	24.17	26.15	27.89	30.00	30.56	34.18	37.37	38.52	35.99
Lüksemburg	25.95	24.04	26.28	30.43	34.46	32.93	34.79	32.88	35.96	39.37
Meksika	25.00	25.00	28.00	30.00	28.00	26.00	22.00	25.00	24.00	23.00
Hollanda	22.73	23.64	23.38	23.49	25.38	25.01	25.49	24.15	25.70	26.93
YeniZelanda	19.47	21.37	22.67	24.84	25.45	23.83	24.16	23.67	23.97	23.06
Norveç	33.31	33.65	32.51	32.80	34.93	33.27	27.89	27.58	27.93	29.24
Polonya	-	-	-	-	-	29.16	29.79	31.06	34.71	42.29
Portekiz	20.03	18.29	18.71	19.49	17.53	18.99	21.08	21.42	20.63	21.26
Slovakya	-	-	-	-	-	30.52	29.95	28.91	29.43	28.51
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	21.62	20.09	20.25	20.43	22.14	22.10	23.07	22.59	23.52	22.75
İsveç	21.20	19.88	19.19	21.40	23.56	23.26	23.43	23.12	23.89	24.92
İsviçre	28.20	28.46	27.71	26.61	28.18	28.91	29.32	29.46	30.55	31.37
İngiltere	20.06	19.12	18.82	18.67	18.57	19.65	17.68	18.28	18.22	18.52
ABD	19.79	20.86	18.08	17.23	18.72	17.53	16.68	16.31	16.53	17.06
Türkiye	11.40	13.20	13.80	12.20	12.11	13.41	16.06	23.49	26.24	21.89
Ortalama	21.85	20.60	21.66	21.40	23.39	23.61	23.50	22.84	24.64	25.19

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 3’ de görüldüğü üzere, dönem başı olan 1980 yılı itibariyle OECD ülkelerinin toplam yurtiçi tasarruflarının GSYİH içerisindeki payları ortalama olarak %21.85 iken dönem sonunda %25.19’a ulaşmıştır. Ancak bir önceki on yıllık dilim olan 1970-1979 aralığına göre ortalama tasarruf oranlarında bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. 1970-1979 aralığında OECD ülkelerinin ortalama tasarruf oranı %23.96 iken 1980-1989 aralığında ortalama tasarruf oranlarında bir gerileme kaydedilmiş ve dönem ortalaması %22.87’ye düşmüştür.

On yıllık süreçte bu ortalamanın altında kalan ülkeler Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İsrail, İtalya, Yeni Zelanda, Portekiz, İspanya, İngiltere, ABD ve Türkiye’dir. Bu ortalamanın üzerinde kalan ülkeler ise Avustralya, Avusturya, Kanada, Finlandiya, Macaristan, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Slovakya ve İsviçre’dir. Türkiye %18.02 dönem ortalaması ile tasarruf oranı en düşük üç ülke arasında yer almaktadır. 1980-1989 döneminde en yüksek tasarruf oranları %35.23 dönem ortalaması ile Japonya’ya ve %33.96 ile Güney Kore’ye aittir.

1980’ler boyunca, bazı ülkelerin, özellikle hanehalkı tasarruflarında hızlı bir düşüş yaşanırken bazı ülkelerde ise hanehalkı tasarruf oranları sabit bir seyir izlemiştir. Almanya, Yunanistan, İtalya, İsviçre ve İngiltere’de tasarruflar düşerken, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Finlandiya, Hollanda, Portekiz ve İspanya gibi ülkelerde sabit kalmıştır. 1980’li yılların başından itibaren, finans piyasalarının liberalleşmesi ve likidite sınırlarının kalkmasıyla birlikte, pekçok ülkede iyimser bir piyasa ortamının göstergesi olarak özel sektör refahında güçlü bir yükselme kaydedilmiş bu durum hanehalkı tasarruflarını etkilemiştir⁵⁴. Piyasalarda iyimser havanın hakim olmasıyla birlikte artan tüketim eğilimi neticesinde 1980’li yılların ikinci yarısında birçok ülkede hanehalkı tasarruflarının GSYİH içerisindeki payı düşmüştür⁵⁵.

---

⁵⁴George Hondroyannis, “Private Saving Determinants in European Countries: A Panel Cointegration Approach”, *The Social Science Journal*, Vol.43, 2006, pp. 554.

⁵⁵Elmeskov, Schaffer ve Tease, *a.g.e.*, pp. 10.

Bu dönemde birçok ülkede konut fiyatlarında da canlılık yaşanmıştır. Amerika, Japonya, İngiltere ve İtalya'da 1980'ler boyunca kişisel kullanılabilir gelir artışına bağlı olarak kişisel refah seviyesi artarken, tasarruf oranları azalmıştır. Özellikle Japonya ve İngiltere'de son 20-25 yıl boyunca toprak ve konut değerlerindeki değişikliklerin servet artışı üzerindeki etkisi tasarruflardan çok daha fazla olmuştur. Konut değerlerinde Kanada, Avustralya, İsveç ve Norveç'te de büyük oranda artışlar gerçekleşmiştir. Birçok ülkede finansal liberalleşmeyle birlikte kolay kredi elde edilebiliyor olması ve mortgage sistemi artan gayrimenkul fiyatlarını açıklamaktadır. Konut fiyatlarındaki artış servet etkisi yaratarak tüketimin artmasına neden olmuştur. Bu dönemde, konut aynı zamanda ikincil borçlara karşılık olarak da kullanılmaktadır. Vergi sistemi ve kolay kredi imkanları da azalan tasarruflara ortam sağlamıştır. OECD ülkeleri içerisinde sadece Türkiye, Kanada ve Yeni Zelanda mortgage'ta vergi kesintisi yapmamaktadır. Bu durum OECD ülkelerinde giderek artan oranda bir borçluluk ilişkisi yaratmış ve gayrimenkullerin alım satımı sonucunda elde edilen kazanç yeniden yatırım yapmak yerine tüketime gitmiştir⁵⁶.

Feldstein ve Heroika tarafından tespit edilen ulusal tasarruf ve yatırım oranları arasındaki güçlü kovaryans, 1980'lerde, finans piyasalarının liberallaşmasıyla sermayenin, tasarruf/yatırım açığı yaşayan ülkelere doğru serbestçe ulaşması nedeniyle zayıflamıştır. Feldstein ve Heroika, 1980'de ülkeler arasındaki sermaye hareketliliğinin derecesini, farklı ülkelerin tasarruf yatırım verileri arasındaki regresyon analizlerini kullanarak açıklamışlardır. Çalışmaya göre, 1960-1974 arasındaki dönemde, iç tasarrufların neredeyse birebir iç yatırımlara dönüştüğü sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, bir ülkede artan tasarrufların uluslararası yatırım ve tasarruf havuzuna çok az katıldığını göstermektedir⁵⁷.

Bazı yeni çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Obstfeld ve Turner, Feldstein ve Heroika'nın çalışmasını 1987 yılına kadar genişleterek, 23 OECD

---

⁵⁶ "Saving Trends and Behaviour in OECD Countries", **Housing Finance International**, February 1990, pp. 41-42, (Çevrimiçi)

http://www.housingfinance.org/uploads/Publicationsmanager/9002_Sav.pdf, (18.02.2011).

⁵⁷ Martin Feldstein, Charles Horioka, "Domestic Saving Rates and International Capital Flows", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:310, Cambridge, 1979, pp. 2-26.

ülkesini kapsayan bir çalışma yapmışlardır. 1960'lar ve 1970'lerde tasarruf yatırım arasındaki katsayı bire yakın iken, bu oran 1983 ile 1987 yılları arasındaki beş yıllık süreçte 0.58'e gerilemiştir. Tasarruf yatırım arasındaki gevşeyen bu bağ daha sonraları Herioka ve Bacchetta tarafından 1989 yılında yapılan çalışma tarafından da doğrulanmıştır. Uzun yıllar boyunca tasarruf yatırım arasındaki açığın dış finansmanla kapatılması daha kolay bir yol olarak tercih edilmiştir. Son on yıldan fazla bir süredir artan dış varlıklar ve borçlar, uluslararası finansal bağımsızlıktaki hızlı yükselmenin bir göstergesi olarak kabul edilebilir⁵⁸.

Sermaye hareketlerinin liberalleşmesiyle birlikte, temelde varolan sorunlar, altta yatan tasarruf ve yatırım davranışları ve döviz kuru politikalarıyla birleşince OECD ülkelerinde tasarruf-yatırım açığı büyümüştür. Japonya, Almanya ve Hollanda'da tasarruflar yatırımların üzerinde kalmıştır. Diğer bir ifadeyle, yatırımlar tasarruflardan daha fazla düşmüştür. Buna karşılık, ulusal tasarrufların yatırımları karşılamakta yetersiz olduğu, İngiltere, Amerika, Kanada ve Avustralya'da bu durumun nedeni yatırımlardan daha fazla azalan tasarruflardır. ABD'de resesyon yıllarındaki keskin düşüşten sonra 1980'lerde güçlü bir iyileşmeyle yatırımların GSYİH'dan aldığı pay yükselmiştir. Tasarruflardaki düşüşten daha az olmakla birlikte, Kanada ve Avustralya'da ise bu dönemde yatırımlarda azalma görülmüştür⁵⁹.

Gelişmekte olan ülkeler 1980'lerle başlayan finansal serbestleşme döneminde dış tasarruflar yoluyla dış borçlarını kapatmaya çalışmış ancak olumlu neticeler alınamamıştır. Dış tasarrufların tüketimi ve dışarıya kaynak transferini motive ettiği yönünde görüşler de bulunmaktadır. Yüksek reel faiz karşılığında girişi artan yabancı tasarruflar, daha çok kısa süreli yatırımlara yönelmekte, uzun süreli yatırımları beslememektedir. Buna karşılık bütçenin artan faiz ödemeleri nedeniyle, dış

---

⁵⁸ M. Obstfeld, "Capital Mobility in the World Economy: Theory and Measurement" Carnegie-Rochester Conference of Public, **Supplement of Journal of Monetary Economics** 24, 1986, pp. 55-104, P. Turner, "Savings, Investment and the Current Account: An Empirical Study of Seven Major Countries 1965-1984", **Bank of Japan Monetary and Economic Studies**, 1986, pp. 1-58.

⁵⁹ Dean, a.g.e., pp.17.

tasarrufların özellikle kamu sektörü tasarrufları üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu söylenebilir⁶⁰.

1960'lardan itibaren kamu tasarruflarındaki azalma, 1973 petrol şoku ile birlikte daha da kalıcı hale gelmiştir. 1981-1987 döneminde kamu tasarrufları azalmıştır ve kamu sektörü, kamu harcamalarını ve transferleri karşılayabilmek için büyük oranda borçlanmıştır. Japonya, Almanya ve Fransa'da hem özel tasarruflar hem de kamu tasarrufları düşmüştür. Kamu harcama programlarındaki değişiklikler özel tasarrufları etkilemektedir. Özellikle emekli maaşları, sağlık ve eğitim alanlarında düzenlenen harcama programları ve vergi sistemleri özel sektör tasarruflarının yoğunlaşmasında önemlidir⁶¹.

Kurumsal tasarruflar, özel sektör tasarruflarının %50'sini teşkil etmektedir. Kurumsal tasarruf oranları, kurumsal kârlarla yakın bir ilişki içerisinde olup, kâr oranlarının yakın takipçisi konumundadır. 1970'lerden itibaren kar oranlarındaki düşme, kurumsal tasarruflarda gözlemlenen azalmayı açıklayıcı niteliktedir. Kurumsal tasarruflardaki azalmanın en belirgin olduğu ülkeler Almanya ve Japonya'dır⁶².

Kurumsal tasarrufu etkileyen birçok farklı faktör olduğu iddia edilmiş olsa da, önemli unsurlar iki ana kısımda sınıflandırılabilir. Bunlardan ilkinin, yatırım kararlarından oluşan faktörler oluşturur. İkincisini ise, kar paylarının istikrarını teşvik eden faktörler oluşturmaktadır⁶³.

Bu dönemde, kurumsal tasarruflardaki azalma eğiliminin nedenlerinden birisi artan faiz ödemeleridir. Amerika ve Finlandiya'da kurumların faiz ödemelerinin GSYİH içerisindeki payı 1960'lardan beri üç katına çıkmıştır. Diğer taraftan

---

⁶⁰ Burak Atamtürk, "Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi", **Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.XXIII, Sayı 2, İstanbul, 2007, s. 81.

⁶¹ Dean, a.g.e., pp. 18-26.

⁶² Elmeskov, a.g.e., s. 11.

⁶³ David C. Smith, "Corporate Saving Behaviour", **The Canadian Journal of Economics and Political Science**, Vol.XXIX, No:3, August 1963, Canada, pp. 304.

firmaların düşük kapasite ile çalışmaları ve ücret seviyelerindeki ılımlılık 1980'lerde kâr oranlarının yükselmesine ve daha güçlü bir nakit akımına imkan tanımıştır. Bu yolla faiz ödemelerinde bir miktar azalma sağlanabilmiştir. Diğer taraftan 1980'lerde yeni finansal düzenlemeler firmalara nakit akımı baskısına karşı esnek davranma imkânı tanımıştır⁶⁴.

Diğer taraftan 1980-1989 döneminde, Doğu Asya ülkelerinin iktisadi büyümede de elde ettikleri başarı OECD ülkeleri ortalamasını aşmaktadır. Güney Kore, Hong Kong, Singapur ve Tayvan gibi Asya ülkelerinde II. Dünya Savaşının hemen öncesinde işçi başına üretim düzeyi Birleşik Devletlerin üretim düzeyinin onda birinden daha az iken bugün kişi başına GSYİH Singapur'da Birleşik Devletlerdeki düzeyin %90'ı, Hong Kong'da %70'i, Tayvan'da %50'si ve Güney Kore'de %45'i oranındadır. Kaynak tahsisinin piyasaya bırakıldığı Doğu Asya ekonomilerinin en fazla dikkat çeken özelliklerinden biri yüksek tasarruf oranlarıdır. Bu ülkelerde tasarruf ve yatırım oranları birtakım farklı hükümet politikalarıyla teşvik edilmektedir. Bu ülkelerin diğer OECD ülkelerinden bir diğer farkı ise sosyal sigorta sistemidir. Bununla birlikte bu ülkelerde daha dengeli bir gelir dağılımı olduğu söylenebilir⁶⁵.

1980-1990 döneminde, yüksek tasarruf oranına sahip ülkelere biri olan Japonya'da, tasarrufların ilgi odağı olmasının üç nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, Japonya'nın yüksek tasarruf oranı, savaş sonrası dönemde, yatırımlar için fon sağlayarak Japon ekonomisinde sıradışı bir büyümeyi körüklemiştir. İkinci olarak, Japonya'da 1970'lerin ortasından itibaren özel sektör net borçlanmasındaki azalma, 1978-1992 yılları arasındaki kamu tasarruflarındaki artış ve 1983'den beri yüksek hanehalkı tasarruflarının yüksek cari hesap fazlalığına ortam hazırlamış olmasıdır. Üçüncü neden, Aralık 1989'da Japon borsası Nikkei'nin batışına kadar Japonya örneği, ABD politika yapımcıları için örnek olmuştur. Politika oluşturanların pek çoğu bugün, daha fazla mali disiplin ve artan özel tasarruf oranının, ABD'de cari hesapta düzelmeye, daha büyük bir oranda iktisadi büyümeye ve ABD'nin uluslararası

---

⁶⁴ Dean, a.g.e., pp.26-28.

⁶⁵ J.Bradford De Long, **Macroeconomics**, Irwin Mc Graw Hill, New York, 2002, pp. 137.

rekabet gücünün artmasına, rehberlik edeceğine inanmaktadır. ABD'nin 1955-2003 yılları arasında özel tasarruf oranı ortalama %9.2 iken aynı dönemde Japonya'nın özel tasarruf oranı ortalama %16.1'dir. Bu dönemde ABD ekonomisi reel GSYİH artış oranı ortalama %3.4 iken Japonya'da reel GSYİH artış oranı %5.3 olarak gerçekleşmiştir. Yapısal anlamda bu rakamlar, son 20 yılda Japonya'nın cari hesap fazlasının devamlılığını açıklayıcı niteliktedir. Bu anlamda Japonya, yüksek tasarruf oranının yatırımları ve ekonomik büyümeyi artırdığına ilişkin hipoteze bir örnek teşkil etmektedir⁶⁶.

Tasarruflarla ilgili olarak yapılan ampirik çalışmalarda, yurtiçi tasarrufları yüksek olan ülkelerin yatırımlarının da yüksek olduğu ve bu yüksek oranlı yatırımların ekonomik büyümeyi çok hızlı bir şekilde arttırdığı, yabancı sermaye girişlerindeki artışın ve kısa süreli sermaye akımlarının, yurtiçi tasarrufları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır⁶⁷. Gerçekten de ihtiyaç duyulan yabancı kaynak yüksek faiz karşılığında kısa süreli sermaye şeklinde ülkeye girmekte, sonuç olarak yatırımlar bu kaynakla beslenemediği gibi bütçede de faiz ödemelerinin payının artırması nedeniyle açıklara sebep olmaktadır. Bu durum özellikle kamu tasarruflarının artışı önünde engel teşkil etmektedir⁶⁸.

Gelişmekte olan ülkelere gelen yabancı sermayenin portföy yatırımları türünde olanların yurtiçi yatırımlar üzerinde etkisi bulunmazken, doğrudan yatırım türünde olanların yatırımlar üzerinde güçlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşan çalışmalarda bulunmaktadır⁶⁹. İç tasarrufların düşük olduğu bir ekonomide dış tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesi neticesinde artan reel milli gelirin iç tasarrufları da tetikleyici özelliği olduğunu savunan yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre bu ülkeler giderek daha az oranda dış kaynağa baş vuracaklardır.

---

⁶⁶ David W. Campbell, "Explaining Japan's Saving Rate", **Journal of Asian Economics**, 15, 2004, pp. 797-815.

⁶⁷ S. Jordan, S. Fiona, "Domestic Saving and Foreign Investment in Australia: Granger Causality Test", **International Economic Journal**, No:12/4, 1998, pp. 84.

⁶⁸ Atamtürk, **a.g.e.**, s. 81.

⁶⁹ P.B. Bosworth, S.M. Collins, "Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment", **Brookings Papers on Economic Activity**, 1999, pp. 168.

Ancak Türkiye’de finansal liberalizasyon dönemi ile birlikte ülkeye giren dış kaynakların bu türden bir etkisi olmamıştır. Gelen dış tasarruf, iç tasarruflara eklenip tasarruf hacmini ve yatırımları beklenen ölçüde arttıramamıştır. Zira, Türkiye’de dış kaynak artışına ulusal tasarruflar azalışla cevap vermekte artan gelir tüketim harcamalarına yönelmektedir. Ayrıca Türkiye ekonomisinde kamu tasarruflarının, özel kesim tasarrufları üzerinde dışlayıcı etkisi olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur⁷⁰.

Türkiye ekonomisi, 1973 dünya enerji buhranının ardından yabancı fon artışını tecrübe etmiş ve 1978-1980 yıllarında şiddetli bir borç kriziyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1980’lerden sonra liberal politikalar benimsenmiş ve dışa açık bir büyüme modeline geçilmiştir. Bu durum 1989-1993 yılları arasında yeterli düzenlemelerin yapılmadığı finansal bir liberalleşme sürecini başlatmış ve ardından gelen 1994 krizi Türkiye’nin makroekonomik yapısını şekillendirmiştir. 1978-1980 yılında yaşanan krizle birlikte tasarruf oranları gerilemiştir. 1980 yılında gerçekleştirilen reformlarla tasarruf oranlarında da artış gözlemlenmiştir. 1980 döneminde tasarruf oranlarındaki artışın iki nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birisi enflasyonla mücadele, bir diğer nedeni ise, iç tüketimin ihracatı masnetmesinin önüne geçmek ve ihracata bir genişleme yolu açmaktır. 1980’lerde tasarruf artışı, kamu tasarruflarının artışıyla elde edilmiş, bu dönemde özel tasarruf oranlarında azalma gerçekleşmiştir. Ancak 1985 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisinin büyüme oranı artış göstermiş ve bu dönemde tasarruflardaki gelişme kamu tasarruflarının aleyhine seyrederken, özel tasarruflarda bir iyileşme kaydedilmiştir. Bu dönemde, kamu tasarruf açığı ve enflasyon oranı yükselmiştir. Türkiye yüksek faiz karşılığında iç borçlanma yoluna gitmek zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda kamu tasarrufu azalırken, özel tasarruflar artmıştır. Kamu tasarruf açığı, özel tasarruf fazlasıyla doldurulmaya çalışılmıştır. Faiz oranları ve enflasyon, bu dönemde özel tasarrufların artmasına yardımcı olmuştur⁷¹.

---

⁷⁰ Atamtürk, a.g.e.

⁷¹ Metin Kıvılcım Özcan, Aslı Günay, Seda Ertaç, “Determinants of Private Savings Behaviour in Turkey”, **Applied Economics**, Vol.35, Issue:12, Routledge, 2003, pp. 1405-1416.

Türkiye’de 1984 sonrası dönemde enflasyon, işsizlik ve gelir dağılımında yaşanan sıkıntıları gidermek için 4 Şubat 1988 kararları olarak bilinen kararlar alınmıştır. 4 Şubat kararları öncelikle 1988 başında likidite fazlasının mali piyasalarda oluşturduğu dengesizlikleri gidermeyi amaçlamıştır. Ancak, bu kararlar neticesinde uygulamaya alınan liberal politikalar beklenen sonuçları vermemiştir. Faiz artışının tasarrufları arttırması beklenmiş, ancak artış arzu edilen seviyelere çıkmamıştır. Faiz oranlarının yükselmesi özel sektör tasarruflarını olumlu etkilerken, kamu borcunun yüksek olması nedeniyle, kamu tasarruflarını etkilememiştir. Sonuç olarak faiz oranlarının yükselmesi, ortalama tasarruf oranını çok fazla yükseltmemiştir. Faiz oranlarının yükselmesinin tasarruf oranlarını ne kadar etkileyeceği bu iki parametre arasındaki ilişkinin yönü ve boyutuyla ilgilidir. Ancak yüksek faiz oranlarının yatırımları olumsuz etkileyeceği açıktır⁷².

2.2.4. 1990-1999 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi

1990-2000 yılları arasındaki süreçte OECD ülkelerinde hanehalkı tasarrufları azalmaya devam etmiştir. ABD, İtalya, Kanada ve Avustralya’da bu dönemde hanehalkı tasarruflarının GSYİH içerisindeki payı 1980’lerden beri en büyük düşüşü yaşamıştır. Kanada, Avustralya, Finlandiya ve Japonya’da hanehalkı tasarrufları düşerken, kurumsal tasarruflar artış göstermiştir. Birçok çalışma 1990-2000 döneminde hanehalkı tasarruflarındaki keskin düşüşün nedenini finansal varlıkların yarattığı servet etkisine bağlamaktadır. 1995-2000 yılları arasında kamu tasarruflarında yaşanan artış hanehalkı tasarruflarındaki düşüşü biraz olsun telafi etmiştir. Bu dönemde, hanehalkı tasarrufları, kamu tasarruflarındaki artışa olumlu cevap vermekle birlikte, telafi birebir değildir⁷³.

---

⁷² Özsoylu, a.g.e., s.172-173.

⁷³ Alain de Serres, Florian Pelgrin, “The Decline in Private Saving Rates in the 1990s in OECD Countries: How Much Can be Explained by Non-Wealth Determinants?”, **OECD Economic Studies**, No. 36, 2003/1, pp. 119-147.

1990 yılında OECD ülkelerinin ortalama çalışan başına gelir artış oranı %2.97'dir. Bu oran, AB ülkelerindeki %3.09'luk gelir artış oranının ve G7 ülkelerindeki %3.05'luk oranın biraz gerisindedir. Türkiye, Portekiz, Yunanistan, İrlanda, İspanya ve Yeni Zelanda gibi altı geliştirmekte olan OECD ülkesinde ise çalışan başına gelir artış oranı 1990 yılında %3.26 olmuştur. Bu büyüme süreci, %19.5'lik Yatırım/GSYİH oranına dayalı olarak gerçekleşmiştir. Yatırımların yanı sıra, %0.8'lik düşük nüfus artış oranı ve insan sermayesinin önemli bir yatırım göstergesi olarak ortaöğretim ve üniversite kayıt oranlarının ortalama %72.38 ve %19.57 gerçekleşmesi, büyüme sürecini destekleyen diğer parametrelerdir. Bu dönemde OECD ülkelerinde büyüme homojen bir yapıda değildir. Tasarruf oranlarındaki farklılıklar ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarını kısmen açıklayabilmektedir⁷⁴.

---

⁷⁴ Javier Andrés, José E. Boscá and Rafael Doménech, "Main Patterns of Economic Growth in OECD Countries", **University of Valencia and Ministry of Economy and Finance**, D-94001, Madrid, April 1994, pp. 4.

Tablo 4: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (1990–1999)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Avustralya	25.43	22.44	20.85	21.26	21.91	21.67	21.88	22.85	22.63	22.02
Avusturya	25.25	24.76	23.57	23.69	22.95	23.87	23.18	24.36	25.35	25.89
Belçika	23.68	22.72	23.39	23.85	25.86	24.33	23.56	24.77	24.83	25.45
Kanada	21.04	18.21	17.43	17.85	20.05	21.95	22.21	22.70	22.39	23.96
Şili	29.00	27.00	26.00	25.00	27.00	28.00	26.00	26.00	24.00	23.00
ÇekCumhuriyeti	27.79	30.07	27.53	28.37	27.07	28.24	27.84	25.29	27.31	25.93
Danimarka	24.54	24.10	24.11	22.94	22.87	23.60	23.95	24.48	23.65	24.88
Estonya	22.00	34.00	33.00	22.00	17.00	21.00	17.00	20.00	21.00	20.00
Finlandiya	27.21	21.63	19.45	20.46	22.55	25.31	24.25	26.71	28.61	29.04
Fransa	21.18	20.65	20.13	18.42	19.19	19.70	19.15	20.29	21.26	21.43
Almanya	23.10	23.60	22.93	22.14	22.62	22.69	22.01	22.36	22.97	22.35
Yunanistan	9.56	16.42	9.67	8.88	11.79	9.35	9.49	10.04	9.85	8.90
Macaristan	28.00	19.48	15.81	11.75	15.72	20.41	23.96	25.63	25.46	23.70
İzlanda	20.29	18.80	18.03	20.08	21.16	19.96	19.56	20.21	19.70	17.11
İrlanda	25.38	23.97	23.67	25.55	25.85	29.70	31.36	34.29	34.90	37.64
İsrail	14.41	9.90	11.15	9.06	8.77	16.57	17.06	18.62	19.04	19.23
İtalya	22.54	22.12	21.32	21.96	22.14	23.63	23.84	23.21	22.70	21.92
Japonya	34.08	34.37	33.15	31.83	30.39	29.84	29.42	29.48	28.13	26.43
GüneyKore	36.44	37.08	36.13	36.12	36.21	36.57	35.40	35.37	37.87	35.81
Lüksemburg	39.41	39.96	40.97	40.84	41.87	40.80	40.42	39.56	39.79	43.20
Meksika	22.00	20.00	18.00	17.00	17.00	23.00	25.00	26.00	22.00	22.00
Hollanda	27.26	26.70	26.35	26.01	26.45	26.70	26.98	27.93	27.43	27.07
YeniZelanda	20.32	19.98	20.52	23.64	24.08	24.12	23.41	22.30	20.62	21.51
Norveç	29.05	28.18	26.34	26.70	27.24	28.49	29.98	31.57	28.49	30.28
Polonya	32.76	17.99	16.70	16.53	19.87	20.87	19.44	19.50	20.23	19.33
Portekiz	19.95	17.70	16.56	14.84	15.36	16.86	16.60	17.58	18.23	17.62
Slovakya	24.21	28.25	24.13	20.55	25.47	26.74	23.34	24.69	22.79	23.41
Slovenya	29.41	26.42	24.73	20.43	23.16	21.79	22.35	23.70	24.22	23.55
İspanya	22.87	22.26	20.74	20.23	21.08	21.90	22.24	22.93	23.23	23.27
İsveç	24.00	21.63	20.04	18.94	20.83	23.81	22.98	23.47	23.67	23.74
İsviçre	31.90	29.75	28.09	28.28	29.04	28.48	27.43	27.53	28.38	28.09
İngiltere	18.07	16.52	15.32	15.19	16.23	17.03	16.96	17.75	17.59	16.64
ABD	16.30	15.78	15.89	16.02	16.78	16.90	17.32	18.23	18.12	17.51
Türkiye	20.34	19.92	20.41	20.95	22.30	21.01	18.27	19.30	23.27	19.28
Ortalama	24.07	23.01	21.81	21.07	21.93	23.06	22.81	23.51	23.42	23.29

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 4’de, OECD ülkelerinin toplam yurtiçi tasarruflarının GSYİH içindeki paylarının 1990-1999 on yıllık döneminde azalma eğilimi gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu dönemde OECD ülkelerinin on yıllık ortalama Tasarruf/GSYİH oranları %22.80 olup, bir önceki on yıllık dilimin ortalaması olan %22.87’ye göre tasarrufların azalma trendi içerisine girdiği görülmektedir. 1990’ların başında %24.07 olan ortalama tasarruf oranları 1999’da %23.29’a gerilemiştir.

Bu dönemde, Avusturya, Belçika, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Hollanda, Norveç, Slovakya, Slovenya ve İsviçre %22.80 olan dönem ortalamasının üzerinde yer almışlardır. 1990-1999 döneminde tasarruflarını en fazla arttıran ülke %40.68 ile Lüksemburg iken, %36.30 ile Güney Kore ve %30.71 dönem ortalaması ile Japonya en fazla tasarruf oranlarına sahip olan ülkeler arasında yer almışlardır.

Güney Kore 1960’larda GSYİH’nin %10’unu tasarruf ederken, 1990’lı yıllarda ulusal tasarruflarının GSYİH içerisindeki payı %37’ye ulaşmıştır. Bu dönemde Güney Kore dünyanın en yüksek tasarruf oranına sahip ülkelerinden biri konumuna gelmiştir. Güney Kore’nin ulusal tasarruf oranlarının artışında kurumsal tasarruflar ve kamu tasarruflarının katkısı inkar edilmemekle birlikte, en fazla katkının artan hanehalkı tasarrufları tarafından sağlandığı söylenebilir. Diğer gelişmekte olan ülkelerde toplam tasarruflar içerisinde kurumsal tasarrufların payı büyük iken Güney Kore’de bu duruma tezat teşkil edecek şekilde hanehalkı tasarruflarının ulusal tasarruflar içerisindeki payı yüksektir ve toplam tasarrufların %50’sini teşkil etmektedir. Yüksek tasarruf oranlarına paralel olarak 1970 ve 1997 yılları arasında Güney Kore ekonomisi yıllık ortalama %7.8 büyüme oranıyla dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasına girmiştir⁷⁵.

Japonya, OECD ortalamasında bu dönemde de en fazla tasarruf yapan ülkeler arasında olmasına rağmen 1997 yılında yaşanan Güney Asya krizinin etkisiyle

---

⁷⁵ Daekeun Park, Changyong Rhee, “Saving, Growth and Demographic Change in Korea”, **Journal of the Japanese and International Economies**, Vol.19, Issue 3, September 2005, pp. 394-395.

tasarruf oranlarında bir önceki on yıllık dilime göre azalma görülmüştür. Tayland'ın parasını devalüe etmesiyle başlayan kriz Güney Kore ve Endonezya'yı da etkisi altına almıştır⁷⁶.

Doğu Avrupa ülkelerinde 1990 yılında diğer bir ifadeyle geçiş sürecinin başlarında yurtiçi tasarruflar önemli oranda düşmüştür. İlk bakışta, tasarruf oranlarındaki düşme kumanda ekonomilerinin tüketim kısıtlamasına bir tepki olarak görülsede, bu ülkelerde tasarruf davranışı geçmişten kalan bir mirastır. Sosyalist dönem boyunca Doğu Avrupa ülkelerinde tasarruf oranları oldukça yüksek oranlarda seyretmiştir. 1980'lerde bu ülkelerde tasarrufların GSYİH içerisindeki payları ortalama %30 civarında iken bu oran endüstrileşmiş ülkelerde ortalama %20'dir. Geçiş ile birlikte 1990 yılında Doğu Avrupa ülkelerinin tasarruf oranlarında gözlemlenen düşme takip eden yıllarda iyileşme göstermiş, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya Avrupa Birliği üyesi ülkelerin tasarruf ortalamasını geçmiştir. Geçiş döneminin başlarında belirsizlikten dolayı enflasyon oranı çok yüksek seviyelere çıkmış, GSYİH düşmüş, işsizlik yükselmiş ve geçiş süreci bütünüyle belirsizlik içerisine girmiştir⁷⁷.

1990-1999 döneminde ortalamanın altında kalan 19 ülkeden biri olan Türkiye'de ise tasarruf oranı on yıllık dönem içerisinde azalma trendi içerisine girmiştir. 1990 yılı itibariyle dönem başında %20.34 olan tasarruf oranı dönem sonunda %19.28'e gerilemiştir. Türkiye'nin on yıllık ortalaması ise %20.51'dir.

Türkiye'de tasarruf oranlarındaki azalışın en büyük nedeni kamu tasarruflarında meydana gelen azalmadır. Sürekli bütçe açıkları, reel faizlerin yükselmesine katkıda bulunarak borcu borçla ikame etme sürecini başlatmış ve kamu açıklarını daha da artırmıştır. Bu durum bütçe içerisindeki faiz ödemelerinin payını arttırarak kamu tasarruflarının azalmasına neden olmuştur⁷⁸.

---

⁷⁶ Özsoylu, a.g.e., s. 198.

⁷⁷ Mechthild Schrooten, Sabine Stephan, "Back on Track? Saving Puzzles in EU Accession Countries", **ENEPRI**, Working Paper, No:23, 2003, pp. 2-3.

⁷⁸ Muhsin Kar, M. Akif Kara, Muhittin Kaplan, "Türkiye'de Sermaye Hareketlerinin Makro Ekonomik Etkileri", **K.S.Ü., Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1, Kahramanmaraş, 2004, s. 2.

1990-1999 döneminde Türkiye ekonomisi önemli bir iç borç baskısı altına girmiştir. Kamu açıkları o kadar artmıştır ki, vergi gelirleri iç borç servisine bile yetmemekte, devlet nakit açığını iç borçla finanse etmektedir. 1989 yılında yürürlüğe giren 32.No'lu Kararnamenin neticesinde, ülkeye giren sıcak para ve buna bağlı olarak uygulanan düşük kur yüksek TL politikası, TL'nin aşırı değerlenip faiz oranlarının yükselmesine ortam hazırlamıştır. Sıcak paranın girişiyle kamu açıklarının finanse ediliyor olması, iktidarların vergi tedbirlerine, iç tasarrufların ve kaynakların arttırılmasına itibar etmemelerine yol açmıştır⁷⁹.

Türkiye'de 1990'lı yılların önemli bir ekonomik sorunu net tasarrufların yetersiz kalması olmuştur. Bu yıllarda tasarruf açığı genel olarak kamu kesiminden kaynaklanmıştır. Bu dönemde kamu kesiminin tasarruf dengesi sürekli olarak ve artan oranda açık vermiştir. Özel kesim tasarruf dengesi fazlası kamu kesimi tasarruf açığını karşılamakta yetersiz kaldığı için, 1994 yılı hariç dönemin tamamında net dış kaynak kullanılmıştır. Dönem boyunca kamu kesimi tasarruf dengesi açığı ortalama olarak, GSMH'nin %9,3'ü, özel kesim tasarruf fazlası ise GSMH'nin %6,5'i düzeyinde gerçekleşmiştir⁸⁰.

2.2.5. 2000-2009 Döneminde Toplam Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi

2000-2009 döneminde OECD genelinde toplam yurtiçi tasarrufların GSYİH içerisindeki payı gerilemiştir. Kurumsal tasarruflarda ise OECD genelinde 2001-2005 yılları arasında artış gerçekleşmiştir. Kurumsal tasarruflar üzerindeki uzun dönemli etki, gelirin paylaşımında meydana gelen sapmanın bir neticesidir. 2000-2005 yılları arasında kurumsal brüt operasyonel fazlanın GSYİH içerisindeki payı %1¼ oranında artmıştır. Yeni çalışmalar gelir dağılımının kârlar lehine gerçekleşmiş olması sonucunu küreselleşmeye bağlamakta, teknolojik gelişimin ve ücret seviyelerindeki ılımlı gelişmelerin de bu durumu desteklediği görüşünü ortaya

⁷⁹ Özsoylu, a.g.e., s. 181-184.

⁸⁰ TBB, "Türkiye'de Bankacılık Sistemi, 1958-2007", **TBB Yayını**, Yayın No:262, İstanbul, 2008, s. 27.

koymaktadır. Son dönemde yaşanan küresel trendler ve ılımlı ücret politikaları OECD ülkelerinde 2001 yılından beri yükselmekte olan toplam operasyonel fazlayı açıklar niteliktedir⁸¹.

Bu dönemde düşen faiz ödemeleri ve yükselen mülkiyet gelirleri de kurumsal tasarrufların artış trendine destek olmuştur. 1990'lardaki yüksek borçluluktan sonra, faiz ödemelerindeki azalma firma bilançoları üzerinde kaldıraç etkisi yaratmıştır. Enflasyon finansal olmayan şirketlerin nominal yükümlülüklerinin gerçek değerini eritirken, brüt tasarruf oranlarındaki düzelme, şirketlerin tarihsel tasarruf profillerini değiştirmiştir. Bununla birlikte on yıllık dilimin ilk yarısında enflasyonu düşürerek ya da yükselterek yapılan düzeltmeler ülkelerin brüt yurtiçi tasarrufları üzerinde önemli bir etki yaratmamıştır. OECD düzeyinde, GSYİH'nin yüzdesi olarak daha düşük vergi oranları toplam yurtiçi tasarrufları 2003 yılına kadar desteklemiş, sonrasında vergi ödemeleri karlardan daha hızlı bir şekilde yükselmeye başlamıştır. 2006 ve 2007 yılından sonraki dönemde, birçok OECD ülkesinde yüksek vergi oranları geçerli olan maliye politikası olmuştur⁸².

Kâr payları genellikle kârlar kadar hızlı değildir. Ancak OECD genelinde, temettü ödemelerinde gecikme süresi bakımından ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır ve bu durum ülkeler arasındaki toplam tasarruf oranları arasındaki farklılığı da bir ölçüde açıklar niteliktedir. Bir taraftan, ABD ve birçok önemli kıta Avrupası ülkesinde temettü oranları bu dönemde yükselmiş ve ek kazançların büyük bir bölümü hissedarlara dağıtılmıştır. Diğer taraftan, Almanya, İngiltere ve Yunanistan, daha az bir oranda Avusturya ve Avustralya'da, dağıtılmamış kurum kârları ve toplam yurtiçi tasarrufların arttırılması neticesinde temettü ödemeleri kârlardan daha yavaş olmuştur. 2001 yılından beri hangi ülkelerde temettü ödeme oranlarında değişiklik yapıldığı ve kurumsal davranış değişikliğinin olduğu açık değildir⁸³.

---

⁸¹ OECD, "Corporate Saving and Investment: Recent Trends and Prospects", **OECD Economic Outlook**, No:82, 2007, pp. 8.

⁸² A.e.

⁸³ A.e. s. 9.

OECD ülkelerinde, 1999-2007 yılları arasında tasarruf-yatırım açığı olduğu gözlemlenmiştir. En fazla tasarruf-yatırım açığı yaşayan ülkelerin başında, Almanya, Hollanda, Belçika, İtalya, Avusturya, Portekiz ve Slovenya gibi ülkeler gelmektedir. Ancak Norveç gibi yıllar itibariyle milli gelirinin giderek daha fazla kısmını kamu tasarrufuna ayıran ülkeler de mevcuttur. OECD ülkelerinde kamu kesimindeki tasarruf-yatırım dengesinden farklı olarak özel sektör tasarruf-yatırım dengesini kurabilmekte hatta özel tasarruf fazlası vermektedir. Bu anlamda Norveç, her yıl itibariyle kamu tasarrufu fazlası vermesinin yanısıra, 2000-2007 döneminde, özel kesimde de aynı başarıyı göstermiştir. Bu dönemde özel sektör tasarruf-yatırım dengesini sağlayan ülkeler arasında Almanya, Danimarka, İrlanda, Hollanda, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Avusturya, Slovenya, Finlandiya ve İsveç gibi ülkeler yer almaktadır. Türkiye ise 2006 yılında kamu tasarruf-yatırım dengesini sağlayabilmiş olmasına rağmen özel kesim tasarruflarında anılan dönemde bir azalma söz konusudur⁸⁴.

---

⁸⁴ Elif Binhan Yılmaz, Sevinç Yaraşır, “Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Tasarruf-Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyacı” **M.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi**, C:XXVII, Sayı II, İstanbul, 2009, s. 104.

Tablo 5: Ülkelere ait Toplam Yurtiçi Tasarruf Oranları (%GSYİH) (2000–2009)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Avustralya	22.40	21.75	22.37	22.32	22.93	23.13	24.67	25.16	25.69	-
Avusturya	26.24	25.93	26.85	26.45	26.53	26.69	27.61	28.70	28.64	-
Belçika	24.76	24.03	23.96	23.57	24.42	24.47	25.18	25.55	23.32	-
Kanada	25.98	24.92	23.71	23.75	25.04	25.67	25.35	25.31	-	-
Şili	24	24	24	25	29	31	36	34	29	27
ÇekCumhuriyeti	26.45	27.01	26.48	24.89	27.58	28.85	30.21	31.97	29.87	27.25
Danimarka	27.22	27.00	26.24	25.88	25.23	25.73	25.33	24.97	24.58	-
Estonya	25	25	25	26	26	27	27	29	26	25
Finlandiya	29.76	29.35	27.71	25.59	25.74	24.97	25.90	27.35	25.63	-
Fransa	21.37	21.22	20.68	19.84	19.66	19.46	19.82	20.28	19.72	-
Almanya	22.13	21.50	21.83	21.37	22.25	22.24	23.26	25.27	25.45	-
Yunanistan	9.82	10.04	8.76	11.72	12.72	12.16	12.47	12.21	12.16	-
Macaristan	23.30	23.20	22.32	20.44	22.61	23.75	24.36	24.09	23.22	-
İzlanda	15.96	20.22	19.75	16.72	17.79	15.93	17.17	17.58	21.05	-
İrlanda	37.47	38.34	39.43	39.46	39.60	39.11	38.48	37.11	-	-
İsrail	20.67	18.06	15.81	17.11	17.98	18.88	19.28	18.23	16.90	18.46
İtalya	21.63	21.95	22.09	21.22	21.52	20.61	20.78	21.53	20.75	-
Japonya	26.89	25.39	24.37	24.48	24.97	24.95	25.04	25.79	-	-
GüneyKore	33.42	31.42	30.67	32.16	34.09	32.39	31.01	30.94	30.03	-
Lüksemburg	44.16	42.04	41.60	45.91	46.01	47.96	51.06	51.01	46.45	-
Meksika	22	19	19	21	23	22	25	24	25	21
Hollanda	27.58	27.27	26.21	25.59	26.36	27.54	27.66	28.18	28.64	-
YeniZelanda	23.25	24.69	24.11	23.82	24.02	22.49	21.93	23.25	-	-
Norveç	37.48	35.94	32.30	31.13	33.49	37.64	40.05	39.11	41.94	-
Polonya	18.43	17.11	15.16	16.05	17.72	18.52	19.25	21.57	20.24	19.53
Portekiz	16.80	17.07	16.91	16.33	15.30	13.71	13.97	14.76	12.70	-
Slovakya	23.52	21.59	21.90	22.79	23.71	24.32	22.83	26.77	26.59	33.39
Slovenya	23.81	23.92	24.95	24.96	26.14	26.82	28.42	29.97	29.14	24.98
İspanya	23.15	23.83	24.51	25.01	24.28	24.20	24.43	24.33	23.88	-
İsveç	24.56	24.50	23.63	23.38	24.21	24.70	26.00	26.90	26.62	-
İsviçre	29.04	28.00	27.83	27.32	27.92	28.09	29.71	30.89	-	-
İngiltere	15.82	15.11	14.47	14.45	14.35	13.81	14.28	14.89	13.72	-
ABD	16.60	15.20	14.00	13.50	13.46	13.59	13.66	12.94	-	-
Türkiye	17.77	19.21	19.25	16.55	16.76	16.49	17.14	15.91	17.35	13.68
Ortalama	23.67	23.28	22.80	22.74	23.50	23.68	24.41	24.84	23.94	21.03

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 5’de görüldüğü üzere, 2000-2009 döneminde, ülkelerin ortalama toplam tasarruf oranı %23.39’dur. Dönem başı olan 2000 yılı itibariyle %23.67 olan OECD ülkeleri tasarruf oranları ortalaması dönem sonu olan 2009 yılında %21.03’e gerilemiştir. Bir önceki on yıllık dilimle karşılaştırıldığında ise 1990-1999 aralığında %22.80 olan on yıllık ortalamanın, 2000-2009 aralığında %23.39’a çıktığı görülmektedir.

Bu dönemde Avusturya, Belçika, Kanada, Şili, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, İrlanda, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç ve İsviçre OECD ortalamasının üzerinde tasarruf oranlarına sahiptirler. En yüksek tasarruf oranına sahip olan üç ülke %46.24 ile Lüksemburg, %38 ile İrlanda, %36.56 ile Norveç’tir. Tasarruf oranı %31.79 olan Güney Kore’nin ortalama tasarruf oranı halen yüksek olmakla birlikte bir önceki on yıllık dilime göre azalma eğilimi göstermektedir. Japonya’da da tasarruf oranı 1990-1999 diliminde %30.71 iken bu oran 2000-2009 diliminde gerilerek %25.24’e düşmüştür.

Tasarruf oranı ortalamanın gerisinde kalan ülkeler ise Avustralya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İsrail, Meksika, Polonya, Portekiz, İngiltere, ABD ve Türkiye’dir. OECD ülkeleri içerisinde bu dönem en düşük tasarruf oranına sahip olan ülkeler, Yunanistan, İngiltere ve ABD’dir. Yunanistan %11.34 tasarruf oranı ile OECD ülkeleri içerisinde bu dönemde en az tasarruf eden ülke konumundadır.

OECD ülkeleri arasında 2001 yılından beri yatırım oranlarının geçirdiği evrim değerlendirildiğinde, toplam yurtiçi tasarrufların geçirdiği evrime nazaran, yatırımlarda daha az uyumluluk bulunmaktadır. Birçok OECD ülkesinde, yatırım harcamalarının GSYİH içerisindeki payı 2000’lerin başlarında düşmüştür ve o zamandan beri de yavaş bir gelişim göstermektedir. 2005 yılında yatırım oranı, neredeyse tüm ülkelerde 2001 yılındaki değerinin altında kalmıştır⁸⁵.

---

⁸⁵ OECD, a.g.e., s. 9.

ABD’de brüt hanehalkı tasarruf oranları 1960’larda, 1970’lerde ve 1980’lerde GSYİH’nin yaklaşık %7’si iken, 1990’larda hanehalkı tasarrufları GSYİH’nin %4.5’ine gerilemiştir. 2000’li yıllarda hanehalkı tasarruflarındaki düşme trendi devam etmiş ve 2005 yılında GSYİH’nin %1.1’ine gerilemiştir. Tasarruf oranlarındaki düşmenin gerisinde yatan neden, artan konut ve hisse senedi fiyatlarına bağlı olarak hanehalkı servetindeki artıştır. Ekonomik bozulmayla birlikte hanehalkı tasarrufları 2008 yılında %2’ye ve 2009 yılında %6.7’ye yükselmiştir. ABD’de son üç yıldır bütçe açıkları nedeniyle kamu tasarrufları negatif bir seyir içerisinde. Buna karşılık ABD’de kurumsal tasarruflar %12 ila %14 civarında olup kararlı bir yapı sergilemektedir⁸⁶.

Finansal kriz dönemlerinde bireylerin tasarruf yapma arzuları kırılmaktadır. Zira paranın değeri düşmeye devam ettiğinden yapılacak tasarrufların her geçen gün reel değeri azalacaktır. O bakımdan bireyler, tasarruf yerine, arsa, bina, altın, dayanıklı tüketim malları veya döviz almayı tercih edebilmektedir⁸⁷.

2007 yılının ortalarında başlayan finansal kriz döneminde, hanehalkı varlık değerlerinde ciddi bir gerileme yaşanmıştır. Özellikle ABD ve İngiltere’de düşen konut fiyatları hanehalkı bütçesi üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve bunun neticesinde tüketim yavaşlarken hanehalkı tasarrufları artmıştır. 2009 yılında OECD ülkelerinde hanehalkı tasarrufları kriz öncesi normlarına göre yüksek kalmıştır. Bu dönemde, hanehalkı tüketim harcamaları, hanehalkı bilançolarındaki bozukluğu onarmak ihtiyacıyla bastırılmıştır. Varlık fiyatlarındaki düzelmeye birlikte yüksek tasarruf oranları, kurtarma çabaları başladığından beri hanehalkı bilançolarını yeniden dengeye getirmiştir⁸⁸.

2000-2009 dönemi, Türkiye açısından değerlendirildiğinde, 2000 yılında %17.77 olan toplam yurt içi tasarruf oranının, dönem sonunda %13.68’e gerilediği

---

⁸⁶ K. Elwell Craig, , “Saving Rates In The United States: Calculation and Comparison”, **CRS Report for Congress**, 7-5700, 2010, pp. 3.

⁸⁷ Jordi Gali, Mark Gertler, “Inflation Dynamics: A structural Econometric Analysis”, **Journal of Monetary Economics**, Vol:44, Issue:2, 1999, s.195-197.

⁸⁸ OECD, **Economic Outlook**, Vol:2010/2, No:88, 2010, s. 22.

görülmektedir. Türkiye, bu dönemde OECD ülkeleri içerisinde tasarruf oranı en düşük beşinci ülke konumundadır. Türkiye'nin 1960'lerden itibaren onar yıllık tasarruf oranları gelişimine bakıldığında, 1970-1979 döneminde bir önceki on yıllık dilime oranla tasarruf oranlarında %25.94 artış olduğu, 1980-1989 döneminde yine bir önceki on yıllık dilime göre %41.11 artış gösterdiği, 1990-1999 döneminden itibaren ise azalma trendi içerisine girdiği ve bu dönemde bir önceki on yıllık dilimin ortalamasına oranla %13.82 artış gösterdiği ve nihayet 2000-2009 döneminde tasarrufların bir önceki on yıllık döneme oranla ortalama %17.06 azalma gösterdiği gözlemlenmektedir.

Ülkemizde 2000-2009 döneminde tasarruf oranları hızla düşerken, yatırım oranları artış göstermiştir. Tasarruf-yatırım dengesinin yatırımlar lehine bozulması ekonomide cari açığa neden olmuştur. Türkiye'de bu dönem kullanılabilir gelirin kamu kesimi ile özel kesim arasındaki paylaşımında da farklılıklar ortaya çıkmıştır. 2001 krizi sonrasında kamu kesimi tarafından uygulamaya konan mali disiplin neticesinde, özel sektör toplam kaynaklardan giderek daha az pay almaya başlamıştır. Kaynakları giderek daralırken, tüketim payını düşürmemiş olan özel sektörde özel tasarruflar neredeyse çökmüş ve özel sektörün dış borcu ekonomimizin bir anlamda en önemli sorunlarından biri haline gelmesine neden olmuştur⁸⁹.

Türkiye ekonomisinde 1990-2001 yılları arasında tasarruf-yatırım dengesinde kamu sektörü tasarruf açığı verirken özel sektör tasarruf fazlası vermiştir. Kamu tasarruf-yatırım açığı 2002-2006 yılları arasında azalma eğilimine girmiştir. Kamu dengelerinde sağlanan iyileşmede, bir taraftan kamu tasarruflarındaki iyileşme etkili olurken, diğer taraftan kamu yatırımlarının milli gelir içindeki payında gözlenen gerilemenin rolü bulunmaktadır. Öte yandan, 2002-2006 döneminde kamu tasarruf açığının azalmasının toplam yurtiçi tasarrufları artırması sonucunda dış tasarruflara olan ihtiyacı azaltması beklenirken, bu dönemde özel kesimin tasarruf açığı vermeye başladığı gözlenmektedir⁹⁰.

---

⁸⁹ Yılmaz a.g.e., s. 107.

⁹⁰ Rahmi Aşkın Türeli, "Türkiye Ekonomisinin Makro Ekonomik Dengelerinin Analizi (1990-2006)", II. Ulusal İktisat Kongresi, DEÜ İ.İ.B.F. İktisat Fakültesi, İzmir, 20-22 Şubat 2008, s. 8-9.

2001 krizinde, kredi imkanlarının artması ve borçlanma faizlerinin düşmüş olmasının da hanehalklarını tüketimlerini arttırmaya yöneltmiş olabileceği söylenebilir. 2003-2006 yılları arasındaki likidite bolluğu içerisinde özel tasarruflar %20'den %10'a kadar gerilerken, kamu harcamalarının gerilemesi nedeniyle kamu tasarrufları ise önemli oranda yükselmiştir⁹¹.

2002-2004 yılları arasında sıkı mali disiplin ve faiz dışı fazla politikasıyla kamunun borçlanma ihtiyacında bir azalma olmuştur. 2001 yılında %7.1'e çıkan kamu tasarruf açığı 2005 yılında fazlaya dönüşmüş ve 2006 yılında fazla milli gelirin %4.3'ü olmuştur. Kamuda tasarruf fazlasının oluşmasına gerileyen faiz oranları da önemli ölçüde katkıda bulunmuştur⁹².

Türkiye'de son yıllardaki dış borç stokundaki ivmenin temelde özel sektör borçlanmasındaki hızlı artışlardan kaynaklandığını söylemek mümkündür. Toplam dış borç içerisindeki payı 2006'da %60'lara yaklaşan özel sektör dış borçlanmasındaki önemli gelişmelerden biri de, 2001 krizi sonrasında, finans-dışı özel kesimin (şirketler) payındaki hızlı artıştır⁹³.

Özel tasarruflarda son yıllarda gözlenen gerilemenin nedenlerinin ortaya konması açısından ekonomik faaliyetlerin özel kesim ile kamu kesimi arasındaki karşılıklı etkileşim çerçevesinde incelenmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede ekonominin genel dengesine bakıldığında, 2001 krizini izleyen dönemde kamu harcanabilir gelirin milli gelir içindeki payı artarken, özel harcanabilir gelirin milli gelir içindeki payının azaldığı gözlenmektedir⁹⁴.

2007 yılında likidite bolluğu döneminin bitişiyle birlikte tasarruf eğiliminde bir farklılaşma olmuş ve özel tasarruf eğilimi bir miktar artarken, kamu tasarrufları

---

⁹¹ Hasan Ersel, "Özel Tasarrufu Daha da Arttırmak Pek Kolay Görünmüyor", **Referans Gazetesi**, 20.07.2009.

⁹² Yılmaz, **a.g.e.**

⁹³ Erdal Özmen, Cihan Yalçın, "Küresel Finansal Riskler Karşısında Türkiye'de Reel Sektör Finansal Yapısı ve Borç Dolarizasyonu", **TCMB, Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği**, No:07/06, Temmuz 2007, s. 9.

⁹⁴ Türel, **a.g.e.**, s. 8-9.

bir miktar gerilemiştir. 2008 kriziyle birlikte likidite bolluğunun sona ermiş olması ve Türkiye’de gelirinden fazla harcama yapan yaş gruplarının nüfus içerisindeki payının düşüyor olması gelecek dönemlerde hanehalkı tasarruflarının artacağı yönünde sinyaller vermektedir⁹⁵.

Hanehalkının gelecekte meydana gelecek yüksek gelir beklentisi de cari gelirleri çok artmasa bile tüketimde patlamaya yol açmaktadır. Bu durumda gelir zamanla artarken bugünkü cari tüketim hızla yükselecektir. Bu tüketim patlaması özel tasarruflarda bir azalmaya yol açar, ortaya çıkan cari işlemler açığı yurtdışından sermaye girişi yoluyla finanse edilir. Bu dış borç birikimi gelecekte gelir artışı yaratıldığı taktirde ve bireyler borçlarını geri ödeyebildikleri ölçüde kaygı uyandırmaz⁹⁶.

Türkiye’deki özel tasarrufun GSYİH’ye oranının genel olarak düşük olmasının diğer nedenleri ise; piyasalarda finansal derinliğin ve genişliğin yeterince olmaması, Türkiye’de bağımlı nüfusun (0-15 yaş ve 65 yaş üstü nüfus) çokluğu, dış ticaret hadlerinin bozukluğu, kişi başına gelirin artmasına rağmen, hâlâ düşük düzeyde olması, yüksek cari açıklar, kamunun yaptığı borçlanmalar nedeniyle, bu borcun finansmanı için özel tasarrufa başvurulması, kedi kartının yaygınlaşması ve tüketici kredileri kullanımındaki artış, kentleşme oranındaki artış ve doğum oranının azalması, nüfusun yaşlanması, yaşam beklentisinin artması gibi demografik temellere dayanmaktadır⁹⁷.

Türkiye’de 2006 ve 2007 yıllarında kurumsal (şirket) tasarruflarının ise 2002-2005 yılları arasındaki seviyesinin epeyce altında olduğu söylenebilir. 2006-2007 yıllarında özel kesimin yurt dışından yaptığı borçlanmada ciddi bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 2008 krizi ile birlikte yurt dışından eskisi kadar kolay kaynak temin etme imkanı olmayacağı için şirket tasarruflarının da bu dönemden sonra

---

⁹⁵ Ersel, **a.g.m.**, **Referans Gazetesi**, 20.07.2009.

⁹⁶ Nauriel Roubini, David, Backus, “Lectures in Macroeconomics”, Chapter 3: International Indicators, 2001, s. 22.

⁹⁷ Recep Düzgün, “Türkiye’de Özel Tasarrufun Belirleyicileri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 32, Ocak-Haziran 2009, s. 176-177.

artacağı söylenebilir. Ancak bu bir taraftan da yatırım ortamının iyileştirilmesine bağlıdır⁹⁸.

Nitekim 2007 yılına gelindiğinde Türkiye'nin tasarruf-yatırım eşitliği incelendiğinde toplam yatırımlar artarken toplam tasarrufların giderek azaldığı dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye'de toplam yatırımlar içerisinde dış kaynakların payı artarken, yurtiçi tasarrufların payı azalmış, bu ise dış açıkların artmasına neden olmuştur⁹⁹. Son dönemlerde ülke tasarrufunun çok üzerinde yatırım yapan Türkiye'de cari denge açığını toparlamak için kurları yükseltip faiz oranlarını düşürmekten ziyade, gelire göre tüketim yapmanın ve dış tasarruflara yönelmektense iç tasarrufları arttırmanın daha doğru bir politika olacağı söylenebilir¹⁰⁰.

Türkiye'de 2010 yılının ilk çeyreğinde ekonomik büyüme hızındaki artışın ve üçüncü çeyrekte tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payının önceki dönemlere göre düşmüş olmasının etkisiyle tasarrufların GSYİH içindeki payı yükselmiştir. Diğer taraftan özel sektör yatırım harcamalarının GSYİH içindeki payının düşmüş olması, ulusal tasarruf-yatırım oranının yükselmesine yol açmıştır¹⁰¹.

---

⁹⁸ Hasan, Ersel, **a.g.m.**, **Referans Gazetesi**, 20.07.2009.

⁹⁹ İbrahim Örnek, "Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, No.63-2, Ankara, s. 206.

¹⁰⁰ Deniz Gökçe, "Cari Açık ve Tasarruf", **Akşam**, 25.08.2009.

¹⁰¹ Sami Taban, "Küresel Finans Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Türkiye'de Ekonomik Büyümenin Dinamikleri", **SETA**, Sayı 37, 2011, s. 6-22.

3. BÖLÜM

BÜYÜME-İSTİHDAM İLİŞKİSİ

İktisadi büyüme ile istihdam arasındaki ilişki, Keynesyen büyüme modellerinden içsel büyüme modellerine kadar iktisatçıların, hem teorik hem de ampirik anlamda üzerinde yoğun olarak çalıştıkları bir iktisadi olgudur. Bu çalışmalarla, büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığı, diğer bir ifadeyle sadece büyümenin istihdam yaratmadığı, iktisadi büyümenin önemli bir kaynağı olan işgücünün sayısal değeri ile verimlilik artışlarının da büyümeyi beraberinde getirdiği görüşü ortaya konmuştur.

Üretim faktörleri, iktisadi büyümeyi iki yönlü olarak etkilemektedir. Bunlardan birincisi faktörlerin sayısal değeri iken diğer bir yönü verimlilik ve etkinliğidir. Üretim faktörlerinin sayısal değeri, bir ekonominin sahip olduğu faktörlerin ne kadarını kullandığını göstermektedir. Daha fazla üretim faktörü kullanan bir ekonominin dönem sonunda daha fazla milli hasıla ve gelir yaratması doğaldır. Üretim faktörlerinin iktisadi büyümeye etki eden diğer bir yönü verimliliğidir. Emeğin, makine ve teçhizatın üretime katkıda bulunabilme gücü olarak ifade edilen verimliliğin, büyüme üzerindeki etkisi uzun dönemde değişiklik gösterirken, bu faktörlerin sayısal tarafı ile büyüme üzerinde yarattığı etki kısa dönemde ortaya çıkmaktadır¹. Bu yaklaşıma göre, bir yandan dar anlamda emek faktörünün üretim sürecinde bir girdi olarak kullanılması anlamına gelen istihdam artışının, büyüme üzerinde gerek sayısal gerekse verimlilik anlamında pozitif yönlü bir etkisi olduğu söylenebilir.

Diğer yandan, ekonomi büyürken, istihdamın da buna bağlı olarak artacağını düşünmek doğaldır. Bu bakımdan büyüyen bir ekonominin istihdam yaratması beklenir. Ancak 1960'ların sonlarından itibaren başlayan enflasyonist süreç ve 1973 petrol buhranından bu tarafa küresel gelişmeler, ülkelerin büyürken aynı oranda

---

¹Sabri Ülgener, Milli Gelir, **İstihdam ve İktisadi Büyüme**, 7.bs., İstanbul, Der Yayınları, 1991, s.73-75.

istihdam yaratmadığını, bilakis büyüme ile istihdam arasındaki ilişkinin giderek zayıfladığını göstermektedir². Bu süreçte makro ekonomik faktörlerin yanısıra, teknolojik yeniliklerle üretimin değişen yapısının, gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında sermaye ve emeğin hareketliliğinin ve emek verimliliğindeki değişiminde istihdam ile büyüme arasındaki ilişkinin zayıflamasında payları bulunmaktadır.

3.1. İstihdam ve Büyüme İlişkisi Teorik Çerçeve

Klasik iktisatçılara göre, ekonomi tam istihdam noktasında dengededir. Bu denge noktasında tüm üretim faktörleri çalıştırılmaktadır. Tam istihdam noktasından sapmalar olsa bile, fiyat ve ücretlerin esnekliği sayesinde, piyasa mekanizması çalışmakta ve sistem kendiliğinden dengeye ulaşmaktadır. Klasik teori arz yönlü bir yaklaşımdır. Bu bakımdan, J. B. Say'ın söylediği gibi “her arz kendi talebini yaratır” ifadesiyle mal piyasalarında üretilen her malın alıcısıyla karşılaşacağını ileri sürmektedir. Mal piyasasındaki denge, emek talebi ve emek arzının da dengede olmasını gerekli kılmaktadır. Klasik iktisatçılar, tasarruf-yatırım ve toplam talep-toplam arz denkliği üzerine kurulu bir ekonominin noksan istihdam düzeyinde devamlı kalabileceği olasılığı üzerinde durmamışlardır. Bütün üretim faktörlerinin kullanıldığı böyle bir denge durumunda toplam üretim hacmi ile istihdam düzeyinin “kısa dönem” de birlikte değiştiği varsayılabilir³. Klasik iktisat, arz yönlü bir teoridir ve mal piyasası ile faktör piyasalarının denge faiz, denge fiyat ve denge ücrette birlikte hareket edeceğini varsaymıştır.

Bu varsayımına göre, üretim faktörlerinin istihdamı ile milli gelir arasında doğrusal bir ilişki vardır. Üretim faktörlerinin tamamını etkin bir şekilde kullanan bir ekonomide milli gelir düzeyi artacaktır. Bu nedenle üretim faktörlerinin üretim sürecinde kullanılması anlamına gelen istihdam düzeyi, ilgili ülkenin milli gelir düzeyini doğrudan etkiler. Bu öneminden dolayı, Keynes de geliştirdiği iktisat

² Camille Logeay, Joachim Volz “EMU: Economic Growth Leads to Job Creation”, **Economic Bulletin 2**, DIW Berlin 2001, pp.50.

³ Tamer İşgüden, **Makro İktisat**, 3.bs. Eskişehir, Bilim Teknik Yayınları, 1988, s. 29, 44.

teorisinde milli geliri istihdamın bir fonksiyonu olarak dikkate almaktadır⁴. Ancak Keynes'in klasiklerden çok büyük bir farkı ekonominin eksik istihdamda da dengede olabileceğini ve mevcut ücret seviyesine razı oldukları halde, ekonomide istihdam edilmeyen işgünün olduğunu ileri sürmesidir.

Klasik modelde ücretlerin dalgalanması sonucunda emek piyasasında denge oluşur. Ücret elastikiyeti emek arzını emek talebine eşitler. Bu nedenle daima tam istihdam dengesi söz konusudur. Klasik modelde para artışının istihdam üzerinde bir etkisi yoktur. Zira para, malın malla değişimine bir araçtır. Klasiklere göre ücret ve fiyatların düşmesi reel para arzını arttıracığından faiz oranları düşer, yatırım ve istihdam artar. Yatırım ve tasarruflar faize bağlı olarak değişerek denge durumuna gelir⁵. Keynes klasiklerden bu noktada da ayrılmaktadır. Yatırım ve tasarruf yapanlar beklentilere göre hareket eden farklı kişilerdir, bu nedenle yatırım tasarruf dengesi faiz aracılığıyla kendiliğinden sağlanamaz.

Keynes, klasiklerin genel denge kuramına karşı çıkmıştır. Buna göre ekonominin tam istihdamda dengede olması geçici bir tesadüften ibarettir. Keynes'e göre ekonomi eksik istihdam noktasında da dengede olabilir. Zira, işçi ücretleri, emeğin marjinal verimliliğinin üstünde olmasa bile piyasada işsizlik sorunu olabilir diğer bir ifadeyle piyasa ücretine razı olmalarına rağmen bazı kişiler iş bulamayacaklar ve piyasa eksik istihdam noktasında olacaktır. Keynes'e göre bunun nedeni efektif talebin yeterli olmamasıdır. Eğer talep arttırılırsa üretim artacak işsizlik azalacaktır. Kaynakların tam kullanıldığı tam istihdam noktası ise üretim limitini belirleyecektir⁶.

Keynes'e göre ekonominin çıkış noktası efektif taleptir. "Efektif talep, müteşebbislerin elde etmeyi umdukları toplam gelir (ya da hasıla) dir. Toplam talep fonksiyonu, çeşitli hipotetik istihdam hacimleriyle üretimden elde edileceği umulan hasılat arasında ilişki kurar. Arz koşulları ile birlikte ele alındığında, efektif talep

---

⁴ Orhan Çoban, **Makro İktisat**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s. 81-82.

⁵ Cafer Unay, **Makro Ekonomi**, 8.bs., Bursa, Vipaş, 2001, s. 370.

⁶ Hasan Gürak, **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara, Ekin Kitabevi, 2006, s. 318-319.

müteşebbislerin kâr beklentisini maksimize eden istihdam düzeyine uygun düşer". Ekonomi toplam talebin toplam arz ya da toplam tasarrufların toplam yatırımlara eşitlendiği noktada dengededir. Yatırımları sermayeye ödenen faiz ile sermayenin marjinal verimliliği belirler. Keynes'e göre yatırım oranındaki bir artış, tüketim harcamalarında da artışa neden olur. Bu yolla hasıla ve gelir artar. Gelir artışı ile birlikte efektif talep denge durumundaki hasıla ve istihdam seviyesini gösterecektir⁷.

Keynes'e göre ekonomi eksik istihdamda iken para arzındaki bir artış üretim ve istihdamı artırır. Ücret artışları ise toplam talebin düşmesine neden olacağından, beraberinde istihdam artışını getirmeyebilir. Keynes'e göre ücret ve fiyatların düşmesi, ekonomide reel para arzını artırır ve faiz oranları düşer. Yatırımlarda bir artış ise milli gelir ve istihdam düzeyini etkiler. Ancak tasarruf arzı likidite tuzağı nedeniyle düşen faiz oranlarına her zaman cevap vermeyebilir böylece yatırım talebiyle buluşamaz⁸. Keynes'in modeli statik bir modeldir ve belli bir anda ekonominin fotoğrafını çekerek, ekonomiyi toplam taleple nasıl harekete geçirebileceği üzerinde durur. Keynes, yatırımların gelir arttırıcı etkisi üzerine odaklanmış, kapasite arttırıcı özelliğiyle ilgilenmemiştir.

Neoklasik iktisat teorisinde ekonomi kendiliğinden tam istihdam noktasında dengededir. Emegın marjinal produktivitesi istihdam arttıkça azalır. Bunun temel nedeni diğer faktörler sabitken, emegın azalan verimler yasaına tabi olmasıdır. Emegın reel ücreti emegın marjinal produktivitesine eğilimlidir ancak reel ücretler işçi ve işverenin yaptığı anlaşmalarla belirlenir. Neoklasik iktisada göre işsizliğin nedeni işçilerin, emegın marjinal produktivitesine eşit bir ücreti kabul etmemesinden kaynaklanır⁹.

Neoklasik iktisat teorisinde, emek arzı reel ücretlere bağılı iken, emek talebi fiyat değışmelerine paralel olarak değışir. Fiyatlar genel düzeyinde bir yükselme

---

⁷ Coşkun Can Aktan, "Talep Yönlü İktisat Teorisi", (Çevrimiçi) http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-okullari/talep-yonlu-iktisat.pdf, 03.10.2011.

⁸ Unay, **a.g.e.** s. 371.

⁹ Vural Savaş, **İktisadın Tarihi**, 4.bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000, s. 755-756.

olursa, reel ücretler düşeceği için emek talebi artar. Böylece daha yüksek bir istihdam seviyesinde denge kurulur. Fiyatlar düşerse, emek talebi azalır ve daha düşük bir istihdam seviyesinde denge oluşacaktır. Emek arzıda reel ücretlere bağlıdır. Emek arzının sözleşmelerle ücret seviyesini belirlemediği bir ortamda, emek piyasasında denge, beklenen fiyatlarla gerçekleşen fiyatların eşit olduğu diğer bir ifadeyle fiyatların sabit olduğu varsayımı üzerine kuruludur¹⁰.

İçsel büyüme modellerinde üretim faktörleri, kazançları çıktıya eşitleninceye kadar istihdam edilirler. İşçinin ücreti, işçi başına marjinal ürün tarafından belirlenir. Yatırım arzını reel faiz oranı artı sermayenin kıymetten düşüş oranı belirler. Eğer faiz oranları artarsa, sermayenin kullanım maliyetide buna bağlı olarak artacaktır. Böylece sermaye hasıla oranı azalacaktır. Çalışan başına sermaye değişeceği için, kişi başına ürün de düşecektir. İçsel büyüme modelinde zaman içerisinde teknolojik yenilikler ve beşeri sermayenin katkısıyla üretim fonksiyonu yukarıya çekilebilir¹¹.

İçsel büyüme modelinde teknolojik yenilikler ve beşeri sermaye ekonomiyi durgun durumdan çıkaracak kilit öneme sahip faktörlerdir. Stratejik kalkınma politikaları kapsamında teknolojik yeniliklerin seçilen sektörlerde üretim ve verimliliği arttırdığı, yaratılan pozitif dışsallıklarla istihdam oranının yükseldiği ve ölçüğe göre artan getirinin söz konusu olduğu ortamda büyüme ve reel gelir artışı sağlandığı yönündeki yaklaşımlar başta Japonya ve Güney Kore gibi Asya ülkelerinde uygulama alanı bulmuştur. Pozitif dışsallıkların, firma bazında teknoloji üretimi anlamında isteksizlik yaratacağı yönünde eleştiriler olmasına rağmen makro anlamda pozitif dışsallıkların ortaya çıkacağı söylenebilir.

3.2. OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdamın Gelişimi

Küreselleşen dünyada ekonomiler, verimli çalışma alanları yaratma ve buna bağlı olarak istihdamı artırma sorunuyla karşı karşıya bulunmaktadır. İstihdam,

---

¹⁰ Unay, a.g.e., s. 366-367.

¹¹ İlker Parasız, **Büyüme Teorileri**, 3.bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2008, s. 183-184.

gerek emeğin uluslararası hareketi gerekse ticaretin yönü nedeniyle küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmasına rağmen halen ulusal bir olgu olarak ele alınmaktadır. Oysa küreselleşmeyle birlikte sermayenin sınırlar ötesi hareketi nedeniyle uluslararası politikalar da ulusal politikalar kadar önem kazanmıştır. Bu bakımdan istihdamın bugün gelinen noktada küresel bir sorun olduğu söylenebilir¹². İşgücünün yapısı üretim şekillerine bağlı olarak zaman içerisinde değişmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında hızlanan bu değişim süreci, 1970'lerin sonlarından itibaren küresel bir yapıya ulaşmıştır.

Küreselleşme sürecinin başlangıcı olarak andığımız 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, sermaye ve ticaret kadar hızlı olmamakla birlikte istihdamında sınırlar ötesinde bölümlendiği görülmektedir. Sermaye marjinal verimliliğin daha yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru akarken, gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasalarında bir dizi değişikliğe neden olmuştur. Buna karşılık gelişmiş ülke piyasaları da bir dönüşüm süreci içerisine girerek ağır sanayiden hizmet ve finans sektörüne doğru bir dönüşüm geçirmiştir. İleri teknoloji gerektiren sektörler gelişmiş ülkelerde kalırken, imalat sanayi daha çok gelişmekte olan ülkelere kaymıştır¹³.

Bu durum gelişmiş ülkelerde yüksek nitelikli çalışanların yüksek ücretlerle istihdam edilmesine imkan tanımış ancak bu ülkelerin imalat sanayiinde çalışan işçiler işlerini kaybetmiş bir kısım çalışan az gelişmiş ülkelerde istihdam edilmişlerdir. Diğer taraftan az gelişmiş ülkelerde teknolojiye karşılık rekabet avantajını düşük ücret seviyeleriyle yakalamaya çalışmışlardır.

Küreselleşme süreci bir taraftan üretimin yapısını değiştirirken diğer taraftan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işgücünün yapısını da şekillendirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde işgücü verimliliğindeki artışlar, gelişmiş ülkelerde ise

---

¹² Ajit K.Ghose, Nomaan Majid ve Christoph Ernst, **Küresel İstihdam Sorunu**, Çev: Ömer Faruk Çolak, Ankara, Efil Yayınevi, 2010, s. 1.

¹³ Jones Barry, "The World Turned Upside Down? Globalization and the Future of the State", **Manchester University Press**, Manchester, 2000, s. 81-82.

işgücü tasarruf eden teknolojik yeniliklerin neticesinde işgücüne katılım oranı giderek düşmektedir¹⁴.

3.2.1. 1960-1969 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam

II. Dünya Savaşından sonra savaş ekonomisinden barış ekonomisine geçiş olmuş ve ABD'nin de desteğiyle bu geçiş süreci ekonomik anlamda sancısız atlatılmıştır. 1945-1970 döneminde sanayileşmiş ülkelerde yaşam düzeyi hızla yükselmiş ve enflasyon düşük bir seyir izlemiştir. Bununla birlikte harbi izleyen ilk yıllarda ve Kore savaşı döneminde enflasyonda küçük kıpırdanmalar görülmüş ve 1960'ların ikinci yarısında fiyatlarda yukarı doğru gelişmeler ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeleri takibeden yıllarda ise enflasyon ile mücadele politikaları ön plana çıkmıştır. 1946-1965 döneminde yaygınlaşan iyimserliğin gerisinde, ekonomide kamunun payının yüksek olması ve devletin kamu harcamaları yoluyla ekonomiye verdiği destek bulunmaktadır¹⁵. Ancak, 1950'lerin sonunda dünya hammadde ve tarım fiyatlarındaki dalgalanmalar ile 1958'de ABD'de yaşanan durgunluk, Roma Anlaşmasıyla AET'nin kurulması gibi dünya ekonomik görünümünü etkileyen bir dizi oluşum gerçekleşmiştir.

1960'lı yıllarda kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı %27 iken yıllar itibariyle bu oran artış göstermiş ve 1996'da vergilerin çoğunun kamu harcaması şeklinde ekonomiye geri dönüşüyle %48'e ulaşmıştır. Bu dönemde yapılan ampirik araştırmaların büyük bir bölümü, kamunun payının çok genişlediğini ve dışlama etkisi nedeniyle büyüme ile kamu harcamaları arasında kuvvetli negatif bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Nitekim 1965 yılından sonra OECD ülkelerinde kamu harcamalarının payı artmış olmasına rağmen ekonomik büyüme yavaşlamıştır¹⁶. 1950-1973 yılları arasındaki dönem iyimserliğin hakim olduğu

---

¹⁴ Tahir Bastaymaz, "Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Açmaz: Aşırı İşsizlik veya Kırsal Eksik İstihdam", **Mercek Dergisi**, MESS Yayını, Yıl: 3, Sayı 10, İstanbul, Nisan 1998, s. 20-21.

¹⁵ Cafer Unay, **Ekonomik Konjonktür**, Bursa, Ekin, 2001, s. 71-76.

¹⁶ J. Gwartney, R. Holcombe and R. Lawson, "The Scope of Government and the Wealth of Nations" **Cato Journal**, Vol.18, No.2, 1998, pp. 164.

yıllardır. Gerçektende, Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere gibi Avrupa'nın dört sanayileşmiş ülkesinde enflasyon oranı %4'tür. Ancak bu oran dünya petrol buhranını takip eden 1973-1989 yılları arasında %8.4'e yükselmiştir¹⁷. Dönemin bir özelliği yüksek kamu harcamaları iken diğer bir özelliği yeni üretim teknikleri ve artan iç talebin ekonomi üzerinde yarattığı olumlu gelişmelerdir.

1946-1965 altın dönem olarak adlandırılan yıllarda, Taylorist üretim tekniklerinin kişi başına geliri arttırması büyümeyi tetikleyen etkenlerin başında gelmektedir. Diğer taraftan artan kişi başına gelirin dayanıklı tüketim mallarına karşılık gösterdiği yüksek gelir elastikiyeti de büyümeyi destekleyen diğer bir olgudur. Bu iki faktöre ilave olarak, teknoloji transferi ve gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşen sermaye akımı da dönemin büyüme performansı üzerinde belirleyici olmuştur¹⁸. Ancak giderek artan talep ve yükselen hammadde ve tarım fiyatları nedeniyle özellikle gelişmiş OECD ülkelerinde enflasyon ve ödemeler bilançosu açıklarını da beraberinde getirmiştir.

1965-1967 yılları arasında büyüme oranında, hem Avrupa hem de Kuzey Amerika'da önemli bir azalma görülmüştür. Bunun en temel nedeni, ödemeler dengesi açıklarının büyük önem arzettiği Almanya, ABD ve İngiltere gibi ülkelerde talep fazlasını kısmak için uygulanan makro ekonomi politikalarıdır. Orta Doğu'daki olaylar, OECD bölgesindeki ülkelerin ticaretleri, ödemeler bilançoları üzerinde münferit etkiler yaratmıştır. 1966'nın ikinci yarısında, OECD bölgesinde, GSYİH artış oranı yıllık ortalama %3'e gerilemiştir. Avrupa'da ise, Almanya'daki daralmanın Belçika, Hollanda ve Avusturya gibi küçük ülkeler üzerindeki yansımaları görülmektedir. 1967'nin ilk yarısında daha ileri bir yavaşlama gelmiştir. OECD bölgesinde üretim artışı 1967'nin ilk yarısında %2 olarak kaydedilmiştir. 1967 Dünya Ekonomik Görünüm Raporu'nda bu oranın, 1965 yılının ikinci yarısında tecrübe edilen %6'lık büyüme oranının oldukça gerisinde olduğuna işaret

---

¹⁷ Nicholas Crafts, Gianni Toniolo, "Economic Growth in Europe since 1945", Center for Economic Policy Research, **Cambridge University Press**, Cambridge, 1996, pp. 33.

¹⁸ Crafts and Toniolo, **a.g.e.**, pp. 23.

edilmektedir¹⁹. Ancak bu dönemde OECD ülkelerinde GSYİH artış oranındaki dağılım ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermektedir. 1960'lar Japon ekonomisinin stratejik kalkınma planlarını başlattığı, teknoloji tranferi ve Taylorist üretim tekniklerine karşı esnek ve talebi yüksek kaliteli mallar üreterek dünya ticaretinde yer almaya başladığı yıllardır. Bu yapılanma Japon ekonomisinin bu dönemde yüksek bir büyüme performansı göstermesini sağlamıştır.

1960-1973 döneminde Japonya yılda ortalama %10-11 gibi bir büyüme kaydetmiştir. Diğer sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin de birçoğu bu dönemde Japonya gibi yüksek büyüme oranlarına ulaşmışlardır. Fransa ve Almanya 1960-1973 yılları arasında %5.9 ve %5.4, İtalya ise %4.8 büyüme kaydetmiştir. İngiltere bu dönemde %3.8 büyürken, ABD %4.3, Kanada ise %5.1 büyüme performansı göstermiştir. 1960-1979 döneminde Japon ekonomisi ile ABD ekonomisi büyüme performansı bakımından karşılaştırıldığında, bütün bir dönem boyunca Japonya'da büyüme oranı %8.3, ABD'de ise %3.5'tir. Büyüme oranları, kaynaklarına göre analiz edildiğinde Japonya'da sermaye girişinin büyümeye katkısının %60, ABD'de ise yaklaşık %40 olduğu görülmektedir. Bu nedenle sabit sermaye birikiminin, 1960-1970 döneminde Japon ekonomisinin hızlı büyüme performansını işleten mekanizma olduğu söylenebilir²⁰.

1950-1970 döneminde Japonya ve Almanya'nın yüksek büyüme performansı OECD ortalamasını bir miktar yükseltmektedir. Bu iki yüksek büyüme hızı listenin dışında tutulursa İsviçre'de ortalama büyüme hızının üzerinde büyüyen bir ülke konumundadır²¹. Portekiz'de ise 1950-1960 yılları arasında ekonomik büyüme %3.87 iken, 1960-1973 döneminde %6.45'e yükselmiştir²².

---

¹⁹ OECD, **Economic Outlook**, No:1, pp. 5.

²⁰ Dale W. Orgenson, "Productivity and Economic Growth in Japan and the United States", **American Economic Association**, Vol.78, No:2, 1988, pp. 217.

²¹ Crafts and Toniolo, **a.g.e.**, pp. 243.

²² **A.e.**, pp. 33.

Tablo 6: Ülkelere ait Büyüme Oranları (% GSYİH) (1960–1969)

Ülkeler	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Avustralya	2.51	1.36	6.28	6.98	6.00	2.37	6.28	5.14	7.06	7.16
Avusturya	..	6.00	3.00	4.00	6.00	3.00	6.00	3.00	4.00	6.00
Belçika	..	5.00	5.00	4.00	7.00	4.00	3.00	4.00	4.00	7.00
Kanada	..	3.00	7.00	5.00	7.00	7.00	7.00	3.00	5.00	5.00
Şili	..	4.00	5.00	6.00	3.00	0.00	10.00	4.00	4.00	3.00
Çek Cumhuriyeti	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Danimarka	..	6.00	6.00	1.00	9.00	5.00	3.00	3.00	4.00	6.00
Estonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Finlandiya	..	8.00	3.00	3.00	5.00	5.00	2.00	2.00	2.00	10.0
Fransa	8.00	6.00	7.00	5.00	7.00	5.00	5.00	5.00	4.00	7.00
Almanya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Yunanistan	..	11.0	2.00	10.0	8.00	9.00	6.00	5.00	7.00	10.00
Macaristan	..	5.00	6.00	6.00	5.00	1.00	7.00	8.00	5.00	7.00
İzlanda	..	0.00	8.00	10.0	10.0	7.00	9.00	-1.00	-5.00	2.00
İrlanda	..	5.00	3.00	5.00	4.00	2.00	1.00	6.00	8.00	6.00
İsrail	..	11.0	10.0	11.0	8.00	9.00	0.00	3.00	16.00	14.00
İtalya	..	8.0	6.00	6.00	3.00	3.00	6.00	7.00	7.00	6.00
Japonya	..	12.00	9.00	8.00	12.00	6.00	11.00	11.00	13.00	12.00
Güney Kore	..	4.00	1.00	3.00	8.00	-1.00	1.00	0.00	4.00	10.00
Lüksemburg	..	5.00	5.00	8.00	12.00	7.00	6.00	6.00	9.00	3.00
Meksika	..	0.00	7.00	4.00	8.00	9.00	3.00	5.00	6.00	6.00
Hollanda	..	3.00	3.00	6.00	6.00	6.00	6.00	-5.00	0.00	10.00
Yeni Zelanda	..	6.00	3.00	4.00	5.00	5.00	4.00	6.00	2.00	5.00
Norveç	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Polonya	..	6.00	7.00	6.00	6.00	7.00	4.00	8.00	9.00	2.00
Portekiz	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Slovakya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Slovenya	..	12.00	10.00	10.00	5.00	6.00	7.00	4.00	7.00	9.00
İspanya	..	6.00	4.00	5.00	7.00	4.00	2.00	3.00	4.00	5.00
İsveç	3.70	8.00	5.00	5.00	5.00	2.00	2.00	3.00	4.00	6.00
İsviçre	..	5.00	3.00	5.00	4.00	2.00	1.00	6.00	8.00	6.00
İngiltere	..	3.00	1.00	4.00	5.00	3.00	2.00	2.00	4.00	2.00
ABD	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Türkiye	..	1.00	6.00	9.00	5.00	3.00	11.00	5.00	7.00	4.00
OECD Ortalaması	4.74	5.57	5.23	5.93	6.52	4.50	4.86	4.12	5.52	6.52

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 6’da görüldüğü üzere, OECD ülkelerinde GSYİH artış oranı 1960 dönem başı itibariyle, %4.74 olup, 1965, 1966 ve 1967 yılları boyunca azalma eğilimi göstermiş olmakla birlikte, 1969 dönem sonu itibariyle %6.52’ye ulaşmıştır. Bu dönemde OECD on yıllık ortalaması %4.88’dir. Yunanistan %7.56, İsrail %9.11, Japonya %10.44, Slovenya %7.78 on yıllık dönem ortalaması ile en yüksek büyüme performansı gösteren ülkeler olmuşlardır. Bu dönemde İngiltere, Güney Kore ve Hollanda sırasıyla, %2.89, %3.33 ve %3.89 dönem ortalaması ile en az büyüme kaydeden ve OECD ülkeleri ortalamasının gerisinde kalan ülkeler olmuşlardır. Avusturya, Belçika, Şili, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, İrlanda, Yeni Zelanda, İsveç ve İsviçre zayıf büyüme performansı göstermiş ve OECD ortalamasının gerisinde kalmışlardır. Türkiye ise, bu dönemde ortalama %5.67 büyüme oranı ile OECD ortalamasının üzerinde bir büyüme performansı göstermiştir. Bu dönemde yüksek büyüme performansı gösteren ülkelere bir tanesi de Güney Kore’dir.

Güney Kore, 1963’te bir ekonomik reform gerçekleştirmiş, reformu izleyen 34 yıl boyunca Güney Kore’de kişi başına gelir %7 artmıştır. 1965 yılında Güney Kore’de kişi başına düşen gelir Afrika ülkeleriyle hemen hemen aynı iken 1991 yılında kişi başına gelir 10.000 Dolara yükselmiştir. 1960-1990 yılları arasında Güney Kore %8.9 oranında büyümüştür²³. Güney Kore, ekonomik kalkınması beşer yıllık kalkınma planlarıyla 1962’de başlayan bir süreçtir. Büyük ölçekli firmaların dış ticarete desteklenmesi, üst düzeyde işgücünün yetiştirilmesi, makro ekonomik politikaların istikrarlılığı, etkin ve güvenli mali piyasaların oluşturulması, fiyat dalgalanmalarının en alt düzeyde tutulması, tarım sektörünün geliştirilmesi ve yabancı teknolojilerin transferine öncelik verilmiştir²⁴. Uygulamaya alınan kalkınma planları neticesinde Güney Kore, sürdürülebilir bir kalkınma sürecine girmiştir.

Türkiye ekonomisi ise, 1960’lı yıllar boyunca ithal ikamesinin birinci aşamasını yaşamıştır. Bu dönemde, ithal ikamesi programlara uygun olarak dış

---

²³ Coşkun Can Aktan, “Asya Pasifik Mucizesinin Sırrı”, (Çevrimiçi)
http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-asya-pasifik.pdf,
20.09.2011.

²⁴ Bekir Sami Oğuztürk, “Güney Kore’nin Kalkınmasında İnnovasyonun Rolü”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C:3, Sayı 5, 2011, s. 50.

ticarete, sabit döviz kuru, kambiyo kontrolleri ve kota uygulamalarını yürütmüş ve 1960'lı yıllarda istikrarlı bir konjonktür yakalanmıştır. 1963-1967 döneminde Türkiye ekonomisi ortalama %6.5 oranında büyüme kaydetmiştir. 1963'te toplam yatırımların GSMH içindeki payı yüzde 18'e yükselmiştir. Ancak bu dönemde planlanan kamu gelirlerine ulaşılamamıştır. Bu da kamu harcamalarının kısılması sonucunu beraberinde getirmiştir. 1968-1972 yılları arasında uygulaması gerçekleştirilen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ihracatı, turizm gelirlerini ve üretimi artırmayı ve dış ticaret dengesini sağlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla, 10 Ağustos 1970 yılında Türk Lirası % 66 oranında devalüe edilmiştir²⁵.

II. Dünya Savaşı sonrası gelişen bu süreçte OECD ülkeleri bir yandan farklı büyüme performansı sergilerken diğer yandan büyümenin kaynağı olan istihdama yönelik planlı bir döneme geçiş yapmaya başlamıştır. Güney Kore kalkınma planı çerçevesinde üst düzey işgücü yetiştirilmesini programlarken OECD Avrupa'da da istihdama yönelik politikalar geliştirilmiştir.

1950'lerin başında başlayan ve 1973 dünya petrol krizine kadar devam eden sürece ait çalışmalar, iktisadi büyüme ve eğitim sisteminin işgücü piyasasına adapte edilmesi üzerine kurulmuştur ancak bu dönemde eğitim sisteminin işgücü piyasasına adaptasyonu çalışmaları, bu alanda yapılmış detaylı çalışmalar bulunmadığından başarılı olamamıştır. Bu süreçte ülkeler, orta vadeli planlara yönelerek staj, işe yerleştirme, istihdam yaratma gibi aktif işgücü piyasası önlemlerine başvurmuşlardır²⁶. Böylece 1960'lar boyunca OECD ülkelerinde uygulanan istihdam projesinin temel amacı aktif istihdam politikalarının yanısıra, mevcut mesleki trendlerin sistemin içerisine dahil edilmesinin önemini vurgulamak, gelecekte istihdamın yapısını ve seviyesini etkileyecek davranış modellerine dikkatleri çekmek ve bireylere ve kariyer danışmanlarına işgücü piyasasının mevcut ve gelecekteki pozisyonu hakkında bilgi sağlamak olmuştur²⁷.

---

²⁵ Gökten Görmezöz, "Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Dalgaların İstihdam Üzerindeki Etkisi ve Olumsuz Etkilerin Azaltılmasına Yönelik Önlemler", **İŞKUR**, Ankara, 2007, s. 50-52.

²⁶ Gerald Hughes, "Projecting the Occupational Structure of Employment in OECD Countries", **Labour Market and Social Policy Papers**, No:10, OECD, Paris, 1993, pp. 2.

²⁷ A.e., pp. 2.

Tablo 7: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1960–1969)

Ülkeler	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Avustralya	..	..	..	..	..	..	58.04	57.91	58.04	58.21
Avusturya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Belçika	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Kanada	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Şili	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Çek Cumhuriyeti	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Danimarka	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Estonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Finlandiya	..	..	..	72.11	72.19	71.94	71.55	69.26	67.27	67.93
Fransa	..	..	..	..	..	..	..	..	64.28	64.25
Almanya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Yunanistan	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Macaristan	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İzlanda	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İrlanda	..	57.99	..	..	..	..	58.11	..	..	..
İsrail	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İtalya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Japonya	..	..	45.39	44.44	43.55	42.96	42.75	42.32	68.28	67.99
Güney Kore	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Lüksemburg	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Meksika	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Hollanda	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Yeni Zelanda	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Norveç	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Polonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Portekiz	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Slovakya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Slovenya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İspanya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İsveç	..	..	..	71.10	70.78	70.81	71.02	70.18	70.77	71.34
İsviçre	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İngiltere	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
ABD	62.02	61.45	61.93	61.73	62.05	62.61	63.59	63.76	64.08	64.62
Türkiye	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
OECD Ortalaması	37.57	37.49	45.71	47.07	46.88	46.96	47.92	47.55	63.80	64.01

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 7’de görüldüğü üzere 1960’ların başında %35.57 olan OECD ülkelerinin ortalama istihdam oranı 1960’lar boyunca artış göstermiş ve 1969’da OECD genelinde % 64.01’e ulaşmıştır. Dönem başı olan 1969 yılında en fazla istihdam yaratan ülke ABD olmuştur. 1969 dönem sonu itibariyle İsveç %71.34, Japonya %67.99, Finlandiya %67.93, ABD %64.62 ve Fransa %64.25 ile OECD ortalamasının üzerinde bir istihdam artışı gerçekleştirmişlerdir. Avustralya ise %58.21 ile mevcut verilerle en düşük istihdam hacmi yaratan ülke olmuştur.

1960-1969 döneminde, istihdam artış performansı anlamında ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunmasına rağmen ağırlıklı ortalamaya göre OECD ülkeleri genelinde istihdam oranında artış eğilimi gözlemlenmektedir. Tablo 7’ye göre İsveç %71.34 ile OECD ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. 1960-1969 döneminde, Finlandiya’da istihdam oranı azalma eğilimine girmiş buna karşılık dönemin başında %45.39 ile OECD ülkeleri içerisinde en düşük istihdam oranına sahip olan ülke Japonya iken, dönemin sonunda %67.99 ile OECD ortalamasının üzerine çıkmıştır.

Japonya’da 1960’ları takibeden 40 yıl boyunca istihdam oranı artış göstermeye devam etmiş ve çalışanların toplam nüfus içerisindeki payı %46’lardan %75’e yükselirken işsizlik oranında %1’den %3’e çıkmıştır. Bu eğilim, bir bütün olarak sanayi ülkeleri için geçerlidir. 1960 ile 2005 yılları arasında OECD ülkelerinde 452 milyon işyeri açılmıştır. Bu durum istihdam edilen nüfus oranında %76 oranında bir artış, istihdam edilen kadın oranında ise %45’lik bir artışa karşılık gelmektedir. Aynı dönemde OECD ülkelerinde işsizlik 33 milyon kişi artarak %7’ye ulaşmıştır. Bu dönemde önemli oranda istihdam artışı olmasına rağmen işsizlik oranındaki artışın nedenlerinden biri nüfus artış hızının nispi olarak istihdam oranından daha fazla olmasıdır²⁸.

Türkiye ekonomisinde, 1963-1972 yılları ilk iki kalkınma planının uygulandığı dönemdir. Bu dönemde işgücüne katılma oranı %70.3’ten %67.2’ye, istihdam oranı %67.84’ten %62.76’ya düşmüş, işsizlik oranı %3.5’ten %6.6’ya çıkmıştır. 1968-

---

²⁸ Job Creation During 20th Century, (Çevrimiçi)
http://humanscience.wikia.com/wiki/Job_creation_during_the_20th_century#cite_note-5, 05.01.2011.

1972 yılları arasında yükselen işsizliğin gerisinde yaşanan sosyal ve siyasal karışıklıklar bulunmaktadır. 1963-1972 yılları arasında istihdamın ortalama artış hızı %1.70'tir. İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında ise en yüksek istihdam artış hızı %5.67 ile sanayii, en düşük istihdam artışı %0.09 ile tarım sektöründedir. 1968-1969 ve 1970 yıllarında tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısında sürekli düşüş yaşanmış, 1967 yılında istihdam edilenlerin sayısına ancak, 1972 yılında geri dönülebilmıştır²⁹.

Bu dönem işsizlik verileriyle değerlendirildiğinde, OECD ülkelerinde II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen iyimser bakışın devam ettiği 1965-1972 döneminde Avustralya, Avusturya, Kanada, Danimarka, Japonya, Norveç, İsveç ve ABD'de işsizlik oranlarında 1960-1974 dönemine oranla gerileme olduğu söylenebilir. Ancak Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, Hollanda, Yeni Zelanda, Portekiz, İspanya, İsviçre, İngiltere gibi ülkelerde ise işsizlik oranında yükselme gözlemlenmiştir³⁰.

1960'lardan başlamak üzere 1980'li yıllara hatta 1990'ların başına kadar olan süreçte işsizlik oranı 6.8 puan artış göstermiştir. Yapılan çalışmalar, bu dönemde artan işsizliğin %55 oranında işgücü piyasası kurumlarındaki değişikliklerden kaynaklandığını ileri sürerken, geriye kalan kısmın ise bu dönemde yaşanan derin ekonomik krize bağlı olduğunu ortaya koymaktadır³¹. 1960'lı yıllarda OECD ülkelerinde görülen işsizlik üzerinde bu dönemde yaşanan göçün etkisinin de önemli olduğu belirtilmektedir. Göç olgusu, 1970'lerde zayıflamış olmakla birlikte 1960'larda ülkeler arasındaki işsizlik oranları arasındaki farkın keskinleşmesine etki ettiği söylenebilir³².

3.2.2. 1970-1979 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam

---

²⁹ Görmezöz, a.g.e., s. 60-61.

³⁰ Stephen Nickell, Luca Nunziata and Wolfgang Ochel, "Unemployment In the OECD Since the 1960s. What Do We Know?", **The Economic Journal**, No. 115, Blackwell Publishing, Oxford, 2005, pp. 2.

³¹ A.e., pp. 22.

³² OECD, "Regional Unemployment in OECD Countries", pp. 96, (Çevrimiçi) www.oecd.org/dataoecd/63/53/3888243.pdf, 10.04.2011.

1973 yılında Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütünün petrol fiyatlarını arttırmasıyla ekonomik bunalım görülmüş, enflasyon ile durgunluğun bir arada yaşandığı stagflasyon döneminde OECD ülkelerinde ortalama büyüme oranı bir önceki on yıllık dilime göre düşüş göstermiştir.

1975-1985 yılları arasındaki dönemi kapsayacak şekilde OECD ülkeleri arasında yapılan büyüme sıralamasında, dönem boyunca ülkelerin mevcut sırayı muhafaza etmekte kararlı olduğu, İspanya, İrlanda, Portekiz, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerin ısrarlı bir şekilde listenin en altında yer aldığı sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan yukarıya yönelimiyle Japonya ve aşağı yönelimiyle Yeni Zelanda'nın hareketi yakınsama ile ilgili olarak düşünülebilir. İnceleme döneminin başlarında birçok yoksul ülkede yakınsama ile büyüme gerçekleşirken, 1973 kriz döneminden yine en fazla etkilenenler bu ülkeler olmuşlar ve OECD ortalamasıyla aralarındaki açık artmıştır. Bu nedenle durgunluk sırasında, büyümenin ardındaki güçlerin, yakınsama prosesi üzerindeki etkisini durdurduğu söylenebilir. 1975-1985 yılları arasında büyüme, yoksul ülkelerde sıradışı artan enflasyon ve orta gelir grubundaki ülkelerde ihracat hacminde yaşanan daralma nedeniyle yavaşlamıştır³³.

Türkiye ekonomisinde 1970'lerde ithal ikamesi stratejileri derinleşmiştir. Bu dönem Türkiye ekonomisinin tamamen içe döndüğü ve ithal ikamesi politikaların ikinci evresinin uygulandığı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde kişi başına GSYİH yılda ortalama %4.1 oranında büyümüştür. 1960'lı yıllara nazaran bu büyüme oranı çok büyük bir oran olmamakla birlikte, bu dönem ağır imalat sanayi ve sermaye mallarında yerli üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik güçlü kamu yatırım programlarının yapıldığı yıllardır³⁴. Ancak ithal ikamesi programların hakim olduğu 1970'li yılların sonunda Türkiye ekonomisi yüksek döviz ihtiyacı olan dışa bağımlı bir yapı içerisinde bunalıma girmiştir.

---

³³ Andres Javier, Jose E.Bosca, Rafael Domenech, "Main Patterns of Economic Growth in OECD Countries", *Investigaciones Economicas*, Vol.XIX (1), 1995, pp. 37.

³⁴ M. İsmihan, M.Ö. Kıvılcım "Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları", *İktisat İşletme ve Finans*, 21(241), 2006, s. 75-76.

1977 yılına gelindiğinde Türkiye ekonomisi döviz ve enerji darboğazları, sanayide atıl kapasite ve ithalat eksikliği sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Büyüme oranı, 1979 yılı planlı dönemin başından beri en düşük seviyesine ulaşmıştır. 1977’de %0.5 büyüme gösteren tarım sektörü 1978’de %4.1 ve 1979’da %0.8 gelişme göstermiştir. Sanayi sektörü, 1977’de %10.8 büyümüşken 1978’de %6.8’lik bir büyüme kaydedilmiştir. Hizmetler sektörü ise, 1977’de %6.8’lik bir büyüme göstermişken, 1978’de gelişmesi %4.6’ya gerilemiştir ve 1979’da %2.3 ila %4.6 arasında kalmıştır³⁵. İktisadi büyüme bu dönemde tüm sektörler bazında gerilemiştir.

İthal ikamesi stratejiler özellikle ithal hammadde girişlerine bağımlı olan sektörlerde üretimin duraklamasına ve atıl kapasitenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağımlılık Türkiye’nin 1973 petrol buhranı sırasında artan hammadde fiyatlarıyla birlikte kırılganlığını arttırmış ve dış ticaret hadleri 1973-1974’den sonra bozulmuştur. Bu tablo kısa vadeli borçlarla telafi edilmeye çalışılmıştır. Bir yandan enflasyon tırmanırken diğer yandan 1979 yılında gelen krizin ikinci dalgası kırılgan yapıyı daha da hassaslaştırmıştır. Türkiye 1977-1979 yılında girdiği ödemeler dengesi krizinden, ticarete liberalleşme politikalarını uygulamaya alarak çıkmaya çalışmıştır³⁶.

Türkiye ekonomisinde özellikle 1976 yılından sonra gelen ciddi daralmanın gerisinde ekonominin dışa bağımlı yapısının yarattığı kırılganlık bulunmaktadır. Bu döneme Türkiye, birçok gelişmekte olan OECD ülkesi gibi borçla girmiş kriz döneminde borçluluk daha da büyük bir soruna dönüşmüştür. Bu gelişmeler, Neoklasik iktisadın gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın yakınsama teorisine göre kapanacağı yaklaşımının sorgulanmasına neden olmuştur.

---

³⁵ İlhan Özer, “Türkiye’nin Ekonomik Durumu”, s. 65, (Çevrimiçi) yayin.todaie.gov.tr/goster.php?Dosya=MDUxMDUyMDU3, 12.09.2011.

³⁶ Merih Celasun, Dani Rodrik, **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Ankara, TCMB, 2002, s. 5.

Tablo 8: Ülkelere ait Büyüme Oranları (% GSYİH) (1970–1979)

Ülkeler	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Avustralya	4.02	3.93	2.62	4.08	1.25	2.62	3.49	0.91	4.12	3.04
Avusturya	..	5.11	6.21	4.89	3.94	-0.36	4.58	5.01	-0.15	5.46
Belçika	..	3.75	5.26	6.12	4.20	-1.33	5.65	0.63	2.84	2.34
Kanada	..	4.12	5.45	6.96	3.69	1.82	5.20	3.46	3.95	3.80
Şili	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Çek Cumhuriyeti	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Danimarka	1.50	3.00	4.17	3.76	-0.82	-1.22	6.09	1.98	2.27	3.95
Estonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Finlandiya	..	2.36	7.74	6.98	3.24	1.80	0.34	0.23	2.91	7.14
Fransa	6.13	5.23	4.65	6.55	4.47	-0.97	4.41	3.55	3.95	3.53
Almanya	..	3.13	4.30	4.78	0.89	-0.87	4.95	3.35	3.01	4.15
Yunanistan	8.93	7.84	10.16	8.09	-6.44	6.37	6.85	2.94	7.25	3.28
Macaristan	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İzlanda	..	13.06	6.18	6.81	5.71	0.65	5.96	8.82	6.02	4.86
İrlanda	..	3.47	6.49	4.72	4.26	5.66	1.39	8.21	7.19	3.07
İsrail	..	10.95	12.15	5.59	6.48	3.24	0.32	1.04	5.56	6.21
İtalya	..	1.82	3.69	7.13	5.50	-2.09	7.13	2.56	3.24	5.96
Japonya	..	4.70	8.41	8.03	-1.23	3.09	3.97	4.39	5.27	5.48
Güney Kore	..	10.44	6.51	14.79	9.38	7.34	13.46	11.82	10.30	8.39
Lüksemburg	..	2.67	6.60	8.31	4.21	-6.57	2.53	1.57	4.07	2.35
Meksika	..	4.17	8.49	8.41	6.11	5.61	4.24	3.44	8.25	9.15
Hollanda	6.18	4.33	2.51	5.78	4.26	0.12	4.79	1.92	2.33	2.02
Yeni Zelanda	..	3.79	5.12	7.80	5.99	-1.73	0.93	-3.94	-0.63	-0.07
Norveç	..	5.62	5.26	4.48	3.82	5.03	5.79	4.14	3.85	4.36
Polonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Portekiz	..	6.63	8.02	11.20	1.14	-4.35	6.90	5.60	2.82	5.64
Slovakya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Slovenya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İspanya	..	4.65	8.15	7.79	5.62	0.54	3.30	2.84	1.46	0.04
İsveç	6.50	0.90	2.30	4.00	3.20	2.60	1.10	-1.60	1.80	3.80
İsviçre	..	4.08	3.20	3.05	1.45	-7.28	-1.40	2.43	0.41	2.49
İngiltere	..	2.02	3.57	7.13	-1.36	-0.63	2.64	2.39	3.24	2.69
ABD	..	3.46	5.52	5.91	-0.52	-0.20	5.42	4.64	5.63	3.15
Türkiye	..	5.57	7.43	3.26	5.59	7.17	10.46	3.40	1.50	-0.62
OECD Ortalaması	..	3.72	5.51	6.37	1.20	0.42	4.89	3.70	4.45	3.84

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 8’de görüldüğü üzere 1971 dönem başı itibariyle OECD ülkeleri ortalama büyüme oranı %3.72 iken dönem sonu olan 1979 yılında bu oran %3.84’e çıkarak küçük bir artış kaydetmiştir. 1970-1979 on yıllık süreçte OECD ülkelerinde ortalama büyüme oranı %3.79’dur. Bu dönemde yüksek büyüme oranlarıyla OECD ortalamasının üzerinde kalan ülkeler, Güney Kore, İzlanda, Yunanistan, Meksika, İsrail, İrlanda, Türkiye gibi ülkelerdir. İsviçre, İsveç, İngiltere, Lüksemburg, ABD ve Danimarka gibi ülkeler ise ortalamanın gerisinde bir büyüme performansı göstermişlerdir.

Kriz yılları tüm OECD ülkelerinde durgunluk içinde yüksek enflasyonun yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde döviz kurlarında, dış ticaret hadlerinde ve faiz oranlarında ciddi dalgalanmalar olmuştur. Mali politikalar azalan kârlar lehine bölüşüm ilişkilerini değiştirerek ekonomik durgunluğu canlandırmaya çalışmıştır. Ancak uygulanan bu politikalar büyümeyi beraberinde getirmemiş işsizlik rekor seviyelere çıkmıştır. Bu dönemde Avrupa ve Japonya’da dış ticaretle elde edilen büyüme büyük ölçüde ABD’den sızan taleple gerçekleşmiştir³⁷.

Türkiye ekonomisinde 1970’li yıllarda Kıbrıs ambargosu nedeniyle artan dış borçlar ötelenmiştir. Bu durum borcun miktarının daha da artmasına neden olmuştur³⁸. Bu dönemde genişletici para, faiz ve döviz politikaları uygulanmış, bu politikalar büyüme ve cari açığı beraberinde getirmiştir³⁹. 1978’de enflasyon %50’lileri aşmış, kıtlıklar artmış, ekonomi eksi büyüme oranlarına geçmiştir⁴⁰. Krizin ardından Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarıyla liberal ekonomi politikalarına geçiş yapmıştır⁴¹.

---

³⁷Yılmaz Akyüz, “1980’lerde Dünya Ekonomisi Makroekonomi ve Bağımlılık Üzerine Bazı Notlar”, **Mülkiye**, C:XXIV, Sayı 221, s. 9-10.

³⁸Erdal Tanas Karagöl, “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Dış Borçlar”, **SETA**, 2010, s. 9.

³⁹Erinç Yeldan, “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme”, (Çevrimiçi) <http://www.yenimakale.com/pdf/kuresellesme-surecinde-turkiye-ekonomisi-bolusum-birikim-ve-buyume.pdf>, 03 Mayıs 2010.

⁴⁰Yakup Kepenek, **Gelişimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Savaş Yayınları, 1984, s. 436-437.

⁴¹Gülten Kazgan, **Türkiye Ekonomisinde Krizler**, 2.bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2008, s. 191-193.

Tablo 9: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1970-1979)

Ülkeler	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Avustralya	59.28	59.01	58.89	59.84	59.62	58.72	58.65	58.73	64.07	64.38
Avusturya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Belçika	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Kanada	..	..	..	..	..	..	63.07	62.93	63.71	65.39
Şili	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Çek Cumhuriyeti	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Danimarka	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Estonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Finlandiya	70.36	69.92	69.28	70.28	71.70	71.01	69.60	68.41	67.22	68.89
Fransa	64.37	64.05	64.46	65.04	65.14	64.46	64.21	64.50	64.03	64.33
Almanya	66.94	66.67	66.52	66.83	65.91	64.38	64.19	64.16	64.45	65.04
Yunanistan	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Macaristan	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İzlanda	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İrlanda	..	56.67	..	..	..	54.37	..	53.93	..	55.66
İsrail	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İtalya	52.03	51.87	51.00	51.08	51.55	51.40	51.47	53.39	53.15	53.39
Japonya	67.94	67.73	67.29	67.68	66.67	65.84	65.89	66.25	66.49	66.84
Güney Kore	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Lüksemburg	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Meksika	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Hollanda	..	56.71	56.04	55.64	55.10	54.20	53.81	53.86	53.82	53.97
Yeni Zelanda	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Norveç	..	..	64.61	65.05	65.03	65.03	67.58	68.54	69.08	69.60
Polonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Portekiz	..	..	..	..	67.06	64.45	63.46	63.21	62.86	63.92
Slovakya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Slovenya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İspanya	..	..	57.82	59.02	58.94	57.09	57.94	57.28	55.99	54.69
İsveç	72.27	72.24	72.44	73.09	74.98	76.96	77.95	77.97	78.12	79.23
İsviçre	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İngiltere	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
ABD	63.99	63.18	63.78	64.85	65.00	63.09	64.15	65.40	67.10	67.92
Türkiye	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
OECD Ortalaması	62.89	62.30	62.13	62.79	63.66	62.37	62.81	63.42	64.14	64.61

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 9’da görüldüğü üzere, 1970-1979 döneminde, OECD ülkeleri genelinde, istihdam oranı artış eğilimi göstermiş ve dönem başında OECD ortalaması %62.89 iken, dönem sonunda %64.61’e yükselmiştir. On yıllık ortalama istihdam oranı %63.11’dir. Dönem başı olan 1970 yılında İsveç, Finlandiya, Japonya, Almanya, Fransa ve ABD, OECD ortalamasının üzerinde yer almışlardır. Avustralya ve İtalya, OECD ortalamasının gerisinde kalmışlardır. 1979 yılına karşılık gelen dönem sonu itibariyle, İsveç, Norveç, Finlandiya, ABD, Japonya, Kanada ve Almanya yüksek istihdam yaratma performansları ile OECD ortalamasının üzerinde kalmışlardır. Avustralya, Fransa, Portekiz, İrlanda, İspanya, Hollanda ve İtalya ise istihdam performansı bakımından OECD ortalamasının gerisinde kalmışlardır. 1970-1979 döneminde OECD ülkelerinde ortaya çıkan bu rakamların gerisinde döneme damgasını vuran gelişme; 1973 dünya petrol buhranı bulunmaktadır.

1970’lerde OPEC ülkelerinin petrol gelirlerini arttırma isteğinin neticesinde 1973 yılında petrol fiyatları % 60 zamlanmıştır. Bu durum ülkelerde maliyet artışlarına neden olarak kârlarda hızlı bir düşüş yaşanmıştır. Ortaya çıkan durgunluk içindeki enflasyonla birlikte ücretler de yükselmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan yüksek işsizlik ve enflasyon üzerinde 1973 petrol krizinin getirdiği maliyet artışının etkisi bulunmaktadır⁴². İşsizlik üzerinde maliyet artışlarının etkisi kadar işgücü piyasalarının yapısal özelliklerinin de bulunduğu söylenebilir.

OECD ülkelerinde 15-24 yaş grubundaki gençlerin, çalışma çağındaki nüfus içerisindeki payları 1970’lerin son çeyreğinden beri azalma eğilimi göstermektedir. Amerika, Meksika, Türkiye ve Fransa gibi ülkelerde çalışan genç nüfusun 25-54 yaş grubunda yeralan birinci derece çalışma çağındaki nüfusa olan oranının en yüksek olduğu yıllar 1970’li yıllardır. Ancak bu süreç, Japonya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya ve İsveç’te 1960’lara, Avusturya, Almanya, Yunanistan, İtalya, İspanya ve İngiltere’de 1980’lere değin uzanmaktadır. 2000’lerin başından itibaren ise düşüş eğilimi devam etmektedir⁴³.

⁴² Cafer Unay, **Ekonomik Konjonktür**, 6.bs., Bursa, Ekin, 2001, s. 77.

⁴³ OECD **Employment Outlook**, 2002, pp. 21

Kadın işgücünün işgücü piyasalarına dahil olması 1960 ve 1970'lerde başlamıştır. Kuzey Avrupa ülkeleri bu dönemde kadın işgücü sayısındaki artışla dikkat çekmektedir. Dönemin bir diğer özelliği istihdamın tarım ve imalat sanayiinden kadın istihdamının daha fazla yer aldığı hizmetler sektörüne doğru kaymasıdır. Tabii ki bu dönemde part time çalışma ve ayrı vergilendirme gibi işgücü piyasasına getirilen kurumsal düzenlemelerin de istihdam artışında etkisi olmuştur⁴⁴. İşgücü piyasalarındaki bu yapıya, dönemin gereği olarak ekonomilerin sektörel dağılımındaki dönüşüm sürecinde eşlik etmiştir.

Türkiye'de 1973-1980 yılları arasında istihdam ortalama %1.77 artmıştır. İstihdamda en fazla artış kaydedilen sektör %4.62 ile hizmetler, en düşük olan ise (-) %0.09 ile tarımdır. Sanayi sektöründe ise 1978-1979 ve 1980 yıllarında istihdam artış hızı %3.85'e düşmüştür. Tarım da istihdam edilenlerin sayısı 1977 yılı hariç sürekli azalmıştır. 1979 ve 1980 yılındaki dalgalanmada istihdam oranının azalmasına rağmen işsizlik oranı yükselmemiş aksine düşmüştür. Bunun nedeni işgücüne dahil olmayan nüfusun 1979 yılında %8.8 olup 1980 yılında ise %20.02 artmasıdır⁴⁵.

3.2.3. 1980-1989 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam

Bilindiği üzere, OECD ülkelerinde 1970'lerde ekonomik performans belirgin bir şekilde bozulmuş, büyüme yavaşlamış, işsizlik ve enflasyon artmıştır. Hükümetler, 1973 yılından sonra petrol fiyatlarındaki artışın yarattığı stagflasyonist ortamda, uyguladıkları genişlemeci politikalarla iç talebi şişirmiştir. Bu yolla ücret ve fiyat artışları finanse edilmiştir. Bu durum karşısında reel işgücü maliyetlerinin artması ve yüksek maliyelerin bir neticesi olarak ticaret hadleri kaybı neticesinde yatırımlar düşerek işsizlik artmıştır. Fiyat artışlarının yarattığı enflasyonla mücadelede ABD, Avrupa ve Japonya'da para arzı kontrol altına alınmış ve para

---

⁴⁴ A.e.

⁴⁵ Görmezöz, a.g.e., s. 61.

arzındaki artışlar önceden bildirilerek enflasyonla mücadelede sıkı para politikaları uygulanmıştır. Fiyat artışlarını da kontrol altına alan bu uygulamalar neticesinde OECD ülkelerinde 1980-82 döneminde toplam bütçe açıklarının milli gelire oranı düşmüş, enflasyon yarıya gerilemiştir. Ancak yine de enflasyonun kalıcı olarak kriz olmadan düşürülebileceği beklentisi gerçekleşmemiş, bu beklenti beraberinde 1930'lardan sonra görülen en büyük daralmayı getirmiştir⁴⁶.

1980'li yıllara Türkiye yüksek enflasyon, döviz ve enerji darboğazı ve sanayide atıl kapasite ile giriş yapmış ve 24 Ocak 1980 kararlarıyla dışa açık büyüme modeli benimsenmiştir. Uygulamaya konan kararların temel hedefi, üretimin daralan iç pazar nedeniyle dış piyasalara ihraç edilmesidir. 1980'de reel olarak %2.78 küçülen Türkiye Ekonomisi, uygulanan dışa açık büyüme modeliyle, 1980-1989 döneminde ortalama %4.12 oranında büyümüştür. Büyümenin iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımına bakıldığında, tarımın GSMH içerisindeki payının 1980 yılında %24.84 iken 1989'da %17.16'ya gerilediği, sanayinin payının %22.01'den %26.54'e çıktığı görülmektedir⁴⁷.

1980-1989 döneminde tarımda çalışan nüfus oranı %60'dan %50'ye gerilemiş, sanayi üretiminde çalışan nüfus oranı ise %12'den %15'e yükselmiştir. Bu çok büyük bir artış oranı değildir. Bu bakımdan bu dönemde artan ihracatın arkasında imalat sanayiinin verimli ve rekabetçi yapısının olduğu söylenebilir. Ancak bu dönemde ihracattaki artışlarla elde edilen kazanımlar yatırımlarla desteklenememiştir. İmalat sanayiinde yeni yatırımlar yerine, 1970'lerden kalan atıl kapasiteler çalıştırılarak ihracat arttırılabildiği⁴⁸

---

⁴⁶ Akyüz, **a.g.e.**, s. 10-26.

⁴⁷ Derya Öcal Tellan, "Tüketimin Karşı Devrimi: Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Toplumsal Sonuçlarına Eleştirel Bir Bakış, Ekonomik Yaklaşım, C.19, Sayı 67, s. 5.

⁴⁸ **A.e.**

Tablo 10: Ülkelere ait Yıllık Büyüme Oranları (%) (1980–1989)

Ülkeler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Avustralya	3.04	3.40	3.22	-2.31	4.65	5.15	4.75	2.06	5.36	4.46
Avusturya	1.78	-0.14	1.95	2.95	0.06	2.46	2.32	1.35	2.87	3.74
Belçika	4.48	-0.28	0.59	0.31	2.47	1.65	1.82	2.31	4.72	3.47
Kanada	2.16	3.50	-2.86	2.72	5.81	4.78	2.42	4.25	4.97	2.62
Şili	8	5	-10	-4	8	7	6	7	7	11
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-0.37	-0.89	3.71	2.65	4.17	4.02	4.95	0.29	-0.14	0.57
Estonya	-	1.00	6.00	4.00	3.00	0	1.00	4.00	3.00	3.00
Finlandiya	4.83	1.27	3.02	2.95	3.04	3.28	2.63	3.56	5.10	5.42
Fransa	1.69	0.92	2.43	1.19	1.48	1.71	2.45	2.49	4.60	4.16
Almanya	1.41	0.53	-0.39	1.57	2.82	2.33	2.29	1.40	3.71	3.90
Yunanistan	0.68	-1.55	-1.13	-1.08	2.01	2.51	0.52	-2.26	4.29	3.80
Macaristan	0.20	2.87	2.84	0.72	2.66	-0.25	1.53	4.05	-0.07	0.74
İzlanda	5.75	4.27	2.15	-2.15	4.13	3.29	6.27	8.55	-0.09	0.26
İrlanda	3.08	3.33	2.28	-0.24	4.35	3.09	-0.43	4.66	5.22	5.81
İsrail	6.87	5.15	1.81	3.51	0.90	3.45	4.79	7.19	2.02	0.87
İtalya	3.43	0.84	0.41	1.17	3.23	2.80	2.86	3.19	4.19	3.39
Japonya	2.82	2.93	2.76	1.61	3.12	5.08	2.96	3.79	6.76	5.29
Güney Kore	-1.49	6.16	7.33	10.77	8.10	6.80	10.62	11.10	10.64	6.74
Lüksemburg	0.84	-0.55	1.13	2.99	6.19	2.79	9.98	3.95	8.46	9.80
Meksika	9	9	-1	-4	4	3	-4	2	1	4
Hollanda	2.20	-0.43	-1.21	2.00	3.46	2.27	3.32	2.05	3.44	4.42
Yeni Zelanda	0.90	3.25	4.32	2.74	4.93	0.77	2.09	0.39	-0.15	0.54
Norveç	4.50	1.55	0.13	3.87	5.89	5.35	4.04	1.78	-0.17	1.00
Polonya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	4.59	1.62	2.14	-0.17	-1.88	2.81	4.14	6.38	7.49	6.44
Slovakya	-	-	-	-	-	3.50	4.17	2.46	1.94	1.21
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	2.21	-0.13	1.25	1.77	1.78	2.32	3.25	5.55	5.09	4.83
İsveç	1.70	-0.20	1.19	1.81	4.27	2.19	2.86	3.46	2.67	2.78
İsviçre	4.60	1.77	-1.33	0.53	3.13	3.51	1.71	1.26	3.28	4.55
İngiltere	-2.10	-1.32	2.09	3.62	2.67	3.60	4.01	4.56	5.03	2.28
ABD	-0.24	2.52	-1.97	4.52	7.20	4.10	3.43	3.34	4.12	3.53
Türkiye	-2.45	4.86	3.56	4.97	6.71	4.24	7.01	9.49	2.32	0.29
OECD Ortalaması	2.56	1.98	1.01	1.57	3.65	3.10	3.24	3.52	3.67	3.57

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 10’da görüldüğü üzere, on yıllık süreçte, OECD ülkeleri ortalama olarak %2.78 oranında büyümüşlerdir. On yıllık ortalamada en fazla büyüme kaydeden ülkeler Güney Kore, Şili ve Lüksemburg’tur. Avusturya, Danimarka, Macaristan, Yunanistan, Yeni Zelanda, İngiltere, İsveç, İsviçre, Portekiz, Norveç, Meksika, İtalya, Almanya gibi ülkeler ise OECD ortalamasının gerisinde kalmışlardır. Türkiye ekonomisi bu dönemde ortalama %4.1 büyüme ile OECD ortalamasının üzerinde bir büyüme performansı göstermiştir.

1980’lerde gelişmiş ülkelerdeki dalgalanmalar birbirlerine yakın seyrederken, az gelişmiş ülkeler arasındaki büyüme farklılıkları daha belirgin hale gelmiştir. Bu dönemde döviz ve fiyatlardaki ani dalgalanmalar ciddi dış varlık kayıplarına neden olmuş, ülkelerin ödemeler bilançolarında ani dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Az gelişmiş ülkelerde büyüme kaybı bir ülkeden diğerine ciddi farklılıklar göstermiş, Hindistan, Çin, Güney Kore ve bazı Asya ülkeleri 1970’lerde olduğu gibi büyümeye devam ederken, Latin Amerika’da büyüme %5’lerden %1’in altına, Afrika’nın büyüme oranı ise %0.5’e düşmüştür⁴⁹.

Tablo 10’da görüldüğü üzere 1980’de krizin etkisiyle negatif büyüme oranına sahip olan Türkiye ekonomisi, 1980-1989 aralığında on yıllık ortalamada OECD ülkelerinin üzerinde bir büyüme performansı göstermiştir. Bu dönem büyümenin kaynağında ihracata dayalı dışa açık büyüme modeli bulunmaktadır. Artan ihracatla birlikte Türkiye ekonomisi büyüme göstermiştir. Türkiye kaynak verimliliğini arttırarak ve iç piyasayı dış talebe açarak 1983 yılından sonraki yıllarda ciddi bir ihracat artışı gerçekleştirmiştir. 1980’li yılların sonlarından itibaren artan kamu açıkları, dış borç stoku ve yüksek enflasyon gibi iç kaynaklı sorunların yanısıra Körfez krizi ve dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk neticesinde büyüme oranında ciddi bir düşüş kaydedilmiştir⁵⁰. Bu gelişmelerle Tablo 10’da da gözlemlendiği üzere Türkiye’nin 1987’de %9.49 olan büyüme oranı, 1989’da %0.29’a gerilemiştir.

---

⁴⁹ Akyüz, a.g.e., s. 8.

⁵⁰ Savaş Erdoğan, “Türkiye’nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması”, **Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 10, Haziran 2006, s. 32.

Tablo 11: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1980-1989)

Ülkeler	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Avustralya	65.18	65.37	64.16	61.94	62.83	63.73	65.15	65.30	66.48	68.20
Avusturya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Belçika	..	..	..	53.09	52.62	52.83	52.93	52.32	52.47	53.79
Kanada	66.14	67.00	63.93	63.67	64.59	65.80	67.29	68.59	69.98	70.75
Şili	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Çek Cumhuriyeti	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Danimarka	..	..	..	70.25	72.16	73.93	76.29	76.08	76.69	75.25
Estonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Finlandiya	70.74	71.06	71.38	71.47	71.75	72.28	72.03	71.66	71.97	74.91
Fransa	64.06	62.89	62.13	61.34	59.90	59.55	59.76	59.22	59.23	59.75
Almanya	65.22	64.30	62.77	61.32	61.13	61.61	62.40	62.74	63.08	63.50
Yunanistan	..	..	..	54.91	54.82	55.20	54.95	54.67	55.10	55.22
Macaristan	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İzlanda	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İrlanda	..	53.67	..	51.94	50.56	50.15	49.32	49.93	49.83	49.96
İsrail	..	..	..	..	..	50.91	50.57	52.48	53.29	52.63
İtalya	53.90	53.99	53.51	52.58	52.00	51.92	51.92	51.92	52.04	52.05
Japonya	66.81	66.83	67.17	67.42	67.20	66.93	66.82	66.73	67.10	67.71
Güney Kore	59.17	58.98	59.42	58.74	56.91	57.43	57.93	59.46	60.04	60.63
Lüksemburg	..	..	..	58.62	58.92	58.44	59.47	60.21	58.83	59.28
Meksika	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Hollanda	54.47	54.19	52.80	50.59	50.13	50.64	51.21	58.15	59.33	60.16
Yeni Zelanda	..	..	..	..	..	..	72.31	72.22	69.74	67.54
Norveç	72.24	72.31	72.13	73.57	73.88	75.04	77.15	77.91	76.56	73.92
Polonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Portekiz	64.34	64.64	64.47	65.55	64.07	63.65	62.99	64.54	65.86	66.65
Slovakya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
Slovenya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İspanya	52.66	50.74	49.81	49.04	47.22	46.19	46.53	48.32	49.58	50.81
İsveç	79.82	79.46	79.06	78.92	79.33	80.24	80.75	81.47	82.18	82.90
İsviçre	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İngiltere	..	..	..	..	65.93	66.68	67.09	67.78	69.95	72.01
ABD	67.19	67.08	65.77	66.01	68.14	69.00	69.68	70.74	71.65	72.50
Türkiye	..	..	..	..	..	..	..	..	54.87	55.38
OECD Ortalaması	64.17	63.84	63.06	62.50	63.02	63.37	63.85	64.55	64.68	65.41

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 11’de görüldüğü üzere dönem başı olan 1980 yılında OECD ülkelerinde ortalama istihdam oranı %64.17’dir. Dönem başı olan 1980 yılında İsveç, Norveç, Finlandiya, ABD, Japonya, Kanada, Almanya, Avustralya ve Portekiz, yüksek istihdam yaratma performanslarıyla OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde kalmışlardır. Buna karşılık Fransa, Güney Kore, Hollanda, İtalya ve İspanya istihdam oranları itibarıyla OECD ortalamasının gerisinde kalmışlardır.

Dönem sonu olan 1989 yılının istihdam verilerine baktığımız zaman ise İsveç, Danimarka, Finlandiya, Norveç, ABD, İngiltere, Kanada, Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Portekiz’in, istihdam oranlarının OECD ülkelerinin üzerinde olduğu görülmektedir. OECD ortalamasının gerisinde kalan ülkeler grubu ise Almanya, Güney Kore, Hollanda, Fransa, Lüksemburg, Türkiye, Yunanistan, Belçika, İsrail, İtalya, İspanya ve İrlanda’dır.

1980-1989 döneminde on yıllık ortalama en fazla istihdam yaratan ülkeler İsveç, Norveç, Danimarka, Finlandiya iken, Japonya, İngiltere ve ABD’de OECD ortalamasının üzerinde istihdam yaratan ülkeler grubunda yer almaktadır. OECD ülkelerinin bu dönem on yıllık ortalama istihdam oranı olan %63.84’ün gerisinde kalan ülkeler ise Türkiye, İspanya, Yunanistan, Lüksemburg, İtalya, İsrail, Güney Kore gibi ülkelerdir.

OECD ülkelerinde 1945-1975 altın çağ olarak ifade edilen bir dönemin ardından, 1973 dünya petrol buhranı ile birlikte başlayan bir süreçte işsizlik problemi her geçen gün artarak devam etmiştir. 1980’ler özellikle Batı Avrupa ülkelerinin yüksek işsizlik sorunu yaşadıkları yıllar olmuştur. 1980 ve 90’lı yıllarda dünya yeniden bir yapılanma sürecine girmiş, OECD ülkelerinde liberal politikaların hakim olduğu serbest piyasa ekonomisinin kurallarına göre işleyen bir ekonomik model benimsenmiştir. Bu model temelde “küralsızlaştırma” (*deregulation*), “özelleştirme” (*privatization*) ve “devletin ekonomik anlamda küçültülmesi” anlamına gelen bir takım uygulamaları beraberinde getirmiştir. Liberalizasyon dönemi aynı zamanda

işsizliğinde yükseldiği bir dönem olmuştur⁵¹. 1960'lı yıllardan itibaren işsizlikle mücadelede aktif işgücü piyasası uygulamaları uygulanmaktadır. Ancak dünya petrol bunalısıyla birlikte 1970'lerin ikinci yarısından itibaren artan yapısal işsizlikle mücadelede OECD ülkelerinde uygulanan aktif işgücü piyasaları uygulamaları daha da yoğunlaştırılmıştır⁵².

Türkiye ekonomisi 1970'lerin sonlarında gelişen terör ortamında ciddi bir ekonomik bunalım dönemi içerisine girmiştir. Yaşanan ekonomik sorunların aşılmasında IMF ve diğer Uluslararası kuruluşların desteğine ihtiyaç duyulmuş bu maksatla 24 Ocak 1980 yılında tarihinde yeni bir istikrar programı açıklanmıştır⁵³. 24 Ocak 1980 İstikrar kararlarıyla birlikte Türkiye ithal ikamesi programları terk etmiş, ihracata dayalı bir büyüme modelini benimsemiştir. Dışa kapalı ve iç taleple dönen bir ekonomik yapıyı, dışa dönük liberal politikalarla hareket eden bir yapıya dönüştürmek 24 Ocak Kararlarının en belirleyici özelliği olmuştur⁵⁴.

Türkiye'de bu dönemde ortalama istihdam artış hızı %1.33'tür. İstihdamın sektörel yapısı değişmiş tarım sektöründe istihdam edilenlerin sayısı dönem başında %53.24 iken dönem sonunda %33.88'e düşmüştür. Sanayii ve hizmetler sektöründe çalışanların sayısı ise giderek artmaktadır. Hizmetler sektörünün yıllık ortalama istihdam artışı %3.13'dür. Sanayiinin artış hızı ise %2.26'dır. Hizmetlerin sektörünün ekonomi içerisindeki payı bu dönemde %32.11'den %47.93'e sanayiinin payı ise %14.65'ten %18.19'a çıkmıştır. İşsizlik oranı ise 1979-1980 döneminde yaşanan krizin ardından %8'in altında kalmış ancak bu oran 1987 yılında tekrar %8'in üzerine çıkmış, 1988-1989 yıllarında işsizlik oranı daha önceki yıllara göre daha da yükselmiştir⁵⁵.

---

⁵¹ Levent Şahin, "Türkiye İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri, ve İşsizlik Sorunu", s. 547, (Çevrimiçi)<http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1721/1549>, 03.10.2011.

⁵² İŞKUR, **3.Genel Kurul Raporu**, Ankara, 2005, s. 42.

⁵³ Özsoylu, **a.g.e.**, s. 152.

⁵⁴ Ahmet Ay, "Dışa Açılma Sürecinde Döviz Kuru Politikası", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Sayı 4, 2000, s. 15.

⁵⁵ Görmezöz, **a.g.e.**, s. 77.

3.2.4. 1990-1999 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam

OECD ülkelerinde GSMH, 1996 yılında %2.6 oranında artış göstermiştir. Bir önceki yıl bu oran %2.2 olarak kaydedilmiştir. 1996 yılındaki hızlı üretim artışı, başta Avustralya, İzlanda, Japonya, Meksika ve ABD olmak üzere neredeyse tüm ülkelerdeki verimlilik artışlarının bir göstergesidir. Sonuç olarak, OECD bölgesinde istihdam yalnızca %1 oranında artış göstermiştir. Japonya ve ABD, %3.6 ve %2.4'lük büyüme oranlarıyla OECD ortalamasına hız kazandırmışlardır. AB ülkelerinde ise büyüme oranı neredeyse %1 azalarak %1.6'ya düşmüştür. Ekonomik aktivite bu dönemde, Avustralya, Çek Cumhuriyeti, İzlanda, İrlanda, Güney Kore, 1995 yılındaki büyük düşüşten sonra Meksika, Norveç, Polonya ve Türkiye'de kaydedilen güçlü büyümelerle canlanmıştır. Finansal piyasa gelişmeleri, bilhassa ABD ve İngiltere gibi kapasite sınırlarına yakın olduğu görülen ülkelerdeki aktiviteleri ve talebi kısmak maksadıyla işletilmiştir. Diğer taraftan, bu ülkeler, enflasyonun yeniden canlanma riskinin az olduğu ve hatırısayılır bir serbestliğin var olduğu pekçok kıta Avrupası ülkesinin ve Japonya'nın ekonomik aktivitelerinin destekleyicisi olmuşlardır. Bu ortamda, OECD bölgesinde büyüme 1997 ve 1998'de ortalama olarak %3 olarak gerçekleşmiştir⁵⁶.

OECD bölgesinde, 1997 yılında ekonomik koşullar iyileşmiş ve büyüme ortalama %3.3 olarak gerçekleşmiştir⁵⁷. Bu oran, 1989 yılından beri alınan en iyi sonuçtur. Enflasyon durgun bir şekilde devam etmiş ve mali konsolidasyon hemen hemen her ülkede olumlu sonuçlar vermiştir⁵⁸.

Bu dönemde, özellikle ABD ve Kanada'da yaklaşık %4 oranında gerçekleşen büyüme, bu ülkelerdeki güçlü iç talebi yansıtmaktadır. Ekonomik büyüme 1996 yılındaki %1.7'lik seviyesinden %2.6 seviyesine çıkarak aynı zamanda AB ülkelerinde de güçlü bir yapıya ulaşmıştır. İspanya'da hareketlilik artarken Fransa ve

⁵⁶ OECD, **Employment Outlook** 1998, pp. 1.

⁵⁷ OECD, **Employment Outlook**, 1999, pp 16.

⁵⁸ OECD, **Employment Outlook**, 1997, pp. 1.

Almanya’da büyüme sūratini arttırmış Birleşik Krallık ve Danimarka, Finlandiya, İrlanda, Hollanda ve Portekiz gibi bazı diğer küçük ūlkelerde de bu dönemde güçlü büyümeler gerçekleşmiştir. 1995 ve 1996 yıllarındaki düşüşün ardından 1997’de Polonya ve Macaristan gibi pekçok gelişmekte olan piyasada da büyüme yeniden güçlü bir yapıya geçmiştir. Dięer taraftan, Çek Cumhuriyeti’nde mali piyasa baskılarıyla döviz kuru düşerken büyüme de keskin bir şekilde azalmıştır. Meksika ise atlattığı en son krizden bu tarafa toparlanmaya devam etmiştir⁵⁹.

Japonya ve Güney Kore, 1997 yılındaki güçlü büyüme tablosunun dışında kalan başlıca iki ūlkedir. Japonya’da sıkı maliye politikasının ardından beklenmedik bir şekilde azalan iç taleple birlikte, büyüme yavaşlamıştır. 1997 yılı ortalarında Güneydoęu Asya krizinde ortaya çıkan finansal çalkantı, Japon ekonomisinin kırılganlığını daha da arttırırken Güney Kore ekonomisinin büyüme kapasitesini de ciddi bir şekilde etkilemiştir. OECD bölgesinde bu dönemdeki iyileşmenin ardında bazı olumlu faktörler yatmaktadır. Kamu bütçesi açıkları, dört yıllık bir dönemin ardından GSMH’nin %1.4’üne gerilemiştir. Enflasyonda yaşanan olumlu trend, pekçok ūlkede, mali kısıtlamaların ekonomi üzerinde yarattığı kısıtlayıcı etkiyi dengeleyecek para politikalarının uygulanmasına imkan tanımıştır. 1995’lerin başından beri, OECD ūlkeleri arasındaki büyük çaplı döviz kuru hareketleri, ekonomik faaliyetlerin zayıf olduğu ūlkelere destek vermeye yönelmiş ve tam kapasiteye yakın çalışıldığı görülen ūlkelerdeki faaliyetleri ve bu ūlkelerdeki talebi kısmak maksadıyla sürdürülmüştür. Özellikle, dolar ve sterlinin devam eden gücü, Birleşik Krallık ve ABD’de ortaya çıkan ücret baskılarını dengelemeye yardım ederken, Kıta Avrupasında dövizin zayıflığı dış talep için uyarıcı olmuştur⁶⁰.

---

⁵⁹ A.e., 1997, s. 1.

⁶⁰ A.e., s. 2.

Tablo 12: Ülkelere ait Yıllık Büyüme Oranları (%) (1990–1999)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Avustralya	2.95	-0.28	0.58	4.00	3.84	4.08	4.18	3.90	4.43	5.16
Avusturya	4.17	3.34	1.89	0.37	2.21	2.54	2.23	2.13	3.60	3.34
Belçika	3.14	1.83	1.53	-0.96	3.23	2.38	1.20	3.51	1.68	3.42
Kanada	0.19	-2.09	0.88	2.34	4.80	2.81	1.62	4.23	4.10	5.53
Şili										
Çek Cumhuriyeti	-	-11.61	-0.52	0.06	2.22	5.95	4.03	-0.73	-0.76	1.34
Danimarka	1.48	1.30	1.98	-0.09	5.53	3.07	2.83	3.20	2.16	2.56
Estonya	-7	-8	-21	-6	-2	5	5	11	5	0
Finlandiya	0.08	-6.24	-3.74	-0.92	3.57	3.92	3.70	6.20	5.23	3.92
Fransa	2.64	1.02	1.37	-0.91	2.22	2.12	1.11	2.24	3.50	3.30
Almanya	5.26	5.11	2.23	-0.80	2.66	1.89	0.99	1.80	2.03	2.01
Yunanistan	0.00	3.10	0.70	-1.60	2.00	2.10	2.36	3.64	3.36	3.42
Macaristan	-3.50	-11.89	-3.06	-0.58	2.95	1.49	1.02	4.31	5.16	4.23
İzlanda	1.17	-0.22	-3.37	1.31	3.61	0.12	4.79	4.91	6.32	4.09
İrlanda	8.47	1.93	3.34	2.69	5.76	9.63	8.14	11.50	8.43	10.73
İsrail	6.84	7.70	5.63	5.56	6.93	6.67	5.63	2.87	4.28	3.30
İtalya	2.05	1.53	0.77	-0.89	2.15	2.83	1.10	1.87	1.40	1.46
Japonya	5.20	3.35	0.97	0.25	1.10	1.96	2.75	1.57	-2.05	-0.14
Güney Kore	9.16	9.39	5.88	6.13	8.54	9.17	7.00	4.65	-6.85	9.49
Lüksemburg	5.32	8.64	1.82	4.20	3.82	1.43	1.52	5.94	6.49	8.42
Meksika										
Hollanda	4.18	2.44	1.71	1.26	2.96	3.12	3.41	4.28	3.92	4.68
Yeni Zelanda	0.04	-1.32	1.11	6.44	5.33	4.18	3.48	1.73	0.52	5.32
Norveç	1.93	3.10	3.52	2.79	5.05	4.19	5.10	5.39	2.68	2.03
Polonya	-	-7.00	2.60	3.80	5.20	7.00	6.24	7.09	4.98	4.52
Portekiz	3.95	4.37	1.09	-2.04	0.96	4.28	3.62	4.19	4.85	3.84
Slovakya	-2.67	-14.57	-6.72	-3.70	6.21	5.84	8.03	5.73	4.36	0.03
Slovenya	-	-8.90	-5.46	2.84	5.33	3.64	3.57	4.91	3.57	5.37
İspanya	3.78	2.55	0.93	-1.03	2.38	2.76	2.42	3.87	4.47	4.75
İsveç	1.01	-1.12	-1.20	-2.06	3.95	3.97	1.46	2.46	3.81	4.60
İsviçre	3.80	-0.95	0.10	-0.19	1.19	0.35	0.63	2.08	2.64	1.31
İngiltere	0.78	-1.39	0.15	2.22	4.28	3.04	2.88	3.31	3.61	3.47
ABD	1.86	-0.19	3.34	2.69	4.06	2.54	3.75	4.55	4.22	4.49
Türkiye	9.27	0.72	5.04	7.65	-4.67	7.88	7.38	7.58	2.31	-3.37
OECD Ortalaması	3.06	0.58	0.90	1.15	3.05	3.17	2.97	3.55	2.82	3.29

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 12'ye göre, 1990 yılı dönem başı OECD ülkeleri ortalama büyüme oranı %3.06, 1999 dönem sonunda ise %3.29'dur. 1991, 1992 ve 1993 yıllarında OECD ülkelerinin genelinde büyüme oranında gerileme görülmüş 1994'te büyüme oranındaki toparlanma 1997 ve 1998 yıllarında global krizin etkisiyle yerini ekonomik daralmaya bırakmıştır. 1990-1999 döneminde OECD ülkelerinin on yıllık ortalama GSYİH artış oranı %2.45'tir. OECD ortalama büyüme oranının üzerinde büyüme gösteren ülkeler Türkiye, ABD, İspanya, Portekiz, Polonya, Norveç, Yeni Zelanda, Hollanda, Lüksemburg, Güney Kore, İsrail, İzlanda ve Avustralya'dır. En fazla büyüme kaydeden ülkeler, İrlanda, İsrail ve Güney Kore'dir. Bu dönemde İrlanda ortalama %7.06, Güney Kore %6.26, İsrail ise %5.54 ortalama büyüme hızı ile en yüksek büyüme kaydeden ülkeler arasında yer almışlardır.

İngiltere, İsviçre, İsveç, Slovakya, Japonya, İtalya, İzlanda, Macaristan, Yunanistan, Almanya, Fransa, Finlandiya, Estonya, Danimarka, Çek Cumhuriyeti, Kanada ve Belçika bu dönemde OECD büyüme ortalamasının gerisinde kalan ülke gruplarıdır. Estonya, Çek Cumhuriyeti ve İsviçre sırasıyla -%1.80, %0 ve %1.10 büyüme hızlarıyla bu dönem en düşük büyüme performansı gösteren ülkelerdir.

1997-1998 global krizinin dünya ekonomisindeki yansımaları tahmin edilenden daha fazla olmuştur. ABD ekonomisinin güçlü büyüme hızı 1999 yılı boyunca yavaşlamaya başlamıştır. Büyüme oranı OECD Avrupa'da bir miktar yavaşlamıştır ve artış oranı Kuzey Amerika'nın yarısı kadardır. Yine de OECD Avrupa'da büyüme, beklentilerin üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Euro bölgesinde tüketici harcamaları oldukça canlı kalmaya ve ekonomik aktiviteyi desteklemeye devam etmiştir. Bununla birlikte, Euro bölgesindeki ülkeler arasında konjonktürel şartlara bağlı olarak önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bölge ülkelerinin pek çoğunda potansiyel ve gerçek üretim miktarı arasındaki açık giderek kapanırken, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde açığın süregeldiği gözlemlenmektedir. Kore ekonomisi yıl boyunca güçlü bir toparlanma göstermiş ve OECD ülkeleri arasında en yüksek büyüme oranına sahip ülke olmuştur. 1998 yılındaki daralmanın ardından Japon ve Yeni Zelanda ekonomileri de reel GSYİH artışlarına geri dönmüşlerdir. Fakat Japonya'da büyüme yine de zayıf kalmıştır. OECD ülkeleri

içerisinde yalnızca Türkiye ve Çek Cumhuriyeti'nde GSYİH'da azalma tecrübe edilmiştir⁶¹.

Kişi başına düşen üretim miktarları açısından ülke sıralandırmasında, OECD'ye yeni katılan ülkeler en dipte kümelenmektedir. Kişi başına düşen üretim miktarının artışı, istihdamın gelecekteki artışına bağlıdır. Çek Cumhuriyeti dışındaki tüm yeni katılan ülkeler istihdamda OECD ortalamasının gerisinde kalmışlardır. Bu grubun en iyi performans gösteren ülkesi Güney Kore ile ülke sıralamasında ondan bir önce gelen Yunanistan'ın kişi başına düşen üretim miktarı arasındaki fark %19'dur⁶².

1989 ile 1999 yılları hızlı ekonomik değişim dönemi olmuştur ve çalışan başına üretim ve emek hareketliliği oranlarındaki önemli değişikliklerin yansıtıldığı beş yeni üye ülke üzerinde baskı yaratmıştır. Bu dönemin başında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya kumanda ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçerek ekonomik yapılarını temelden değiştirmişlerdir. Geçiş ekonomileri olarak tanımlanan bu ülkeler bu dönemde derin durgunlukla karşı karşıya kalmışlardır. 1990 yılında Polonya'da reel GSYİH yaklaşık %12 oranında düşmüştür. Çek Cumhuriyeti ve Macaristan başlangıçta daha az düşüşler yaşamış ancak 1991 yılında bu ülkelerde de üretimde %12'lik bir düşüş tecrübe edilmiştir. Aynı yıl Polonya'da üretim ani bir şekilde düşmüş ve Polonya ekonomisi 1989 ile 1999 arasında yaklaşık %22'lik reel büyüme oranıyla sabit bir şekilde büyümüştür. 1993 yılında Macaristan'da üretim ani bir şekilde düşmüş ve dönemin sonunda 1989 yılındaki seviyesini ancak yakalayarak büyümeye başlamıştır. Çek Cumhuriyeti'nde üretim 1990'ların ortalarında iyileşmeye başlamış fakat daha sonra 1998 ve 1999 yıllarında yeniden düşmeye başlamıştır⁶³.

---

⁶¹ OECD, **Employment Outlook**, 1999, pp. 15.

⁶² A.e.

⁶³ A.e.

Tablo 13: Ülkelere ait İstihdam Oranları (% Çalışan Nüfus/ 15-64 Yaş) (1990–1999)

Ülkeler	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Avustralya	68.37	65.95	64.92	64.72	66.01	67.73	67.64	67.35	67.92	68.36
Avusturya	..	..	..	..	68.44	68.74	67.84	67.80	67.75	68.39
Belçika	54.45	55.90	56.53	55.96	55.73	56.25	56.26	56.98	57.32	58.94
Kanada	70.34	68.26	66.82	66.46	67.04	67.52	67.32	67.96	68.91	70.01
Şili	..	..	..	..	..	..	54.95	55.23	55.26	53.36
Çek Cumhuriyeti	..	..	..	68.97	69.24	69.43	69.33	68.66	67.51	65.87
Danimarka	75.42	74.64	74.47	72.36	72.43	73.93	74.01	75.43	75.33	76.47
Finlandiya	74.73	70.69	65.51	61.42	60.68	61.92	62.79	63.54	64.78	66.64
Fransa	59.92	60.01	59.66	59.12	58.36	59.09	59.23	58.90	59.43	59.83
Almanya	64.15	67.06	66.16	65.14	64.54	64.64	64.26	63.84	64.74	65.15
Yunanistan	54.83	53.07	53.63	53.51	54.06	54.51	54.92	54.85	55.60	55.40
Macaristan	..	..	57.98	54.47	53.52	52.91	52.67	52.75	53.65	55.39
İzlanda	..	79.92	79.21	78.21	78.55	80.48	80.45	79.96	82.16	84.23
İrlanda	52.06	51.15	50.69	50.88	51.89	54.14	54.96	56.26	60.01	63.05
İsrail	51.81	51.61	51.63	53.27	55.45	56.51	56.36	55.70	55.23	55.47
İtalya	52.61	52.61	52.34	52.49	51.54	51.16	51.43	51.58	52.17	52.90
Japonya	68.59	69.15	69.59	69.45	69.27	69.19	69.49	70.02	69.52	68.88
Güney Kore	61.24	61.69	61.91	61.78	62.80	63.47	63.71	63.74	59.19	59.56
Lüksemburg	59.16	60.78	61.50	60.94	60.16	58.52	59.13	59.95	60.22	61.57
Meksika	..	57.99	58.65	59.33	58.73	57.15	58.13	60.26	60.37	60.41
Hollanda	61.78	62.90	63.79	63.83	63.94	65.13	66.01	67.88	69.50	70.83
Yeni Zelanda	67.46	65.29	64.95	65.65	67.52	69.68	70.65	70.14	69.11	69.59
Norveç	72.98	72.13	71.63	71.29	72.23	73.51	75.31	77.03	78.28	78.04
Polonya	..	..	59.92	58.91	58.27	58.14	58.40	58.81	58.91	57.51
Portekiz	67.41	68.57	66.46	64.87	64.02	63.23	63.61	64.66	66.70	67.30
Slovakya	..	..	..	..	59.85	60.19	61.86	61.09	60.55	58.13
Slovenya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
İspanya	51.78	51.84	50.46	47.98	47.40	48.28	49.26	50.70	52.45	55.01
İsveç	83.12	81.01	77.23	72.61	71.47	72.20	71.58	70.71	71.54	72.87
İsviçre	..	78.22	77.64	77.04	75.58	76.43	76.97	76.85	78.04	78.39
İngiltere	72.48	70.82	69.04	68.24	68.67	69.19	69.73	70.64	71.04	71.54
ABD	72.19	70.97	70.81	71.21	72.00	72.53	72.86	73.50	73.85	73.95
Türkiye	54.54	54.94	53.71	49.95	52.44	52.37	52.52	51.33	51.39	50.79
Estonya	..	..	..	..	..	..	..	..	..	..
OECD Ortalaması	65.65	64.96	64.33	63.90	64.05	64.23	64.40	64.85	65.00	65.18

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 13'te görüldüğü üzere, dönem başı olan 1990 yılı itibariyle OECD ülkeleri genelinde ağırlıklı ortalama ile hesaplanmış istihdam oranı %65.65 olup bu oran dönem sonu itibariyle %65.18'dir. 1990 dönem başı itibariyle, İsveç, Danimarka, Finlandiya, Norveç, İngiltere, ABD, Kanada, Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda ve Portekiz'in istihdam yaratma kapasitesi bakımından OECD ortalamasının üzerinde yer aldıkları görülmektedir. Buna karşılık Almanya, Hollanda, Güney Kore, Fransa, Lüksemburg, Yunanistan, Türkiye, Belçika, İtalya, İrlanda, İsrail ve İspanya OECD ülkeleri ortalamasının gerisinde kalmışlardır.

1999 dönem sonu itibariyle, İzlanda, İsviçre, Norveç, Danimarka, ABD, İsveç, İngiltere, Hollanda, Amerika, Kanada, Yeni Zelanda, Japonya, Avusturya, Avustralya, Portekiz, Finlandiya ve Çek Cumhuriyeti OECD ortalamasının üzerinde yer almışlardır. Dönem sonu itibariyle istihdam yaratma performansları düşük olan ülkeler ise Almanya, İrlanda, Lüksemburg, Meksika, Fransa, Güney Kore, Belçika, Slovak Cumhuriyeti, Polonya, İsrail, Yunanistan, Macaristan, İspanya, Şili, İtalya, Türkiye ve Almanya'dır.

1995 yılına göre, 1996 yılında elde edilen hızlı üretim artışı, başta Avustralya, İzlanda, Japonya, Meksika ve ABD olmak üzere neredeyse tüm ülkelerdeki verimlilik artışlarının bir göstergesidir. Sonuç olarak, bu dönemde, OECD bölgesinde istihdam yalnızca %1 oranında artış göstermiştir. Bu nedenle, işsizliği azaltmak ve yeni iş imkanları yaratmak makro ekonomi politikalarında öncelikli olmaya bu dönemde de devam etmiştir⁶⁴.

1996 yılında, Japonya ve ABD'de istihdam artışları kaydedilmiştir. Bununla birlikte, istihdam AB'nde sabit kalmıştır. İspanya ve Birleşik Krallık'taki istihdam artışları, Avusturya, Almanya ve İsviçre'deki azalışlar tarafından bertaraf edilmiş, Fransa'da ise istihdam bir önceki yıla göre değişmeyerek sabit kalmıştır. Bu ülkelerin büyük bir bölümünde kısmi süreli işler, tam zamanlı işlerden daha hızlı bir şekilde artma yönünde bir trend göstermektedir. 1990 yılına göre, hâlâ bir milyondan

---

⁶⁴ OECD, **a.g.e.**, 1998, s. 1.

daha fazla tam zamanlı iş açığına sahip olmalarına rağmen, Birleşik Krallık ve ABD, bu trendin dışında kalmışlardır. Zayıf bir istihdam artışı ve nispeten hızlı artan bir işgücünün sonucu olarak 1996 yılında OECD bölgesinin tamamında işsizlik oranında önemsiz bir azalma görülmüş, işsizlerin sayısı toplam işgücünün %7.5'ini teşkil etmiştir⁶⁵.

Bu dönemde ABD'inde işsizlik oranı son 20 yılın en düşük seviyesine yakın seyrederken, Japonya'da, %3.3'lük tarihi bir artışla yükselmiştir. AB kapsamındaki bazı küçük ülkelerin ve Birleşik Krallık'ın işsizlik oranlarındaki düşüşler, Fransa ve Almanya'daki ilave yükselişler tarafından dengelenmiştir. Sonuç olarak AB'de işsizlik oranı %11 seviyesinde kalmıştır. AB dışında Meksika, Polonya ve Türkiye'de işsizlik oranında büyük düşüşler kaydedilmiştir. Uzun dönemli işsizliğin azaltılmasında 1995 yılına göre 1996'da bazı iyileştirmeler yapılsada, 1984-1994 aralığındaki ortalama işsizlik oranı ile karşılaştırıldığında işsizlikte artış olduğu gözlemlenmektedir⁶⁶.

OECD ülkelerinde 1997 yılında ekonomik koşullar iyileşmeye başlamış olmasına rağmen işgücü piyasasındaki gelişmeler düzgün giden makroekonomik koşulları sınırlı bir şekilde yansıtabilmektedir. OECD bölgesinde bu dönemde işsizlik oranı %7.5'tan %7.2'ye gerilemiştir. Fakat işsizlik oranındaki bu azalma tüm OECD ülkeleri için geçerli değildir. 10 OECD ülkesinde işsizlik oranı yükselmiştir⁶⁷.

1997 yılında, OECD bölgesinde, GSMH'nın, Asya krizine rağmen %3'lük artış göstermesinin bir sonucu olarak, OECD genelinde istihdam, %1.7 artmıştır. Bu oran, 1993 yılından beri alınan en iyi sonuçtur. Bu dönemde Kanada, Meksika, İspanya Türkiye ve ABD ve bazı küçük Avrupa ülkesinde ortalamanın üzerinde istihdam artışları kaydedilmiştir. Almanya ve İsviçre'de %1 ya da biraz yukarısında kayıplar görülmüştür. OECD işgücü artışı ortalama olarak istihdamdan daha yavaş olmuştur. Sonuç olarak, 1997 yılında OECD bölgesinde, işsizlik oranı %7.5'tan

---

⁶⁵ A.e.

⁶⁶ A.e., s. 4.

⁶⁷ OECD, a.g.e., 1997, pp. 1.

%7.2'ye, 1999 sonuna doğru ise yavaşça azalarak %7'ye gerilemiştir. Finlandiya, İrlanda, Polonya ve İspanya gibi yüksek işsizlik oranlarına sahip ülkelerde de işsizlik oranı bu dönemde düşüş göstermiştir. Danimarka, Macaristan, Meksika, Hollanda, Norveç ve Birleşik Krallık'ta da işsizlik oranında önemli düşüşler kaydedilmiştir. Bu durumun tam tersi olarak Almanya'da işsizlik oranı bir puandan daha fazla yükselmiş, Çek Cumhuriyeti, Güney Kore, Yeni Zelanda ve İsviçre'de işsizlik oranında önemli artışlar kaydedilmiştir⁶⁸.

1998 yılında OECD bölgesinde istihdam 1997 yılında %1.5'lik bir artış gösterirken, 1998 yılında %1.0 oranında artmıştır. Bu dönemde, en büyük istihdam artış oranını İrlanda gerçekleştirmiş, Meksika, Lüksemburg ve İspanya'da yüksek istihdam artış oranlarıyla İrlanda'yı takip etmişlerdir. Meksika'da, istihdam artış oranı ortalamanın üzerinde gerçekleşmiş olmasına rağmen, gene de bir önceki yıla göre hız kesmiştir. OECD'nin genelinde istihdam oranında bir artış gerçekleşmiş ancak ABD'de istihdam oranında bir miktar düşme olmuştur. Fakat her durumda, ABD'de istihdam oranı, OECD ortalamasının üzerinde bulunmaktadır. Güney Kore'de istihdam önemli oranda daralmıştır⁶⁹.

1999 yılında, OECD genelinde istihdam artış hızı daha önceki yıla göre bir miktar değişmiştir. 1998 yılına kıyasla, istihdam artış hızındaki yavaşlamaya rağmen İrlanda, yine, %5.8 ile OECD ülkeleri arasında en yüksek artış oranına sahip ülke olmuştur. 1998 yılındaki güçlü istihdam artış oranının ardından Lüksemburg ve İspanya %4'lük iş artışı oranıyla listenin en tepesinde kalmışlardır. Kuzey Amerika'da istihdam artış oranı OECD Avrupa bölgesindeki artış oranının önüne geçmiştir. Güney Kore'deki ekonomik iyileşme, 1999 yılındaki mütevazî istihdam artışıyla birlikte yürümektedir. 1999 yılında, Japonya ve Polonya'da herbirinde %1'den biraz daha az olmak üzere, Çek Cumhuriyeti'nde ise %2.3 oranında istihdam kaybı yaşanmıştır. OECD bölgesinde daha güçlü bir ekonomik aktivitenin yansıması olarak 1999 yılında işsizlik oranı 0.3 puan azalmıştır. Üç milyon kişiye karşılık gelen

---

⁶⁸ A.e., pp. 1-3.

⁶⁹ OECD, a.g.e., 1999, pp. 15.

bu azalma AB ve Kore'nin işsizlik oranındaki önemli bir azalmanın bir yansımasıdır⁷⁰.

OECD ülkeleri 1992-2002 döneminde ortalama %2.7 büyürken, istihdam yıllık binde 9.3 oranında artmıştır. Buna karşılık OECD ülkelerinde işsizlik oranı ortalama %6.8'dir. Bu dönemde Japon ekonomisi ortalama yıllık %1 lik büyüme oranı kaydetmiş olmasına rağmen, toplamda %0,2'lik bir istihdam azalması yaşamıştır. İşsizlik sorunu Almanya'da da ortalama yıllık %1,3 büyüme oranına rağmen çözülememiş, 1993'te %7,7'den 2004'de %9,3'e yükselmiştir. ABD ise 1990'lı yıllarda hızlı ve sürekli büyüme ve istihdam artışı yakalamış ancak bu olumlu gelişme 2001 yılı durgunluğu ile hız kesmiştir. 2001 yılı durgunluğu ile birlikte ABD'de büyük çapta sanayi istihdamı kaybı yaşanmıştır. İmalat sanayinde artan verimliliğin de ABD'deki sanayi istihdam kaybı üzerinde etkisi olduğu söylenebilir⁷¹.

OECD ülkeleri içinde Güney Kore, İrlanda, İspanya ve Finlandiya'da bu dönemde yüksek büyüme performansı göstermişlerdir. Güney Kore'de, 1992-2002 döneminde büyüme ortalama %3 olarak gerçekleşmiş, bu büyüme yıllık ortalama %1,5 istihdam artışı getirmiştir. Güney Kore'nin gösterdiği bu performans karşılığında işsizlik oranı %3.5 oranında sabitlenmiştir. İrlanda'da %7,9 büyüme ve %4,1 istihdam artışı ile birlikte işsizlik oranı 1993'te %15,6'dan 2004'te %4,4'e düşürülmüştür. İspanya'nın büyüme ve istihdam artışı sırasıyla %2,8 ve %2,4'tür. Bu yolla İspanya işsizlik oranını 1993'de %18,6'dan 2004'te %10,8'e düşürmüştür. 2004 yılında Finlandiya %3 büyüme performansı ile işsizlik oranını 11 yıllık bir süreçten sonra %16.8'den %8.9'a düşürmüştür. İngiltere, Lüksemburg, Hollanda, İsveç, Norveç, İtalya ve Macaristan gibi OECD ülkeleri, 1992-2002 döneminde istihdam konusunda diğer üyelere göre daha başarılı sonuçlar elde etmişlerdir⁷².

---

⁷⁰ A.e., pp.13.

⁷¹ DPT, "Dokuzuncu Kalkınma Planı", **İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2007, s. 11-13.

⁷² A.e.

1980'li yıllar boyunca İrlanda ekonomisi yüksek borçluluk ve düşük istihdam sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle İrlanda ekonomisi 1988 yılında planlı döneme girmiştir. Üçer yıllık işbirliği programlarını yürürlüğe koyan İrlanda ekonomik büyüme açısından rekor kırmıştır. Büyüme oranı, 1995-2000 döneminde ortalama %10'a yükselmiş, istihdam artışı 1990'ların sonunda %10'a kadar yükselmiştir. Bu gelişmelerin çerçevesinde işsizlik oranı %9'dan %4.4'e gerilemiştir⁷³.

Türkiye'de 2000'li yıllara kadar işsizlik oranları birçok Avrupa ülkesindeki işsizlik oranlarından daha düşük seyretmiştir. 1999 ve 2000 yıllarında Türkiye'de işsizlik oranı, %6-7 dolayında iken, birçok Avrupa ülkesinde bu oran %9-10 düzeyindedir. Ancak bu dönemde İsviçre, İngiltere, ABD ve Japonya gibi ülkelerde işsizlik oranı oldukça düşük olup %3-5 dolayındadır. Buna karşılık İspanya ve Yunanistan gibi ülkelerde ise %11'in üzerindedir. Türkiye'de işsizlik oranının 1990'lı yıllarda genelde azalma eğilimi gösterdiği söylenebilir. İşsizlik oranı 1990'lı yıllar ilk yarısında %8'in üzerinde iken, 1998 yılına kadar sürekli azalma eğilimi göstermiş ve miktar olarak 1.5 milyonun, oran olarak ise %7'nin altına inmiştir. 2001 yılı ekonomik krizinden ise, Türkiye işgücü piyasasını olumsuz yönde etkilemiş ve işsizlik önce %8'in, daha sonra %10'un üzerine çıkmıştır⁷⁴.

Bu dönemde Türkiye ekonomisinde istihdam ve büyüme rakamlarına baktığımız zaman ise Türkiye ekonomisinde istihdam artış eğiliminin büyüme hızının gerisinde kaldığı söylenebilmektedir. Türkiye ekonomisi bu dönemde on yıllık süreçte ortalama %3.5 büyüyerek %1.5 istihdam artışı sağlamış ancak bu oran %2.6'lık aktif nüfus artışının gerisindedir. Türkiye'de çalışma çağındaki nüfus, 1990 yılında 35.6 milyon kişi iken, 1999 yılında 43.8 milyon kişiye yükselmiştir. Nüfus artış hızı düşme eğiliminde olmakla birlikte artışın sürdüğü bir durum söz konusudur ve Türkiye'de istihdam artış hızı, aktif nüfus artış hızının gerisinde kalmaktadır⁷⁵.

---

⁷³ A.e.

⁷⁴ Aslan Eren, **Türkiye Ekonomisi**, 3.bs., Bursa, Ekin, 2010, s. 36-38.

⁷⁵ Mehmet Kara, Mehmet Duruel, Türkiye'de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu, s. 371-372, (Çevrimiçi) <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/251/244>, 18.03.2011.

3.2.5. 2000-2009 Dönemi OECD Ülkelerinde Büyüme ve İstihdam

Küresel eğilim, ekonomilerin istihdamsız büyüme süreci yaşadıkları yönündedir. Daha az işgücü ile daha fazla çıktı seviyesi elde etme eğilimi bu süreci başlatmıştır. Bu süreçte büyümenin büyük ölçüde verimlilik artışı kaynaklı olduğu söylenebilir. Dünyada özellikle imalat sanayiinde üretimin artmasına rağmen istihdam artmamış, bazı ülkelerin imalat sanayiinde istihdam da azalışlar kaydedilmiştir. İstihdamsız büyümenin artan küresel rekabetin bir sonucu olduğu söylenebilir. Rekabet ortamında düşen kâr oranlarını telafi etmenin bir çıkış noktası olarak firmalar az işgücüyle çok hasılat elde etme yoluna gitmiştir⁷⁶. Artan rekabetin küresel etkilerinin yanısıra dönemin ekonomik özelliklerinin de OECD ülkeleri ve AB ekonomileri üzerine yansımaları bulunmaktadır. 2000-2009 döneminde, yükselen petrol fiyatları ve dalgalanan döviz kurları, OECD ülkeleri ve AB bölgesinin iktisadi büyümesini olumsuz etkilemiştir⁷⁷.

Aşağıda Tablo 14'te de görüldüğü üzere Türkiye ekonomisinde Kasım 2000 krizinden sonra 2001 yılında uygulamaya konan politikalarla birlikte göstergelerde düzelme kaydedilmiştir. 2001 yılındaki %5.70'lik daralmanın ardından 2002 yılında %6.16'lık bir büyüme elde edilmiştir. 2002 yılında başlayan bu toparlanma 2006 yılına kadar devam etmiştir. Türkiye ekonomisi 2002-2006 yılları arasında yıllık ortalama %7.21 büyüme performansı göstermiştir. 2006 yılından sonra büyüme hızında başlayan yavaşlama, 2007 dünya finans kriziyle birlikte belirginleşmiş ve nihayet 2009 yılında Türkiye ekonomisi %4.74 oranında daralmıştır.

---

⁷⁶ DPT, a.g.e. s. 1.

⁷⁷ OECD, **Employment Outlook**, 2005, pp. 16.

Tablo 14: Ülkelere ait Yıllık Büyüme Oranları (%) (2000–2009)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Avustralya	1.98	3.83	3.16	4.14	2.84	3.07	3.77	3.73	1.08	1.23
Avusturya	3.65	0.52	1.65	0.80	2.54	2.46	3.60	3.73	2.18	-3.89
Belçika	3.68	0.79	1.37	0.79	3.23	1.71	2.69	2.92	1.00	-2.75
Kanada	5.23	1.78	2.92	1.88	3.12	3.02	2.82	2.20	0.52	-2.46
Şili	4.46	3.35	2.17	3.96	6.04	5.56	4.59	4.60	3.69	-1.53
Çek Cumhuriyeti	3.65	2.46	1.90	3.60	4.48	6.32	6.81	6.13	2.46	-4.15
Danimarka	3.53	0.70	0.47	0.38	2.30	2.45	3.39	1.58	-1.12	-5.21
Estonya	9.97	7.52	7.94	7.56	7.23	9.43	10.56	6.92	-5.06	-13.90
Finlandiya	5.34	2.29	1.82	2.00	4.11	2.92	4.41	5.33	0.92	-8.20
Fransa	3.91	1.85	1.03	1.09	2.47	1.90	2.22	2.37	0.22	-2.63
Almanya	3.21	1.24	0.00	-0.22	1.21	0.75	3.37	2.66	0.99	-4.72
Yunanistan	4.48	4.20	3.44	5.94	4.37	2.28	5.17	4.28	1.02	-2.04
Macaristan	4.90	3.77	4.14	3.98	4.52	3.17	3.63	0.77	0.83	-6.69
İzlanda	4.32	3.92	0.14	2.41	7.70	7.48	4.60	5.95	1.37	-6.90
İrlanda	9.71	5.70	6.55	4.41	4.60	6.02	5.32	5.63	-3.55	-7.58
İsrail	9.14	-0.06	-0.58	1.54	5.11	4.87	5.70	5.31	4.23	0.80
İtalya	3.69	1.82	0.45	-0.02	1.53	0.66	2.04	1.48	-1.32	-5.22
Japonya	2.86	0.18	0.26	1.41	2.74	1.93	2.04	2.36	-1.17	-5.22
Güney Kore	8.80	3.97	7.15	2.80	4.62	3.96	5.18	5.11	2.30	0.20
Lüksemburg	8.44	2.52	4.11	1.55	4.40	5.43	4.97	6.64	1.44	-3.66
Meksika	6.59	-0.03	0.77	1.39	4.07	3.28	5.06	3.36	1.53	-6.01
Hollanda	3.94	1.93	0.08	0.34	2.24	2.05	3.39	3.92	1.88	-3.92
Yeni Zelanda	2.45	3.47	4.89	3.88	3.57	3.25	2.23	2.86	-1.07	0.79
Norveç	3.25	1.99	1.50	1.01	3.86	2.74	2.28	2.73	0.75	-1.43
Polonya	4.26	1.21	1.44	3.87	5.34	3.62	6.23	6.79	5.13	1.65
Portekiz	3.93	1.97	0.71	-0.93	1.56	0.76	1.44	2.39	0.02	-2.47
Slovakya	1.37	3.48	4.58	4.77	5.06	6.66	8.50	10.52	5.83	-4.78
Slovenya	4.39	2.85	3.97	2.84	4.29	4.48	5.85	6.87	3.74	-8.13
İspanya	5.05	3.65	2.70	3.10	3.27	3.61	4.02	3.57	0.86	-3.72
İsveç	4.45	1.26	2.48	2.34	4.23	3.16	4.30	3.31	-0.61	-5.33
İsviçre	3.58	1.15	0.44	-0.20	2.53	2.64	3.63	3.64	1.90	-1.91
Türkiye	6.77	-5.70	6.16	5.27	9.36	8.40	6.89	4.67	0.66	-4.74
İngiltere	3.92	2.46	2.10	2.81	2.95	2.17	2.79	2.68	-0.07	-4.87
ABD	4.17	1.09	1.83	2.50	3.58	3.06	2.67	1.94	-0.02	-2.67
OECD	4.20	1.30	1.70	2.10	3.40	2.60	3.10	2.70	0.30	-3.0

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 14’te görüldüğü üzere, 2000-2009 döneminde GSYİH artış oranı, 2004 ve 2006 yıllarında ufak artışlar göstermekle birlikte, OECD ülkeleri genelinde, azalma trendi içerisine girmiştir. 2000 yılında tüm OECD ülkeleri reel GSYİH artış oranı ortalaması %4.2 olup bu rakam son 12 yıldır görülen en yüksek büyüme oranıdır. Özellikle, Güney Kore, Meksika, ABD ve İrlanda’da güçlü büyüme oranları gözlemlenmiştir⁷⁸.

Bu dönemde, OECD ülkeleri GSYİH artış oranı, 10 yıllık süreçte gerileyerek 2009 yılı itibariyle -%3.0 daralmayla sonuçlanmıştır. 2000 yılında en yüksek büyüme potansiyeline sahip olan ülkeler Estonya, İrlanda, İsrail, Lüksemburg ve Türkiye’dir. Aynı yıl, Japonya, Yeni Zelanda, Avustralya ve Slovakya sırasıyla, %2.86, %2.45, %1.98 ve %1.37 büyüme performansı ile OECD ülkeleri sıralamasında en geride yer almışlardır. 2009 yılı itibariyle en yüksek büyüme performansına sahip olan ülkeler Polonya, Avustralya, İsrail, Yeni Zelanda ve Güney Kore’dir. Diğer tüm OECD ülkelerinde, 2009 yılı itibariyle ekonomik küçülme söz konusudur.

2000-2009 on yıllık dönem ortalaması %1.84’tür. Ülkelerin on yıllık dönem ortalaması alındığında ise, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Portekiz, İsviçre, İngiltere ve ABD’nin ciddi ekonomik daralmayla OECD ortalamasının gerisinde kaldıkları görülmektedir. On yıllık ortalamaya göre en fazla ekonomik büyüme kaydeden ülkeler, %4.82 ortalama ile Estonya, %4.60 ortalama ile Slovakya ve %4.41 ortalama ile Güney Kore’dir. Bu dönemde Türkiye ortalama %3.77 büyüme oranı ile OECD ortalamasının üzerinde kalan ülkelerden birisi olmuştur.

2004 yılında dünya ekonomisi ABD’nin ve Çin gibi OECD ülkesi olmayan hızlı büyüyen yükselen piyasaların öncülüğünde büyümeye devam etmiştir. OECD bölgesinde 2004 yılı itibariyle GSYİH artışı ortalama %3.4 olup bu oran 2003 yılındaki %2.1’lik seviyesinin üzerindedir. Ancak petrol fiyatlarındaki artış ve döviz kuru dalgalanmaları nedeniyle 2005 yılında %2.6’ya gerilemiştir. Gelişmiş OECD

---

⁷⁸ OECD, **Employment Outlook**, 2001, pp. 11.

ekonomileri arasında, ekonomik büyümenin en hızlı olduğu ülke ABD'dir ve ekonomik büyümenin kaynağı hanehalkı tüketiminin yönettiği güçlü iç taleptir. ABD ve OECD üyesi olmayan Asya ülkelerindeki güçlü büyümeye Japonya, Kanada, Güney Kore, Meksika, Yeni Zelanda ve İngiltere'deki büyüme ve bir önceki yıllarla karşılaştırıldığında daha yavaş olmakla birlikte Avustralya'daki büyüme eşlik etmiştir⁷⁹.

Bu dönemde birçok Avrupa ülkesi yüksek ekonomik büyüme kaydederken, Almanya, İtalya ve Hollanda'nın düşük performans göstermesi nedeniyle euro bölgesinde 2004 yılı büyüme performansı tekdüze olamamıştır. Bölgedeki ekonomik büyüme yoğunlukla dış talepten kaynaklanmakla birlikte güçlü Euronun karşılıklı etkileşimi ve artan petrol fiyatları nedeniyle ortaya çıkan dönemsel gevşemeleri bütünüyle karşılamakta yetersizdir. Türkiye bu dönemde sıradışı bir büyüme kaydetmiştir. Ekonomik büyüme, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, ve Slovak Cumhuriyeti gibi AB'ne yeni üye olan ülkelerde de yüksektir⁸⁰.

2005 yılında büyüme, jeopolitik tansiyon, büyük cari işlemler açıkları, oynak ve yüksek enerji fiyatları tarafından karakterize edilmiş bir ortamda önemli oranda esneklik göstermektedir. OECD ülkelerinin büyük bir bölümünde 2005 yılında büyüme yavaşlamıştır. Büyüme oranı tüm OECD ülkeleri genelinde %3.4 iken 2005 yılında %2.6'ya gerilemiştir. Birçok ülkede büyüme doğal afetler, cari açıklar ve benzeri görülmemiş petrol ve hammadde fiyatları artışlarına karşılık orta derecede bir yükselme göstermiştir. Yükselen hammadde fiyatlarının yarattığı enflasyon beklentisine karşılık, fiyatlar genel düzeyinde ödün vermeksizin istikrar sağlanmıştır. Özetle, bu dönemde Çin gibi hızlı ve güçlü performans gösteren Asya ekonomileri ve ABD büyümeye hız kazandırmışlardır. ABD'de büyümenin temelinde hanehalkı ve firmalar tarafından yaratılan güçlü iç talep bulunmaktadır⁸¹.

---

⁷⁹ OECD, **a.g.e.**, 2005, pp. 16-19.

⁸⁰ **A.e.**

⁸¹ OECD, **Employment Outlook**, 2006, pp. 16.

2005 yılında Avrupa'da iç talep halen trendin gerisinde iken büyüme, düşük faiz oranları, Euro'nun değer kaybı ile etkinliğini sürdüren ihracat pazarları tarafından desteklenmiştir. Ancak büyüme performansı Avrupa ülkeleri arasında dengesiz bir dağılım sergilemekteydi. Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda ve Portekiz'de büyüme %1.5 ya da daha düşük bir oranda kaydedilirken, diğer Avrupa ülkeleri daha büyük büyüme oranları elde etmişlerdir. Türkiye, Tablo 9'da görüldüğü gibi 2005 yılında %8.4 gibi yüksek bir büyüme oranı kaydetmiştir. Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya gibi AB'ye yeni üye olan ülkeler de güçlü büyüme performansı sergilemişlerdir⁸².

2006 yılında büyüme oranı, oynak ve yüksek petrol fiyatları, cari işlemler açıkları ve konut piyasası düzenlemelerine rağmen artmaya devam etmiştir. Aynı zamanda OECD Avrupa, Japonya ve Meksika'da büyüme güç kazanırken, ABD'de aşağı yönlü bir eğilim göstermiş ve ekonomik büyümenin yeniden dengeye oturtulma çabaları devam etmiştir. Avustralya, Kanada, Güney Kore ve Yeni Zelanda yıllarca gösterdikleri güçlü büyüme performansının ardından 2006 yılında ekonomik yavaşlamaya tanık olmuşlardır. Güçlü büyüme gösteren Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan Asya ülkeleri, OECD ülkelerini desteklemeye devam etmişlerdir. Çin ekonomisi sıkı para politikalarına rağmen, ihracata ve yatırıma dönük uyguladıkları politikaların neticesinde %10'dan daha fazla büyümüştür. Keza, Hindistan'da geniş tabanlı talep genişlemesi neticesinde yaklaşık %9 büyümüştür. Diğer gelişmekte olan Asya ülkelerinde hızlı büyüme performansı sergilemektedir. 2006 yılında Rusya Federasyonu'nda gerileyen hanehalkı talebine rağmen büyüme, yatırımlar ve azda olsa ihracat tarafından uyarılmıştır. 2006 yılında Brezilya'da da ekonomik aktivitede bir ilerleme görülmektedir⁸³.

ABD'deki ipotekli konut finansman sistemi ve türev kağıtlardan kaynaklanan finans piyasası çalkantsının ardından 2007 yılında, neredeyse tüm OECD ülkelerinde, ekonomik aktivite yavaşlamıştır. Özellikle ABD'de, enflasyonun yükselmesi nedeniyle düşen satınalma gücü ve özel yatırımların hız kesmesine bağlı

---

⁸² OECD, **a.g.e.**, pp. 17-18.

⁸³ OECD, **Employment Outlook**, 2007, pp. 18.

olarak ekonomideki daralma da belirginleşmiştir. Buna karşılık OECD Avrupa'da, 2007 yılında, sadece %0.3'lük bir daralmayla, %3'e karşılık gelen daha esnek bir büyüme oranı kaydedilmiştir. Özellikle Almanya, İrlanda ve İspanya'da düşen hanehalkı tüketimi ve konut piyasasındaki daralma, güçlü özel yatırımlar tarafından dengelenmiştir. Bununla birlikte, tüm ülkelerin finansal kriz esnekliğinin aynı olmaması nedeniyle, Danimarka, Macaristan, İzlanda, Lüksemburg ve İsveç'te 2007 yılında ekonomik aktivite %1'den daha fazla daralmıştır⁸⁴.

Güney Kore ve Okyanusya'da, bu dönemde güçlü ve etkin bir büyüme oranı gözlemlenirken, Türkiye ve Meksika'da da daha sonraları belirgin bir daralma olmasına rağmen, 2007'de ekonomik büyüme kaydedilmiştir. Yalnızca Avustralya, Yeni Zelanda, Norveç ve Slovak Cumhuriyeti 2007 yılında bir önceki yıla nazaran %1 daha fazla büyüme elde etmiştir. Yükselen piyasalarda, ekonomik büyüme sınırda gitmiştir. Çin ekonomisinde de GSYİH büyüme hızı yavaşlamıştır. Ancak yine de yıllar itibariyle güçlü bir artış göstererek, 2008'in ilk çeyreğinde büyüme, %10.5 olarak kaydedilmiştir. Gıda fiyatlarındaki ani artıştan kaynaklanan enflasyonla mücadelede uygulanan sıkılaştırıcı para politikaları ve azalan ihracata karşılık, büyümenin kaynağını güçlü iç talep oluşturmuştur. Hindistan'da ise dalgalanan enflasyon ilgi odağı olmaya devam ederken, ekonomik büyüme, 2007 yılında, %2'lik bir gevşemeyle, %8.5 mertebesinde gerçekleşmiştir. Rusya ve Brezilya'da, güçlü yatırım ve tüketim harcamalarının hızlandırdığı ekonomik büyüme, 2007 yılında, sırasıyla %8 ve %5.5 olarak kaydedilmiştir⁸⁵.

---

⁸⁴ OECD, **Employment Outlook**, 2008, pp. 16.

⁸⁵ A.e.

Tablo 15: Ülkelere ait İstihdam Oranları (%) (2000–2009)

Ülkeler	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Avustralya	69.27	69.02	69.36	69.99	70.30	71.54	72.16	72.85	73.18	71.99
Avusturya	68.29	68.20	68.79	68.94	67.76	68.65	70.16	71.40	72.09	71.62
Belçika	60.92	59.68	59.89	59.59	60.33	61.07	60.99	62.05	62.40	61.60
Kanada	70.92	70.80	71.44	72.18	72.51	72.49	72.94	73.61	73.67	71.54
Şili	53.31	52.72	52.61	53.46	53.61	54.44	55.50	56.33	57.26	56.06
Çek Cumhuriyeti	65.24	65.30	65.69	64.86	64.23	64.78	65.27	66.10	66.58	65.36
Danimarka	76.41	75.85	75.88	75.14	75.67	75.90	77.37	77.15	78.09	75.74
Estonya	61.98	62.89	63.02	64.44	68.05	69.38	69.81	63.53	61.98	62.89
Finlandiya	67.53	68.34	68.26	67.93	67.78	68.52	69.58	70.46	71.25	68.39
Fransa	61.14	62.04	62.17	63.31	63.12	63.25	63.25	63.98	64.57	64.14
Almanya	65.57	65.82	65.32	64.62	65.04	65.51	67.18	69.01	70.16	70.38
Yunanistan	55.86	55.61	57.48	58.73	59.40	60.11	60.99	61.37	61.86	61.25
Macaristan	56.02	56.19	56.21	57.01	56.76	56.92	57.31	57.31	56.65	55.40
İzlanda	84.64	84.60	82.82	84.06	82.81	84.37	85.30	85.74	84.23	78.94
İrlanda	65.03	65.70	65.19	65.21	65.93	67.48	68.48	69.22	68.11	62.54
İsrail	56.08	55.56	54.81	54.98	55.67	56.71	57.56	58.94	59.83	..
İtalya	53.88	54.92	55.63	56.20	57.44	57.48	58.41	58.66	58.73	57.48
Japonya	68.87	68.79	68.23	68.36	68.70	69.28	69.96	70.66	70.73	70.03
Güney Kore	61.47	62.14	63.33	62.96	63.58	63.68	63.81	63.91	63.80	62.94
Lüksemburg	62.70	62.97	63.63	62.19	62.46	63.60	63.56	64.17	63.42	65.19
Meksika	60.06	59.39	59.32	58.82	59.85	59.64	60.95	61.05	61.30	59.44
Hollanda	72.06	73.08	73.20	72.60	71.78	71.92	73.18	74.82	76.10	75.76
Yeni Zelanda	70.38	71.43	72.17	72.25	73.23	74.32	74.88	75.16	74.66	72.88
Norveç	77.90	77.46	77.11	75.76	75.58	75.19	75.49	76.90	78.07	76.47
Polonya	55.00	53.46	51.65	51.41	51.86	52.95	54.47	57.02	59.23	59.34
Portekiz	68.26	68.91	68.74	67.98	67.80	67.46	67.88	67.79	68.19	66.29
Slovakya	56.76	56.85	56.86	57.75	57.00	57.72	59.40	60.68	62.27	60.16
Slovenya	..	..	63.43	62.56	65.29	65.96	66.57	67.77	68.58	67.53
İspanya	57.40	58.84	59.46	60.70	62.05	64.26	65.75	66.57	65.28	60.62
İsveç	74.24	75.24	74.93	74.25	73.45	73.88	74.51	75.65	75.71	72.18
İsviçre	78.37	79.16	78.87	77.92	77.40	77.20	77.94	78.59	79.50	79.17
Türkiye	48.90	47.80	46.71	45.53	44.12	44.40	44.57	44.60	44.90	44.26
İngiltere	72.15	72.47	72.32	72.57	72.67	72.65	72.52	72.28	72.67	70.64
ABD	74.10	73.13	71.93	71.22	71.22	71.53	72.00	71.78	70.89	67.62
OECD Ortalaması	65.46	65.27	64.89	64.72	64.99	65.36	66.05	66.48	66.52	64.76

Kaynak: Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri Veritabanı

<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>, (12.03.2011).

Tablo 15’te görüldüğü üzere, 2000 yılı dönem başı itibariyle, OECD ülkeleri istihdam oranı ortalaması %65.46 olup, 2009 dönem sonunda ise %64.76’dır. On yıllık süreçte istihdam oranı ortalamasında azalma gözlemlenmektedir. Dönem başı olarak ifade edilen 2000 yılı istihdam oranları sıralamasında OECD ülkeleri ortalamasının üzerinde kalan ülkeler, İzlanda, İsviçre, Norveç, Danimarka, İsveç, ABD, İngiltere, Hollanda, Kanada, Yeni Zelanda, Avustralya, Japonya, Avusturya, Portekiz, Finlandiya ve Almanya’dır. 2000 yılında, OECD ortalamasının gerisinde kalan ülkeler ise, Lüksemburg, Estonya, Güney Kore, Fransa, Belçika, Meksika, İspanya, Slovakya, İsrail, Macaristan, Yunanistan, Polonya, İtalya, Şili ve Türkiye’dir.

2009 dönem sonu itibariyle ise, OECD istihdam ortalamasının üzerinde kalan ülkeler İsviçre, İzlanda, Norveç, Hollanda, Danimarka, Yeni Zelanda, İsveç, Avustralya, Avusturya, Kanada, İngiltere, Almanya, Japonya, Finlandiya, ABD, Slovenya, Portekiz, Çek Cumhuriyeti ve Lüksemburg’tur. Dönem sonunda istihdam performansları bakımından OECD ortalamasının gerisinde kalan ülkeler ise Fransa, Estonya, Güney Kore, İrlanda, Belçika, Yunanistan, İspanya, Slovak Cumhuriyeti, Meksika, Polonya, İtalya, Şili, Macaristan, Türkiye ve İsrail’dir.

On yıllık sürecin ortalamasına göre ise Avustralya, Avusturya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Almanya, İzlanda, İrlanda, Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, İngiltere ve ABD, dönem ortalaması olan %65.45 oranının üzerinde istihdam oranına sahiptirler. Bu dönemde İsveç, İsviçre, Norveç ve Danimarka en yüksek istihdam oranına sahip olan OECD ülkeleridir. Dönem ortalamasının gerisinde kalan ülkeler ise Belçika, Şili, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İsrail, İtalya, Güney Kore, Lüksemburg, Meksika, Polonya, Slovakya, Slovenya, İspanya ve Türkiye gibi ülkelerdir.

2000 yılında OECD bölgesinde bir önceki yıla oranla %27.6 olarak gerçekleşen güçlü büyümeye rağmen istihdam artışı 1999 yılına oranla sadece %0.4 olmuştur. Aynı yıl OECD bölgesinde işsizlik oranı %6.3’lük seviyesiyle 1990’lardan

beri en düşük seviyesine ulaşmıştır. 1999 yılında başlayan işsizlik oranındaki düşme trendi tüm AB ülkelerine yayılmıştır⁸⁶. Dünya genelinde 2000’li yıllarda verimlilik kaynaklı büyüme artışları yaşanmış ve bu durum tüm işgücü piyasalarında yarattığı olumsuzluk nedeniyle eleştirilmeye başlanmıştır. İsveç’te büyük bir bölümü verimlilikten kaynaklanan %2.9’luk bir büyüme performansı yakalanmış, ancak İsveç %2.9 büyüme oranıyla ancak %0.5 bir istihdam artışı yaratabilmiştir. Tabii ki bu durumun istisnaları da bulunmaktadır. İrlanda son on yıldır ortalama %7,8 büyüme performansı ile yıllık ortalama %42 istihdam artışını %3.5 verimlilik artışı ile birlikte elde etmiştir⁸⁷.

2001 yılında genel olarak GSYİH artış oranında bir yavaşlama söz konusudur. Özellikle, Japonya, Meksika ve Türkiye’de büyüme oranında ciddi bir gerileme gözlemlenmiştir. Ekonomik aktivitedeki yavaşlamanın neticesinde, 2001 yılında OECD ülkeleri genelinde istihdam artışı da önemli oranda düşmüştür. 1990’lardan beri ilk defa OECD Avrupa istihdam yaratma konusunda ABD’den daha iyi bir performans sergilemiştir. 2001 yılında OECD ülkelerinde, ekonomik yavaşlamayla birlikte işsizlik oranı %0.3 diğer bir ifadeyle 1.5 milyon kişi artmış böylece işsizlik oranı %6.4’e ulaşmıştır⁸⁸. Gerçekte işsizlik oranı 1990’lardan itibaren Japonya, Orta ve Doğu Avrupa’da yükselirken, AB, ABD ve özellikle Okyanus ülkelerinde düşmektedir⁸⁹.

2002 yılına gelindiğinde 2001 yılında yaşanan resesyonun, istihdam artışını adeta durdurduğu görülmektedir. 1991-2001 yılları arasında OECD ülkelerinin 2/3’ünde istihdam artışı olmuş ancak artış oranı ülkelerin büyük bir bölümünde %2 gibi küçük bir oranda kalmıştır. Bununla birlikte merkezi planlamadan piyasa ekonomilerine geçen ülkelerde, Türkiye ve İsveç’te istihdam oranında düşme kaydedilmiştir. 2002 yılında OECD ülkeleri genelinde işsizlik oranı %0.5 diğer bir ifadeyle 36.4 milyon kişi artmıştır. ABD’de işsizlik oranı bir önceki yıla oranla %1 artarak %5.8’e yükselmiştir. Türkiye ve Polonya’da yüksek oranda işsizlik

---

⁸⁶ OECD, **a.g.e.**, 2001, pp. 13.

⁸⁷ DPT, **a.g.e.**, pp. 15-16.

⁸⁸ OECD, **a.g.e.**, 2002, pp. 16-17.

⁸⁹ OECD, **Employment Outlook**, 2003, pp. 19.

kaydedilirken, Avustralya ve Yeni Zelanda'da 2002 yılında işsizlik oranı düşmüştür⁹⁰.

2003 yılında OECD bölgesinde büyüme %2.1 olup, %1.7 olan bir önceki yılın değerine göre artış göstermiştir. Global iyileşme daha önce olduğu gibi yine ABD öncülüğünde gerçekleşmiştir⁹¹. ABD'de, 1990'lı yıllarda yakalanmış olan büyüme ve istihdam artışı 2001 yılı durgunluğu ile hız kesmiştir. ABD'de büyüme oranı iki yıllık bir aradan sonra tekrar yükselme trendi göstermiş, ancak istihdamda eski hızını yakalaması mümkün olmamıştır. 1970–1990 döneminde ABD ekonomisinde büyümenin kaynağını %66 oranında istihdam artışı, %34 oranında ise verimlilik artışı oluşturmaktadır. 1990-2000 döneminde büyümenin %40'ı istihdam, %60'ı verimlilik kaynaklıdır. 2001-2005 döneminde ise büyümenin bileşenlerine bakıldığında %15'inin istihdam artışından %85'inin verimlilik artışından geldiği gözlemlenmektedir⁹². Bu dönemde istihdam ile büyüme arasındaki ilişkinin kopmasında en önemli faktörün işgücü verimliliği olduğu söylenebilir.

2003 yılında büyümenin güçlü olduğu ülkelerde dahi istihdam artışı yavaş olmuştur. Başta büyüme oranları %3 ila %5 arasında olan Japonya, Güney Kore ve Türkiye olmak üzere birçok OECD ülkesi negatif istihdam artışı kaydetmiştir. 2003 yılında OECD genelinde işsizlik oranı %0.2 oranında diğer bir ifadeyle 1.2 milyon kişi artarak %7.1'e ulaşmıştır ki bu rakam toplamda 37 milyon kişiye karşılık gelmektedir. Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve İngiltere'de 2003 yılı boyunca işsizlik oranı düşmeye başlamış ancak ABD ve başta Fransa ve Almanya gibi birçok Kıta Avrupası ülkesinde yükselmeye devam etmiştir⁹³.

2004 yılında, birçok ülke yüksek büyüme oranı kaydetmiş olmasına rağmen, istihdam artışı düşük olmuştur. Hatta ülkelerin bir bölümü, (Çek Cumhuriyeti, Fransa, Macaristan, İzlanda, Hollanda ve İsveç) 2004 yılında hiç istihdam artışı elde edememişlerdir. ABD'de 2004 yılı ve 2005 yılının ilk yarısında, gecikmeli de olsa

---

⁹⁰ A.e., pp. 21.

⁹¹ OECD, **Employment Outlook**, 2004, pp. 18.

⁹² DPT, **a.g.e.**, pp. 12.

⁹³ OECD, **a.g.e.**, 2004, pp. 21.

ekonomik büyüme cevap veren istihdam artışı hız kazanmıştır. İrlanda, Yunanistan, Meksika, Yeni Zelanda ve İspanya'da ekonomik büyüme, istihdam artışına dönüşmüştür. Bu dönemde, Almanya'da ise ekonomik büyüme istihdamı arttıracak ölçüde güçlü değildir⁹⁴.

2004 yılında OECD ülkelerinde, işsizlik ufak bir düşüş ile birlikte 37 milyon kişiyi temsilen, işgücünün %6.7'sini teşkil etmiştir. İşsizlik oranı, Avustralya, Kanada, İtalya, Japonya, Yeni Zelanda, İspanya, İngiltere ve Amerika'da düşerken, Fransa ve Almanya'nın da dahil olduğu diğer 14 ülkede yükselmiştir. 2004 yılında, Japonya'da işsizlik oranının düşmesinin nedeni, kısmen işgücü artışındaki yavaşlamayla ilişkilendirilmektedir⁹⁵.

OECD ülkelerinin büyük bir bölümünde 2005 yılında büyüme yavaşlamış olmasına rağmen istihdam bir önceki yıla göre %1.1 artış göstermiştir. Ancak istihdam artışı, güçlü büyüme performansı gösteren ülkelerde dahi ılımlı bir trend izlemiştir. Bunun nedeni büyümenin daha çok işgücünün verimlilik artışından kaynaklanmış olmasıdır. Yine de birçok OECD ülkesinde istihdam artışının, işgücü artış hızını geride bırakması sebebiyle işsizlik oranında bir gerileme kaydedilmiştir. Bu gerilemeye rağmen işsizlik halen 2000-2001 yılındaki global kriz döneminde geldiği seviyesinin üzerindedir. 2005 yılında ABD'de büyüme yavaşlamış olmasına rağmen istihdam %1.8 artmıştır. Bu durum, verimlilik artışındaki duraklamanın sinyalini vermektedir. Avustralya, İzlanda, İrlanda ve İspanya'da 2005 yılında istihdam artış oranı %3'ün üzerindedir. Japonya'daki ekonomik gerilemeye rağmen istihdam ılımlı bir şekilde %0.4 artmıştır. Meksika'da %3'lük büyüme rağmen istihdam azalmıştır. Macaristan, Portekiz ve İsviçre'de istihdam oranı değişmemiştir. Belçika, Fransa ve İtalya'da ise zayıf büyüme, düşük oranda bir istihdam artışı yaratmıştır⁹⁶.

---

⁹⁴ OECD, **a.g.e.**, 2005, pp. 18-19.

⁹⁵ **A.e.**, pp. 16-19.

⁹⁶ OECD, **a.g.e.**, 2006, pp. 18.

2005 yılında işsiz sayısı bir önceki yıla göre bir milyon kişi gerilemiştir. Diğer bir ifadeyle işgücünün %6.5'i işsizdir ve bu oran 36 milyon kişiye karşılık gelmektedir. İşsizlik oranı başta Avustralya, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Yunanistan, İzlanda, Japonya, İspanya, ABD gibi ülkelerde ve yüksek işsizliğin görüldüğü Polonya ve Slovak Cumhuriyeti'nin de dahil olduğu 17 ülkede düşmüştür. Buna karşılık, işsizlik oranı Macaristan, Lüksemburg, Meksika, Portekiz ve İsveç'in dahil olduğu 10 ülkede yükselmiştir⁹⁷.

İstihdam verileri 2006 yılında, OECD genelinde iyileşme göstermiştir. İstihdam artışı 2005 yılında %1.1 iken 2006 yılında %1.6'ya çıkarak hızlanmıştır. İstihdam artışı özellikle OECD Avrupa'da güçlü olmuştur. Çek Cumhuriyeti, İrlanda, İspanya ve İngiltere dışında hemen hemen tüm OECD Avrupa ülkelerinde 2006 yılında istihdam bir önceki yıla göre artış göstermiştir. ABD'de ekonomik aktivitedeki yavaşlama, işgücü piyasalarını etkilememiş, istihdam 2005 yılına göre bir miktar artmıştır. İstihdam, Kanada ve Meksika'da da hızlı bir şekilde büyümüştür. Japonya'da daha hızlı ekonomik büyümeye rağmen, istihdam artışı yine ılımlı bir şekilde %0.4 artmıştır. Kore'de ise 2006 yılında istihdam seviyesi değişmemiştir⁹⁸.

Birçok OECD ülkesinde 2006 yılında istihdam artışı işgücü artış hızını geride bırakarak işsizlik oranının düşmesine imkân sağlamıştır. İşsizlerin sayısı 2.5 milyon kişi azalmıştır ki bu sayı 2005 yılına oranla oldukça iyi bir sonuçtur. 2005 yılında işgücünün %6.5'i iş arar konumunda iken 2006 yılında iş arayanların oranı %5.9'a gerilemiştir. Macaristan, İzlanda, Meksika, Yeni Zelanda ve İngiltere dışında hemen hemen tüm OECD ülkelerinde işsizlik oranı 2006 yılında gerilerken, İrlanda ve Portekiz'de dengeli bir seyir izlemiş ve dört ülkede işsizlik oranında ufak artışlar olmuştur. Almanya, Yunanistan, İtalya, Norveç, Polonya ve Slovak Cumhuriyeti'nde işsizlik oranında %1 ve üzerinde keskin düşüşler kaydedilmiştir⁹⁹.

---

⁹⁷ A.e., pp. 20.

⁹⁸ OECD, a.g.e., 2007, pp. 20.

⁹⁹ A.e.

2007 yılında, üç OECD ülkesi dışında diğer tüm OECD ülkelerinde istihdam artış oranı işgücü artış oranından fazladır. Bu bakımdan, işsizlik oranında bir azalma gözlemlenmektedir. OECD bölgesinde, 2007 yılında 31.9 milyon işsiz bulunmaktadır. Bu sayı, 34.1 milyon olan bir önceki yılın işsiz sayısının daha gerisindedir. 2007 yılında, Portekiz’de %0.3, Meksika ve İrlanda’da ise daha az olmak kaydıyla işsizlik oranında artış görülmekle birlikte, OECD genelinde işsizlik oranı %6’dan %5.6’ya gerilemiştir. Aynı yıl, OECD Avrupa ülkelerinde, işsizlik oranı 1990 yılından beri en düşük seviyesine ulaşmıştır. İşsizlik oranı, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovak Cumhuriyeti gibi üç Doğu Avrupa ülkesi ve Almanya’da %1’den daha fazla gerilemiş, Finlandiya, Fransa ve Norveç’te ise yaklaşık %1 azalmıştır. Japonya ve Kore’de de işsizlik oranı 1990’lar boyunca geldiği en düşük seviyeye ulaşmıştır¹⁰⁰.

2008 yılında, OECD ülkeleri genelinde istihdam artışı %66.52 iken 2009 yılında gerileyerek %64.76 olmuştur. Ekonomik aktivitedeki daralmanın etkisiyle, 2006 yılında OECD ülkelerinin sahip olduğu ortalama istihdam oranından daha fazlasına sahip olan ABD’de, istihdam artışı 2007 yılında zayıflamıştır. Buna karşılık, Avusturya, Fransa, Almanya ve Polonya’da 2007 yılında istihdam oranı artışı %1’den daha fazla olmuştur¹⁰¹.

2008-2009 finans krizinin küresel ekonomi üzerindeki etkileri devam etmektedir. Ekonominin krizden çıkış süreci yaygınlaşıp güçlenmekle birlikte, istihdam artışı hâlâ yeterli düzeyde değildir. 2010 yılının ilk çeyreğine kadar olan iki yıl içinde, OECD bölgesi içinde istihdam %2.1 düşerken, işsizlik oranı %50’nin biraz üzerinde artarak %8.5 olup, işsizlere 17 milyon kişi daha katılmıştır. Ayrıca, iş aramaktan yılmış ve eksik istihdam edilen kişileri de kapsayan daha geniş bir ölçüm, resmi işsizlik oranının yaklaşık iki katını göstermektedir. En son öngörüler OECD işsizlik oranının 2011 yılı sonunda hâlâ %8’in üzerinde olabileceğine işaret etmektedir. Ancak, 2008-2009 ekonomik krizinin ülkelerin işgücü piyasaları üzerindeki etkisi farklılık göstermektedir ve GSYİH’da gerçekleşen reel düşüş

---

¹⁰⁰ OECD, a.g.e., 2008, pp. 18.

¹⁰¹ A.e.

miktarındaki farklılıklar bu heterojenliğin çoğunu açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle İspanya ve İrlanda'da sırasıyla %10 ve %8 olan işsizlik oranı oldukça yüksektir. Danimarka, İzlanda, Yeni Zelanda, Slovak Cumhuriyeti ve ABD'de işsizlik oranında nispi olarak yüksek artışlar tecrübe edilmiştir. Diğer bir uç nokta ise, Mart 2009'da, Almanya'da işsizlik oranının Aralık 2007 yılındaki orandan %0.6 daha geride olmasıdır¹⁰².

Türkiye'de 2001 krizini takip eden altı yıl boyunca GSYİH artışı oldukça hızlı seyretmiştir. 2002'den 2006'ya kadar ortalama yıllık %7.5 büyüme kaydeden Türkiye ekonomisinde GSYİH artış oranı 2004 yılında neredeyse %10'a ulaşmış, 2007 yılına gelindiğinde kademeli olarak gerileyerek %4.5 değerine inmiştir. Krizden sonraki evrede istihdam büyümeye cevap vermemiş ve neredeyse 2000-2003 yılları arasında çalışan kişi sayısı 21.5 milyon kişi seviyesinde sabit kalmıştır. 2002'den 2006 yılına kadar yıllık ortalama %1 oranında istihdam artışı sağlanmıştır. İstihdam edilen kişi sayısındaki artış, nüfus artış hızının gerisinde kalmıştır. Bu nedenle istihdam oranı %32.5'ten 2003 yılında %30.6'ya gerilemiştir¹⁰³.

Ülkemizde ekonomik gelişmede gösterilen güçlü performans işgücü piyasalarına yansımamıştır. Bu yapı, 2008 dünya finans krizinin etkileriyle birleşince işsizlik sorunu daha belirgin hale gelmiştir. 2001-2007 yılları arasında işsizlik oranları istikrarlı bir seyir izlemiş, işgücüne katılım oranı ise %47 düzeyinde sabitlenmiştir. Türkiye'de işgücüne katılım oranı 1992 yılında %56 iken bu oran 2009 yılında %47'ye gerilemiştir. İşgücüne katılım oranının düşük olması verimli bir işgücünün üretim dışında kalması anlamına geldiği için ekonomik büyümeyi uzun dönemde olumsuz etkilemesinin yanısıra, nüfusun bağımlı oranını da arttırmaktadır.¹⁰⁴

---

¹⁰² OECD, **Employment Outlook**, 2010, pp. 17-20.

¹⁰³ Erol Taymaz, "Büyüme, İstihdam, Vasıflar ve Kadın İşgücü", **DPT**, Çalışma Raporu, Sayı 6, 2010, s. 15.

¹⁰⁴ Erdal Tanas Karagöl, Tekin Akgeyik, "Türkiye'de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler", **Seta Analiz**, Sayı 21, Mayıs 2010, s. 2-12.

İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında, 2009 yılında tarım ve hizmetler istihdamında artış olduğu gözlemlenmektedir. Tarım sektöründe %4.7, hizmetler sektöründe %1.3 oranlarında artış kaydedilmiştir. Buna karşılık sanayi sektöründe %7 oranında bir azalma gözlemlenmiştir. 2009 yılında istihdam 83 bin kişi artışla 21.277 bin kişi olurken işsizlik oranı %11'den %14'e yükselmiştir. 2009 yılında istihdamda tüm sektörler içerisinde tarımın payı %24.7, sanayinin payı %19.4 ve hizmetler sektörünün payı %55.9'dur¹⁰⁵.

Türkiye açısından veriler genel anlamda değerlendirildiğinde işgücü piyasamız gelişmekte olan ülkelerin piyasa yapısıyla benzeşmektedir. Küresel anlamda ekonomiler istihdamsız bir büyüme trendi içerisinde hareket etmektedirler. Büyümenin kaynakları daha çok verimlilik artışlarıyla gelmekte artan küresel rekabet bu yapıyı daha kararlı kılmaktadır. Türkiye açısından da verimlilik istihdamın önündeki engellerden biri iken bir diğer etken köyden kente göç olgusudur. Ülkemizde tarımın istihdam içerisindeki payı hala, sanayideki oranın üzerindedir. Diğer yandan istihdamın artırılmasında en önemli adım olan sabit sermaye yatırımlarının istihdam dostu alanlara yapılması ve Türkiye'nin içinde bulunduğu yapısal işsizlik sorununun giderilebilmesi için işgücü piyasalarına dönük çalışmalarla sürdürülebilir büyüme süreci desteklenebilecektir.

---

¹⁰⁵ 2011 Programı, Resmi Gazete, Sayı:27732, 17 Ekim 2010, s. 16, (Çevrimiçi)
http://www.sgb.saglik.gov.tr/content/files/stratejik_plan/ust_politika_belgeleri/20101028-M1-1.pdf,
(14.04.2011)

4. BÖLÜM

TASARRUF, BÜYÜME VE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİNİN EKONOMETRİK ANALİZİ

4.1. Tasarruf-Büyüme Literatür Taraması

Tasarruflarla ilgili genel algı, tasarrufların yatırımları arttırdığı ve bunun sonucu olarak da Gayrisafi Yurtiçi Hasılda (GSYİH), kısa vadede daha fazla büyümeyi sağladığı yönündedir¹. Feldstein ve Heroika 1980 yılında, 16 OECD ülkesinin 1960-1974 dönemini analiz etmiş ve ulusal tasarruf ve yatırım oranları arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Bu bulgular anılan dönemde, iç tasarrufların neredeyse birebir iç yatırımlara dönüştüğünü ifade etmektedir. Feldstein ve Herioka, ülkeler arasındaki sermaye hareketliliğinin derecesini, farklı ülkelerin tasarruf yatırım verileri arasındaki regresyon analizlerini kullanarak açıklamışlardır². Yatırım ve tasarruf oranları arasındaki uzun dönemli ilişki, Dooley vd., Feldstein ve Bacchetta, Murphy, Obstfeld, Miiler, Tesar, Bodman, Coakley vd. ve Jansen tarafından da doğrulanmıştır³. Ülkemizde yurtiçi yatırım yurtiçi tasarruf ilişkisini Feldstein-Herioka yaklaşımıyla analiz eden Bolatoğlu, 1970-2003 yılları arasındaki dönemde Türkiye’de yurtiçi yatırımlarla yurtiçi tasarruflar arasında uzun dönemli bir ilişki tespit etmiştir. Ancak ilişkinin birebir olmamasını “alıkonulan tasarruf katsayısı” şeklinde ifade etmiştir⁴.

---

¹ E.L. Bacha, “A Three-Gap Model of Foreign Transfers and the GDP Growth Rate in Developing Countries”, **Journal of Development Economics**, Vol. 32, 1990, pp. 279-296, T. Japelli, M. Pagano, “Savings, Growth and Liquidity Constraints”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol. 109, Oxford, 1994, pp. 83-109, J. DeGregorio, “Economic Growth in Latin America”, **Journal of Development Economics**, Vol. 39, 1992, pp. 59-84.

² Martin Feldstein, Charles Herioka, “Domestic Saving Rates and International Capital Flows”, **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:310, Cambridge, 1979, pp. 2-26.

³ M. Obstfeld, “Capital Mobility in the World Economy: Theory and Measurement” Carnegie-Rochester Conference of Public, **Supplement of Journal of Monetary Economics** 24, 1986, pp. 55-104, P. Turner, “Savings, Investment and the Current Account: An Empirical Study of Seven Major Countries 1965-1984”, **Bank of Japan Monetary and Economic Studies**, 1986, pp. 1-58.

⁴ Nasip Bolatoğlu, “Türkiye’de Yurtiçi Yatırım ve Yurtiçi Tasarruf Oranları Arasındaki İlişki”, **Ekonomik Yaklaşım**, C:16, Sayı 56, pp. 22.

Lewis'in, geleneksel büyüme teorisindeki ana fikri artan tasarrufların büyüme hızlandıracak olmasıdır. Kaldor, Samuelson ve Modigliani, farklı tasarruf davranışlarının büyüme nasıl etkilediği konusunda çalışmışlardır. Öte yandan, birçok güncel çalışmada ekonomik büyümenin tasarruflara katkı sağladığı sonucuna varılmıştır⁵.

Caroll, Overland, ve Weil 2000 yılında yaptıkları çalışmada, “eğer fayda kısmen, tüketimin, geçmişteki tüketim tarafından belirlenen alışkanlıklara kıyasla nasıl olduğuna bağlı olsaydı, bu durumda standart büyüme modeli, büyümedeki bir artışın, tasarrufta artışa sebep olabileceğini gösterebilirdi” fikrini kanıtlamışlardır⁶.

Bacha, Otani ve Villanueva 1990 yılında, DeGregorio 1992’de, Jappelli ve Pagano 1994’te kesit araştırma verisi üzerinde verilerde Ordinary Least Squares (OLS) regresyon analizi uygulayarak yüksek tasarruf oranının (tasarruf oranlarından GSYİH’ya) daha fazla ekonomik büyümeye sebep olduğu sonucuna varmışlardır⁷. Krieckhaus tarafından 2002 yılında, 32 ülkede yapılan bir çalışma, yüksek seviyede ulusal tasarrufların daha fazla yatırıma ve sonuçta daha fazla ekonomik büyümeye sebep olduğunu belirtmektedir⁸.

Birçok güncel çalışma, Granger nedenselliği kavramını kullanarak, tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkiye odaklanmıştır. Caroll ve Weil 1994’te yaptıkları bir çalışmada, OECD ülkeleri için tasarruflar ve ekonomik büyüme oranlarının 5 yıllık ortalamalarını da kullanarak, daha büyük örnekleme, ekonomik büyüme oranının tasarruflarda Granger nedenselliği ilişkisine sebep

---

⁵ Dipendra Sinha, Tapen Sinha, “Cart Before Horse? The Saving-Growth Nexus in Mexico”, **Economics Letter**, Vol.61, 1998, s. 43-47, I. S. Salz, “ An Examination of the Causal Relationship between Savings and Growth in the Third World ”, **Journal of Economics and Finance**, Vol. 23, No:1, 1999, pp. 90-98.

⁶ C.D. Caroll, J. Overland and D.N. Weil, “Saving and Growth with Habit Formation”, **American Economic Review**, Vol. 90, No:3, 2000, pp. 351-55.

⁷ Bacha, a.g.e., DeGregorio, a.g.e., Jappelli and Pagano, a.g.e.

⁸ J. Krieckhaus, “ Reconceptualizing the Developmental State: Public Savings and Economic Growth ”, **World Development**, Vol. 30 No. 10, 2002, pp. 1697-1712.

olduğunu buldular. Bununla birlikte, zaman değişkenleri içirilmediğinde ise, OECD ülkelerinde, tasarrufların büyüme üzerinde Granger nedenselliği ilişkisine sebep olduğu tespit edilmiştir⁹. Öte yandan, Attanasio vd., 5 yıllık ortalama yerine, yıllık verilerin kullanılmasının, tahminlerin olduğu kadar nedenselliğin değişken yapısının da istatistiksel anlamlılığını ve kesinliğini arttırdığını ortaya çıkararak Carroll ve Weil'in sonuçlarının sağlamlığını eleştirmişlerdir¹⁰.

Sinha 1996 yılında yaptığı bir çalışmada, ekonomik büyümenin, Pakistan'daki tasarrufların büyüme oranı üzerinde, Granger nedensellik ilişkisi olduğuna dair kanıtlar sunmuştur. Ayrıca, Sinha ve Sinha 1998'de yaptıkları analizde, Meksika'da, nedensellik ilişkisinin yönünün ekonomik büyüme oranından, tasarrufların büyüme oranına doğru olduğunu bulmuştur. Dipendra Sinha 1999 yılında, Sri Lanka'da tasarrufların büyüme oranı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu çalışmada, nedensellik ilişkisi gayrisafi milli tasarrufların artış oranından, ekonomik büyüme oranına doğrudur. Dipendra Sinha 2000 yılında Filipinlerde de benzer çalışmalar yapmış ve ekonomik büyüme oranından gayrisafi milli tasarrufların büyüme oranına doğru bir nedensellik ilişkisi bulmuştur¹¹.

Saltz 1999 yılında yaptığı bir ampirik analizin neticesinde, kişi başına milli gelir arttıkça, tüketim ve tasarruf oranlarının arttığını iddia etmiştir. Bu çalışmada, 8 ülkede Vektör Hata Düzeltme (VEC) modeli ve diğer 9 ülkede Vector Auto Regressive (VAR) modeli kullanarak, 17 üçüncü dünya ülkesinde nedenselliğin yönü araştırılmıştır. Araştırmada, dokuz ülkede nedensellik ilişkisinin ekonomik büyüme oranından, tasarrufların büyüme oranına doğru olduğu bulunmuştur. Sadece iki

---

⁹ C.D. Carroll, D.N. Weil, "Saving and Growth: A Reinterpretation", **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, Vol.40, 1994, pp. 133-92.

¹⁰ O.P. Attanasio, L. Picci and A.E. Scorcù, "Saving, Growth, and Investment: A Macroeconomic Analysis Using a Panel of Countries", **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 82, No.2, 2000, pp. 182-211.

¹¹ Sinha and Sinha, **a.g.e.**, D. Sinha, "The Role of Saving in Pakistan's Economic Growth", **The Journal of Applied Business Research**, Vol. 15, No: 1, 1996, pp. 79-85, D. Sinha, " Saving and Economic Growth in Sri Lanka ", **Indian Journal of Applied Economics**, Vol. 8, No: 3, 1999, pp. 163-174, D. Sinha, "Tests of Granger Causality Between Saving and Economic Growth in the Philippines", **Journal of Social and Economic Development**, Vol. 2, No: 2, 2000, pp. 200-207.

ülkede ilişkinin yönü ters yöndedir. Dört ülkede nedensellik ilişkisi bulunamamıştır ve diğer iki ülkede çift yönlü ilişki bulunmuştur. Araştırmada, reel GSYİH'daki artış oranının, tasarruflardaki artış oranına sebep olduğu sonucuna varılmıştır¹².

Anoruo ve Ahmad 2001 yılında yaptıkları bir ampirik çalışmada, VEC modelini kullanarak yedi Afrika ülkesinde tasarruflar ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Araştırmacılar, yedi ülkeden dördünde, ekonomik büyümenin, tasarruflardan büyüme oranına doğru Granger nedensellik ilişkisi olduğunu bulmuşlardır. Fakat Fildişi Sahilleri ve Güney Afrika'da çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Sadece Kongo'da, tam tersi bir sonuç ortaya çıkmıştır ki bu sonuca göre milli tasarruflardaki artış oranının ekonomik büyüme üzerinde Granger nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür¹³.

Mavrotas ve Kelly 2001 yılında yaptığı bir çalışmada, Granger nedensellik ilişkisini ölçmek için Toda ve Yamamoto metodlarını kullanmıştır. Bu araştırmada Hindistan ve Sri Lanka'dan elde edilen veriler kullanılarak, gayrisafi milli hasıla, gayrisafi milli tasarruflar ve özel tasarruflar araştırılmıştır. Araştırmacılar, Hindistan'da GSYİH'daki büyüme ve özel tasarruflar arasında bir ilişki bulamamışlardır. Ancak Sri Lanka'da çift yönlü bir neden sonuç ilişkisine rastlanmıştır¹⁴.

Baharumshah vd. 2003 yılında yaptıkları çalışmada, beş Asya ülkesinde; Singapur, Güney Kore, Malezya, Tayland ve Filipinlerde tasarruf hareketlerinin büyüme oranını araştırmıştır. Araştırmacılar, 1960-1997 zaman aralıklarından alınan verilere dayanarak, VEC modelini kullanarak tasarruflardaki artış oranıyla ekonomik

---

¹² Salz, a.g.e.

¹³ E. Anorou, Y. Ahmad, " Causal Relationship between Domestic Savings and Economic Growth: Evidence From Seven African Countries ", **African Development Bank**, Vol.13, Issue 2, 2001, pp. 238-249.

¹⁴ G. Mavrotas, R. Kelly, " Old Wine in New Bottles: Testing Causality between Savings and Growth ", **The Manchester School**, Vol.69, 2001, pp. 97-105.

büyüme arasında, Singapur dışında, Granger nedensellik ilişkisi olmadığını bulmuşlardır¹⁵.

4.2. Büyüme ve İstihdam İlişkisi Literatür Taraması

Literatürde, büyümenin istihdam üzerindeki etkisi daha çok Okun Yasası ile açıklanmaktadır. OECD üyesi 15 ülkeyi kapsayan bir çalışmaya göre, GSYİH'daki değişmelere işsizliğin karşı reaksiyonunun ülkeler arasında esaslı farklılıklar gösterdiği sonucuna varılmıştır. İsviçre, Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Japonya, Hollanda, Norveç ve İsveç için Okun kanunundan sapmalar olduğu; Avusturya, Belçika, Kanada, İtalya ve ABD için Okun ilişkisinin daha istikrarlı olduğu tespit edilmiştir¹⁶.

Türkiye'de 1975-1995 dönemi için yapılan bir çalışmada, dönemin trend büyüme oranı olan %4,3'ü aşan her %1'lik büyümenin işsizlik oranını %0,13 oranında azalttığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca, bazı yıllarda yüksek oranlı büyümeye rağmen işsizlik oranının arttığı, bazı yıllarda ise bunun tersi olduğu gözlemlenmiştir¹⁷.

Türkiye'de yapılan bir başka çalışmada ise, büyüme oranındaki %1'lik bir artışın tarım dışı sektörde istihdamı statik modelde %0,425, dinamik (uzun dönemli) modelde %0,285 oranında artırdığı tahmin edilmiştir. İstihdam artışı işsizliği azaltacağı için elde edilen bu bulgu büyüme ile işsizlik arasındaki Okun kanununda öngörülen ters yönlü ilişkiyi zayıf bir şekilde doğruluyor demektir¹⁸.

---

¹⁵ Ahmad Zubaidi Baharumshah, Marwan A. Thanoon and Salim Rashid, "Savings Dynamic in Asian Countries", **Journal of Asian Economics**, Vol.13, 2003, pp. 827-845.

¹⁶ L. Sogner, A. Stiasny, "A Cross-Country Study on Okun's Law", **Vienna University of Economics and Business Administration**, Working Paper, No: 13, 2000, pp. 1-22.

¹⁷ K. Yıldırım, D., Karaman, **MakroEkonomi**, 3. bs., Eskişehir, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı, Yayın No:145, 2003, s. 26.

¹⁸ Seyfettin Gürsel v.d., "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik", **TÜSİAD**, Yayın no: TÜSİAD-T/2002/12-354, İstanbul, 2002, s. 157-169.

Ekonomik krizlerin emek piyasalarına etkileri üzerine 2004 yılında hazırlanan bir doktora tezinde, Türkiye ekonomisi açısından GSMH'daki daralma ile işsizlik arasındaki ilişkinin kopmuş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşsizlik ile ekonomik daralma arasında tespit edilen bu kopukluk, Türkiye'de kamu sektörünün istihdam içindeki payının yüksekliği ile ilişkilendirilmektedir. Buna karşılık 2001 finans krizi ile tıkanan finansman olanakları ve kredi kanallarının etkisiyle daralan üretim hacminin özel sektör ve istihdam üzerinde yarattığı olumsuz etkilere dikkat çekilmektedir¹⁹.

Büyüme ve istihdam ilişkisi üzerine elde edilen ampirik bulgular, ekonomik büyümenin genellikle istihdam durumunda bir gelişmeyle birlikte görüldüğünü göstermekle birlikte her ülkede aynı sonuçları yaratmadığını da ortaya koymaktadır. 2003 yılında Arjantin, Botsvana, Brezilya, Şili, Çin, Kosta Rika, Ekvador, Mısır, El Salvador, Honduras, Hindistan, Endonezya, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Güney Afrika, Sri Lanka, Uruguay ve Venezüela'yı içeren 21 ülkenin kişi başına GSYH'sı ile istihdam düzeyleri arasındaki ilişkiye yönelik yapılan regresyon analizinde, ilişkinin yönünün pozitif ve sürpriz bir şekilde güçlü olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuca göre, yüksek gelirli ülkeler daha iyi bir istihdam durumu gerçekleştirmişlerdir ve bu gelişmenin geçmiş ekonomik büyümeye bağlı olduğu görülmektedir. Bu sonuç, aynı gözlem grubu için 1990'lı yıllardaki yüksek tempolu ekonomik büyümeyle istihdam arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmanın bulguları ile de uyumludur. Genel bir değerlendirmeye göre, 1990'lardaki ekonomik büyümenin, söz konusu ülkelerde istihdam durumunda gelişmeye neden olduğu söylenebilir. Ancak, ekonomik büyüme istihdam durumunu kesinlikle, her yerde aynı ölçüde geliştirmez. Farklı ülkelerde, benzer pozitif ekonomik büyüme oranlarının istihdamda farklı gelişme oranları yarattığı da açıktır²⁰.

---

¹⁹ Nilgün Ongan, "Ekonomik Krizin Emek Piyasalarına Etkileri", İstanbul, 2004, s. 219- 221.

²⁰ Ajit K.Ghose, Nomaan Majid, Chrsitoph Ernst, **Küresel İstihdam Sorunu**, Çev.Ömer Faruk Çolak, Efil Yayınevi, Ankara, 2010, pp. 99-101.

Son dönemlerde AB ve OECD ülkelerinde büyüme ve istihdam arasındaki ilişkiyi analiz eden çalışmalar, büyüme ve istihdam arasındaki ilişkinin, verimlilik artışları ve işgücü piyasalarındaki esnekliğin düşük olması nedeniyle, zayıflayarak devam ettiğini göstermektedir²¹. Buna karşılık Yu- Fu Chen, 2003 yılında yaptığı bir çalışmada, büyüme dönemlerinde teknolojik yeniliklerden doğan verimlilik artışları nedeniyle büyümenin istihdam getirmeyeceği hatta fesih bedellerine katlanma gereği olmasa, büyümenin istihdamı azaltacağı sonucuna ulaşmıştır²². Genel olarak işsizlik ve esneklik konusuna getirilen eleştirilerin büyük bir bölümü, işsizliğin ücret esnekliğinin düşük olmasının bir sonucu olduğu yönündedir.

Ancak Türkiye verileri bu yaklaşımı doğrulamamaktadır. Türkiye’de 1980-1997 yılları arasını inceleyen bir araştırma, bu dönemde reel ücretlerin düşük, kâr oranlarının ise yüksek olmasına rağmen yatırım oranlarında bir yükselme olmadığını aksine sabit sermaye yatırımlarında bu dönemde daralmanın görüldüğünü ortaya koymakta ve kârlar lehine bozulmuş bir bölüşüm ilişkisinin ekonomik büyümeye katkı sağlayacağını öngören tezlerin geçersizliğini vurgulamaktadır²³. Bu bakımdan istihdam artışı üzerinde kurumsal düzenlemelerin etkisi olduğu kabul edilmekle birlikte, iktisat teorisinde esas itibarıyla istihdam hacmini arttırmanın en temel gereği yatırımların arttırılmasıdır. Diğer yandan, işgücü piyasalarında esnekliğin artmasının, iş devrini hızlandırıp işsizlik üzerinde olumlu etki yaptığı yönünde yaklaşımlar da bulunmaktadır.

İşsizlik ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştıran birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Donald G. Freeman, 2000 yılında ABD ekonomisi için 1957-1997 dönemi incelemiş ve Okun Kanununu teyid eden bir sonuca ulaşmıştır. Buna göre doğal büyüme oranını aşan her %2’lik büyümenin işsizlik oranını %1 azaltacağı

---

²¹ Jorg Dopke, “The Employment Intensity of Growth in Europe”, **Kiel Institute of World Economics**, Kiel Working Paper, No:1021, January 2001, pp. 3-5.

²² Nilgün Tunçan Ongan, “Esneklik Yaklaşımının İstihdam Hacmi Açısından Değerlendirilmesi”, s. 130, (Çevrimiçi) <http://www.calimatoplum.org/sayi3/makale4.pdf>, 10.04.2011.

²³ Özlem Onaran, “Türkiye’de İktisadi Tercihlerin Sermaye Birikim Rejimi Açısından Değerlendirilmesi: Yüksek Karlar Toplumsal Meşruluğunu Nereden Alır? ”, **İktisat Dergisi**, Sayı 418- 419, Ekim-Kasım 2001, s. 22-30.

sonucuna ulaşmıştır. Harris ve Silverstone 2001 yılında OECD ülkelerini analiz etmiş ve Kanada dışında Okun Kanununu doğrulamıştır. Buna karşılık, Sögner ve Stiassny OECD ülkeleri üzerinde yaptıkları bir ampirik çalışmaya göre ülkeler arasında farklılıklar tespit etmişlerdir. Buna göre İsviçre, Almanya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İngiltere, Japonya, Hollanda, Norveç ve İsveç için Okun kanunundan sapmalar olduğu; Avusturya, Belçika, Kanada, İtalya ve ABD için Okun ilişkisine bağlı kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Izyumov ve Vahaly 25 eski sosyalist ülkeyi 2001 yılında analiz etmiş ve Okun Yasasını teyid etmişlerdir. Demir ve Bakırcı tarafından Türkiye’de 1988-2004 arasındaki dönemde Okun Yasasını test eden bir çalışma yapılmış ve çalışmanın bulgularına göre, büyüme ile işsizlik arasında zayıf bir bağ olduğu ve Okun Yasasını teyid etmediğini ortaya koymuştur²⁴.

Yılmaz tarafından 1978-2004 yılları arasındaki döneme ilişkin yapılan bir ampirik çalışma Türkiye ekonomisinde büyüme ile işsizlik arasında bir nedensellik ilişkisi olmadığını, diğer bir ifadeyle büyümenin işsizliği azaltmadığı yönünde bir sonuca ulaşmıştır²⁵.

4.3. Tasarrufları Belirleyen Faktörler

Tasarruf eğilimini belirleyen faktörler mikro ve makro temelli olup sosyal, ekonomik, kültürel ve psikolojik yapıya göre toplumdan topluma değişmektedir. Tasarrufları belirleyen faktörlere yönelik birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan bir tanesi Dünya Bankası’nın 1999 yılında dünya genelinde yapmış olduğu tasarruf parametrelerini belirlemeye yönelik olan çalışmadır. Buna göre, büyüme ve gelir, kamu tasarrufları-özel tasarruf kombinasyonu, geleceğe yönelik belirsizlikler, demografik yapı, kent-kırsal kesim oranı ve finansal yapıların gelişmişliğinin ülkelerin tasarruf oranları üzerinde etkili olan faktörler olduğu

---

²⁴ Osman Demir, Fehim Bakırcı, “Türkiye’de İşsizlik Sorunu ve Büyüme İşsizlik İlişkisi”, **Üçüncü Uluslararası Türk Dünyası, Sosyal Bilimler Kongresi**, Celalabat, 05-09 Haziran 2005, s. 3-4.

²⁵ Özlem Gökteş Yılmaz, “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, İ.Ü., İ.İ.B.F., **Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı 2, 2005, s. 63-76.

sonucuna varılmıştır²⁶. Bu faktörlerin yanısıra, gelir, ticaret hadleri, enflasyon, kredi, reel faiz hadleri, servet etkisi ve demografinin de tasarruflar üzerinde belirleyici olduğu çalışmalar da bulunmaktadır.

4.3.1. Büyüme ve Gelir

Dünya Bankası Kürede Tasarruf olarak adlandırılan projeye, büyüme oranı ile tasarruf arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Buna göre büyümeden tasarruflara doğru bir ilişkiden söz edilebilirken, tasarrufların verimli alanlara yönelmemesinin bir sonucu olarak tasarruflardan büyümeye doğru bir ilişkiden söz edilemez²⁷. Carroll ve Weil yaptığı analizde büyümeden tasarruflara doğru doğrusal bir ilişki tespit etmiştir. Rodrik büyüme sıçramalarını incelediği raporunda, büyümede eşik atlamalarının beraberinde kalıcı tasarruf artışlarını getirdiğini ortaya koymuştur²⁸. Modigliani'ye göre yurtiçi tasarruf ve gelir büyümesi arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Tobin'e göre ise, gelecek belirsiz olduğu için ortalama tasarruf oranı sabittir. Gelecekte gelir artışı beklentisi ise tüketimin artıp tasarrufun azalmasına neden olur. Bu durumda büyüme ile tasarruf arasındaki ilişki kopabilir. Masson vd. 1995 yılında 21 gelişmiş ülke ve 40 gelişmekte olan ülkede büyümeden tasarruflara doğru anlamlı ilişki tespit etmiştir²⁹.

Ekinci ve Gül'ün Türkiye ekonomisini 1960-2004 döneminde inceleyen çalışmaları iktisadi büyümeden tasarruflara doğru tek yönlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur³⁰. Düzgün, 1987-2007 arasındaki dönemde özel tasarrufları analiz

---

²⁶ World Bank, Saving in the World the Stylized Facts, **World Bank Policy Bulletin**, 1999, (Çevrimiçi) <http://www.worldbank.org/research/projects/savings>, 24.05.2011.

²⁷ A.e.

²⁸ Caroline Van Rijckeghem, Murat Üçer, "Türkiye'de Tasarruf Oranı'nın Evrimi ve Başlıca Belirleyicileri: Doğru Politikalar İçin Çıkarılacak Dersler", **EAF**, Yayın No: EAF-RR/09-02, Haziran 2009, s. 21-22.

²⁹ Aykut Ekinci, Ekrem Gül, "Türkiye'de Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Uygulamalı Bir Analiz (1960-2004)", **Dumlupınar Üniversitesi S.B.D.**, Sayı 19, Aralık 2007, s.171-172.

³⁰ A.e. s. 178.

eden çalışmada GSYİH ile özel tasarruflar arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir³¹.

Özkan, Günay ve Ertaç, Türkiye’de 1968-1994 arasındaki dönemi analiz etmiş ve gelir düzeyi ile özel kesim tasarrufları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Araştırmaya göre büyüme oranının tasarruflar üzerinde anlamlı bir etkisi yoktur³².

4.3.2. Kamu Tasarrufları ve Özel Tasarruflar

Dünya Bankası’nın Küresde Tasarruf Raporu’na göre, kamu tasarruflarının özel sektör tasarrufları üzerinde dışlayıcı (*crowd-out*) etkisi bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kamu tasarrufu artışına özel sektör tasarrufu azalmayla cevap vermektedir³³. IMF’nin 2005 ve 2007 yıllarında yapmış olduğu çalışmalar dahil panel veri analiziyle yapılan tüm çalışmalar, kamu tasarruflarının, özel tasarrufları azalttığını ortaya koymaktadır. GOÜ’de ters yönlü ilişkinin etkinliği azalmaktadır. IMF’nin 2007 yılında Türkiye verileriyle yaptığı analizde, kamu tasarrufları ile özel tasarruflar arasında negatif yönlü bir ilişki tespit etmiştir³⁴.

Corbo 1991 yılında, 1980-1987 yılları arasındaki süreci panel veri analiziyle incelemiş ve kamu tasarruflarındaki bir artışın özel tasarrufları düşürdüğü ve yüksek vergi uygulanması halinde ise beklentilere bağlı olarak özel tasarruf haddinin yine düşme eğilimi gösterdiğini ortaya koymuştur³⁵. Summers’ın ekonometrik analizinin sonuçları da özel harcamaların vergilendirilmesinde ortaya çıkan bir değişimin,

---

³¹ Recep Düzgün, Türkiye’de Özel Tasarrufların Belirleyicileri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 32, Ocak-Haziran 2009, s. 173-189.

³² K. Metin Özcan, Aslı Günay, Seda Ertaç, “Determinants of Private Savings Behaviour in Turkey”, **Applied Economics**, 2003, Vol:35. s. 1405-1416.

³³ World Bank, **a.g.e.**

³⁴ Rijckeghem ve Üçer, **a.g.e.**, s. 23-24.

³⁵ Sevinç Yaraşır, Binhan Elif Yılmaz, “OECD Ülkelerinde Özel Tasarruflar : Bir Bakış (1999-2007)”, **Maliye Dergisi**, Sayı 169, Ocak-Haziran 2011, s. 143.

özel tasarruf oranlarında önemli artışlara yol açmaktadır. Vergi uygulamalarının yanısıra faiz oranlarındaki artışlar da, tasarruflarda anlamlı artışlara yol açmaktadır³⁶.

Poterba ve Summers'ın Ricardo'nun denklik teorisini ABD verileri ile test eden çalışmalarında elde ettikleri bulgu, federal bütçe açıklarının ulusal tasarrufları azalttığı sonucunu teyid etmektedir. Bu yaklaşım Barro'nun yaklaşımıyla örtüşmektedir. Summers ve Weil, ABD ve Kanada'nın 35 yıllık verilerini incelemiş ve vergilerin özel tasarruflar üzerinde güçlü bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Corbo ve Schmidt, gelişmekte olan 13 ülkeyi kapsayan panel veri çalışmasında, ulusal tasarruflar üzerinde kamu politikalarının etkinliği araştırılmıştır. Buna göre ülke içi enflasyon ve faiz oranlarındaki değişimlerin yarattığı etkiye kıyasla kamu politikalarının dolaylı etkileri önemsiz olarak gösterilmiştir. Çalışmaya göre, cari kamu harcamalarındaki kesintilerin veya vergi artışlarının özel tasarruflar üzerinde anlamlı etkileri olduğu belirtilmekle birlikte, daha yüksek kamu tasarruflarının, sadece özel tasarruflardaki bir azalmayla dengelendiği belirtilmektedir³⁷.

4.3.3. Dış Ticaret Haddi

Harberger-Laursen-Metzler etkisine göre, ticaret hadlerindeki iyileşmenin, tasarruflar üzerinde olumlu bir etkisi olmakta ve cari açığı dengeleyici sonuçlar ortaya çıkarmaktadır³⁸. Ülke lehinde gelişen dış ticaret hadlerinin tasarrufu arttırıcı etkisi olduğu yaklaşımı 2005 yılında IMF tarafından yapılan çalışmada da ortaya konmuştur. Özcan, Günay ve Ertaç 2003 yılında Türkiye ekonomisi için yaptıkları çalışmada dış ticaret hadleriyle tasarruflar arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiş olmasına karşılık, IMF'nin 2007 yılında yaptığı çalışma Türkiye için bu ilişkiyi teyid etmemiştir³⁹. Özcan vd. 1995 yılında yaptıkları çalışmada Türkiye'de ticaret hadleri

---

³⁶ Muammer Şimşek, "Türkiye'deki Bütçe Açıklarının Ulusal Tasarruflara Etkileri", s. 4. (Çevrimiçi) <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/1225.pdf>, 12.08.2011.

³⁷ Şimşek, **a.g.e.**

³⁸ Düzgün, **a.g.e.**, s. 174.

³⁹ Rijckeghem ve Üçer, **a.g.e.**, s. 21.

şoklarının tasarruf oranını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır⁴⁰.

4.3.4. Enflasyon

Masson, Bayoumi ve Samiei 1998 yılında yaptıkları bir çalışmada enflasyon ile tasarruflar arasındaki ilişkiyi doğrulamışlardır. Enflasyonist belirsizlik ortamında, gözlem, ihtiyati tasarruf eğilimi ile tutarlı sonuçlar vermiştir. Özcan, Günay ve Ertaç ile IMF'nin 2005 yılında yapmış olduğu çalışma, Türkiye için de bu etkileşimi doğrulamıştır⁴¹. Dünya Bankası Küresel Tasarruf raporu ise olumsuz beklentilerin toplam tasarrufları azaltırken, özel kesim tasarruflarını arttırdığını ortaya koymaktadır⁴². Özcan vd. Türkiye'de enflasyonun tasarrufları pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Friedman, Blejer ve Leiderman, Levi ve Makin, Koray yaptıkları çalışmada, yüksek enflasyonun büyümeyi engellediği, işsizliği arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Enflasyon ve tasarruf arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalarda beklenen ve beklenmeyen enflasyonun, bireylerin tüketim ve tasarruf kararlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Deaton, Howard beklenmeyen enflasyonun ihtiyati tasarrufları arttırdığını ortaya koymuştur. Juster ve Wachtel reel gelirin dalgalandığı bir ortamda belirsizlikten dolayı cari tasarrufların artacağını ileri sürmüştür. Leff ve Sato gelişmekte olan ülkelerde dayanıklı tüketim mallarına olan talep nedeniyle tasarrufların azalacağını iddia etmişlerdir. Celasun ve Tansel yaptıkları araştırmada ülkemizde enflasyonist ortamda tasarrufların artacağını ifade etmişlerdir⁴³.

---

⁴⁰ Zehra Abdioğlu, Metin Berber, "Türkiye'de Yurtiçi Tasarruf ve Belirleyicileri", **Giresun Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Çalıştayı**, 2006, s. 232.

⁴¹ Rijckeghem ve Üçer, **a.g.e.**, s. 21.

⁴² World Bank, **a.g.e.**

⁴³ Oğuz Aşırım, "Enflasyon ve Tasarruf İlişkisinin Kesintisiz Zaman Modeli", **TCMB**, Tartışma Tebliği, No:9407, Temmuz 1994, s. 235.

4.3.5. Demografi

Leff 1969 yılında, 47'si az gelişmiş, 20'si gelişmiş Batı ve 7'si Doğu Avrupa ülkesi olmak üzere 74 ülkede tasarruf oranları ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemiş ve bu çalışmasının sonucunda, bağımlılık oranlarının tasarruf oranları üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymuştur. Gupta ise 1971 yılında, Leff'in çalışmasında elde ettiği bulguları reddetmiştir. Gupta'ya göre, bağımlılık oranı, gelişmekte olan ülkelerde tasarruf oranının bir belirleyicisi değildir. Gupta, bağımlılık oranının, çalışan nüfusun kişi başına düşen gelir düzeyinin, asgari yaşam düzeyinden daha fazla olması halinde, tasarrufları etkileyeceğini ileri sürmüştür⁴⁴. Dünya Bankasının raporuna göre nüfusun yaş dağılımı da tasarruflar üzerinde belirleyicidir. Bu yaklaşıma göre, bir ülkede yaş dağılımı tasarrufları etkilemektedir. Genç nüfusun tasarruf oranı yüksek iken yaşlı nüfusun tasarruf oranı düşüktür⁴⁵.

4.3.6. Reel Faiz Hadleri

Giovannini 1985 yılında yaptığı çalışmasında reel faiz oranının tasarruflar üzerindeki etkisini önemsiz bulmuştur. Schmidt-Hebbel 1992, Botswort 1993'te, Fry 1995'te, Edwards 1996 ve Masson 1998'de yaptıkları çalışmalarda reel faiz oranları ile tasarruflar arasında bir ilişkiye rastlamamışlardır. Ostry ve Reinhart'ın 1995 yılında ve Loayza vd. 2000 yılında yaptıkları çalışma reel faiz oranıyla, tasarruflar arasında pozitif ancak zayıf bir ilişki tespit etmişlerdir. Summers ise 1982 yılında yaptığı çalışmasında reel faizlerle tasarruflar arasında pozitif ve güçlü bir ilişkiyi tespit etmiştir⁴⁶.

4.3.7. Servet Etkisi

Net servet etkisi, veri bir kamu harcamasının, vergiler yerine, borçlanmayla

---

⁴⁴ Abdioğlu ve Berber, **a.g.e.**, s. 231.

⁴⁵ World Bank, **a.g.e.**

⁴⁶ Ebru Çağlayan, "Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkileri", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.**, C:XXI, Sayı 1, 2006, s. 424.

finanse edilmesinin, toplam talebi arttıracığı yönündeki yaklaşımdır. Diğer bir ifadeyle genişletici bir maliye politikasının servet etkisi yaratarak, tüketimi arttıracığı yönündeki beklentidir. Net servet etkisi, tüketimin bütüncül harcanabilir gelir veya bütüncül servet tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Buna göre, bireylerin portföylerinde buldukları devlet tahvilleri, servet etkisi yaratarak toplam talebi arttırmakta, ancak bir süre sonra faiz oranlarının yükselmesine ve yatırım harcamalarının geri çekilmesine neden olmaktadır. Ricardocu Denklik Teoremi ise, kamu harcamalarının borçlanarak finanse edilmesinin gelecekte vergi artışı beklentisi yaratacağı için, özel tüketimin gerileyerek tasarrufların artmasına neden olacağını ve maliye politikalarının etkinliğini azaltacağını ifade etmektedir⁴⁷

4.4. Veri, Yöntem ve Ampirik Bulgular

4.4.1. Veri ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, 1962-2009 yılları için Türkiye ekonomisinde tasarruf, istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Çalışmada tasarruf değişkeni olarak toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme değişkeni olarak Gayri Safi Yurt İçi Hasıla, istihdam değişkeni olarak ise istihdam oranı ele alınmıştır.

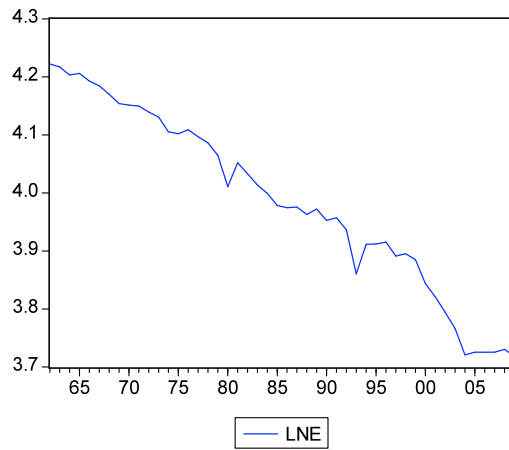
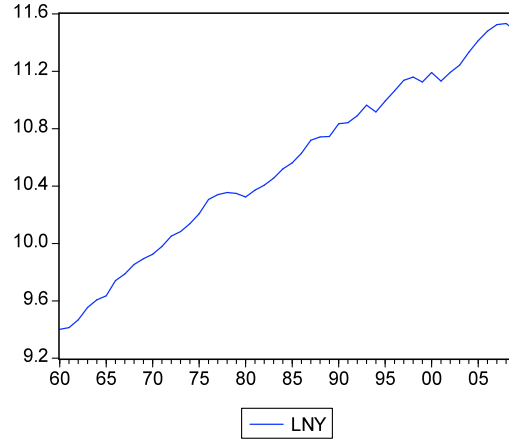
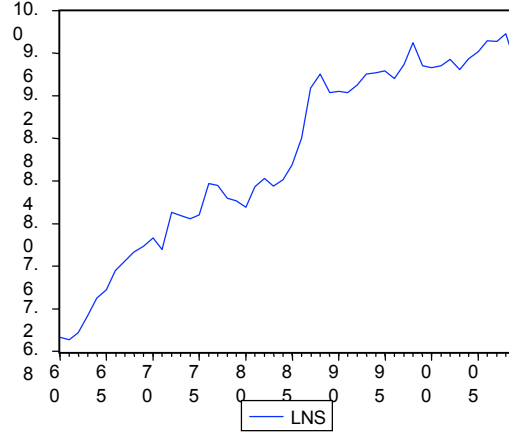
Toplam yurt içi tasarruf ve gayri safi yurtiçi hâsıla değişkenleri Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri (World Development Indicators) veritabanından, istihdam oranı değişkenine ait veriler ise Tuncay Bulutay'dan elde edilmiştir. Cari değişkenler olarak elde edilen toplam yurt içi tasarruf ve gayri safi yurt içi hâsıla değişkenleri, yine Dünya Bankası Gelişme Göstergeleri (World Development Indicators) veritabanından elde edilen 1998=100 bazlı Gayri safi yurt içi hâsıla deflatörü kullanılarak reel değişkenler haline getirilmiştir. Son olarak her üç değişken de doğal logaritmaları alınarak ampirik analize dahil edilmiştir. Analizde kullanılan

---

⁴⁷ Turan Yay, "Ricardocu Denklik Teoremi", (Çevrimiçi) <http://turanyay.org/files/other/ricardo.pdf>, 25.09.2011.

toplam yurt içi tasarruflar (LNS), gayri safi yurt içi hasıla (LNY) ve istihdam (LNE) değişkenlerine ait grafikler Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Değişkenlere ait Grafikler

4.4.1.1. Durağanlık Kavramı

İktisadi zaman serileri dönemler içerisinde ortaya çıkan bir takım etkilere sahiptir. Bu etkiler iktisadi zaman serisinin bileşenleri olarak da adlandırılmaktadır. Herhangi bir iktisadi zaman serisi genel olarak dört bileşenden oluşmaktadır. Bu etkiler (bileşenler); trend, mevsim, konjonktürel ve arıza etkilerdir. Bu etkiler arasında diğerlerine göre daha önemli olarak nitelendirilebilecek etki, trend etkisidir. Trend etkisi, iktisadi zaman serisinin zaman içerisindeki genel eğilimini (artış ya da azalış) yansıtmaktadır. Mevsim etkisi ise iktisadi zaman serisinin aylık ya da üç aylık gözlemler şeklinde elde edilmesi durumunda ortaya çıkabilecek bir etkidir.

İktisadi zaman serilerinin kullanıldığı ampirik çalışmalarda değişkenlerin zaman içerisinde ortalama ve varyans değerlerinin sabit olması varsayımı değişkenlerin “durağanlık” durumunu ortaya çıkarmaktadır. Herhangi bir zaman serisinin ortalaması ve varyansı zamana bağlı olarak değişmiyorsa bu durum iktisadi zaman serisinin durağan olduğunun göstergesidir. y_t zaman serisinin ortalaması ve varyansına ait gösterim aşağıdaki gibidir:

$$E(y_t) = \mu \quad (3)$$

$$Var(y_t) = E(y_t - \mu)^2 = \sigma^2 \quad (4)$$

Durağanlık kavramı iktisadi zaman serilerinin kullanıldığı analizlerde büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan durağan olmayan değişkenlerle yapılan çalışmaların güvenilirliği tartışmalı hale gelmektedir. Bir iktisadi zaman serisinin durağan-dışı davranışlar göstermesi, bu zaman serisinin maruz kaldığı herhangi bir şokun etkisinin kalıcı olacağını göstergesidir. İktisadi zaman serisinin durağan-dışı davranışlar göstermesinin altında yatan sebeplerden en önemlisi sahip olduğu trend etkisidir. Trend etkisi stokastik (tesadüfi) bir yapıya sahipse zaman serisinin durağan-dışılığının ortadan kaldırılması için değişkenin birinci mertebeden farkının alınması gerekmektedir. Fark durağan süreç olarak da adlandırılan bu süreçlerde, farkın

alınmasıyla herhangi bir şokun etkisi kalıcı olmaktan çıkmaktadır. Diğer taraftan trend etkisi deterministik (tesadüfi olmayan) bir yapıya sahipse zaman serisinin durağan-dışıılığının ortadan kaldırılması amacıyla zaman serisine ait trend etkisinin elimine edilmesi gerekmektedir. Bu süreç ise trend durağan süreç olarak nitelendirilmektedir.

y_t zaman serisi için fark durağan süreç aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir:

$$y_t = y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

$$y_t - y_{t-1} = \Delta y_t = \varepsilon_t \quad (6)$$

y_t zaman serisi için trend durağan süreç ise aşağıdaki gibi gösterilebilmektedir:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \varepsilon_t \quad (7)$$

$$y_t - (\hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 t) = \varepsilon_t \quad (8)$$

İktisadi zaman serileri hem stokastik trendde hem de deterministik trendde sahip olabilmektedirler:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 t + y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (9)$$

4.4.1.2. Birim Kök Testleri

İktisadi zaman serileri ile yapılan analizlerde, bu serilerin durağan olması gerektiği varsayımından hareketle değişkenlerin durağanlık durumlarının sınanmasında literatürde kullanılan birçok yöntem bulunmaktadır. Bu yöntemler içerisinde ön plana çıkan yaklaşım “birim kök testleri”dir. Bir zaman serisinin birim köke sahip olması durağan-dışı bir yapıya sahip olduğunun göstergesi olarak nitelendirilmektedir.

Literatürde kullanılan birçok birim kök testi bulunmaktadır. İlk kez Dickey ve Fuller (1979) tarafından ortaya konulan birim kök kavramı ile iktisadi zaman serilerinin durağanlıklarının sınanabilmesi mümkün olmuştur.⁴⁸ Bu anlamda geliştirilen ilk test de Dickey-Fuller (DF) birim kök testi olarak adlandırılmaktadır. DF birim kök testine ait model yapısı aşağıdaki gibidir:

$$y_t = \rho y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (10)$$

Bu modelde $H_0 : \rho \geq 1$ hipotezi (durağan-dışılık) sınanarak zaman serisinin durağan olup olmadığına karar verilmektedir. Bu modelden farklı olarak modelde yer alan bağımlı değişkenin birinci farkı alınarak aşağıdaki gibi de yazılabilmektedir:

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (11)$$

Bu modelde ise $H_0 : \delta = 0$ hipotezi sınanmakta ve değişkenin durağanlık durumuna karar verilebilmektedir. Ancak DF birim kök testinde $H_0 : \delta = 0$ hipotezinin sınanmasında klasik t testi kullanılamamaktadır. Dickey ve Fuller (1976) tarafından hesaplanan tau (τ) istatistiği kullanılmaktadır. DF birim kök testinde

---

⁴⁸ David A. Dickey, Wayne A. Fuller, “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root”, **Journal of American Statistical Association**, Vol.74, No:366, 1979, pp. 427-431.

modele ilave edilmesi mümkün deterministik bileşenler (sabit terim ve trend değişkeni) dikkate alındığında üç farklı durumdan bahsedilmektedir. Bu durumlardan ilki modelde hiçbir deterministik bileşenin olmadığı durumudur:

$$\Delta y_t = \delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (12)$$

İkincisi ise deterministik bileşenlerden sadece sabit terimin modele eklendiği durumdur:

$$\Delta y_t = \beta_0 + \delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (13)$$

Üçüncü ve son durum modele hem sabit terimin hem de trend değişkenin eklendiği durumdur:

$$\Delta y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (14)$$

Her üç durumda da $H_0 : \delta = 0$ hipotezi sınanmakta ve hesaplanan tau (τ) istatistiğinin mutlak değerce, Dickey ve Fuller (1976) tarafından elde edilen kritik tau (τ) değerlerinin mutlak değerinden büyük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmekte ve serisinin durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Daha sonra Dickey ve Fuller (1981)⁴⁹, yukarıda anlatılan modellerde ortaya çıkabilecek otokorelasyon sorununu bertaraf etmek amacıyla, bu modellere Δy_t değişkeninin geçmiş dönem değerlerinin eklenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Δy_t değişkeninin geçmiş dönem değerlerinin modele eklenmesi ile bu birim kök tetsi Genişletilmiş Dickey-Fuller (Augmented Dickey-Fuller, ADF) testi olarak adlandırılmaktadır. ADF testinde kullanılan modelin en genel hali aşağıdaki gibidir:

---

⁴⁹ David A. Dickey, Wayne A. Fuller, "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", **Econometrica**, Vol.49, No: 4, 1981, pp. 1057-1072.

$$\Delta y_t = \beta_0 + \beta_1 + \delta y_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (15)$$

Bu modelde de tıpkı DF testinde olduğu gibi $H_0 : \delta = 0$ hipotezi birim kökün varlığının araştırılmasında sınanmaktadır. ADF testinde Δy_t değişkeninin kaç adet geçmiş dönem değerinin modele ekleneceği diğer ifadeyle uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike (AIC) ve Schwarz (SC) bilgi kriterleri kullanılabilir. Akaike (AIC) ve Schwarz (SC) bilgi kriterlerine ait değerler aşağıdaki formüller yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$AIC = \ln\left(\frac{ESS}{T}\right) + \frac{2k}{T} \quad (16)$$

$$SC = \ln\left(\frac{ESS}{T}\right) + \frac{k \cdot \ln T}{T} \quad (17)$$

Bu formüllerdeki T örneklem sayısını, ESS kalıntı kareler toplamını, k ise değişken sayısını ifade etmektedir.

Türkiye’de tasarruf, istihdam ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin araştırıldığı bu çalışmada kullanılacak olan ADF birim kök testinin yanı sıra Phillips ve Perron (1988) tarafından geliştirilen birim kök testi de kullanılmıştır. Phillips-Perron (PP) birim kök testi DF birim kök testini temel alan bir birim kök testidir. DF birim kök testinden en belirgin farkı; birim kökün araştırıldığı modellere ait hata terimleri ile ilgili varsayımların daha esnek olmasıdır. DF birim kök testinde hata terimlerinin otokorelasyonsuz ve sabit varyanslı olması gerektiği varsayımından hareketle PP birim kök testinde parametrik olmayan teknikler kullanılarak bu varsayımların içerisinde hata terimlerinin değişen varyanslı olması durumunda bile kullanılması mümkün kılınmıştır.

4.4.1.3. Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizleri

İktisadi zaman serilerinin ortalama ve varyans değerlerinin zamana bağlı olarak değişmesi diğer bir ifadeyle durağan-dışı davranışlar sergilemesi durumunda yapılan ekonometrik analizlerin güvenilirliği tartışmalı hale gelmektedir. Özellikle durağan olmayan değişkenlerle kurulan regresyon modellerine ait t ve F testi sonuçlarının güvenilirliği ortadan kalkmaktadır. Granger ve Newbold (1974)⁵⁰, durağan olmayan değişkenler kullanılarak kurulan regresyon modellerinin “sahte regresyon” sorununa neden olacağını ortaya koymuşlardır. Sahte regresyonun en belirgin göstergesi regresyon modelinin belirginlik katsayısının, Durbin-Watson (DW) test istatistiğinden daha büyük bir değere sahip olmasıdır.

Durağan olmayan zaman serilerinin durağan hale getirmenin yöntemlerinden en önemlisi olan “fark alma” işlemi ise serilere ait uzun dönemli bilgi kayıplarına neden olduğundan farkı alınmış serilerle kurulacak regresyon modellerinin de sonuçları tartışmalı hale gelecektir. Bu nedenle “eşbütünleşme” kavramı ile bahsedilen sorunların üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Eşbütünleşme kavramı, durağan olmayan zaman serilerinin doğrusal kombinasyonlarının durağan olabileceği temelinden hareket etmektedir. Eşbütünleşme analizi ve bu analiz üzerinden geliştirilen “Hata Düzeltme Modeli” yardımıyla değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler ekonometrik olarak belirlenebilmektedir. Durağan olmayan diğer bir ifadeyle stokastik trende sahip değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ile bu değişkenler arasında uzun dönemli ilişkiler belirlenebilmektedir.

Literatürde ilk kez Engle ve Granger (1987)⁵¹ tarafından geliştirilen “iki aşamalı eşbütünleşme testi” ile iktisadi zaman serileri arasındaki uzun dönemli ilişkilerin tespit edilmesi mümkün olmuştur. Engle-Granger iki aşamalı eşbütünleşme

---

⁵⁰ C. W. J. Granger, P. Newbold, “Spurious Regressions in Econometrics”, **Journal of Econometrics**, Vol. 2, 1974, pp. 111-120.

⁵¹ R.F. Engle, C. W. J. Granger, “Cointegration and Error Correction: Representation Estimation and Testing”, **Econometrica**, Vol. 55, No.2, 1987, pp. 251-276.

testinde, düzeyde durağan olmayan değişkenlerin doğrusal kombinasyonlarının durağan olabileceği varsayımından hareketle değişkenler arasında kurulacak regresyon modelinden elde edilen kalıntılarla değişkenlerin eşbütünlük olup olmadığı tespit edilebilmektedir. Engle-Granger eşbütünlük testinin iki aşamalı olarak nitlendirilmesinin nedeni, ilk aşamada düzeyde durağan olmayan ve aynı mertebeden durağan hale gelen değişkenlere ait uzun dönem modelinin tahmin edilerek eşbütünlük vektörün belirlenmesi, ikinci aşamada ise uzun dönem modelinden tahmin edilen eşbütünlük vektörün hata düzeltme modelinde kullanılmasıdır.

Durağan olmayan başka bir ifadeyle stokastik trende sahip Y_t ve X_t gibi iki değişken arasındaki eşbütünlük ilişkisini aşağıdaki gösterilen model üzerinden ifade etmek mümkündür:

$$Y_t = \alpha + \beta X_t + \varepsilon_t \quad (18)$$

$$\varepsilon_t = Y_t - \alpha - \beta X_t \quad (19)$$

$$\varepsilon_t \sim N(0, \sigma^2) \quad (20)$$

Uzun dönem modelinin klasik en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesinin ardından elde edilen kalıntıların ortalaması sıfır ve sabit varyanslı olduğu varsayılmaktadır. Kalıntıların elde edilmesinin ardından kalıntı serisinin durağanlığının birim kök testi ile sınanması gerekmektedir. Kalıntıların durağan olması değişkenler arasında eşbütünlük ilişkisinin varlığını ortaya çıkarmaktadır. Kalıntıların birim kök testi ile durağanlığının sınanmasında kullanılan regresyon modeli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta \varepsilon_t = \delta \varepsilon_{t-1} + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta \varepsilon_{t-i} + v_t \quad (21)$$

Yukarıda yer alan modelden hareketle $H_0 : \delta = 0$ hipotezinin sınanmasıyla kalıntıların durağan olup olmadığına karar verilebilmektedir. Hesaplanan test istatistiğinin mutlak değerce, Engle ve Yoo (1986)⁵² tarafından elde edilen kritik değerlerin mutlak değerinden büyük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmekte ve kalıntıların durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Kalıntıların durağanlığı değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin de varlığını göstermektedir. Buna göre ε_t serisi durağan ise Y_t ve X_t değişkenleri eşbütünleşik değişkenlerdir.

Değişkenlerin eşbütünleşik olduklarının belirlenmesinin ardından bu değişkenler arasındaki kısa dönem dinamiklerinin belirlenebilmesi amacıyla değişkenlerin birinci farkları kullanılarak “hata düzeltme modeli” tahmin edilmektedir. Hata düzeltme modelinin en belirgin unsuru uzun dönem modelinden elde edilen kalıntıların bir dönem önceki değerinin hata düzeltme modeline bağımsız değişken olarak eklenmesidir. Hata düzeltme modelinin gösterimi aşağıdaki gibidir:

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta X_{t-i} + \theta \varepsilon_{t-1} + u_t \quad (22)$$

Hata düzeltme modeli en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmektedir ve bu modelde θ parametresinin istatistiksel olarak anlamlılığı kısa dönemde meydana gelen dengesizliklerin uzun dönemde dengeye gelip gelemeyeceği konusunda bilgi vermektedir. Bu parametre -1 ile 0 arasında değerler alabilmekte ve özellikle negatif işaretli olması beklenmektedir. Ayrıca bu katsayı değeri dikkate alınarak $1/\theta$ hesaplamasından faydalanarak kısa dönemde meydana gelen dengesizliğin kaç dönem sonra dengeye geleceği belirlenebilmektedir. .

İki aşamalı Engle-Granger eşbütünleşme testine getirilen en büyük eleştiri ikiden fazla değişken için yapılacak eşbütünleşme sınamalarının eşbütünleşik vektörün belirlenmesi aşamasında yetersiz kalmasıdır. Ayrıca iki adet değişken için

---

⁵² R. F. Engle, B. S. Yoo, “Forecasting and Testing in Co-Integrated Systems”, **Journal of Econometrics**, Vol. 35, No: 1, 1986, pp. 143-159.

eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasında kurulan modelde eşbütünleşme ilişkisine rastlanabilirken, diğer değişken için kurulan modelde ise eşbütünleşme ilişkisine rastlanılamayabilir.

Engle-Granger yönteminin sorunları ve eksiklikleri nedeniyle Johansen (1988)⁵³ tarafından Vektör Otoregresif Modellere (VAR) dayanan çok değişkenli eşbütünleşme testi geliştirilmiştir. Daha sonra Johansen ve Juselius (1990)⁵⁴ VAR modeline sabit katsayı, trendi veya mevsimselliği ifade eden gölge değişkenleri de modele dahil ederek yöntemi daha da geliştirmişlerdir. Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testi özünde Dickey-Fuller birim kök testinin çok değişkenli yapıya genelleştirilmiş halidir:

$$X_t = \Pi_1 X_{t-1} + \Pi_2 X_{t-2} + \dots + \Pi_k X_{t-k} + \varepsilon_t \quad (23)$$

Ancak iktisadi zaman serileri genellikle durağan olmayan süreçler olduğundan yukarıdaki modelin birinci farkı alınarak tekrar yazılması gerekmektedir:

$$X_t = \Gamma_1 \Delta X_{t-1} + \Gamma_2 \Delta X_{t-2} + \dots + \Gamma_{k-1} \Delta X_{t-k} + \Pi X_{t-k} + \varepsilon_t \quad (24)$$

$$\Gamma_i = -I + \Pi_1 + \dots + \Pi_i \quad i = 1, \dots, k \quad (25)$$

Bu denklemlerdeki $\Pi = \alpha\beta'$ katsayılar matrisidir. Burada β matrisi uzun dönem etkilerini gösteren matristir. Değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin araştırılmasında Π katsayılar matrisinin rankından faydalanılmaktadır. Π matrisinin rankının (r) sıfıra eşit olması durumu değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığını ifade etmektedir. r 'nin belirlenmesinde Johansen ve Juselius (1990)

---

⁵³ Soren Johansen, "Statistical Analysis of Cointegration Vectors", **Journal of Economic Dynamics and Control**, Vol. 12, No: 2-3, 1988, pp. 231-254.

⁵⁴ Soren Johansen, Katarine Juselius, "Maximum Likelihood Estimation And Inference On Cointegration With Applications To Demand For Money", **Oxford Bulletin Of Economics And Statistics**, Vol. 52, No: 2, 1990, pp. 169-210.

tarafından önerilen maksimum özdeğer (maximum eigenvalue) ve iz (trace) istatistiği olarak adlandırılan iki farklı test istatistiği kullanılmaktadır. Değişkenlerin eşbütünleşik olması durumunda β matrisinin sıfırdan farklı $\lambda_1 > \lambda_2 > \dots > \lambda_n$ kadar karakteristik kökü (eigenvalue) bulunacaktır. Bütün karakteristik kökler sıfıra eşitse bu durum eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı anlamına gelmektedir.

Johansen eşbütünleşme analizinde kullanılan iz (trace) test istatistiği aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır:

$$\lambda_{trace}(r) = -T \sum_{i=r+1}^n \ln(1 - \hat{\lambda}_i) \quad (26)$$

Maksimum özdeğer (maximum eigenvalue) test istatistiği ise aşağıdaki gibidir:

$$\lambda_{max}(r, r+1) = -T \ln(1 - \hat{\lambda}_{r+1}) \quad (27)$$

Bu formüllerde yer alan T gözlem sayısını, $\hat{\lambda}$ ise β matrisinden elde edilen karakteristik kökler veya özdeğerleri ifade etmektedir. Elde edilen λ_{max} ve λ_{trace} test istatistikleri, Johansen ve Juselius (1990) tarafından hesaplanan kritik değerlerle karşılaştırılabilmektedir. İz (trace) testinde temel hipotez r 'ye eşit ya da daha az sayıda eşbütünleşik vektörün varlığını ifade ederken, maksimum özdeğer (maximum eigenvalue) testinde ise temel hipotez r kadar eşbütünleşik vektörün varlığını ifade etmektedir. Hesaplanan iz ve/veya maksimum özdeğer test istatistiklerinin, kritik değerlerden daha büyük olması durumunda temel hipotez reddedilmektedir.

Eşbütünleşme analizlerinden hareketle değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri de araştırılabilmektedir. Granger (1988)⁵⁵, eşbütünleşik değişkenler

---

⁵⁵ C. W. J. Granger, "Some Recent Development in a Concept of Causality", **Journal of Econometrics**, Vol. 39, No: 1-2, 1988, pp. 199-211.

arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığının hata düzeltme modelinden hareketle iki şekilde belirlenebildiğini ortaya koymuştur. İlk olarak hata düzeltme modelinde yer alan hata düzeltme terimi üzerinden; ikinci olarak ise hata düzeltme modelinde yer alan bağımsız değişkenin gecikmeli değerleri üzerinden nedensellik analizleri gerçekleştirilmektedir. Nedensellik analizinin hata düzeltme modelleri kullanılarak gerçekleştirilmesi durumunda aşağıdaki denklemlerden yararlanılmaktadır:

$$\Delta Y_t = \delta_1 + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_j \Delta Y_{t-j} + \theta_1 \varepsilon_{t-1} + u_t \quad (28)$$

$$\Delta X_t = \delta_2 + \sum_{i=1}^n \lambda_i \Delta X_{t-i} + \sum_{j=1}^n \gamma_j \Delta Y_{t-j} + \theta_2 \varepsilon_{t-1} + v_t \quad (29)$$

Yukarıda yer alan hata düzeltme modelinde m ve n değerleri gecikme uzunluklarını, ε_{t-1} hata düzeltme terimini göstermektedir. Kısa dönemde X_t değişkeninden Y_t değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını, X_t değişkeninin gecikmeli değerleri için $H_0 : \alpha_i = 0$ hipotezi sınanmaktadır. Yapılan χ^2 veya F testi sonuçlarına göre bu hipotezin reddedilmesi kısa dönemde X_t değişkeninden Y_t değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını ifade etmektedir. Uzun dönemde X_t değişkeninden Y_t değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığının tespiti ise t testi yardımıyla $H_0 : \theta_1 = 0$ hipotezinin sınanması ile mümkün olmaktadır. Bu hipotezin reddedilmesi uzun dönemde X_t değişkeninden Y_t değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Kısa dönemde Y_t değişkeninden X_t değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını, Y_t değişkeninin gecikmeli değerleri için $H_0 : \gamma_j = 0$ hipotezi sınanmaktadır. Yapılan χ^2 veya F testi sonuçlarına göre bu hipotezin reddedilmesi kısa dönemde Y_t değişkeninden X_t değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığını ifade etmektedir. Uzun dönemde Y_t değişkeninden X_t değişkenine doğru

bir nedensellik ilişkisinin varlığının tespiti ise t testi yardımıyla $H_0 : \theta_2 = 0$ hipotezinin sınanması ile mümkün olmaktadır. Bu hipotezin reddedilmesi uzun dönemde Y_t değişkeninden X_t değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

4.4.2. Ampirik Bulgular

Türkiye’de toplam yurt içi tasarruflar (LNS), istihdam (LNE) ve ekonomik büyüme (LNY) değişkenleri arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada ampirik analizde ilk olarak değişkenlerin durağanlık mertebeleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri yardımıyla araştırılmıştır. Değişkenlerin düzey değerlerine uygulanan ADF ve PP birim kök testlerine ait sonuçlar sırasıyla Tablo 16 ve Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 16: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Düzey Değerlerine ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Gecikme Sayısı	τ istatistiği
LNS	0	-1.502924*
LNY	0	-2.253445*
LNE	0	-3.21114*

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde temel hipotez olan birim kökün varlığının reddedilemediğini ifade etmektedir.

Tablo 17: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Düzey Değerlerine ait PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Bant Genişliği	Z(t) istatistiği
LNS	6	-1.305542*
LNY	0	-2.253445*
LNE	2	-3.187838*

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde temel hipotez olan birim kökün varlığının reddedilemediğini ifade etmektedir.

Tablo 16’da yer alan ADF birim kök testi sonuçlarına göre %5 anlamlılık seviyesinde toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme ve istihdam değişkenlerinin düzey değerlerinde birim köke sahip oldukları, durağan olmadıkları

görülmektedir. Ayrıca Tablo 17’de yer alan PP birim kök testi sonuçları da değişkenlerin düzey değerlerinde birim köke sahip oldukları, durağan olmadıkları desteklemektedir.

Değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadıklarının tespit edilmesinin ardından bu kez değişkenlerin birinci farkları alınarak değişkenlere ADF ve PP birim kök testleri uygulanmıştır. Değişkenlerin birinci farklarına uygulanan ADF ve PP birim kök testi sonuçları sırasıyla Tablo 18 ve Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 18: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Birinci Farklarına ait ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Gecikme Sayısı	τ istatistiği
$\Delta(LNS)$	0	-5.308507*
$\Delta(LNY)$	1	-2.090388*
$\Delta(LNE)$	0	-6.400433*

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde temel hipotez olan birim kökün varlığının reddedildiğini ifade etmektedir. “ Δ ” birinci fark operatörünü göstermektedir.

Tablo 19: Toplam yurt içi tasarruflar, İstihdam ve Ekonomik Büyüme Değişkenlerinin Birinci Farklarına ait PP Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Bant Genişliği	$Z(t)$ istatistiği
$\Delta(LNS)$	0	-5.308507*
$\Delta(LNY)$	4	-3.527197*
$\Delta(LNE)$	4	-6.552671*

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde temel hipotez olan birim kökün varlığının reddedildiğini ifade etmektedir. “ Δ ” birinci fark operatörünü göstermektedir.

Tablo 18 ve Tablo 19’da yer alan, değişkenlerin birinci farklarına uygulanan ADF ve PP birim kök testlerinin sonuçlarına göre %5 anlamlılık seviyesinde toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme ve istihdam değişkenlerinin birim köke sahip olduğu temel hipotez reddedilmiştir. Buna göre değişkenlerin tümü birinci mertebeden durağan, $I(1)$ değişkenlerdir.

Toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme ve istihdam değişkenlerinin birinci dolayısıyla aynı mertebeden durağan değişkenler olduklarının anlaşılmasının

ardından değişkenler arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkiler Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testi yardımıyla araştırılmıştır. Analizde Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testinin kullanılmasının başlıca nedenleri bu testin, iki aşamalı Engle-Granger yöntemine göre daha üstün olması ve analizde kullanılan değişken sayısının ikiden fazla olmasıdır.

Toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkilerin araştırılmasında kullanılan Johansen çok değişkenli eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20: Toplam Yurt İçi Tasarruflar, Ekonomik Büyüme ve İstihdam Değişkenlerine Uygulanan Johansen Çok Değişkenli Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Hipotezler	Özdeğer	İz İstatistiği	Kritik Değer	Olasılık
Hiç	0.585043	55.33471*	35.19275	0.0001*
En fazla 1 tane	0.194758	14.87401	20.26184	0.2337
En fazla 2 tane	0.101237	4.909857	9.164546	0.2934

Hipotezler	Özdeğer	Maksimum Özdeğer İstatistiği	Kritik Değer	Olasılık
Hiç	0.585043	40.46071*	22.29962	0.0001*
En fazla 1 tane	0.194758	9.964149	15.8921	0.3376
En fazla 2 tane	0.101237	4.909857	9.164546	0.2934

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde temel hipotez olan eşbütünleşme ilişkisinin bulunmadığı hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre, değişkenler için araştırılan eşbütünleşik vektör sayısının sınındığı hipotezlerden sadece hiç bütünleşik vektörün bulunmadığı hipotezi %5 anlamlılık seviyesinde reddedilebilmiştir. Buna göre toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme ve istihdam arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır ve bu ilişki bir adet eşbütünleşik vektöre sahiptir.

Johansen eşbütünleşme testi ile toplam yurt içi tasarruflar, ekonomik büyüme ve istihdam değişkenleri arasında bir adet eşbütünleşik vektörün tespit edilmesinin ardından, bu eşbütünleşik vektörün matematiksel olarak ne şekilde yazılacağıının tespit edilmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle tespit edilen eşbütünleşik vektörden hareketle oluşturulacak uzun dönem modelinde bağımlı (içsel) ve bağımsız (dışsal)

değişkenlerin hangi değişkenler olacağına karar verilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle zayıf dışsallık testi yardımıyla hangi değişkenlerin dışsal veya içsel olduğuna karar verilebilmektedir. Zayıf dışsallık testi hangi değişkenin dışsal olduğuna karar verebilmek için söz konusu eşbütünleşik vektörde o değişkene “1” kısıtının getirilmesi ile uygulanmaktadır. Zayıf dışsallık testi sonuçları Tablo 21’de verilmiştir.

Tablo 21: Zayıf Dışsallık Testi Sonuçları

Değişkenler	Kısıt Vektörleri	χ^2 Testi İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
LNS	(1 0 0)	5.708473	4	0.2220
LN _Y	(0 1 0)	14.92847*	4	0.0049*
LNE	(0 0 1)	2.990911	4	0.5593

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde temel hipotez olan değişkenin zayıf dışsal olduğu hipotezinin reddedildiğini ifade etmektedir.

Zayıf dışsallık testi sonuçlarından hareketle %5 anlamlılık seviyesinde ekonomik büyüme değişkeninin içsel değişken olduğu ancak toplam yurt içi tasarruflar ve istihdam değişkeninin zayıf dışsal değişken olduğu görülmektedir. Buna göre eşbütünleşik vektörden hareketle oluşturulacak uzun dönem modellerinde, ekonomik büyüme değişkeninin bağımlı değişken kabul edilerek yapılacak yorumların doğru olacağı anlaşılmaktadır.

Zayıf dışsallık testi sonuçları, değişkenler arasında tespit edilen bir adet eşbütünleşik vektörün toplam ekonomik büyüme değişkenine ifade edildiği uzun dönem modeli aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned}
 LN_Y &= 16.794 + 0.298 LN_S - 2.163 LN_E \\
 &\quad (1.726) \quad (0.058) \quad (0.310) \\
 t &\quad 9.726 \quad 5.139 \quad 6.961
 \end{aligned} \tag{30}$$

Yukarıda yer alan uzun dönem modelinde parantez içindeki değerler ilgili parametreye ait standart hataları göstermektedir. Uzun dönem modelinden elde edilen sonuçlardan hareketle %5 anlamlılık seviyesinde toplam yurt içi tasarruflar

ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Toplam yurt içi tasarruflarda meydana gelecek %1’lik bir artış ekonomik büyümeyi yaklaşık olarak %0.30 oranında arttıracaktır. İstihdam ise ekonomik büyüme üzerinde %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel açıdan anlamlı ancak negatif bir etkiye sahiptir. Buna göre istihdamda meydana gelebilecek %1’lik artış ekonomik büyümeyi %2.16 oranında azaltacaktır.

Uzun dönem modellerinin tahmin edilmesinin ardından değişkenler arasındaki kısa dönemli ilişkilerin belirlenmesi ve nedensellik analizlerin gerçekleştirilmesi amacıyla hata düzeltme modelleri kullanılmıştır. Hata düzeltme modellerinin çalışmaya uyarlanmış şekli aşağıdaki gibidir:

$$\Delta LNS_t = \delta_1 + \sum_{i=1}^m \alpha_i \Delta LNY_{t-i} + \sum_{j=1}^m \beta_j \Delta LNE_{t-j} + \theta_1 ECT_{t-1} + \psi \quad (31)$$

$$\Delta LNY_t = \delta_2 + \sum_{i=1}^m \gamma_i \Delta LNS_{t-i} + \sum_{j=1}^m \lambda_j \Delta LNE_{t-j} + \theta_2 ECT_{t-1} + \psi \quad (32)$$

$$\Delta LNE_t = \delta_3 + \sum_{i=1}^m \phi_i \Delta LNS_{t-i} + \sum_{j=1}^m \psi_j \Delta LNY_{t-j} + \theta_3 ECT_{t-1} + \psi \quad (33)$$

Hata düzeltme modellerinin tahmininde m gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike bilgi kriterinden (AIC) faydalanılmıştır. Akaike bilgi kriterinden hareketle uygun gecikme uzunluğu “2” olarak belirlenmiş ve hata düzeltme modeli tahmin edilmiştir. Tahmin edilen hata düzeltme modellerine ait sonuçlar Tablo 22’de gösterilmektedir.

Tablo 22’de verilen hata düzeltme modellerinin tahmin sonuçları incelendiğinde; kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde toplam yurt içi tasarrufların negatif yönlü ve anlamlı bir etkisi bulunurken, istihdamın ise pozitif yönlü ve anlamlı bir etkisi bulunmaktadır. Toplam yurt içi tasarruflar üzerinde ise kısa dönemde ne ekonomik büyümenin ne de istihdamın herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Son olarak yine istihdam üzerinde ise kısa dönemde ne ekonomik büyümenin ne de toplam yurt içi tasarrufların herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Ayrıca bağımlı değişkeni iktisadi büyüme olan hata düzeltme modelinde yer alan hata düzeltme terimine ait katsayı yaklaşık olarak -0.27 olarak elde edilmiştir. Hata düzeltme teriminin -1 ile 0 değerleri arasında yer alması teorik açıdan beklentileri karşılamaktadır. Buna göre hata düzeltme terimine ait katsayının -0.27 olarak elde edilmesi kısa dönemde meydana gelen dengesizliklerin uzun dönemde giderilebileceği; söz konusu sistemde ortaya çıkabilecek dengesizliğin 4 (1/0.27) dönem (yıl) sonra ortadan kalkacağı anlamına gelmektedir.

Tablo 22: Hata Düzeltme Modellerine ait Tahmin Sonuçları

Değişkenler	$\Delta LN Y_t$	$\Delta LN S_t$	ΔLNE_t
ECT_{t-1}	-0.266354 (0.07131) [-3.73504]*	0.175227 (0.27755) [0.63134]	0.075775 (0.04548) [1.66628]
$\Delta LN Y_{t-1}$	0.28472 (0.16952) [1.67954]	1.267645 (0.65978) [1.92132]	-0.045374 (0.1081) [-0.41972]
$\Delta LN Y_{t-2}$	0.061225 (0.15942) [0.38405]	0.135908 (0.62045) [0.21905]	-0.057995 (0.10166) [-0.57048]
$\Delta LN S_{t-1}$	-0.145373 (0.04838) [-3.00468]*	-0.115654 (0.1883) [-0.61419]	0.047595 (0.03085) [1.54262]
$\Delta LN S_{t-2}$	-0.005386 (0.05543) [-0.09716]	-0.024441 (0.21573) [-0.11330]	0.027319 (0.03535) [0.77287]
ΔLNE_{t-1}	0.895717 (0.30851) [2.90339]*	-0.411148 (1.20071) [-0.34242]	-0.314955 (0.19673) [-1.60091]
ΔLNE_{t-2}	0.032491 (0.33371) [0.09736]	-2.229263 (1.29881) [-1.71639]	-0.141574 (0.21281) [-0.66526]

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel açıdan anlamlılığı ifade etmektedir.

Analizde son olarak hata düzeltme modelleri üzerinden nedensellik analizlerine yer verilmiştir. Nedensellik analizine ait sonuçlar Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23: Nedensellik Analizi Sonuçları

Temel Hipotez	χ^2 Test İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık Değeri
$LNS \not\rightleftharpoons LNY$	9.035963*	2	0.0109*
$LNE \not\rightleftharpoons LNY$	9.461111*	2	0.0088*
$LNY \not\rightleftharpoons LNS$	4.215827	2	0.1215
$LNE \not\rightleftharpoons LNS$	3.033067	2	0.2195
$LNY \not\rightleftharpoons LNE$	0.663476	2	0.7177
$LNS \not\rightleftharpoons LNE$	2.970188	2	0.2265

Not: * %5 anlamlılık seviyesinde temel hipotez olan nedensellik yoktur hipotezinin reddedildiğini göstermektedir.

Nedensellik analizi sonuçlarına göre kısa dönemde %5 anlamlılık seviyesinde toplam yurt içi tasarruflardan ekonomik büyümeye ve istihdamdan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı belirlenmiştir. Diğer taraftan kısa dönemde %5 anlamlılık seviyesinde istihdamdan toplam yurt içi tasarruflara, ekonomik büyümeden toplam yurt içi tasarruflara, ekonomik büyümeden istihdama ve toplam yurt içi tasarruflardan istihdama doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

SONUÇ

İktisat teorileri, 1929 dünya ekonomik buhranıyla bozulan üretim ve istihdam dengesini yeniden sağlayacak politikalara odaklanmıştır. II. Dünya savaşının ardından gelen yıllarda ülkeler yeniden yapılanma sürecine girmiş ve yatırım harcamalarındaki artışı ekonomik büyüme takip etmiştir. Ancak 1960'lara gelindiğinde ülkeler arasında büyüme farklılıkları ortaya çıkmış ve geliştirilen iktisat teorileri ve bu alanda yapılan ampirik çalışmalar ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarını açıklamaya yönelmiştir.

İktisadi büyümede yatırımları çıkış noktası olarak kabul eden yaklaşım, yatırımların istihdamı, ve kişi başına hasılayı arttıracığı yönündedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde istihdamı arttırmada gerekli olan yatırımların finansmanında yaşanan sıkıntı sermaye miktarı ve sermaye stokunun oluşumunda dış kaynak bağımlılığını beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan, ulusal tasarruflarla büyüme ve istihdam arasındaki ilişki küresel dünyada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde büyük önem arz etmektedir. Gerek iktisat teorisi gerekse bu alanda yapılan ampirik çalışmalar özellikle işsizlik ve enflasyonun birlikte tırmanmaya başladığı 1960'lı yıllardan itibaren ulusal tasarruf büyüme ve istihdam ilişkisine yoğunlaşmıştır.

Klasik teori tasarruf ve yatırımların eşitliği üzerine kuruludur. Dolayısıyla tasarruf oranındaki bir artış herhangi bir sızıntı olmadan yatırımlara dönüşerek hasılayı arttırır. Yatırımlar ve tasarruflar faizin bir fonksiyonudur ve faiz tasarruf arzı ile yatırım talebinin buluştuğu noktada dengededir. Bu bakımdan tasarruf eğiliminde bir artış olursa faiz oranları düşer, yatırımlar ve arz artar ve talep arza eşit miktarda artacağı için emek talebi emek arzına eşit olacak ve piyasa fiyatların ve ücretlerin esnek olduğu bir ortamda tam istihdam noktasında kendiliğinden dengeye gelecektir.

Keynes'e göre bir ekonomide üretim ve istihdam seviyesi yatırım miktarına bağlıdır. Zira Keynes'in teorisinin çıkış noktası toplam taleptir ve toplam talep

yatırım ve tüketim harcamalarından oluşmaktadır. Keynes'e göre tüketim harcamaları tasarruf eğilimi ve faiz oranlarına bağlıdır. Buna göre bireyler faiz oranına göre parayı ya tutacaklar yada tüketeceklerdir. Bu durum bir beklenti teorisini beraberinde getirir. Beklentiler tasarrufları ve faiz oranını, faiz oranları ise yatırımları belirlemektedir. Yatırımlarda aynı şekilde faiz oranı beklentilerine göre yapılır. Burada belirleyici olan sermayenin marjinal verimliliği ve likidite tercihidir. Yatırımlar, sermayenin marjinal verimliliği arttıkça atacaktır. Yatırım harcamaları çoğaltan yoluyla milli gelirden bir artış yaratır. Eksik istihdam durumunda yatırım harcamalarındaki bir artış sadece milli geliri arttıracak fiyatlar genel seviyesi bundan etkilenmeyecektir. Gelir düzeyindeki artış tasarrufları arttıracak ve yatırım-tasarruf eşitliği sağlanacaktır. Ekonomi eksik kapasite durumunda bulunduğu için üretim miktarının artması istihdam seviyesinin de artmasını sağlar.

1950'lerde Solow'la birlikte anılmaya başlanan Neo-Klasik büyüme teorisinin öngörüsüne göre, ekonominin başlangıçta durgun durumda olmadığı bir süreçte toplum gelirinin daha büyük bir kısmını tasarruf etmeye karar verirse, tasarruf-yatırım eşitliğinde tasarruf fazlası ortaya çıkacaktır. Tasarruflardaki artış, işçi başına sermaye ve işçi başına üretimi arttırmaktadır. Diğer bir ifadeyle ekonomi durağan durumda değilken tasarrufların artışı beraberinde büyümeyi getirecektir. Bu noktadan hareketle ekonomi yeni bir durağan durum dengesine ulaşır. Durağan durumda tasarruf artışı büyüme hızına etki etmemektedir. Ancak, yüksek tasarruf oranına sahip olan ekonomiler, durgun durumda daha zengin ve daha yüksek üretim seviyesine sahip olacaklarını belirtmek gerekmektedir. Neoklasik büyüme modelinde büyüme hızı dışsal bir değişkendir. Sistemin içsel değişkenleri tarafından belirlenemez. Ekonomiyi durgunluktan çıkaracak olan dinamik, modelin dışında kabul edilen teknolojik yeniliklerdir. Ancak Solow teknolojiyi girişimcilerin çabasıyla ortaya çıkan bir değer olarak ifade etmemiş bu noktada teori eksik kalmıştır.

Harrod-Domar modelinde elde edilmek istenen kalkınma hızı, tasarruf oranı ile sermayenin marjinal verimliliğinin çarpımına eşittir. Tasarruf oranındaki bir

artış sermaye-çıkıtı oranını artırarak durağan durum gelir düzeyini arttıracaktır. Bu durumda büyüme tasarruf oranıyla doğru, sermaye/hasıla katsayısı ters orantılı olarak artar. Sermaye/hasıla katsayısı “bir birimlik hasıla artışı için ne kadar sermayeye (yatırım) ihtiyaç duyulduğu ya da bu birikimi sağlamak için milli gelirin ne kadarının tasarruf edilmesi gerektiğini göstermektedir. Modelin çıkış noktası tasarruf artışının etken olduğu yatırımlardır. Yatırım artışı beraberinde istihdam ve hasıla artışını getirecektir.

Büyüme ve tasarruf arasındaki ilişki teoride tüketim fonksiyonları çerçevesinde de incelenmektedir. Dönemler arası Bütçe Sınırlaması hipotezi Fisher tarafından geliştirilmiştir. Teoriye göre, tüketici bugünkü tüketimiyle gelecekteki tüketimi arasında bir zaman tercihi yapmak durumundadır. Gelecekte gelirinin artacağını beklerse tüketimini bugünden arttırabilir. Teoriye göre borçlanma kısıtı yoktur. Model bu nedenle diğer iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir. Keynes tarafından geliştirilen Mutlak Gelir Hipotezi'ne göre, tüketim harcamalarıyla bugünkü kullanılabilir gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Keynes, gelir arttıkça zaman içerisinde ortalama tüketimin azalacağını belirtmiştir. Kuznets'in 1869-1936 dönemi için yapmış olduğu çalışma milli gelirden çok ciddi artışlar olmasına karşılık ortalama tüketim eğiliminin Keynes'in iddia ettiğinin aksine azalmayıp sabit kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Geliştirilen bir diğer teori Nispi Gelir Hipotezidir. Nispi Gelir Hipotezine göre, ailelerin tüketim harcamaları mensubu oldukları gelir gruplarına bağlıdır. Hanehalklarının gelir dağılımında yer aldıkları dilim onların tüketim harcama modellerini tayin etmektedir. Aileler içerisinde yer aldıkları nispi gelir gruplarının harcama modellerinden bağımsız olarak hareket etmezler.

Sürekli Gelir ve Ömür Boyu Gelir hipotezi teorileri beklenen gelecekteki gelir düzeyleri ve şu andaki gelir düzeyine bağlı tüketim tercihlerini ifade etmektedir. Keynesgil mutlak gelir hipotezine göre, gelir arttıkça gelirin daha büyük bir bölümü tasarrufa ayrılacaktır. Yani bu insanların gelirleri arttıkça daha az tüketim daha çok tasarruf edecekleri anlamına gelmektedir. Ömür Boyu Gelir hipotezi ise bireyleri yaşam süreleri içinde tüketimlerini olası en iyi dağıtmak amacıyla uzun dönemli planlayan kişiler olarak ele alır. Bu teoriye göre bireyler yaşamın her evresinde

yaptıkları tüketimden maksimum toplam faydayı sağlamaya çalışırlar ancak bireyler yaşamları boyunca aynı geliri elde edemeyebilirler bu yüzden tüketim ve tasarruf planlarını uzun dönemli yaparlar. Rasyonel Bekleyişler Hipotezine göre, bireyler tüketim kararlarını sürekli gelirlerine göre almaktadır ve ortalama tüketimlerini ancak beklenmedik bir olay neticesinde değiştirmektedirler. Bu türden olaylar hakkında tahminde bulunmak mümkün değildir. Bu nedenle tüketimin izlediği yol rassal (tesadüfi) bir yoldur.

Tüketim teorileri geliştirdiği yaklaşımlarla tüketim ve tasarruf eğilimlerine açıklık getirmeye çalışmaktadır ve çıkış noktaları gelir artışıdır. Yapılan ampirik çalışmalar, gelir dışında tasarruflar üzerinde belirleyici olan birçok faktör olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmalara göre, tasarrufları etkileyen faktörlerin başında büyüme ve gelir artışı gelmektedir. Tasarruf oranlarını etkileyen bir diğer faktör geleceğe yönelik belirsizliklerdir. Bir ülkenin sahip olduğu demografik yapı, kentleşme ve göç olgusu, tarım sektörünün genişliği, ve finansal yapıların gelişmişliğinin ülkelerin tasarruf oranları üzerinde etkili olan faktörler olduğu söylenebilir. Bu faktörlerin yanısıra, gelir, ticaret hadleri, enflasyon, kredi, reel faiz hadleri ve servet etkisinin de tasarruflar üzerinde belirleyici olduğu yönünde araştırmalar bulunmaktadır.

Dünya Bankası'nın Kürede Tasarruf olarak adlandırılan projesi, büyüme oranı ile tasarruf arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit etmiştir. Buna göre büyümeden tasarruflara doğru pozitif yönlü bir ilişkiden söz edilebilir. Carroll, Weil ve Rodrik yaptığı analizde büyümeden tasarruflara doğru doğrusal bir ilişki tespit etmiştir. Modigliani'ye göre yurtiçi tasarruf ve gelir büyümesi arasında pozitif bir ilişki söz konusudur. Masson vd. 1995 yılında 21 gelişmiş ülke ve 40 gelişmekte olan ülkede büyümeden tasarruflara doğru anlamlı ilişki tespit etmiştir.

Tasarruf oranını belirleyen diğer bir faktör ekonomide kamu tasarrufu ile özel tasarruf etkileşimidir. Dünya Bankası'nın Kürede Tasarruf Raporu'na göre, kamu tasarruflarının özel sektör tasarrufları üzerinde dışlayıcı (*crowd-out*) etkisi bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle kamu tasarrufu artışına özel sektör tasarrufu

azalmayla cevap vermektedir. Ülkemizde kamu tasarruflarının artması, özel sektör üzerinde dışlama etkisi yaratırken, Japonya gibi Asya ülkelerinde kamu sektörü tasarruf artışına özel sektör tasarrufları da artarak cevap vermektedir. Ancak bu noktada Japonya'da vergi oranlarının OECD ortalamasına göre düşük olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Tasarruflar üzerindeki diğer bir belirleyici faktör, ticaret hadleridir. Ticaret hadlerindeki iyileşmenin, tasarruflar üzerinde olumlu bir etkisi olmakta ve cari açığı dengeleyici sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Ülke lehinde gelişen dış ticaret hadlerinin tasarrufu arttırıcı etkisi olduğu yaklaşımı 2005 yılında IMF tarafından yapılan çalışmada da ortaya konmuştur. Karşılaştırmalı Üstünlükler teorisi kapsamında az gelişmiş ülkeler ihrac ettikleri tarımsal ürünler karşılığında teknolojik ürünler ithal etmekte ve sanayi yatırımlarını gerçekleştirebilmek için ithal sermaye malı kullanmaktadır. Bu durum Gelişmekte Olan Ülkenin aleyhine bir dış ticaret haddinin ortaya çıkmasına neden olmakta, ülkenin tasarrufları olumsuz yönde etkilenmektedir. Gelişmekte Olan Ülkelerde bu yapı ile mücadelede düşük kur yüksek ulusal para politikaları uygulanmaktadır. Ancak bu takdirde ithalat artıp ihracat azalarak dış ticaret açığının daha da büyümesine sebep olmaktadır. Gelişmekte Olan Ülkeler gerek iç borç, gerekse 1970'lerin ikinci yarısından itibaren artan dış borç yükü nedeniyle yüksek faiz politikaları takip etmek durumunda kalmıştır. Uygulanan yüksek faiz politikaları kamu borç yükünü attırdığı için kamu tasarrufları üzerinde olumsuz etki yaratmakta, diğer taraftan yüksek faiz nedeniyle özel sektör tasarrufları hazine bonosu ve devlet tahviline yönelmektedir. Bu durum yatırımların iç kaynakla finansmanı sorununu beraberinde getirmektedir.

Masson, Bayoumi ve Samiei 1998 yılında yaptıkları bir çalışmada enflasyon ile tasarruflar arasındaki ilişkiyi doğrulamışlardır. Enflasyonist belirsizlik ortamında, ihtiyati tasarruf eğiliminin artacağı yönündeki yaklaşım, yapılan ampirik çalışmalarla, birçok ülke grubu için doğrulanmıştır. Bulgular, özellikle beklenen enflasyonla, tasarruflar arasında doğrusal bir ilişki olduğu yönündedir.

Tasarruf oranlarını belirleyen diğerk bir faktör demografik yapıdır. Yapılan çalışmalar toplumun demografik özellikleriyle tasarruf oranları arasında nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre, yaşlı ve genç nüfus dağılımı, tüketim ve tasarruf kararları üzerinde etkindir. Genç nüfusun geliri yüksek ve gelecek dönem için tasarruf oranları da yüksektir. Yaşlı nüfus ise gelirin düştüğü ve tasarrufların azaldığı bir dönemi temsil etmektedir. Ancak farklı ülkelerde yapılan araştırmalar farklı sonuçları beraberinde getirmektedir. Gelişmiş Avrupa ülkelerinde emekli maaşlarının yüksek olması ve beklenen yaşam süresinin uzunluğuna karşılık hastalıkların getirdiğı belirsizlik ortamında yaşlı nüfusun da tasarruflarının yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Ancak makro anlamda nüfusun yaşlı olması bağımlı oranını arttıracığı için toplam tasarruflar üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Diğerk taraftan ülkemizde olduğu gibi işgücüne katılım oranının (İKO) düşük olduğu ülkelerde bağımlı nüfus sayısı artacağı için tasarruflar üzerinde negatif bir etkisi olacağı söylenebilir. İstihdam oranına paralel artan, faal nüfus artış oranında tasarruflar üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Ekonomi literatüründe genel yaklaşım, sermaye birikiminin yatırımları arttıracığı, yatırımların da kişi başına hasıla ve geliri arttırarak tasarrufları arttıracığı yönündedir. Bu alanda yapılan birçok ampirik çalışmada, yurtiçi tasarrufları yüksek olan ülkelerin yatırımlarının da yüksek olduğu ve bu yüksek oranlı yatırımların ekonomik büyümeyi çok hızlı bir şekilde arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Feldstein ve Horioka 16 OECD ülkesini analiz eden çalışmalarında yurtiçi yatırımlarla yurtiçi tasarruflar arasında güçlü bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır. Yatırım ve tasarruf oranları arasındaki uzun dönemli ilişki, Dooley vd., Feldstein ve Bacchetta, Murphy, Obstfeld, Miiler, Tesar, Bodman, Coakley vd. ve Jansen tarafından da doğrulanmıştır. Ülkemizde yurtiçi yatırım yurtiçi tasarruf ilişkisini Heldstein-Horioka yaklaşımıyla analiz eden Bolatoğlu, 1970-2003 yılları arasındaki dönemde Türkiye’de yurtiçi yatırımlarla yurtiçi tasarruflar arasında uzun dönemli bir ilişki tespit etmiştir. Ancak ilişkinin birebir olmamasını “alıkonulan tasarruf katsayısı” şeklinde ifade etmiştir.

Oysa az gelişmiş ülkelerde kişi başına gelirin ve tasarruf eğiliminin düşük olması gelirin daha çok tüketime yönelmesine imkan tanırken, yatırımlar için gerekli olan finansman kaynakları yaratılamamaktadır. Bu kapsamda, yatırımların kaynağını oluşturan sermaye birikimi yetersiz kalmakta ve ekonominin dengeli ve sürdürülebilir bir büyüme ortamında istihdam yaratma performansı düşmektedir.

McKinnon-Shaw hipotezi mali serbestleşmeyi temel alan bir yaklaşımı temsil etmektedir. Hipoteze göre, finansal serbestleşme, yatırımları ve tasarrufları arttırarak iktisadi büyümeyi hızlandırmaktadır. Finansal serbestleşme reel faiz politikalarıyla tasarrufları uyarmaktadır. Ancak Türkiye 1990’larda finansal derinlik sürecine girmiş olmasına rağmen, finansal serbestleşmenin tasarruf-yatırım denklığı üzerinde pozitif bir etkisi olmamış ve sabit sermaye yatırımlarını destekleyen bir kredi havuzu oluşturamamıştır. Tezin çıkış noktası olan yüksek faiz, bu faiz üzerinden borçlanmak zorunda kalan kesimden, rantıye kesimine doğru gelir dağılımını değiştirmektedir. Türkiye tecrübesi, böyle bir durumda kaynakların yatırım eğilimi en düşük kesimlerin elinde toplandığını ve kalkınma sürecinin olumsuz etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Dış kaynakların ekonomik büyümede önemli bir faktör olduğu görüşünde olan iktisatçılara göre ise tasarruf hacmini yani yatırım miktarını çoğaltmak, büyüme hızını arttırmak demektir. O halde tasarruf katsayısının düşük olması büyümeyi engelleyen bir faktördür. Ekonomi bu durumdayken dış borç almak, mevcut tasarruflara katılarak büyüme hızının yükselmesini sağlayacaktır. Marjinal tasarruf eğiliminin ortalama tasarruf eğiliminden büyük olması halinde, milli gelirde meydana gelen artış, yurtiçi yatırılabılır kaynakları da çoğaltacaktır. İç tasarrufların artmasıyla, dış tasarruflara olan ihtiyaç ortadan kalkacaktır.

Ancak tezin II. ve III. Bölümlerinde yapılan analizde, OECD ülkelerinde 1960-2009 döneminde tasarruf oranlarının, finansal serbestleşmenin başladığı 1970’lerin ikinci yarısından itibaren düşmeye başladığı, büyüme oranının 1960’larda en yüksek seviyede iken giderek düşme trendi gösterdiği, istihdamın ise OECD ülkeleri genelinde büyüme ile ters yönde hareket ettiği gözlemlenmiştir.

OECD ülkelerinde tasarrufların GSYİH içerisindeki payı, 1960'lardan itibaren analiz edildiğinde 1960-1969 döneminde bu oranın %19.22 olduğu, 1970'lerde dünya enerji buhranı ile birlikte artış göstererek %23.96'ya çıktığı ancak 80'li yıllarda finansal serbestleşme ile birlikte düşme trendine girerek %22.87 ve 1990'larda %22.80'e gerilediği görülmektedir. 2000-2009 döneminde tasarruf oranları ortalama olarak %23.39'a yükselmekle birlikte 2008 finans krizi ile birlikte tasarruf oranlarının %3.6 daralarak %23.94 ve 2009 yılı itibarıyla de %12.1 gerileyerek %21.3'e düştüğü görülmektedir.

İstihdam oranı ise OECD ülkeleri genelinde büyüme ile ters yönde hareket etmiştir. 1960'larda %48 olan ortalama istihdam oranı 1970-1979 döneminde artarak %63.11 olmuş bu artış 1980'lerde %63.85 ve sırasıyla 1990-1999 döneminde %64.66 ve 2000'lerde %65.45'e yükselmiştir. 2008 finans krizi ile birlikte OECD ülkeleri genelinde istihdam oranı bir önceki yıla göre sadece %0.06 artış göstermiş 2009 yılı itibarıyla de istihdamda %2.64 daralma kaydedilmiştir.

GSYİH artış oranı ise 1960'larda ortalama %4.88 iken, on yıllık ortalamalarla hesaplandığında sırasıyla 1970-1979'da %3.79, 1980-1989'da %2.79, 1990-1999 yılları arasında %2.45 ve 2000-2009 aralığında %1.84'e gerilemiştir. 2008 finans krizinde ekonomilerde ciddi bir daralma gözlemlenmiş ve OECD ülkeleri, 2008 yılında %0.3 büyüme kaydederken, 2009 yılında ortalama olarak %3 daralma kaydedilmiştir.

Dönemler itibarıyla işsizlik oranlarına baktığımızda 1960-1969 yılları arasında OECD ülkelerinde ortalama işsizlik oranı %4.52'dir. 1970-1979 döneminde bu oran %4.19'a gerilemiştir. Finansal liberalizasyonun hızlandığı dönem olan 1980-1989 yılları arasında OECD ülkeleri genelinde işsizlik oranı %7.26'ya yükselmiştir. Bu trend, 1990-1999 döneminde yumuşak bir dönüşle %7.19'a inmiştir. İşsizlik oranındaki gerileme trendi 2000-2009 aralığında da devam etmiş ve işsizlik oranı %6.68'e gerilemiştir. 2009 yılında OECD ülkeleri içerisinde ikinci en yüksek işsizlik oranı %14.33 ile Türkiye ekonomisine aittir. Bu dönemde %18.11'lik işsizlik oranıyla, İspanya'da birinci sırada yer almıştır.

Tezin IV.Bölümüne yer alan ve Türkiye ekonomisinin 1960-2009 dönemini inceleyen ampirik analizin sonuçları da OECD ülkeleri genelindeki trende benzer bulgular ortaya koymaktadır. Buna göre, uzun dönemde, %5 anlamlılık seviyesinde Türkiye ekonomisinde toplam yurt içi tasarruflar ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Toplam yurt içi tasarruflarda meydana gelecek %1'lik bir artış ekonomik büyümeyi yaklaşık olarak %0.30 oranında arttıracaktır. İstihdam ise ekonomik büyüme üzerinde %5 anlamlılık seviyesinde istatistiksel açıdan anlamlı ancak negatif bir etkiye sahiptir. Buna göre istihdamda meydana gelebilecek %1'lik artış ekonomik büyümeyi %2.16 oranında azaltacaktır. Kısa dönem nedensellik ilişkisinin sonuçlarına göre ise %5 anlamlılık seviyesinde toplam yurt içi tasarruflardan ekonomik büyümeye ve istihdamdan ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisinin varlığı belirlenmiştir. Diğer taraftan kısa dönemde %5 anlamlılık seviyesinde istihdamdan toplam yurt içi tasarruflara, ekonomik büyümeden toplam yurt içi tasarruflara, ekonomik büyümeden istihdama ve toplam yurt içi tasarruflardan istihdama doğru bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Türkiye'de tasarruflar, ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. İlişkinin yönü, Türkiye'nin gelişmesi açısından Tasarruf/GSYİH oranını arttırmasının önem arzettiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu oranın arttırılması kolay bir hedef gibi görünmemektedir. Tasarruf oranının arttırılması, toplumun davranış formasyonunun zaman içerisinde tasarruf lehine dönüşümünü, özel tasarrufların giderek azalmasının temel nedenlerinin ortaya konmasını ve tasarrufları verimli yatırım alanlarına kanalize edecek gelişmiş para ve sermaye piyasası düzenlemelerini gerekli kılmaktadır.

OECD ülkelerinin genelinde, 1980'li yıllarda bir yandan artan likidite bolluğu ve dış kaynak girişi ile birlikte tüketimin artıp tasarruf oranlarının gerilemesi gözlemlenirken diğer yandan büyüme istihdam arasındaki ilişkinin zayıfladığı görülmektedir. Türkiye'de de 1980'li yılların sonlarından itibaren finansal sisteminde aşırı şişme ile birlikte büyüme ile istihdam arasındaki ilişki göz ardı edilmiştir.

Türkiye’de finansal liberalizasyon dönemi ile birlikte ülkeye giren dış kaynak, iç tasarruflara eklenip tasarruf hacmini ve yatırımları beklenen ölçüde arttıramamıştır. Çünkü dış kaynak artışına ulusal tasarruflar azalışla cevap vermiştir. Ayrıca Türkiye ekonomisinde kamu tasarrufu artışına, özel kesim tasarruflarını azaltarak cevap vermekte bu ise cari açık artışına neden olmaktadır. 2001 krizinin ardından gelişen likidite bolluğunun da bireyleri tüketime yönelttiği söylenebilir. Türkiye’de 2001 yılı sonrasında özel tasarruf eğiliminde ciddi bir düşüş gözlemlenmektedir.

Türkiye ekonomisinde 1990-2001 yılları arasında tasarruf-yatırım dengesinde kamu sektörü tasarruf açığı verirken özel sektör tasarruf fazlası vermiştir. Kamu tasarruf-yatırım açığı 2002-2006 yılları arasında azalma eğilimine girmiştir. Kamu dengelerinde sağlanan iyileşmede, bir taraftan kamu tasarruflarındaki iyileşme etkili olurken, diğer taraftan kamu yatırımlarının milli gelir içindeki payında gözlenen gerilemenin rolü bulunmaktadır. Öte yandan, 2002-2006 döneminde kamu tasarruf açığının azalmasının toplam yurtiçi tasarrufları artırması sonucunda dış tasarruflara olan ihtiyacı azaltması beklenirken, bu dönemde özel kesimin tasarruf açığı vermeye başladığı gözlenmektedir.

Türkiye’de 2006 ve 2007 yıllarında kurumsal (şirket) tasarrufları da 2002-2005 yılları arasındaki seviyesinin gerisinde kalmıştır. Bu dönemde özel kesimin dış borcu ciddi miktarda artış göstermiştir. Ancak 2008 krizi ile birlikte yaşanan likidite kısıtının şirket tasarrufları üzerinde pozitif etki yaratacağı söylenebilir. Ancak bu bir taraftan da yatırım ortamının iyileştirilmesine bağlıdır.

2007 yılına gelindiğinde Türkiye’nin tasarruf-yatırım eşitliğinde, yatırımlar lehine bir bozulma gözlemlenmiştir. Diğer bir ifadeyle toplam yatırımlar artarken toplam tasarrufların giderek azaldığı dikkat çekmektedir. Bu sonuç, Türkiye’de toplam yatırımlar içerisinde dış kaynakların payının arttığını, yurtiçi tasarrufların payının ise azaldığını göstermektedir. Yatırım-tasarruf dengesizliği ise ülkemizde dış açıkların artmasına neden olmuştur. Son dönemlerde ülke tasarrufunun çok üzerinde yatırım yapan Türkiye’de cari denge açığını toparlamak için kurları yükseltip faiz

oranlarını düşürmekten ziyade, gelire göre tüketim yapmanın ve dış tasarruflara yönelmektense iç tasarrufları arttırmanın daha doğru bir politika olacağı söylenebilir. Türkiye’de 2010 yılının ilk çeyreğinde tasarrufların GSYİH içindeki payı, ekonomik büyüme hızındaki artışın ve üçüncü çeyrekte tüketim harcamalarının GSYİH içindeki payının önceki dönemlere göre düşmüş olmasının etkisiyle yükselmiştir. Diğer taraftan, bu gelişmede özel sektör yatırım harcamalarının GSYİH içindeki payının düşmüş olmasının da etkisi olduğu söylenebilir.

Türkiye’de iç tasarrufların GSYİH’ye oranını genel olarak düşüktür. Bu durum birkaç nedene bağlı olarak açıklanabilir. Türkiye’de finansal piyasaların yeterince derinleşmemiş olması tasarrufların yatırımlara dönüşme sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer bir neden nüfusun demografik özellikleridir. Türkiye’de bağımlı nüfusun (0-15 yaş ve 65 yaş üstü nüfus) çokluğu, tasarrufların azalışının etkenlerinden bir tanesidir. Türkiye işgücüne katılma oranı yıllar itibariyle düşmekte olup bu durum yüksek seyreden işsizlik oranlarının bir sonucudur. Türkiye dış ticarete rekabet avantajını tarım ve imalat sanayi ürünlerine karşılık teknolojik ürünler olarak yürüttüğü bir yapı içerisinde hareket etmektedir. Türkiye ekonomisi gerek iç gerekse dünya konjonktüründen kaynaklanan ekonomik ve siyasi krizlerle ortaya çıkan gelir kayıpları içerisinde. Tasarruf oranının düşük olması ayrıca, kişi başına gelirin düşük düzeyde olması, yüksek cari açıklar, kamunun yaptığı borçlanmalar ve bu borcun finansmanı için özel tasarrufa başvurulması, kredi kartının yaygınlaşması ve tüketici kredileri kullanımındaki artış, kentleşme, nüfusun değişen yapısıyla birlikte gelen bağımlılık oranı, yaşam beklentisinin artması gibi birçok demografik ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır.

Türkiye’de özel sektör tasarruflarının arttırılabilmesi için güçlü bir finans sektörüne ihtiyaç duyulmaktadır. Tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesinde finansal kurumların sayı ve çeşidinin arttırılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda özel sosyal sigorta sisteminin tasarruflar üzerindeki olumlu etkisinden söz edilebilir. Tasarrufların üretim sürecine dahil olabilmesi için ülkede güvenli bir yatırım ortamı oluşturulması ve tasarruflar için verimli yatırım alanlarının teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Sermaye piyasalarına getirilen düzenlemelerle kâr getiren tasarruf

ödentileri için yasal güvenceler sağlanmalıdır. Faiz oranlarının kamu tasarrufları ve özel tasarruflar üzerindeki etkisi dikkate alınmalıdır. Kısa süreli sermaye yatırımlarının iç tasarruflar üzerindeki etkisi ve yüksek faiz nedeniyle bankacılık sektöründeki fonların devlet iç borçlanma senetlerine yönelmesi ve özel tasarrufların faiz oranlarına olan duyarlılığı da bu kapsamda ele alınmalıdır. Zira, istihdam yaratmanın temel çıkış noktası yatırımların arttırılmasıdır. Yatırımların en sağlıklı finansman kaynağı ise iç tasarruflardır. İç tasarruflar, yatırımların emisyonu arttırarak finanse edilmesini önler. İthal edilmiş tasarruf iç tasarrufların antienflasyonist gücüne sahip değildir.

Tezin IV. Bölümünde yer alan ampirik analizin dikkate aldığı diğer bir parametre Türkiye’de büyüme ile istihdam arasındaki ilişkidir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye’de büyüme ile istihdam arasındaki ilişki kopmuştur. Bilindiği üzere dış kaynaklara bağımlı olmadan büyümenin yolu sermaye birikimini iç kaynaklarla tesis etmek ve bu birikimi istihdam dostu verimli sektörlerle yönlendirmektir. Ancak küreselleşme ile birlikte yüksek tasarruf oranları ve yüksek büyüme trendine sahip Asya ülkeleri dışında istihdam oranı ile büyüme arasındaki ilişkinin giderek zayıfladığı gözlemlenmektedir. Küresel açıdan değerlendirildiğinde, küresel eksik istihdam olgusunun temelinde hızlı nüfus ve işgücü artışı, işgücünün niteliğindeki iyileşmeler, istihdam yaratma niteliği düşük olan teknolojik yenilikler ve giderek azalan toplam talep gibi birçok neden bulunmaktadır.

Dünya piyasalarında 1970’lerle birlikte tüketicilerin ürün talepleri değişmiş ve seri üretim ürünleri yerine, kişiye göre farklılaştırılmış esnek ürünleri tercih edilmeye başlanmış ve bunlara paralel olarak toplam talep düşmeye başlamıştır. Bu dönem, kamu harcamalarıyla toplam talebi canlandırarak ekonomiyi harekete geçiren Keynesyen politikaların etkinliğini yitirdiği yıllara tekabül etmektedir. Küreselleşme boyutunda uygulanan dışa açılma politikaları istihdam sayısını azaltarak, işsizliği arttırmıştır.

Türkiye ekonomisinde ise ithal ikamesi programların geçerli olduğu 1980’e kadar, kalkınma planlarında istihdam sorunu iktisadi büyüme hızı ve sanayileşme

çerçevesinde ele alınmıştır. Diğer bir ifadeyle istihdam üretim artış hızının bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. 1980'lerde benimsenen ihracata dayalı büyüme politikası artan dış rekabet gereği ücret ve nispi fiyat politikalarını gündeme getirmiştir. Liberal politikaların bir gereği olarak ücret piyasa şartlarına göre belirleniyor ve bir yandan iç talep kısıılırken diğer yandan maliyetler üzerindeki baskı ortadan kalkıyordu. 1980'lerden sonra KİT'lerin özelleştirilmesiyle istihdam ve işsizlik sorunu piyasa şartlarına teslim edilmiş ve düşük ücret politikalarıyla dış pazarlarda rekabet avantajı sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye ekonomisi 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan kriz neticesinde ekonomik olarak daralmıştır. 2001 krizinden sonra alınan makro ekonomik önlemlerle Türkiye yüksek bir büyüme performansı sergilemiş ve 2006 yılına kadar yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 7 civarı gerçekleşmiştir. 2006 yılından itibaren açık bir şekilde mücadele edilen fiyat istikrarı sağlanmış ve büyüme gibi diğer bazı alanlarda da olumlu gelişmeler elde edilmiştir. 2001 krizinden sonra ekonomik anlamda olumlu gelişmeler yaşanmış, ancak bu güçlü büyüme süreci istihdamı artırma ve işsizliği azaltmada etkisiz kalmıştır. 2002 ve 2003 yıllarında da istihdam daralmaya devam etmiştir. Dolayısıyla krizin ardından iki yıl boyunca istihdamda yaşanan daralma 2004 yılından sonra artmaya başlamıştır. Türkiye'de son yirmi yılda tarımsal istihdamın payı azalmakta ve ekonomi yapısal bir dönüşüm geçirmektedir. Bu bakımdan, Türkiye ekonomisi son otuz yıldır yüksek işsizlik sorunuyla karşı karşıyadır. Nihayet güçlü büyüme performansına karşılık kayda değer istihdam yaratamayan Türkiye ekonomisi, küresel finans krizinin etkilerinin hala devam ettiği günümüzde ciddi bir işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye'de çalışma çağındaki nüfus artışı daima istihdam artışının önünde gitmektedir. Türkiye işgücü piyasalarını olumsuz yönde etkileyen diğer bir etken göçler nedeniyle ortaya çıkan kentsel işsizlik sorunudur. Bu bakımdan Türkiye ekonomisinde verimlilik artışlarının istihdamı olumsuz yönde etkileyen bir faktör olmasının yanısıra tarım kesimi istihdamındaki çözülmeye diğer bir önemli faktördür. Ancak, istihdam ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkide sağlıklı bir nüfus artışının sağlanamaması; ekonomik büyümenin genel olarak emek-dışı

faktörlere dayalı olması, çalışanların ortalama çalışma saatlerinin çok uzun olması, çalışma çağındaki nüfus artış hızının çok yüksek olması, teknolojik değişimlerin istihdama olan olumsuz etkilerinin olması, ekonomik büyümenin bölgesel olarak dengesiz olması, genel olarak kayıt dışı istihdam oranının çok yüksek olması, çocuk işçiliğinin çok fazla olması, etkin politikaların dayandığı sayısal verilerin yokluğu gibi birçok nedenle de ilgilidir.

Türkiye’de büyümenin istihdam yaratmadığı bu süreçte, büyümenin kaynağının emek verimliliğindeki artış olduğu söylenebilir. Gerçekten, Türkiye ekonomisinde 1980’li yıllardan itibaren tüm sektörler için emek verimliliğindeki yıllık ortalama artış oranı, sermaye verimliliğindeki artış oranından daha yüksek gerçekleşmiştir. 2001-2007 döneminde ise doğrudan yabancı sermaye yatırımları sermaye/teknoloji yoğun sektörlerle yönelmiş ve sermaye/teknoloji yoğun sektörlerdeki büyüme oranı çok yüksek iken emek yoğun sektörlerdeki büyüme oranı düşük gerçekleşmiş hatta kimi emek yoğun sektörlerde küçülme ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak, Türkiye’nin dış piyasalarda rekabet ettiği alanlar daha çok emek yoğun sektörlerdir. Bu alanlarda Türkiye’nin emek maliyetinin düşürülmesi rekabet gücünü arttırmanın temel çıkış noktasını teşkil etmektedir. İç talep ve ithalat ile büyüyen Türkiye ekonomisinde döviz kuru politikaları uluslararası rekabette etkisini kaybetmiştir. İhracat giderek artmasına rağmen ithalatın ihracattan daha yüksek bir oranda artıyor olması dış kaynak ihtiyacını arttırmaktadır. Türkiye’de güçlü büyüme döneminde ithalatın bileşenlerine bakıldığında daha çok yatırım malları, makine teçhizat gibi sermaye/teknoloji yoğun sektörlerin kurulumuna yönelik bir alt yapının gerçekleştiği görülmektedir. Bu bakımdan, 2001 krizi ile birlikte uygulanan ekonomi politikaları bu çıkış noktasından hareketle istihdamı baskılayan, önceliğini, enflasyon ve ekonomik büyüme ve mali disipline yönelik olarak geliştiren bir yapı içerisindeydi.

Sonuç olarak, Türkiye’de 2001 krizi sonrasında uygulanan ekonomi politikaları neticesinde iyileşme süreci başlamış ve 2006 yılının sonuna gelindiğinde fiyat istikrarı sağlanarak ekonomi yüksek bir büyüme oranına ulaşmıştır. Ancak 2008 finans krizinin etkileri, ABD ve Avrupa ekonomilerinde yarattığı durgunluk kadar

olmasa da Türkiye ekonomisi üzerinde de etkilerini göstermiş ve ekonominin halen dışsal nedenli dalgalanmalara karşı hassasiyeti olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye ekonomisinin halen hassas dengeler üzerinde olmasının temel nedeni giderek genişleyen cari işlemler açığıdır. Cari işlemler açığı ise Türk ekonomisinin kendi tasarrufları veya kaynakları dışında dış tasarrufları ve kaynakları kullanıyor olmasının bir sonucudur. Dolayısıyla ekonominin temel sorunu cari işlemler açığı değil cari işlemler açığına yol açan nedenlerdir. Türkiye’de büyümenin kaynaklarına bakıldığında iç talebe ve ithalata dönük bir ekonomik modelin unsurları görülmektedir. Yüksek büyüme döneminin bir gerekliliği olarak özel tüketim ve yatırım harcamalarında bir artış olduğu gibi, yatırımlarda da kâr beklentisinden dolayı sermaye/yoğun sektörlere doğru bir yönelim gözlemlenmektedir. Bu durum bir yandan cari açığı diğer yandan ekonominin istihdamı baskılayarak dış piyasalarda rekabet avantajı yaratma çabasını açıklamaktadır. Bu bakımdan, Türkiye’de elde edilen yüksek büyüme performansının istihdam yaratmadığı yönündeki yaklaşımın doğru olduğu söylenebilir. Sonuç olarak ekonomi politikalarında iç talebi kısıcı yönde para ve sermaye piyasalarına yönelik alınacak önlemlerin ve istihdam öncelikli politikaların, düşük gelir-düşük tasarruf-düşük sermaye birikimi-düşük yatırım ve düşük istihdam zincirini kıracağı ve sürdürülebilir büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Acar, Yalçın: **İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri**, 5.bs., Bursa, Dora Yayıncılık, 2008.
- Aktan, Coşkun, Can: **Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi**, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 2000.
- Akyıldız, Hüseyin: **Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci**, TÜHİS, Mayıs 2005.
- Akyüz, Yılmaz: **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, 3.bs., Ankara, Eflatun Yayınevi, 2009.
- Alkin, Erdoğan, Yıldırım, Kemal, Özer, Mustafa: **İktisada Giriş**, 3.bs., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, No:1472, 2005.
- Ardıç, Oğuzhan: **Makro İktisat**, 5.bs., Ankara, Agon, 2008.
- Aren, Sadun: **İstihdam, Para ve İktisadi Politika**, 13.bs., İstanbul, İmge Kitabevi, 2008.
- Bakırtaş, İbrahim, Yılmaz, Rasim: **Makro İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi, 2006.
- Biçerli, M.Kemal: **Çalışma Ekonomisi**, 4.bs., İstanbul, Beta, 2007.
- Bocutoğlu, Ersan, Berber, Metin, Çelik, Kenan: **Makro İktisada Giriş**, 5.bs., Trabzon, Derya Kitabevi, 2006.
- Bocutoğlu, Ersan: **Makro İktisat**, 4.bs., Trabzon, Derya Kitabevi, 2007.
- Bradford, J., Long, De: **Macroeconomics**, Irwin Mc Graw Hill, New York, 2002.
- Brouwer, Maria: **Schumpeterian Puzzles**, Michigan, The University of Michigan Press, 1991.
- Celasun, Mehmet, Rodrik, Dani: **Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri**, Ankara, TCMB, 2002.

- Crafts, Nicholas, Toniolo, Gianni: **Economic Growth in Europe since 1945**, Center for Economic Policy Research, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- Çoban, Orhan: **Makro İktisat**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009, s. 83.
- Çubukçu, Tuğrul: **Enflasyon Teorisi ve Türkiye’de Enflasyon**, Hacettepe Ün. İ.İ.B.F. Yayınları, No:2, Ankara, 1983.
- Hamberg, Daniel: **Models of Economic Growth**, Harper&Row, Newyork, 1971.
- De Long, J.Bradford :**Macroeconomics**, Irwin Mc Graw Hill, New York, 2002.
- Demir, Ömer: **Kurumcu İktisat**, Ankara, Vadi Yayınları,1996.
- Dinler, Zeynel: **İktisada Giriş**, 6.bs., Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2000.
- Dirimtekin, Halil: **Makro İktisat**, İstanbul, Bizim Kitabevi, 1981.
- Dornbush, Rudiger, Fisher, Stanley, Startz, Richard: **Makroekonomi**, Çev. Salih Ak, 9. bs., Ankara, Gazi Kitabevi, 2007.
- DPT: “İstihdam”, **Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 1989.
- DPT: “Dokuzuncu Kalkınma Planı”, **İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, 2007.
- Eğilmez, Mahfi, Kumcu, Ercan: **Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması**, 14.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2010.
- Eğilmez, Mahfi: **Makro Ekonomi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009.
- Eren, Aslan: **Türkiye Ekonomisi**, 3.bs., Bursa, Ekin, 2010.
- Eren, Ercan: **Makro İktisat**, 4.bs., İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2006.
- Ertek, Tümay: **Makroekonomiye Giriş**, 3. bs., İstanbul, Beta, 2008.
- Felderer, Bernard, Homburg, Stefan:**Macroeconomics and New Macroeconomics**, Springer-Verlag, Berlin Heidelberg, 1987.
- Ghose, Ajit, K., Majid, Nomaan, Ernst, Chrsitoph: **Küresel İstihdam Sorunu**, Çev.Ömer Faruk Çolak, Ankara, Efil Yayınevi, 2010.

- Gündoğan, Naci, Biçerli, M.Kemal: **Çalışma Ekonomisi**, 2.bs., Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1461, 2004.
- Gürak, Hasan: **Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi**, Ankara, Ekin Kitabevi, 2006.
- Han, Ergül, Kaya, Ayten, Ayşen: **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, 6.bs., Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2008.
- Hatiboğlu, Zeyyat: **Makroiktisat**, 2.bs., İstanbul, Lebib Yalkın Yayınları, 2003.
- Hicks, J.R.: **The Theory of Wages**, Macmillan, London, 1932.
- İşgüden, Tamer: **Makro İktisat**, 3.bs. Eskişehir, Bilim Teknik Yayınları, 1988.
- İŞKUR: 3.Genel Kurul Raporu, Ankara, 2005.
- Charles I. Jones: **İktisadi Büyümeye Giriş**, Çev. Sanlı Ateş, İsmail Tuncer, 2.bs., İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2007.
- Kazgan, Gülten: **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul, Remzi kitabevi, 1993.
- Kazgan, Gülten: **Türkiye Ekonomisinde Krizler**, 2.bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, 2008.
- Kaynak, Muhteşem: **Büyüme Teorileri**, 2. bs., Ankara, Gazi Kitabevi, 2011.
- Kepenek, Yakup: **Gelisimi, Yapısı ve Sorunlarıyla Türkiye Ekonomisi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984, s. 436-437.
- Keynes, J. Maynard: **The Theory of Employment, Interest and Money**, New York, Macmillan Cambridge University Press, 1937.
- Keynes, J., Maynard: **The General Theory of Employment, Interest and Money**, 7th ed., Mcmillan, London, 1967.
- Küçükahmetoğlu, Osman, Tüylüoğlu, Şevket, Çeştepe, Hamza: **Ekonomik Entegrasyon**, 2.bs., Ankara, Ekin, 2007.
- Lordoğlu, Kuvvet, Özkaplan, Nurcan, Törüner, Metin: **Çalışma İktisadı**, 3.bs., İstanbul, Beta Yayınları, 1999.
- Leijonhufvud, Axel: **On Keynesian Economics and the Economics of Keynes, A Study in Monetary Theory**, Oxford University Press, London, 1968.

- Mankiw, Gregory: **Macroeconomics**, Worth Publishers, Inc, USA, 1992.
- Mankiw, N. Gregory: **Makroekonomi**, Çev. Ömer Faruk Çolak, 6.bs., Ankara, Efil Yayınevi, 2010.
- Marshall, Alfred: **Principles of Economics**, 8.th Edition, Macmillon, London, 1920.
- Marx, Karl: **Capital**, Vol.II, London, Lawrance&Wishart, 1977.
- Meade, J.E.: **A Neo-Classical Theory of Economic Growth**, 2.nd edn., Unwin University Books, London, 1962.
- Meltzer, Alan H.: **Keynes's Monetary Theory A Different İnterpretation**, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
- OECD: **Economic Outlook**, No:1, Paris, 1967.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 1997.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 1998.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 1999.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2001.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2002.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2003.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2004.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2005.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2006.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2007.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2008.
- OECD: **Employment Outlook**, Paris, 2010.
- OECD: **Economic Outlook**, Vol:2010/2, No:88, 2010.
- Orhan, Tuna: Nevzat Yalçıntaş, **Sosyal Siyaset**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997.

- Özay Mehmet, Kılıç, Cem: **Çalışma Ekonomisi Teorisi**, Ankara, Gazi Kitabevi, 2009.
- Özgüven, Ali: **İktisat Bilimine Giriş**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997.
- Özsoylu, Ahmet Fazıl: **Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim**, Adana, Karahan Kitabevi, 2011.
- Parasız, İlker, vd.: **İktisat Teorisi**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Parasız, İlker, Bildirici, Melike: **Modern Emek Ekonomisi**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2002.
- Parasız, İlker: **Kalkınma Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2005.
- Parasız, İlker: **Makro Ekonomi**, 9.bs., İstanbul, Ezgi Kitabevi, 2006.
- Parasız, İlker: **İktisadın ABC'si**, 9.bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2006.
- Parasız, İlker: **Büyüme Teorileri**, 3.bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, 2008.
- Paya, Merih: **Makro İktisat**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997.
- Pekin, Tevfik: **Makro Ekonomi**, İzmir, Zeus Kitabevi, 2005.
- Romer, D.: **Advanced Macroeconomics**, McGraw-Hill, Newyork, 1996.
- Rosas, Gianni, Rossignotti, Giovanna: **Gençlerin İstihdamıyla ilgili Ulusal Eylem Planlarının Hazırlanmasına Yönelik Kılavuz**, ILO, Ankara, 2010.
- Savaş, Vural: **İktisadın Tarihi**, 4.bs., Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.
- Skousen, Mark: **Makro İktisat**, Ankara, Adres Yayınları, 2010.
- Solow, Robert, M.: **Growth Theory: An Exposition**, New York, Oxford University Press, 1988.
- Samuelson, P.A.: **İktisat**, Çev. Demir Demirgil, Ankara, Menteş Kitabevi, 1973.
- Schumpeter, J., A. : **Capitalism, Socialism and Democracy**, London, 1970.

- Seyidoğlu, Halil: **Uluslararası İktisat**, 16.bs., İstanbul, Güzem Can Yayınları 2007.
- Snowdon, B., Vane, H., R.: **Modern Macroeconomics**, Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham, 2005.
- Stanley, Charles E.: **A History Of Economic Thought, From Aristotle to Arrow**, Blackwell, Cambridge MA & Oxford UK., 1993.
- Stewart, Michael: **Keynes and After**, Third Edition, Penguin Books, U.K., 1986.
- Sungur, R., M.: **Yeni Dünya Düzeni**, İstanbul, e-Yayınları, 2002.
- Şahin, Hüseyin: **Makro İktisat**, Bursa, Ezgi Kitabevi, 2006.
- Taban, Sami: **İktisadi Büyüme, Kavram ve Modeller**, Ankara, Nobel Yayın, 2008.
- Taban, Sami, Kar, Muhsin: **Kalkınma Ekonomisi**, 2.bs., Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2008.
- Uluatam, Özhan: **Makro İktisat**, 5.bs., Ankara, Savaş Yayınları, 1984.
- Uluatam, Özhan: **Makro İktisat**, 9. bs., Ankara, Savaş Yayınları, 1998.
- Unay, Cafer: **Ekonomik Konjonktür**, Bursa, Ekin Yayınevi, 2001.
- Unay, Cafer: **Makro Ekonomi**, 8.bs., Bursa, Vipaş, 2001.
- Ülgener, Sabri: **Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme**, 7.bs., İstanbul, Der Yayınları, 1991.
- Ünsal, Erdal, M.: **İktisadi Büyüme**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2004.
- Ünsal, Erdal, M.: **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadi**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2005.
- Ünsal, Erdal, M.: **İktisadi Büyüme**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2007.
- Ünsal, Erdal, M.: **Makro İktisat**, 8.bs., Ankara, İmaj Yayınevi, İstanbul, 2009.
- Yeldan, Erinç: **İktisadi Büyüme ve Bölüşüm Teorileri**, Ankara, Efil Yayınevi, 2010.
- Yıldırım, Kemal, Bakırtaş, İbrahim, Yılmaz, Rasim: **Makro İktisada Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları, 2006.

Yıldırım, Kemal, Karaman, Doğan, Taşdemir, Murat: **Makroekonomi**, 7.bs., Ankara, Seçkin Yayınları, 2008.

Yıldırım, Kemal, Karaman, Doğan, Taşdemir, Murat: **Makroekonomi**, 8.bs., Ankara, Seçkin Yayınları, 2009.

Yıldırım, Kemal, Karaman, Doğan: **Makro Ekonomi**, Eskişehir, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, 2.bs., Yayın No: 145, 2001.

Zaim, Sabahattin: **Çalışma Ekonomisi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1997.

MAKALE

Abdioğlu, Zehra, Berber, Metin: “Türkiye’de Yurtiçi Tasarruf ve Belirleyicileri”, **Giresun Üniversitesi İşletme ve Ekonomi Çalıştayı**, 2006, s. 228-243.

Akyıldız, Hüseyin: “Temel Dinamikleri ve Çelişkileriyle Üretim ve Bölüşüm Süreci”, **Tühis Yayınları**, 2005.

Akyüz, Yılmaz: “1980’lerde Dünya Ekonomisi: Makroekonomi ve Bağımlılık Üzerine Bazı Dersler”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt. XXIV, Sayı 221, Ankara, 1989, s. 10-26.

Altın, Onur, Kaya, Ayşen: “Türkiye’de AR-GE Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensel İlişkinin Analizi”, **Ege Akademik Bakış**, 9(1), 2009, s. 251-259.

Altuntepe, Nihat: “2008 Küresel Krizinin Ülkelerin İstihdam Yapılarına Etkilerinin Dinamik Bir Analizi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C:1, Sayı.1, Isparta, 2009, s. 129-145.

Alvaro Angeriz, Philip Arestis, “The Consensus View on Interest Rates and Fiscal Policy: Reality or Innocent Fraud?”, **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol.31, No:4, s. 567-586.

Andres, Javier, Bosca, José E., Domenech, Rafael: “Main Patterns of Economic Growth in OECD Countries”, **University of Valencia and Ministry of Economy and Finance**, D-94001, Madrid, April 1994, s. 1-30.

- Andres, Javier, Bosca, Jose, E., Domenech, Rafael: “Main Patterns of Economic Growth in OECD Countries”, **Investigaciones Economicas**, Vol.XIX (1), 1995, s. 35-63.
- Anorou, E., Ahmad, Y.: “ Causal Relationship between Domestic Savings and Economic Growth: Evidence From Seven African Countries ”, **African Development Bank**, Vol.13, Issue 2, 2001, s. 238-249.
- Arslan, Halil Bader: “Kriz-Büyüme-İsithdam Üçgeninde 1994 ve 2001 Krizleri”, Ankara **Üniversitesi SBF Dergisi**, C: 64, No:2, Ankara, 2009.
- Aşırım, Oğuz: “Enflasyon ve Tasarruf İlişkisinin Kesintisiz Zaman Modeli”, **TCMB**, Tartışma Tebliği, No:9407, Temmuz 1994, s. 233-248.
- Atamtürk, Burak : “Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, C.XXII, Sayı 1, İstanbul, 2007, s. 89-103.
- Atamtürk, Burak: “Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi”, **Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt.XXIII, Sayı 2, İstanbul, 2007, s. 75-88.
- Attanasio, O., P., Picci, L., Scorcu, A., E.: “ Saving, Growth, and Investment: Macroeconomic Analysis Using a Panel of Countries ”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 82, No.2, 2000, s. 182-211.
- Ay, Ahmet: “Dışa Açılma Sürecinde Döviz Kuru Politikası” , **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Sayı: 4, 2000, s. 15-34.
- Ay, Ahmet, Karaçor, Zeynep: “2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma”, **Selçuk Üniversitesi, İ.İ.B.F Yayımları**, Konya, 2003, s. 67-86.
- Bacha, E., L.: “ A Three-Gap Model of Foreign Transfers and the GDP Growth Rate in Developing Countries ”, **Journal of Development Economics**, Vol. 32, 1990, s. 279-296.

- Baharumshah, Ahmad Zubaidi, Thanoon, Marwan A. and Rashid, Salim: “ Savings Dynamic in Asian Countries”, **Journal of Asian Economics**, Vol.13, 2003, s. 827-845.
- Barro, Robert, J.: Determinants of Economic Growth: “A Cross Country Empirical Study”, **NBER Working Paper** 5698, Cambridge, 1996, s. 1-79.
- Barro, Robert, J., Xavier, Martin, Sala-i: “Convergence”, **Journal of Political Economy**, University of Chicago, 1992, s. 223-251.
- Barry, Jones: “The World Turned Upside Down? Globalization and the Future of the State”, **Manchester University Press**, Manchester, 2000, s. 81-82.
- Bastaymaz, Tahir: “Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Açmaz: Aşırı İşsizlik veya Kırsal Eksik İstihdam”, **Mercek Dergisi**, MESS Yayını 3, İstanbul, 10 Nisan 1998, s. 20-21.
- Binhan, Elif, Yılmaz Sevinç, Yaraşır: “Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Tasarruf-Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyacı”, **M.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi**, C: 27, Sayı II., İstanbul, 2009, s. 97-128.
- Bocutoğlu, Ersan, Ekinci, Aykut: “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, **Maliye Dergisi**, Sayı 156, Ocak-Haziran 2009, s. 66-82.
- Bolatoğlu, Nasip: “Türkiye’de Yurtiçi Yatırım ve Yurtiçi Tasarruf Oranları Arasındaki İlişki”, **Ekonomik Yaklaşım**, C:16, Sayı 56, s. 19-32.
- Bosworth, P., B.: Collins, S., M.: “Capital Flows to Developing Economies: Implications for Saving and Investment”, **Brookings Papers on Economic Activity**, 1999, s. 143-180.
- Bozkurt, Kurtuluş: “İçsel Büyüme Modelleri Bağlamında Türk İmalat Sanayinde Teknolojik Gelişme ve Ekonomik Büyüme”, **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar**, C:44, Sayı:513, Muğla, 2007, s. 71-81
- Brauer, David: “The Natural Rate of Unemployment”, **Congressional Budget Office, Working Paper Series**, Washington DC, 2007, s. 1-16.
- Caballero, R., J., Hammour, M., L.: “Jobless Growth: Appropriability, Factor Substitution, and Unemployment”, **NBER Working Paper**, No: 6221, 1997, s. 1-31.

- Campbell, David W.: Explaining Japan's Saving Rate, **Journal of Asian Economics**, 15 (2004), s.797-815.
- Caroll, C.D., Overland, J., Weil, D., N.: "Saving and Growth with Habit Formation", **American Economic Review**, Vol. 90, No:3, 2000, s. 351-355.
- Caroll, C., D., Weil, D., N.: " Saving and Growth: A Reinterpretation ", **Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy**, Vol.40, 1994, s. 133-92.
- Ceylan, Servet, Şahin, Burcu Yılmaz:"İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Cilt: 11, Sayı:2, İstanbul, 2010, s. 157-165.
- Chen, Yu- Fu, vd.: "Labour Market Institutions and Macroeconomic Shocks", **Labour**, 17(2), 2003, s. 247-270.
- Craig, K., Elwell: "Saving Rates In The United States: Calculation and Comparison", **CRS Repeort for Congress**, 7-5700, 2010, s. 1-7.
- Crafts, Nicholas , Toniolo, Gianni: "Economic Growth in Europe since 1945", Center for Economic Policy Research, **Cambridge University Press**, Cambridge, 1996.
- Çağlayan, Ebru: Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkileri, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F.**, C:XXI, Sayı 1, 2006, s. 423-438.
- Dean, Andrew, et.al: "Saving Trends and Behaviour in OECD Countries", **OECD, Working Papers**, No:67, Paris, 1989, s. 1-92.
- Demir, Osman: "Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyümeye", **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 1, 2002, s. 1-16.
- Demir, Osman, Bakırcı, Fehim: "Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Büyüme İşsizlik İlişkisi", **Üçüncü Uluslararası Türk Dünyası, Sosyal Bilimler Kongresi**, Celalabat, 05-09 Haziran 2005, s. 477-486.
- Deaton, Angus: "Franco Modigliani and the Life Cycle Theory of Consumption", **Princeton University**, 2005, s. 1-20.

- DeGregorio, J.: “Economic Growth in Latin America”, **Journal of Development Economics**, Vol. 39, 1992, pp. 59-84.
- Dickey, David A., Fuller, Wayne A.: “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root”, **Journal of American Statistical Association**, Vol.74, No:366, 1979, pp. 427-431.
- Dickey, David A., Fuller, Wayne A.: “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, **Econometrica**, Vol.49, No: 4, 1981, pp. 1057-1072.
- Dopke, Jörg: “The Employment Intensity of Growth in Europe”, Kiel Institute of World Economics, **Kiel Working Paper**, No: 1021, January 2001, s. 3-5.
- Düzgün, Recep: “Türkiye’de Özel Tasarrufun Belirleyicileri”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 32, Ocak-Haziran 2009, s.173-189.
- Easterly, W. R., Wetzel, D. L.: “Policy Determinants of Growth: Survey of Theory and Evidence”, **The World Bank, PPR Working Paper Series**, No. 343, 1989, s. 1-36.
- Ehrlich, Isaac: “The Problem of Development: Introduction”, **Journal of Political Economy**, No: 98:5, October,1990, s. 1-11.
- Ekinci, Aykut, Gül, Ekrem: “Türkiye’de Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki:Uygulamalı Bir Analiz (1960-2004)”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 19, Aralık 2007, s. 167-184.
- Elmeskov, Jorgen, Schaffer, Jeffrey, Tease, Warren: “Saving Trend and Measurement Issues”, **OECD**, Economics and Statistics Department, Working Papers, No:105, Paris, 1991, s. 1-48.
- Enç, Ercan: “Dış Ticaret, Cari Açık ve Kriz”, **Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 2, 2001, s. 69-96.
- Engle, R.F., Granger, C. W. J.: “Cointegration and Error Correction: Representation Estimation and Testing”, **Econometrica**, Vol. 55, No.2, 1987, pp. 251-276.

- Engle, R. F., Yoo, B. S.: "Forecasting and Testing in Co-Integrated Systems", **Journal of Econometrics**, Vol. 35, No: 1, 1986, pp. 143-159.
- Erdoğan, Savaş: "Türkiye'nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması", **Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 10, Haziran 2006, s. 30-39.
- Ersel, Hasan: "Özel Tasarrufu Daha da Arttırmak Pek Kolay Görünmüyor", **Referans Gazetesi**, 20.07.2009.
- Feldstein, Martin, Horioka, Charles: "Domestic Saving Rates and International Capital Flows", **NBER Working Paper Series**, Working Paper No:310, Cambridge, 1979, s. 2-26.
- Fisunoğlu, Mahir, Tan, Bilge, Köksal: "Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat", **Ekonomik Yaklaşım**, C:20, Sayı 70, s. 31-60
- Gali, Jordi, Gertler, Mark: "Inflation Dynamics:A structural Econometric Analysis", **Journal of Monetary Economics**, Vol:44, Issue:2, 1999, s. 195-222.
- Gökçe, Deniz: "Cari Açık ve Tasarruf", **Akşam**, 25.08.2009.
- Granger, C. W. J., Newbold, P.: "Spurious Regressions in Econometrics", **Journal of Econometrics**, Vol. 2, 1974, pp. 111-120.
- C. W. J. Granger, "Some Recent Development in a Concept of Causality", **Journal of Econometrics**, Vol. 39, No: 1-2, 1988, pp. 199-211.
- Gregorio , J., De: " Economic Growth in Latin America ", **Journal of Development Economics**, Vol. 39, 1992, s. 59-84.
- Günaydın, Gökhan: "Smith, Ricardo ve Marx İktisadında Tarım", **Mülkiye Dergisi**, C. XXXIII, Sayı:262, Ankara, 2009, s. 345-363.
- Gürsel, S., vd.: "Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik", **TÜSİAD**, Yayın no: T/2002/12-354, 2002, s. 157-169.
- Güven, Samih: "Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı: 185, 2001, s. 79-98.
- Gwartney, J., Holcombe, R., Lawson, R.: "The Scope of Government and the Wealth of Nations" **Cato Journal**, Vol.18, No.2, 1998, s. 163-190.

- Harrod, Roy, F.: "Mr. Keynes and Traditional Theory ", **Econometrica**, Vol.5, No.1, January 1937, s. 74-86.
- Holmes, M. J., Silverstone, B.: "Okun's Law, Asymmetries and Jobless Recoveries in the United States: A Markov-Switching Approach", **Economics Letters**, Vol: 92, 2006, s. 293-299.
- Hondroyannis, George:"Private Saving Determinants in European Countries: A Panel Cointegration Approach", **The Social Science Journal**, Vol.43, 2006, s. 553-569.
- Hughes, Gerald: "Projecting the Occupational Structure of Employment in OECD Countries", **Labour Market and Social Policy Papers**, No.10, OECD, Paris, 1993, 1-46.
- İsmihan, M., Kıvılcım, M. Ö.: "Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları", **İktisat İşletme ve Finans**, 21(241), 2006, s. 75-76.
- Janoski, Thomas: "Explaining State Intervention to Prevent Unemployment: The Impact of Institutions on Active Labor Market Policy Expenditures in 18 Countries", **International Handbook of Labor Market Policy and Evalotion**, Cheltenham U.K., 1996, s. 697-723.
- Jappelli, T., Pagano, M.: " Saving, Growth, and Liquidity Constraints ", **Quarterly Journal of Economics**, Vol.109, 1994, s. 83-109.
- Javier, Andres, E.Bosca, Jose, Domenech, Rafael: "Main Patterns of Economic Growth in OECD Countries", **Investigaciones Economicas**, Vol.XIX (1), 1995, pp. 35-63.
- Johansen, Soren: "Statistical Analysis of Cointegration Vectors", **Journal of Economic Dynamics and Control**, Vol. 12, No: 2-3, 1988, pp. 231-254.
- Johansen, Soren, Juselius, Katarine: "Maximum Likelihood Estimation And Inference On Cointegration With Applications To Demand For Money", **Oxford Bulletin Of Economics And Statistics**, Vol. 52, No: 2, 1990, pp. 169-210.
- Jordan, S., Fiona, S.: "Domestic Saving and Foreign Investment in Australia: Granger Causality Test", **International Economic Journal**, No:12/4, 1998, s.77-87.

- Jordi, Gali, Mark, Gertler: "Inflation Dynamics: A structural Econometric Analysis", **Journal of Monetary Economics**, Vol:44, Issue:2, 1999, s. 195-222.
- Jorgenson, Dale, W.: "Productivity and Economic Growth in Japan and the United States", **American Economic Association**, Vol.78, No:2, 1988, s. 217-222.
- Muhsin Kar, M. Akif Kara, Muhittin Kaplan, "Türkiye'de Sermaye Hareketlerinin Makro Ekonomik Etkileri", **K.S.Ü., Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 1, Kahramanmaraş, 2004.
- Karagöl, Erdal, Tanas: "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Dış Borçlar", **SETA**, 2010, 1-25.
- Karagöl, Erdal Tanas, Akgeyik, Tekin: "Türkiye'de İstihdam Durumu: Genel Eğilimler", **Seta Analiz**, Sayı:21, Mayıs 2010, s. 1-27.
- Kıvılcım, Metin, Özcan, Aslı, Günay, Seda, Ertaç: "Determinants of Private Savings Behaviour in Turkey", **Applied Economics**, V.35, Issue:12, Routledge, 2003, s. 1405-1416.
- Kibritçioğlu, Aykut: "İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri", **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 53, No:1-4, Ankara, Ocak-Aralık 1998, s. 207-230.
- Krieckhaus, J.: "Reconceptualizing the Developmental State: Public Savings and Economic Growth", **World Development**, Vol. 30 No. 10, 2002, s. 1697-1712.
- Kucera, David: "Unemployment and External and Internal Labor Market Flexibility: A Comparative View of Europe, Japon and The United States"; **CEPA Working Papers**, WP (11), 1998, p. 1-38.
- Logeay, Camille, Joachim, Volz : "EMU: Economic Growth Leads to Job Creation", **Economic Bulletin 2**, DIW Berlin 2001, s. 45-52.
- Loo, Ivo De, Soete, Luc: "The Impact of Technology on Economic Growth: Some New Ideas and Empirical Considerations", **Merit**, April 1999, s. 1-9.
- Lucas, R. E.: "On the Mechanics of Economic Development", **Journal of Monetary Economics**, 22, North-Holland, 1988, pp. 3-42.

- Mangır, Fatih: “Finansal Deregülasyonun (1989–2001) Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:16, 2006, s. 459-473.
- Martin, Xavier, Salai: “Lecture Notes on Economic Growth (I): Introduction to the Literature and NeoClassical Models”, **NBER Working paper**, No.3563, Cambridge, 1990, s. 1-44.
- Mavrotas, G., Kelly, R.: “ Old Wine in New Bottles: Testing Causality between Savings and Growth ”, **The Manchester School**, Vol.69, 2001, s. 97-105.
- Mitchell, William C.: “Inflation and Politics:Six Theories in Search of Reality”, **Political Business Cycles in.**, Ed: Thomas D. Willett, **Duke University Press**, Durham, 1988, s. 63-99.
- Nickell, Stephen, Nunziata, Luca, Ochel, Wolfgang: “Unemployment In the OECD Since the 1960s. What Do We Know?”, **The Economic Journal**, No. 115, Blackwell Publishing, Oxford, 2005, s. 1-27.
- Obstfeld, M.: “Capital Mobility in the World Economy: Theory and Measurment” **Carnegie-Rochester Conference of Public, Supplement of Journal of Monetary Economics**, No: 24, 1986, s. 55-104.
- OECD: “Corporate Saving and Investment: Recent Trends and Prospects”, **OECD Economic Outlook**, No:82, 2007, s. 1-23.
- Oğuztürk, Bekir Sami:“Güney Kore’nin Kalkınmasında Innovasyonun Rolü”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, C:3, Sayı 5, 2011, s. 48-53.
- Onaran, Özlem: “Türkiye’de İktisadi Tercihlerin Sermaye Birikim Rejimi Açısından Değerlendirilmesi: Yüksek Karlar Toplumsal Meşruluğunu Nereden Alır? ”, **İktisat Dergisi**, S: 418- 419, 2001, s. 25-28.
- Orgenson, Dale W.: “Productivity and Economic Growth in Japan and the United States”, **American Economic Association**, Vol.78, No:2, 1988, pp. 217-222.

- Örnek, İbrahim: “Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, No.63-2, Ankara, s. 199-217.
- Otani, I., Villannueva, D.: “ Long Term Growth in Developing Countries and Its Determinants: An Empirical Analysis, World Development ”, Vol. 18, 1990, s. 769-783.
- Özcan, Metin Kıvılcım, Günay, Aslı, Ertaç, Seda:“Determinants of Private Savings Behaviour in Turkey”, **Applied Economics**, V.35, Issue:12, Routledge, 2003, pp. 1405-1416.
- Özmen, Erdal, Yalçın, , Cihan: “Küresel Finansal Riskler Karşısında Türkiye’de Reel Sektör Finansal Yapısı ve Borç Dolarizasyonu”, **TCMB, Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü Çalışma Tebliği** , No:07/06, Temmuz 2007, s. 1-32.
- Özsağır, Arif : “Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4223, İstanbul, 2000, s: 281-312.
- Park, Daekeun, Rhe, Changyong: “ Saving, Growth and Demographic Change in Korea”, **Journal of the Japanese and International Economies**, Volume 19, Issue 3, September 2005, s. 394-413.
- Rahmi, Aşkın, Türel: “Türkiye Ekonomisinin Makro Ekonomik Dengelerinin Analizi (1990-2006)”, **II. Ulusal İktisat Kongresi**, DEÜ İ.İ.B.F, İzmir, 20-22 Şubat 2008, s. 1-24.
- Renelt, D.: “Economic Growth: A Review of the Theoretical and Empirical Literature”, **World Bank Working Papers**, WPS 678, Washington DC, 1991, s. 1-42.
- Romer, Paul, M.: "The Origins of Endogenous Growth", **The Journal of Economic Perspectives**, 8:1 (January), 1994, s. 3-22.
- Romer, Paul, M.: “Endogenous Technological Change,” **Journal of Political Economy**, Vol.98, 1990, pp. 74-75.
- Roubini, Nauriel, Backus, David: “Lectures in Macroeconomics”, **International Indicators**, Chapter 3, 2001, s. 1-23.

- Salz, I., S.: “ An Examination of the Causal Relationship between Savings and Growth in the Third World ”, **Journal of Economics and Finance**, Vol. 23, No:1 , 1999, s. 90-98.
- Sato, K.: “On the Adjustment Time in Neoclassical Growth Models”, **Review of Economic Studies**, vol.33, Oxford, 1966, s. 263-268.
- Serres, Alain de , Pelgrin, Florian: “The Decline in Private Saving Rates in the 1990s in OECD Countries: How Much Can be Explained by Non-Wealth Determinants?”, **OECD Economic Studies**, No. 36, 2003/1, s. 119-147.
- Schrooten, Mechthild, Stephan, Sabine: “Back on Track? Saving Puzzles in EU Accession Countries”, **ENEPRI**, Working Paper, No:23, 2003, s. 1-18.
- Sinha, D., Sinha, T., Sinha: “Cart Before Horse? The Saving-Growth Nexus in Mexico”, **Economics Letter**, Vol.61, 1998, s. 43-47.
- Sinha, D.: “ The Role of Saving in Pakistan’s Economic Growth ”, **The Journal of Applied Business Research**, Vol. 15, No: 1, 1996, s. 79-85.
- Sinha, D.: “ Saving and Economic Growth in Sri Lanka ”, **Indian Journal of Applied Economics**, Vol. 8 No. 3, 1999, s. 163-174.
- Sinha, D.: “ Tests of Granger Causality Between Saving and Economic Growth in the Philippines ”, **Journal of Social and Economic Development**, Vol. 2, No: 2., 2000, s. 200-207.
- Salz, I., S.: “ An Examination of the Causal Relationship between Savings and Growth in the Third World ”, **Journal of Economics and Finance**, Vol. 23, No: 1, 1999, s. 90-98.
- Smith, David, C.: “Corporate Saving Behaviour”, **The Canadian Journal of Economics and Political Science**, Vol.XXIX, No:3, August 1963, Canada, s. 297-310.

- Sorrentino, C.,: “International Unemployment Rates: How Comparable Are They?”, **Monthly Labor Review**, Vol.123, No. 6, June, 2000, s. 3-20.
- Sögner, L. ve Stiassny, A.:“A Cross-Country Study on Okun’s Law”, **Vienna University of Economics and Business Administration, Working Paper No: 13.**, 2000, s. 1-22.
- Sraffa, P.: “The Laws of Returns Under Competitive Conditions”, **Economic Journal**, vol.36, 1926, s. 535-550.
- Srinivasan, T.N.: “Trade, Development, and Growth, Essays In International Economics”, No. 225, Princeton, New Jersey, December 2001, s. 1-29.
- Taban, Sami, Kar, Muhsin: “Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme: Nedensellik Analizi, 1969-2001”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F, Sosyal Bilimler Dergisi**, 2006/1, s. 159-182.
- Taban, Sami: “Küresel Finans Krizi Öncesi ve Sonrası Dönemde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Dinamikleri”, **SETA**, Sayı 37, 2011, s. 6-22.
- Taymaz, Erol: “Büyüme, İstihdam, Vasıflar ve Kadın İşgücü”, **DPT, Çalışma Raporu**, Sayı:6, 2010, s. 1-36.
- TBB: “Türkiye’de Bankacılık Sistemi, 1958-2007”, **TBB Yayını**, Yayın No:262, İstanbul, 2008.
- Tellan, Derya Öcal: “Tüketimin Karşı Devrimi:Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Toplumsal Sonuçlarına Eleştirel Bir Bakış, Ekonomik Yaklaşım, C.19, Sayı 67, s. 1-19.
- Turner, P.: “Savings, Investment and the Current Account: An Emprical Study of Seven Major Countries 1965-1984”, **Bank of Japan Monetary and Economic Studies**, 1986, s. 1-58.
- Türel, Rahmi, Aşkın: “Türkiye Ekonomisinin Makro Ekonomik Dengelerinin Analizi (1990-2006)”, **II. Ulusal İktisat Kongresi**, DEÜ İ.İ.B.F. İktisat Fakültesi, İzmir, 20-22 Şubat 2008, s. 8-9.
- Uzay, Nisfet: “Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği (1970-1999)”, **Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 19, 2002, s. 151-172.

- Weale, Martin: “Saving and The National Economy”, **NIESR Discussion Paper**, No:340, 2009, s. 13-16.
- Yaraşır, Sevinç, Binhan, Elif Yılmaz, “OECD Ülkelerinde Özel Tasarruflar : Bir Bakış (1999-2007)”, **Maliye Dergisi**, Sayı 169, Ocak-Haziran 2011, s. 139-153.
- Yardımcı, Pınar: “İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı 10, Yıl 9, 2006, s. 96-115.
- Yılmaz, Ali: “Türkiye’de İşsiz Nüfus”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.XV, Sayı 1, 2005, s. 44-56.
- Yılmaz, Elif, Binhan, Yaraşır, Sevinç: “Türkiye’de ve OECD Ülkelerinde Tasarruf-Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyacı” **M.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi**, C:XXVII, Sayı II, İstanbul, 2009, s. 97-128.
- Yılmaz, Özlem, Göktaş: “Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, İ.Ü., İ.İ.B.F., **Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı 2, 2005, s. 63-76.
- Yülek, Murat, A.: “İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Kamu Politikaları Üzerine”, **Hazine Dergisi**, Sayı 6, Ankara, 1997, s. 1-15.

TEZ

- Ateş, Sanlı: “Yeni İçsel Büyüme Teorileri ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana, 1998.
- Akçay, Memduh Aslan: “Para Politikası Araçları”, **DPT**, Yayın No: 2483, 1997.
- Bayhan, Mehmet: “Kamu İstihdam Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi İçin Daha Geniş Kitlelere Ulaşılmasının Sağlanması ve Yerelleştirme”, **İşKUR**, Ankara, 2007.
- Görmezöz, Gökten: “Türkiye Ekonomisinde Yaşanan Dalgalanmaların İstihdam Üzerindeki Etkisi ve Olumsuz Etkilerin Azaltılmasına Yönelik Önlemler”, **İşKUR**, Ankara, 2007.

- Karabulut, Alparslan: “Türkiye’deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği”, **İŞKUR**, Ankara, 2007.
- Ongan, Nilgün: “Ekonomik Krizin Emek Piyasalarına Etkileri”, İstanbul, 2004.
- Şen, Fulya: “Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Ekonometri Ana Bilim Dalı**, 2007.
- Yaylalı, Muammer: “Beşeri Sermaye ile İktisadi Büyüme Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi”, **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. dergisi**, C.XXX, Sayı 1, 2011.
- Yosmaoğlu, Nevzat: **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, C:21, Sayı 202, Ankara, 2009.

ÇEVİRİMİÇİ

- Aktan, Coşkun, Can : “Asya Pasifik Mucizesinin Sırrı”,
(Çevrimiçi)http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/degisim/aktan-asya-pasifik.pdf, 20.09.2011.
- Aktan, Coşkun, Can: “Talep Yönlü İktisat Teorisi”,
(Çevrimiçi)http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-okullari/talep-yonlu-iktisat.pdf,
03.10.2011.
- Ataman, Berrin Ceylan: “Neo Keynesci Bölüşüm Teorisi: Ücret Fiyat Sarmalı ve Gelirler Politikası”,
(Çevrimiçi)<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5495.pdf>,
15.09.2011.
- Ay, Ahmet, Karaçor, Zeynep: “2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma”,
(Çevrimiçi)http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Ahmet%20AY%20-%20Zeynep%20KARAÇOR/AY,%20AHMET.pdf,
21.01.2011.
- Caymaz, Günay: “Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Açığı”, 2004, (Çevrimiçi)
<http://gunaycaymaz.googlepages.com/ekodticaretiliskisi.pdf>,
04.06.2011.

- Crown, William H.: “Life Cycle Theories of Saving and Consumption”, (Çevrimiçi)
http://www.novelguide.com/a/discover/ea_03/ea_03_00229.html, 20.09.2011.
- ÇSGB: (Çevrimiçi)
http://www.calisma.org/index.php?option=com_content&task=category&sectionid=8&id=55&Itemid, 10 Mayıs 2010.
- Deliktaş, Ertuğrul: “Malthusgil Yaklaşımdan Modern Ekonomik Büyümeye”, (Çevrimiçi)
<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/malthus.pdf>, 15.09.2011.
- Demiral, Mehmet: “Türkiye Ekonomisi İçin Tüketim Fonksiyonu Tahmini”, s. 353, (Çevrimiçi)
<http://iibfdergi.kmu.edu.tr/userfiles/file/aralik2007/PDF/19.pdf>, 10.09.2011.
- Güngör, Kamil: “İktisadın Tarihine Kısa Bir Balış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler”, (Çevrimiçi)
http://www2.aku.edu.tr/~kgungor/kamil_gungor.pdf, 28.03.2011.
- Housing Finance International: “Saving Trends and Behaviour in OECD Countries”, February 1990, pp. 41-42, (Çevrimiçi)
http://www.housingfinance.org/uploads/Publicationsmanager/9002_Sav.pdf, 18.02.2011.
- İstihdam Kavramı: (Çevrimiçi) <http://ekonomik.tripod.com/ekonomik8.html>, 08.10.2010.
- ILO : “Underemployment”, (Çevrimiçi)
http://www.ilo.org/global/What_we_do/Statistics/topics/Under_employment/lang--en/index.htm), 02.02.2010.
- Job Creation Creation During 20th Century, (Çevrimiçi)
http://humanscience.wikia.com/wiki/Job_creation_during_the_20th_century#cite_note-5, 05.01.2011.
- Kar, Muhsin, Ağır, Hüseyin: “Türkiye’de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Testi”, (Çevrimiçi)
<http://www.elelebizbize.com/e-kutuphane/muhsinkar/turkiyedeberserisermaye.pdf>, 10.09.2011.
- Kara, Mehmet, Duruel, Mehmet: Türkiye’de Ekonomik Büyümenin İstihdam Yaratamama Sorunu, s. 371-372, (Çevrimiçi)

[http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view
File/251/244](http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/view/File/251/244), 18.03.2011.

Loayza, Norman, et al.: "Saving in the World: Stylized Facts", **World Bank**, 1998.
(Çevrimiçi)
[http://siteresources.worldbank.org/INTMACRO/Resources/sty
letxt.pdf](http://siteresources.worldbank.org/INTMACRO/Resources/sty
letxt.pdf), 15.05.2010.

Özakçaoğlu, Mehmet, Bilge: Yurtiçi Tasarrufların Büyüme İle İlişkisi, (Çevrimiçi)
[http://mehmetbilgeozakcaoglu.blogcu.com/yurtici-
tasarruflarin-buyume-ile-arasindaki-iliski/7322914](http://mehmetbilgeozakcaoglu.blogcu.com/yurtici-
tasarruflarin-buyume-ile-arasindaki-iliski/7322914),
05.04.2011.

Özer, İlhan: "Türkiye'nin Ekonomik Durumu", s. 65, (Çevrimiçi)
yayin.todaie.gov.tr/goster.php?Dosya=MDUxMDUyMDU3,
12.09.2011.

Nilgün Tunçgan Ongan, "Esneklik Yaklaşımının İstihdam Hacmi Açısından
Değerlendirilmesi", s.130, (Çevrimiçi)
<http://www.calismatoplum.org/sayi3/makale4.pdf>, 10.04.2011.

Nauriel, Roubini, David, Backus: "Lectures in Macroeconomics", Chapter 3:
International Indicators, 2001. (Çevrimiçi)
<http://equity.stern.nyu.edu>, 24.05.2010.

OECD: The OECD Jobs Strategy, Technology, Productivity And Job
Creation: Best Policy Practices, Highlights, 1998, (Çevrimiçi)
<http://www.oecd.org/dataoecd/39/28/2759012.pdf>,
15.04.2010.

OECD: "Regional Unemployment in OECD Countries", s. 96,
www.oecd.org/dataoecd/63/53/3888243.pdf, 10.04.2011.

Rist, Charles: "Tasarruf Teorisi", Çev. Bedri Gürsoy, s. 167, (Çevrimiçi)
[http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/2/1/14_Charles_Ris
t.pdf](http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/2/1/14_Charles_Ris
t.pdf), 15.01.2010.

"Saving Trends and Behaviour in OECD Countries", **Housing Finance
International**, February 1990, pp. 41-42, (Çevrimiçi)
[http://www.housingfinance.org/uploads/Publicationsmanager/9
002_Sav.pdf](http://www.housingfinance.org/uploads/Publicationsmanager/9
002_Sav.pdf), 18.02.2011.

SGB: 2011 Programı, Resmi Gazete, Sayı 27732, 17 Ekim 2010, s.
16, (Çevrimiçi)
[http://www.sgb.saglik.gov.tr/content/files/stratejik_plan/ust_po
litika_belgeleri/20101028-M1-1.pdf](http://www.sgb.saglik.gov.tr/content/files/stratejik_plan/ust_po
litika_belgeleri/20101028-M1-1.pdf), 14.04.2011.

- Şahin, Levent: “Türkiye İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri, ve İşsizlik Sorunu”, s. 547, (Çevrimiçi) <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1721/1549>, 03.10.2011.
- Tarı, Recep, Çalışkan, Şaban: “Kocaeli İlinde Tüketimin Gelir Hipotezlerinin Analizi”, (Çevrimiçi) <http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/IIBD/article/viewFile/3639/3468>, 03.09.2011.
- TÜİK, (Çevrimiçi) http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?tb_id=25&ust_id=8, 15.09.2011.
- Nısfet Uzun, “Keynes’te Ekonomik İstikrarsızlığın Bir Kaynağı Olarak Belirsizlik ve Bekleyişlerin Yeri”, (Çevrimiçi) http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_7/Keynes'de%20Ekonomik%20İstikrarsızlığın%20Bir%20Kaynağı%20Olarak%20Belirsizlik%20ve%20Bekleyişlerin%20Yeri%20-%20Dr.%20Nısfet%20UZAY.pdf, 10.09.2011.
- Yay, Turan: “Zorunlu Tasarruf”, (Çevrimiçi) <http://72.29.74.39/~turanyay/files/other/ztasarruf.pdf>, 04.03.2011.
- Yay, Gülsün, Gürkan: “Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm”, s. 7-8, (Çevrimiçi) <http://www.gulsunyay.com/portal/documents/files/pysgy.pdf>, 22.08.2011.
- Yeldan, Erinç: “Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme”, (Çevrimiçi) <http://www.yenimakale.com/pdf/kuresellesme-surecinde-turkiye-ekonomisi-bolusum-birikim-ve-buyume.pdf>, 03 Mayıs 2010.
- Yentürk, Nurhan: Büyümenin Kaynakları, s.1-2, (Çevrimiçi) www.nurhanyenturk.net/docs/birikimin_kaynaklari.doc, 08.09.2011.
- 2011 Programı: Resmi Gazete, Sayı:27732, 17 Ekim 2010, s. 16, (Çevrimiçi) http://www.sgb.saglik.gov.tr/content/files/stratejik_plan/ust_politika_belgeleri/20101028-M1-1.pdf, 14.04.2011.

ÖZGEÇMİŞ

Gülçin Tapşın 24.05.1968'de İstanbul'da doğdu. 1986-1991 yılları arasında lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İngilizce İktisat bölümünde tamamladıktan sonra, 1992-1995 yılları arasında özel sektörde görev aldı. 2004 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Anabilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı ve 2007 yılında yüksek lisans eğitimini bitirdikten sonra aynı yıl İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim dalında doktora eğitimine başladı. Tapşın'ın yüksek lisans tezi "Gelir Dağılımında En Yoksul %5'lik Dilim" adını taşımaktadır ve doktora tezi "İç tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi" üzerinedir. 2007 yılından beri Bahçeşehir Üniversitesi Meslek Yüksekokulu öğretim görevlisidir. Evli ve bir çocuk annesidir.